

BIJDRAGEN

TOT DE

TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE

VAN

NEDERLANDSCH INDIË.

UITGEGEVEN

DOOR

HET KONINKLIJK INSTITUUT

VOOR DE

TAAL- LAND- EN VOLKENKUNDE VAN NEDERLANDSCH INDIË.

NIEUWE VOLGREEKS.

VIJFDE DEEL.

AMSTERDAM,
FREDERIK MULLER.
1862.

NIEUW GUINEA,

ETHNOGRAPHISCH EN NATUURKUNDIG

ONDERZOCHT EN BESCHREVEN

IN 1858

DOOR EEN NEDERLANDSCH INDISCHE COMMISSIE.

Met Bijlagen, 26 Platen en Atlas met 7 Kaarten.

UITGEGEVEN

DOOR HET

KONINKLIJK INSTITUUT

VOOR

TAAL-. LAND- EN VOLKENKUNDE VAN NEDERLANDSCH INDIE.

AMSTERDAM,
FREDERIK MULLER.
1862.

Carpentier

Gedrukt bij JOH. ENSCHEDÉ en ZONEN, te Haarlem.

OPGAVE

VAN DE

KAARTEN EN TEEKENINGEN,

BEHOORENDE BIJ HET RAPPORT DER COMMISSIE

VOOR NIEUW-GUINEA.

L^a. B. Kaart van de Waardenburgsgroep, Adi en Karoefa.

″ C. Oppervlakkige schets der Karoefa rivier.

″ G. Figurative schets van het Oostelijke gedeelte der Kamrao baai (Argoeni baai).

″ G^1. Schets der Zuid-westkust van Nieuw-Guinea van de bogt van Kaimani tot aan de Tritonsbaai (Speelmansbaai).

″ H. Kaart van de bogt van Kaimani.

″ DD. Kaart van Telokh-Lentjoe of de Humboldtsbaai.

″ DD^1. De Humboldtsbaai, open in het Zuiden half oost, naar gissing op een mijl afstand (Landverkenning).

″ R. Schets van de binnenbaai in de bogt van Lakahia (Etnabaai).

″ GG. Gezigt op de Humboldtsbaai à vol d'oiseau.

″ P. Gezigt in de Etnabaai.

Lᵃ. TT.— Ethnologische voorwerpen van de Zuidwestkust van Nieuw-Guinea.

N°. 1. Een lans met casuari-beenen punt.
〃 2. Een elger.
〃 3. Een boog.
〃 4. Een pijl.
〃 5, 6, 7. Pijlpunten, vergroot.
〃 8. Een knods, bij spelen gebezigd.
〃 9. Een roeispaan.
〃 10. Een tifa.
〃 11. Bamboezen deksel van het mannelijk schaamdeel.
〃 12. Deksel van sagoboomvezelen voor het vrouwelijk schaamdeel.
〃 13. Bamboezen hoofdkrabber.
〃 14. Een bamboezen kam.
〃 15. Een houten hoofdkussen.
〃 16. Een houten afgodsbeeldje.

〃 UU.— Ethnologische voorwerpen van Doreh.

N°. 1. Een lans van palmhout.
〃 2. Vierpuntige pijl voor de vischvangst.
〃 3, 4, 5, 6. Pijlen, vergroot.
〃 7. Een pijl.
〃 8. Een boog.
〃 9. Een tweepuntige elger.
〃 10. Een mes.
〃 11. Een klewang.
〃 12. Een houten gevest van een klewang.
〃 13. Een houten schild, bij spiegelgevechten gebezigd.
〃 14. Een houten schijf, bij spelen gebezigd.

Lᵃ. VV.— Ethnologische voorwerpen van Doreh.

N°. 1. Instrument tot bewerking van sago.
〃 2. Een kooklepel.
〃 3. Een tifa.
〃 4. Een mannenhoed (van boven gezien).
〃 5. Een idem (van ter zijde gezien).
〃 6. Een haarkam.
〃 7. Een gevlochten armring.
〃 8. Een oorring.
〃 9. Een gevlochten schouderband (een gedeelte daarvan in natuurlijke grootte).
〃 10. Een roeispaan.

〃 WW.— Ethnologische voorwerpen van Doreh.

N°. 1. Een mannelijke korwaar.
〃 2. Een vrouwelijke idem.

〃 XX.— Ethnologische voorwerpen uit de Humboldtsbaai.

N°. 1. Een dolk van menschenbeen.
〃 2. Een lans van ebbenhout.
〃 3. Een elger met houten punten.
〃 4. Een boog.
〃 5. Een pijl.
〃 6, 7, 8, 9. Pijlpunten.
〃 10. Een beenen mes, om kokosnoten te schillen.

〃 YY.— Ethnologische voorwerpen uit de Humboldtsbaai.

N°. 1. Een roeispaan.
〃 2. Een tifa.
〃 3. Een steenen bijl met houten handvat.
〃 4. Een instrument tot het bewerken van sago.
〃 5. Een kalabas, om kalk te bergen.
〃 6. Een bamboezen koker, om tabak te bewaren.
〃 7. Een hoofdkussen.
〃 8. Een bamboezen fluit uit een tempel.
〃 9 en 10. Praauwenversierselen aan den steven.

Lᵃ. ZZ.– Ethnologische voorwerpen uit de Humboldtsbaai.

No. 1. Een hoofdversiersel van casuarishaar.
〃 2. Idem van paradijsvogelvederen.
〃 3. Idem van andere vogelvederen.
〃 4. Een haarkam, met vederen getooid.
〃 5. Een halsversiersel, met schelpjes opgelegd.
〃 6. Idem, met krokodilletanden opgelegd.
〃 7. Idem, met gesneden vruchten.
〃 8. Een borstversiersel voor mannen.
〃 9. Een armband.
〃 10. Een armring.
〃 11 en 12. Buikbanden, met schelpjes opgelegd.
〃 13. Deksel voor het mannelijk schaamdeel.

〃 AA. }
〃 BB. } – Portretten van inlanders uit de Humboldtsbaai.
〃 QQ.– Portret van een danser te Doreh.
〃 U.– Een Papoea in feestdosch.
〃 X. }
〃 Y. } – Portretten van bewoners van den Arfak.
〃 D.– Teekening van de doodengrot bij Kaimani.
〃 E.– Gezigt in de Speelmansbaai.
〃 Q.– Gezigt op den waterval in de Etnabaai.
〃 S.– Gezigt op de Kampong Basaroeaka in de Talokh Tarera (bogt van Lakahia).
〃 V.– Gezigt op het strand te Doreh op het Arfakgebergte.
〃 EE.– Gezigt op de Kampong Tobaddi (Humboldtsbaai).
〃 FF.– Gezigt op den tempel in de Kampong Tobaddi (Humboldtsbaai.)
〃 PP.– Afbeelding van een graf op het eiland Meosmapi.
〃 RR.– Afbeelding van de Roemsram te Doreh.
〃 SS.– Afbeelding van een woning op het Arfak-gebergte.

In het begin van Januarij 1861 mogt het Bestuur van het Instituut het verslag en de daartoe behoordende bijlagen van de Commissie, belast met een wetenschappelijk onderzoek van Nieuw-Guinea ontvangen van zijn Excellentie, den toenmaligen tijdelijken Minister van Koloniën, ten einde de daartoe geschikt geoordeelde gedeelten van het verslag of van de bijlagen in het Tijdschrift van het Instituut op te nemen. Het door verschillende deskundigen ingestelde onderzoek bragt de belangrijkheid van het geheel aan het licht en spoorde het Bestuur van het Instituut aan, om aan Zijn Excellentie, den Minister van Kolonien, het voorstel te doen tot de uitgave van die stukken in hun geheel, met weglating van al hetgeen niet behoorde tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch Indië. Dit voorstel werd door den Minister aangenomen en aan het Bestuur van het Instituut werd toegestaan, om deze stukken in hun geheel met daartoe behoorende platen en kaarten uit te geven.

Als gevolg van het verhandelde, verschijnt hier dit verslag met de bijlagen. In het verslag zelf zijn slechts een paar punten weggelaten, die niet tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch Indië behooren; van de bijlagen zijn eenige weggelaten, welke schenen van geen overwegend belang te zijn voor het doel van het Instituut.

DELFT, Julij 1862. S. K.

INHOUD.

Aan
Zijn Excellentie den Gouverneur-
Generaal van Nederlandsch Indië.

AMBOINA, den 24sten Augustus 1858.

Op den 20sten Maart des morgens ten 8 ure verlieten wij met Zijner Majesteits stoomschip Etna, onder bevel van den Luitenant ter zee der 1e klasse, G. Roijer, tevens lid der bij artikel 1 van het Gouvernements besluit dd. 8 December 1857, N°. 2, benoemde Commissie tot het doen van een wetenschappelijk en deskundig onderzoek naar de meest geschikte punten eener vestiging van het Nederlandsch gezag op de Noord- en Zuid-Westkusten van Nieuw-Guinea, de reede van Amboina.

Dit vertrek, zoo veel later dan aangegeven is in het itineraire, voorkomende in de aan den eerst ondergeteekende kopielijk toegezonden missive van het Marine departement dd. 19 Mei 1855, N°. 1100, en welk itineraire, volgens artikel 1 der bij het opgemeld besluit gevoegde instructie zoo veel noodig en mogelijk tot leiddraad dienen moet voor de ten uitvoerlegging onzer zending, — is veroorzaakt, ten deele door de afreis eerst in Februarij ll. van Java van het vierde lid onzer Commissie, Dr. J. H. Croockewit, Hzn., en diens aankomst, te gelijker tijd met den eersten ondergeteekende, te Amboina op den 3den Maart daaraanvolgende, ten deele door de vele hinderpalen, welke het vertrek van Amboina naar Nieuw-Guinea in den weg hebben gestaan, waaronder geen der minste waren, dat Zijner Majesteits stoomschip Etna geene genoegzame ruimte aanbood, om het bij artikel 4 van opgemeld besluit ter onzer beschikking gestelde detachement der landmagt, sterk 1 officier en 50 inlandsche onderofficieren en manschappen, op eene zoo lange reis, als de onderwerpelijke, zonder gevaar voor de gezondheid dier soldaten, in te schepen en nog daarenboven een 30tal koelies over te brengen, wier indienststelling niet te ontberen was.

Een en ander is meer omstandig beschreven in onze missive

aan Uwe Excellentie van den 15den Maart ll. N°. 10; en, hoezeer door de welwillende medewerking van den Gouverneur der Moluksche Eilanden, de voorzegde en nog andere bezwaren, zoo veel zulks doenlijk was, zijn opgeheven, ofschoon niet dan onder onze verantwoordelijkheid voor de daaruit voort te vloeijen geldelijke uitgaven, mogen wij evenwel niet nalaten hier te vermelden, dat ons vertrek van Amboina ook nog daardoor eene vertraging heeft ondervonden, en de ten uitvoerlegging onzer zending zeer bezwaard en uiterst moeijelijk gemaakt is wegens het niet ontvangen, vóór onze afreis, van de ter Algemeene Secretarie berustende bescheiden, handelende over Nieuw Guinea, waarvan de toezending bij artikel 7 van het meergemeld besluit van 8 December ll. N°. 2, is toegezegd.

Te meer moeten wij het gemis dier stukken betreuren, omdat ook in het archief te Amboina volstrekt geene documenten voorhanden zijn, over Nieuw Guinea en zijne bevolking eenig licht verspreidende.

De eenige stukken, welke ons tot inlichting hebben kunnen dienen, zijn geweest een extract uit het rapport van den Gouvernements Commissaris voor de in bezit name van Nieuw Guinea in 1828, den heer A. J. van Delden, en een afschrift van het „Kort overzigt" der op het eiland Mansinama, vóór de haven van Doreh op Nieuw Guinea's Noordkust gevestigde zendelingen Ottow en Geisler, omtrent „het land en volk op de Noordoostkust van Nieuw Guinea," welke beide stukken ons door eene vriendelijke hand te Amboina zijn verstrekt.

Voorts heeft de eerste ondergeteekende nog ter onzer beschikking gesteld „Kolff's reizen door den weinig bekenden Zuidelijken „Molukschen Archipel" en het door het Koninklijk Instituut voor taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië uitgegeven werk van Dr. Salomon Muller „Bijdragen tot de kennis van „Nieuw Guinea;" terwijl eindelijk de derde ondergeteekende insgelijks ter onzer dispositie heeft gesteld „de Bruijn Kops, Bij„dragen tot de kennis der Noord- en Oostkusten van Nieuw „Guinea," voorkomende in den eersten jaargang, aflevering III en IV van het Natuurkundig tijdschrift voor Nederlandsch Indië.

Met deze geringe hulpbronnen eene zoo belangrijke reis hebbende moeten ondernemen, mag wijders hier niet onvermeld blijven, dat de tweede ondergeteekende, van het Marine departement hoegenaamd geene kaarten der kusten van en der vaarwaters om Nieuw Guinea heeft ontvangen, en dat dus het stoo-

men, ook zelfs door de reeds bezochte streken, onder deze omstandigheden, hoogst moeijelijk en zorgwekkend is geweest.

Ook het gemis aan tolken voor het Zuidwestelijke gedeelte van Nieuw Guinea heeft zich, gedurende de reis langs die kust, zeer dikwijls doen gevoelen. — Wel waren van Ternate Tidoresche hoofden en tolken afgehaald, maar deze konden in laatstgemelde hoedanigheid alleen voor de Noordkust van Nieuw Guinea dienen, doch voor de andere gedeelten van dat eiland bezaten wij in hen geene lieden, die met de taal aldaar bekend zijn. Daartoe hadden personen van Oost-Ceram of de daarom liggende eilanden, wier bewoners met Nieuw Guinea's Zuidwestkust eenen tamelijk uitgebreiden handel drijven, moeten worden afgehaald en ter onzer beschikking zijn gesteld, gelijk vroegere naar dit gedeelte van Papoea vertrokken oorlogschepen en commissiën steeds van daar tolken hebben bekomen.

Het verstrekken daarvan was evenwel den Gouverneur der Moluksche eilanden, noch den eersten ondergeteekende in zijne hoedanigheid van Resident van Banda opgedragen, en toen Zijner Majesteits stoomschip Etna op den boven omschreven datum van Amboina vertrok, zou het bij den reeds ten einde spoedenden westmousson een te groot tijdverlies te weeg hebben gebragt, om uit negorijen van Ceram's Oostkust of de daarom liggende eilanden personen, met het taaleigen der bewoners van Nieuw Guinea's Zuidwestkust goed bekend, te rekwireren.

Wij hebben gemeend de vorenstaande bezwaren hier te moeten vermelden, ten einde, voor het mogelijke geval eener latere zending naar Nieuw Guinea, de daartoe te committeren personen en schepen, niet dezelfde hinderpalen, welke wij hebben ondervonden, zouden ontmoeten, en vervolgen thans ons verslag met de mededeeling, dat zich aan boord van Zijner Majesteits stoomschip Etna te Amboina hadden ingescheept de leden onzer Commissie, H. D. A. van der Goes, Resident van Banda, aan wien de leiding der zending bij 's Gouvernements besluit van den 29sten Julij 1857, N°. 1, is opgedragen en Dr. J. H. Croockewit Hzn., benevens den Tidoreschen Prins Amir met eenige zijner volgelingen, die naar aanleiding van artikel 6 van het eerst hierboven vermelde besluit, op verzoek van den Gouverneur der Moluksche Eilanden, van Tidore afgehaald en door Zijne Hoogheid den Sultan van dat rijk aan de opgemelde Commissie was toegevoegd, als bekend met Nieuw Guinea, werwaarts hij, behalve andere togten, ook in 1850 den Gouvernements Commissaris Gronovius was gevolgd.

1*

Het derde lid onzer Commissie, de kapitein der infanterie, F. G. Beckman, had, ondanks de daartegen ingebragte vertoogen, verkozen de reis te doen met het voor het transport van het ter beschikking onzer Commissie gestelde detachement der landmagt en de op Amboina, op ons verzoek, door den Gouverneur der Moluksche Eilanden geëngageerde koelies, ingehuurde barkschip Atie Atul Barie, en was bereids met dat vaartuig den 16den Maart van Amboina vertrokken: bevindende zich ook daar aan boord de 2e luitenant der infanterie, Tissot van Patot, kommandant van het opgemeld detachement en de heer C. B. H. C. von Rozenberg, bij artikel 2 van het besluit van 8 December 1857, N°. 2, aan onze Commissie als teekenaar toegevoegd; terwijl eindelijk de klerk onzer Commissie, A. B. Pietersz, aan boord van Zijner Majesteits stoomschip Etna was ingescheept.

Aan den gezagvoerder van voormeld barkschip was in last gegeven, om naar het eiland Adie, gelegen aan de Westzijde van de Kamrao baai te stevenen, aan de Noordzijde van dat eiland te ankeren en aldaar te vertoeven tot aan de komst van Zijner Majesteits stoomschip Etna.

Deze regeling was daarom aldus gemaakt, omdat Prins Amir te kennen had gegeven, van den door den Sultan van Tidore aangestelden radja van het eiland Adie tolken en gidsen voor het in de Kamrao baai in te stellen onderzoek te kunnen bekomen, en omdat in het boven geciteerde itineraire van het Marine departement de Kamrao baai als eerste punt van onderzoek was opgegeven.

Tegen den middag van den 22sten Maart kwam Zijner Majesteits stoomschip Etna in het gezigt der ankerplaats van het barkschip Atie Atul Barie op de Noordkust van het eiland Adie, en liet in den namiddag van dienzelfden dag omstreeks 6 ure nabij die bark het anker vallen.

De Heer Beckman, die bereids in den avond van den 20sten Maart met voorzegd schip vóór het eiland Adie ten anker was gekomen, kwam dadelijk aan boord van de Etna en verhaalde in substantie, dat de radja van Adie, sedert eenigen tijd naar het tot zijn gebied behoorend eiland Karras, ten Noorden van Tandjong Baik op Nieuw-Guinea's Westkust, was vertrokken, en dat het tijdstip zijner terugkomst onzeker was; dat de mindere hoofden van Adie, die met eenige bewoners reeds verscheidene malen aan boord van het barkschip waren geweest, in den aanvang zich bevreesd hadden getoond, doch op het vernemen der komst

van nog een schip, waarop zich Prins Amir bevond, meerdere gerustheid aan den dag hadden gelegd, maar desniettemin allen, op het zien naderen van het voor hen vreemde schouwspel van een zonder zeilen voortgestuwd schip, de bark verlaten en de vlugt naar het binnenland van Adie genomen hadden.

Te gelijk met den heer Beckman vervoegde zich aan boord van de Etna een handelaar van de Ceramsche negorij Kiloe, die met zijne djonk voor Adie lag, en met eenen mahomedaanschen priester, insgelijks van Kiloe, die aan boord van het barkschip tot tolk gediend had voor den omgang met de bewoners van Adie.

Op het daartoe door ons aan beide deze personen gedaan verzoek, werd, in overleg met Prins Amir besloten, hen, vergezeld van den Tidoreschen luitenant Hoessin, nog dezen avond naar den wal terug te zenden, om de bewoners van Adie van onze vriendschappelijke bedoelingen kennis te geven en hen uit te noodigen, den volgenden morgen aan boord van de Etna te komen.

Deze zending had de gewenschte uitwerking, en in den ochtend van den 23sten Maart kwam de Ceramsche praauw, versierd met vele vlaggen, ter zijde van de Etna. In dezelve bevonden zich, behalve de beide opgemelde Cerammers en den Tirodeschen luitenant Hoessin, de kapitein laut en de kapitein van Adie, benevens eenige inlanders van dat eiland.

Toen de beide voorzegde hoofden van Adie Prins Amir, door wien zij eenige jaren geleden in naam van den Sultan van Tidore met hunne tegenwoordige rangen waren bekleed, op het halfdek der Etna genaderd waren en hem erkend hadden, knielden zij voor dien Prins ter neder, omhelsden zijne knieën, kusten zijne voeten en stonden eerst na eenig tijdsverloop weder op. Zoo groot is in deze ver van Tidore verwijderde streken de schrik voor de magt van dat rijk, tot wiens leen ook het eiland Adie behoort, en het boven omschreven huldebetoon stak zeer af bij de eenvoudige groete, welke de voorzegde hoofden toebragten aan ons, die zij in hunne wijze van beschouwen, als gecommitteerden van het Nederlandsch Indische Gouvernement, zeker niet zoo zeer vreesden als den in Prins Amir vertegenwoordigden Sultan van Tidore.

De meer gemelde kapiteins van Adie waren gekleed in lange donkerkleurige chitsen kabaaijen en gekleurde katoenen broeken. Over de kabaaijen droegen zij een kort zwart katoenen buis of vest, met rood katoen aan de binnenzijde der borst gevoerd: terwijl beiden witte doeken om het hoofd gewonden hadden.

Zij, even als hunne volgelingen, die allen geheel naakt waren met eene bedekking der schaamdeelen, waren ongewapend en, hoewel in den aanvang een weinig vreesachtig, keerde hunne gerustheid weldra terug op het ontvangen van eenige kleine geschenken.

In een daarop gehouden onderhoud met de voorzegde hoofden van Adie aan boord der Etna, waarbij Prins Amir tegenwoordig was, deelden eerstgemelden mede, dat tusschen de bewoners van Karoefa in de Kamrao baai en die van Patimoeni ten oosten van het eiland Karas, nabij Tandjong Baik, een oorlog was uitgebroken, uithoofde van den roof eener vrouw van Patimoeni door die van Karoefa, ten gevolge waarvan de eersten daarna vijf en twintig personen van laatstgemelden geroofd en twee vrouwen vermoord hadden.

Ter oorzake van dien oorlog waren de bewoners van Adie bevreesd, zich van hun eiland en naar de Kamrao baai te begeven; daar het hun bekend was geworden, dat die van Karoefa hen, ofschoon ten onregte, beschuldigden, voor de bevolking van Patimoeni partij te kiezen.

Voorts verhaalden de hoofden van Adie, dat de bewoners van Karoefa en van eenige in en nabij de rivier van dien naam gelegen kampongs allen hunne woningen verlaten en de wijk naar het gebergte genomen hadden, om zich tegen plotselinge of onverwachte overvallen van de bevolking van Patimoeni te vrijwaren.

Eindelijk gaven zij nog te kennen, in de gegeven omstandigheden niet tot tolken of gidsen in de Kamraobaai te kunnen dienen; blijkende het wijders in den loop van het gesprek, dat zij omtrent de kustlanden en bewoners van de gezegde baai of de in dezelve gelegen Karoefa-rivier, geene inlichtingen konden, althans niet wilden, mededeelen.

Het hoofddoel, waarom het eiland Adie was aangedaan, was mitsdien mislukt, en er moest dus worden omgezien naar andere middelen, om gidsen en tolken voor het volbrengen onzer zending in de Kamrao baai te bekomen.

Alvorens daartoe over te gaan, besloten wij, dat de heeren van der Goes, Beckman en Croockewit, vergezeld van Prins Amir, zich den volgenden dag (24 Maart) aan den wal zouden begeven, om eenige kennis van dat eiland en zijne bewoners op te doen, zullende inmiddels, onder toezigt van den heer Roijer met het doen van hydrographische opnemingen der riffen, aan de

noordzijde van gezegd eiland, waarmede reeds heden een aanvang was gemaakt, worden voortgegaan.

De beide hoofden van Adie, van opgemeld voornemen onderrigt, verzekerden, dat alle bezoekers door de bewoners van gemeld eiland met belangstelling zouden worden ontvangen, en verlieten daarna met eenige geschenken Zijner Majesteits stoomschip Etna in de meest opgeruimde stemming.

In het daarop gevolgde onderhoud, waaraan ook Prins Amir deel nam, werd overeengekomen om den 25sten Maart, met de beide schepen naar het eiland Namototte, gelegen ten westen van de Tritonsbaai, te vertrekken, ten einde van den aldaar besturenden radja, die een groot deel der kustlanden van de Kamrao baai onder zijn gezag heeft, inlichtingen, tolken en gidsen voor de reis in die baai te bekomen en, daarvan voorzien, meergemelde baai te onderzoeken.

Onder de redenen, welke dat besluit noodzakelijk maakten, was niet de minste, dat de te Amboina aan boord genomen voorraad steenkolen, voor niet meer dan negen stoom-etmalen strekken kon en er mitsdien, om de haven Doreh op de Noordkust van Nieuw Guinea te kunnen bereiken, geene onzekere onderzoekingen of reizen met gezegd stoomschip op de Zuid-Westkust konden worden gedaan; voorts dat de voorraad water aan boord, vooral van de Etna, vóór het verlaten der Zuid-Westkust van Nieuw Guinea eene aanvulling vereischte, en er mitsdien naar eene zekere en geschikte gelegenheid daartoe, op die kust, moest worden omgezien; en eindelijk dat er onder de van Tidore mede genomen personen geene was, die met het taal-eigen der bewoners van de Zuid-Westkust bekend was, zoodat daartoe tolken uit deze streken gezocht moesten worden.

Den volgenden morgen (24 Maart) begaven de drie opgemelde Heeren, vergezeld van Prins Amir, zich naar het eiland Adie, waar zij door de aldaar aanwezige inlanders en derzelver hoofden in de eenige op Adie aanwezige kampong werden ontvangen. Van welk bezoek en van de zeden en gebruiken der bewoners van meer gemeld eiland eene korte beschrijving als bijlage Letter A hiernevens is gevoegd.

Na eene wandeling van eenige uren door het binnenland in verschillende rigtingen, waarbij evenwel weinig der vermelding waardig werd waargenomen, keerden de opgemelde Heeren naar de schepen terug: van de bewoners van Adie vriendschappelijk afscheid nemende, die in den laten namiddag van hunne wel-

willendheid deden blijken door het zenden van eenige vruchten, welke aangenomen, doch met kleine tegengeschenken beantwoord werden.

Volgens het boven vermelde plan zou nu den volgenden ochtend de reis naar Namototte worden ondernomen, doch alvorens de drie opgemelde heeren met Prins Amir het eiland Adie verlieten, had laatstgemelde berigt bekomen, dat gedurende de wandeling de zoon van het hoofd der negorij of kampong Karoefa, op de vaste kust van Nieuw Guinea, in de Kamrao baai, op Adie was gearriveerd, om een onderzoek in te stellen of de veronderstelling in laatstgemeld dorp juist was, dat die van Adie in de twisten van Karoefa met de negorij Patimoeni de zijde der laatstgemelde wilden kiezen.

Vermits echter het tegendeel was gebleken, had de bewoner van Karoefa de inlanders van Adie te kennen gegeven, dat zij, even als voorheen, onbevreesd te zijnent en op andere plaatsen van de Kamrao baai konden komen: naar aanleiding waarvan de hoofden van Adie aan Prins Amir, nog vóór dat hij naar de Etna terugkeerde, verklaard hadden, alsnu gezind te wezen dat stoomschip naar de Kamrao baai tot gids en tolk te willen dienen.

Prins Amir had gemeend van deze gunstige gelegenheid te moeten gebruik maken, om de hoofden van Adie, benevens den zoon van het hoofd van Karoefa en den mahomedaanschen priester van Kiloe (Ceram), welke laatste door vele reizen in deze streken, hier en daar, bekend was, uittenoodigen dien zelfden namiddag aan boord van het stoomschip te komen, waaraan zij omstreeks vijf ure voldeden, bevestigende het verhaal van Prins Amir; terwijl voorts de opgemelde mahomedaansche priester zich bereid verklaarde, om de beide schepen, tot vóór de monding van de Karoefa rivier, tot loods te strekken.

Ons medelid, de heer Roijer, met betrekking tot den onder zijne bevelen staanden bodem tegen dit voorstel geene bedenkingen hebbende, werd het omhelsd, als verre verkieslijk boven het vroegere, bij gemis van beter, beraamde plan, om naar het meer verwijderde eiland Namototte te stevenen.

Prins Amir gaf voorts in overweging, om inmiddels boden naar Namototte af te zenden, ten einde den radja aldaar uittenoodigen, zich voor de Karoefa rivier aan boord van het stoomschip te vervoegen; voorts ten zelfden einde gelijke boden naar den radja van Aidoema af te zenden, omdat beide deze regenten over de kustlanden van Tandjong Boeroe af tot aan de negorij Kam-

rao, in de baai van dien naam het gezag voeren en van hen zeker vele wetenswaardige bijzonderheden nopens die landen en derzelver bewoners zouden zijn te verkrijgen.

Hiermede ingestemd zijnde, werden door Prins Amir de voorzegde boden afgezonden en vertrok de Etna, den 25sten Maart, des morgens ten 6 ure, het koopvaardijschip Atie Atul Barie op sleeptouw medenemende, naar de Karoefa rivier, gelegen aan de westzijde van de Kamraobaai; alwaar de beide schepen in den namiddag van dien zelfden dag ten anker kwamen.

Dadelijk na onze aankomst werd de bovengemelde zoon van het hoofd van Karoefa, die met het stoomschip was medegereisd, naar den wal gezonden, om de bewoners uittenoodigen, zich aan boord te vervoegen, ten welken einde, zoomede om vertrouwen in te boezemen, hij van eenige kleine geschenken werd voorzien.

Uit hoofde van het overlijden van het besturend hoofd van Karoefa, had Prins Amir inmiddels diens bovengemelden zoon, genaamd Matoea tot Singadji verheven, en hem daarmede het gezag van zijnen vader in handen gesteld.

Gezegde Matoea keerde nog in den loop van den avond terug, te kennen gevende, dat hij eenigen der bevolking had uitgenoodigd, den volgenden morgen aan boord te komen; en werkelijk kwam des morgens van den 26sten Maart eene kleine praauw met twee inlanders en eene vrouw op zijde van de Etna, die zich in den aanvang vreesachtig betoonden, doch spoedig, door eenige kleine geschenken gerust gesteld, zich vertrouwelijk voordeden.

Het gelukte echter niet de zich daarbij bevindende vrouw, ofschoon reeds eenigermate bejaard, over te halen, de praauw te verlaten en aan boord te komen, niettegenstaande zij de haar aangeboden geschenken aannam.

Intusschen werd dien zelfden ochtend eene sloep van boord gezonden, om een onderzoek in te stellen naar drinkwater, waarbij zich de heeren van der Goes en Croockewit voegden, tevens om eene opname te doen van de te bezoeken landstreek.

Er werd echter geen drinkwater gevonden en, na omtrent 3/4 uur de rivier te zijn opgevaren, werd de togt aan de westzijde der Karoefa rivier voortgezet langs eenen arm, welke na een klein uur roeijens in de zee uitliep en mitsdien dat gedeelte der kust tot een eiland vormt.

De terugreis naar boord over zee toen plaats hebbende, mag hier niet onvermeld blijven, dat in de nabijheid van den opgemelden ingevaren rivierarm, even als aan deszelfs tegenoverge-

stelde zijde, insgelijks nabij eenen oostelijken arm der rivier, zich de plaatsen bevinden, waar, in den aanvang van 1853, de ekwipaadje van Zijner Majesteits fregat Prins Hendrik der Nederlanden twee kampongs heeft verbrand, tot tuchtiging voor eenen nabij de Karoefa rivier weinig tijds daar te voren gepleegden moord, door de bevolking op eenige opvarenden van het toen in de Argoeni baai ten handel liggend Nederlandsch Indisch koopvaardijschip Sophia, gezagvoerder John de Bathe van Makassar.

In den loop van den 27sten Maart kwamen er nog twee kleine praauwen op zijde der Etna, waarin zich vier mannen, drie vrouwen en twee kinderen bevonden, die wel hunne eerste schroomvalligheid na het ontvangen van eenige kleine geschenken aflegden, doch na hun vertrek, evenmin als de vroeger gekomenen, terug keerden, terwijl ook geene inlanders zich aan de stranden of op de rivier lieten zien: een en ander, gelijk wij later vernamen, een gevolg, niet van de komst der beide schepen vóór de rivier, maar van het terugtrekken der bevolking van de stranden naar het gebergte, om zich aan de moordzucht der Patimoeniers te onttrekken. Ook van deze beide laatstgemelde praauwen waren de vrouwen niet te bewegen aan boord te komen.

Eene dier vrouwen had het hoofd bedekt met eenen aan de zijden en naar achter nederhangenden doek, en mitsdien alleen het aangezigt vrij; als reden waarvan ons medegedeeld werd, dat zulks een teeken van rouw is over den dood van haren echtgenoot, hetwelk zij gedurende een jaar niet mag afleggen.

Overigens zijn de zeden en gewoonten der inlanders van deze streken, gelijk ons nader gebleken is, genoegzaam geheel gelijk aan die uit de bogt van Kaimani, weshalve ten dien aanzien tot de omtrent deze laatsten in de bij dit verslag gevoegde bijlage Letter K wordt verwezen.

Intusschen wordt hier vermeld, dat de inlanders, die zich aan de oevers der Karoefa rivier en aan de stranden in de nabijheid ophouden, den naam dragen van dezen stroom; zij die op het gebergte wonen heeten Alfoeren of bewoners van Sopokoor; terwijl eindelijk het zeestrand zelf aan de monden der Karoefa rivier den naam voert van Tangiri. — Deze drie namen worden echter zoodanig door elkander vermengd, dat het zonder zelf ter plaatse te zijn, moeijelijk is, daarin het onderscheid te begrijpen; integendeel, zou men, uit de verhalen van inlanders van elders, veeleer op het vermoeden moeten komen, dat op dit gedeelte der

kust, drie negorijen of kampongs van verschillende volken Tangiri, Karoefa en Sopokoor, gevestigd zijn. Met der daad vindt men er evenwel geene enkele kampong, in den waren zin des woords, daar de bewoners dezer landen, even als elders op de Zuid-Westkust, nomaden zijn.

Vermits wij voor de meer genoemde rivier de komst van de radja's van Namototte en Aidoema moesten afwachten, die beide niet voor den 29sten Maart aan boord der Etna konden arriveren, werd er besloten om een onderzoek te doen, de Karoefarivier opwaarts, om zoo mogelijk den oorsprong van dezen breeden stroom op te sporen, mitsgaders om te beproeven, zoo mogelijk nopens dat gedeelte van het binnenland der Kamrao-baai eenige narigten te verkrijgen.

De heeren van der Goes en Croockewit, met den heer Wolterbeek Muller, luitenant ter zee der 2de klasse, mitsgaders de bovengemelde mahomedaansche priester van Kiloe, als tolk en de Singadji Matoea als gids, benevens de Tidoresche luitenant Hoessin en de zoon van Prins Amir ondernamen deze reis in den vroegen morgen van den 28sten Maart in drie sloepen, waaraan ook de heer von Rozenberg deel nam, wordende de heer Beckman door ongesteldheid genoodzaakt af te zien van zijn voornemen om den togt mede te maken; terwijl de heer Roijer gedurende dien tijd, de onder zijne leiding bereids aangevangen opnamen en peilingen van de reede vóór en de kusten om de Karoefa rivier zou doen voortzetten.

Trotsch is de aanblik van deze rivier, wanneer men voor dezelve ten anker ligt. Besloten tusschen oevers, welke aan de monding ongeveer 800 Nederlandsche el van elkander verwijderd zijn, is hare uitwatering in de zee gelegen op 3° 48′ zuider breedte en 133° 28′ oosterlengte van Greenwich aan de Zuid-Westzijde der Kamrao-baai. Zoodra men door de monding de rivier eenigzins meer landwaarts in opgevaren is, verbreedt zij zich meer en meer en bereikt daar, waar de hierboven vermelde kampongs in 1853 verwoest zijn, ruim 1200 el afstand tusschen de beide oevers.

Een weinig verder neemt de breedte echter langzamerhand af en vermindert tot op omstreeks 500 el, welke breedte alsdan eenige uren stroom opwaarts behouden blijft.

Het land aan beide zijden der rivier is overal een digt bijna ondoordringbaar bosch van risophoren, waaronder de in de Molukkos onder den naam van mangie mangie bekende soort, eene voorname plaats bekleedt.

Waar het oog van de oevers af door het geboomte binnenwaarts kan dringen, is het land laag en drassig; bij den vloed onder water staande en dus niets dan eene groote watervlakte aanbiedende, waaruit het geboomte welig, sommige stammen zelfs krachtvol, oprijzen.

In vele bogten en kronkelingen voortstroomende, doorsneden met ontelbare kreeken, welke hunne wateren in den breeden stroom ontlasten, loopt de rivier grootendeels in eene noordwestelijke en westnoordwestelijke rigting opwaarts, naar den voet van het gebergte, welks uiterste westelijke toppen, als het voorgebergte van Kaap van den Bosch, de Kamraobaai ten westen begrenzen.

Van de bovenvermelde kampongs af tot omtrent vier uren verder, vertoonen de oevers nergens eenig spoor van bewoning, waartoe trouwens de boven omschrevene moerassige gesteldheid van den bodem geene gelegenheid aanbiedt.

Op gezegden afstand echter vonden de voorzegde heeren op een eenigzins hooger liggend terrein, waaraan de inlanders den naam van „koem koem" geven, eene kleine kampong, uit zeven hutten bestaande. Deze woningen waren op palen, omtrent twee voeten boven den grond, gebouwd, met wanden en bevloering van boomschors, gedekt met bladen van den nipa palm en aan de eene zijde geheel open. De inwendige ruimte van elk dezer hutten beliep niet meer dan hoogstens 50 vierkante Rijnlandsche voeten.

Blijkbaar was deze kampong korten tijd te voren verlaten, want de daarom aangelegde aanplantingen bestaande uit een weinig laboe, kladdie, pisang en spaansche peper, benevens eene in een der hutten achtergebleven zak met wilde muskaatnoten leverden daarvoor het bewijs, en de Singadji Matoea stelde de vlugt der bewoners, als ander daags geschied, en uithoofde van den oorlog met de inlanders van Patimoeni.

Van dit punt der rivier ontmoet men hier en daar op den linker oever eenige steil uit het water oprijzende zandsteenrotsen ter hoogte van 30 tot 60 voet; terwijl de breedte van den stroom alsdan langzamerhand begint af te nemen, ofschoon zij tot nog ruim 5 uren verder stroom opwaarts, 250 à 200 Nederlandsche el bedraagt.

Tot daartoe behoudt de landstreek voortdurend, bij dezelfde vegetatie als aan de monding der rivier, dezelfde moerasachtige gesteldheid; en, hoe schoon het bevaren van dezen breeden stroom is, deze eentoonigheid maakt het in het einde minder aangenaam.

De diepte van de rivier, welke van de monding af tot aan de zoo even gemelde kampong meest overal 2½ à 3 vadem bevat, is verder zeer ongelijkmatig en wisselt tusschen 1 en 5 vadem af, tot ze aan het einde in voeten afneemt.

Het afstroomend water werd overal brak bevonden en nergens leverde de rivier eenig spoor van vischrijkheid op.

Even arm zijn ook, tot aan het laatst gemelde punt en mitsdien 9 uren varen stroom opwaarts, de oevers aan vogelen. Slechts schaars ontwaart men hier of daar eene enkele witte of zwarte kakatoea, woudduif of ander minder bekend gevogelte, hetgeen, bij gemis van menschen, eene doodsche stilte te weeg brengt, slechts zeldzaam door het gekras van eenen voorbij vliegenden vogel afgebroken.

Is men echter den stroom ruim 9 uren opgevaren, dan verandert het aanzien als door eenen tooverslag.

De rivier neemt dan in onbeschrijfelijk vele kronkelingen eene bijna voortdurende West Noord Westelijke rigting en zijne breedte vermindert snel tot 100, 80, 60 en eindelijk 20 el.

Loodregte rotsen van zandsteen rijzen aan wederzijden steil uit den vloed; op enkele plaatsen een weinig glooijend en alsdan met de krachtvolste vegetatie bedekt. Sommige dier rotsen hebben eene hoogte van 150 Rijnlandsche voeten. Ontzettende stammen verheffen hunne kruinen boven op deze rotsen en op het daarachter liggende immer rijzende terrein; bloeijende heestergewassen vertoonen zich hier en daar tusschen het lagere geboomte aan de oevers, daar waar de rotsen minder hoog zijn; prachtige varenkruiden bedekken de glooijende rotswanden, en zelfs de boomvaren wordt hier aangetroffen op 50 à 60 voet boven het riviervlak. Onderscheidene soorten van lianen slingeren zich in honderdvoudige bogten om de reusachtige stammen, wier nederhangende takken zich spiegelen in den stroom, welke hier, bij meerdere helderheid, goed drinkbaar water oplevert.

Nog drie uren verder werd de togt rivier opwaarts voortgezet.

Daar echter stuitten groote blokken zandsteen, overal in den stroom liggende, de verdere opvaart en liet die alleen toe voor kleine praauwtjes, ruimte voor een of twee personen bevattende, en daardoor gemakkelijk over de steenklompen te dragen zijnde.

Geen zoodanige medegevoerd hebbende, moest de togt, na de rivier 12 uren ver te zijn opgevaren, worden gestaakt, nadat echter vooraf nog door de opgemelde heeren, zooveel het bijna on-

doordringbare bosch zulks toeliet, het terrein landwaarts in was onderzocht.

Hetzelve is bergachtig, naar het Noordwesten meer en meer rijzende, en alles duidde aan de heuvelreijen, aansluitende aan het gebergte, dat Kaap van den Bosch tot westelijke grens heeft, en mitsdien vermoedelijk niet verre van het oord, waar de inlanders van het eiland Adie, om zich te begeven naar het eiland Karras, gelegen aan de andere zijde van Tandjong Baik, na de Karoefa rivier te zijn opgevaren, hunne praauwtjes over eene korte strook land dragen, om aldus het strand te bereiken der zee, welke laatstgenoemd eiland bespoelt.

Was overigens het verschil van deze oorden groot met de lager gelegen landen, niet minder was zulks ten aanzien der gevleugelde bewoners dezer hooger gelegen streken. Eene groote menigte vogelen, waaronder verscheidene prachtig gevederden, de trotsche kroonduif en witte en zwarte kakatoea's deden zich allerwege zien en hooren, en wisselde de doodsche stilte, meer benedenwaarts geheerscht hebbende, hier aangenaam af.

Viervoetige dieren, waaraan geheel Nieuw Guinea zoo arm is, werden niet waargenomen en evenmin vertoonden zich kruipende dieren aan de blikken der bezoekers.

In de nabijheid van dat hoogere land, op het daaraan grenzende gebergte, wordt de wilde notenmuskaatboom in groote hoeveelheid gevonden, immers volgens de verzekering van den Singadji Matoea, terwijl het hoogere gebergte vrij talrijk door de Alfoeren van Sopokoor wordt bewoond, die de wilde noten en masooi bast, in den tijd dat de Ceramsche handelaren zich te Karoefa of te Adie ophouden, afbrengen, om ze tegen voorwerpen voor hunne behoeften te verruilen.

Na den nacht in de sloepen te hebben doorgebragt, ter plaatse waar men genoodzaakt was geworden, het verder opvaren te staken, werd den volgenden morgen (29 Maart) tot den terugtogt besloten en, na den vloed te hebben afgewacht, ten einde op dit gedeelte der rivier, waar eb en vloed nog hunnen invloed uitoefenen, eenen voor de sloepen noodigen waterstand te bekomen, keerde het reisgezelschap aan boord der schepen terug, alwaar men omstreeks 9 ure des avonds aankwam.

Dienzelfden dag (29 Maart) had de heer Beckman zich ten nutte gemaakt, om onder zijn toezigt op eene plaats, niet ver van het strand, vóór hetwelk de beide schepen ten anker lagen, eene put te doen graven en had hij op 3 voet diepte zoet water bekomen,

waarmede vervolgens het waterruim van de Atie Atul Barie werd aangevuld. Dit water moest echter ter reede Kaimani worden weggeworpen, daar het toen bleek, niet van genoegzame goede hoedanigheid te zijn.

Voorts waren in den namiddag van laatstgemelden dag (29 Maart) de naar Namototte en Aidoema gezondene boden teruggekeerd, mede brengende eenen jongeren broeder van den radja van eerstgemeld eiland en het berigt, dat die regent, even als die van Aidoema, naar Argoeni Laurissa, [1] insgelijks in de Kamraobaai, vertrokken waren, om van de op de gebergten aldaar verspreid wonende Alfoeren wilde notenmuskaat en masooibast in te koopen voor den handel met de van Ceram op gemelde eilanden aangekomen kooplieden.

Er werd mitsdien besloten den voorzegden jongeren broeder van den radja van Namototte te zenden naar Argoeni, met den last, de beide voorzegde radja's uit te noodigen tot ons te komen naar Kaimani, eene veilige ankerplaats met goed drinkwater aan den wal, aan de Oostzijde van de Kamraobaai, ten Zuiden der baai van Argoeni.

Tot bepaling van het vertrek derwaarts had geleid de overweging, dat de opnamen der kusten, aan de Noordzijde der Karoefa, mitsgaders de berigten nopens de gesteldheid van het Noordelijk gedeelte der Kamraobaai, de zekerheid opleverden, dat aldaar allerwege niets dan laag, moerassig land bestaat.

Bovendien was daar geen drinkwater te vinden, en loodsen of gidsen voor die streken waren evenmin te bekomen, als voor de baai van Argoeni, van welke laatste nog verzekerd werd, dat het vaarwater derwaarts, vol klippen en droogten, voor schepen van eenigen diepgang niet bevaarbaar is.

Dien ten gevolge vertrok in den ochtend van den 30sten Maart het barkschip derwaarts en werd des middags van den volgenden dag door Zijner Majesteits stoomschip Etna gevolgd.

Van de opnamen door de officieren van gemeld stoomschip der kusten om de Karoefa-rivier en van die rivier zelve, worden de kaarten als bijlagen Letter B en C hierbij overgelegd.

Twee officieren van laatstgemelden bodem ondernamen vooraf nog des morgens van den 30sten eenen togt op den linkeroever der Karoefarivier, ten einde te onderzoeken of de rigting tegen-

[1] Argoeni Laurissa, in tegenstelling van Argoeni Bentoen, welk laatste het uiterste zuidoostelijke gedeelte is der Mac Cluwersbaai op Nieuw Guinea's Westkust, is de naam eener groote baai in het Noordoostelijk gedeelte der Kamraobaai.

over de op den 26sten Maart ingevaren arm van opgemelde rivier aan derzelver oostzijde in de zee eene uitwatering had; welke togt de heer Croockewit medemaakte, doch niet de veronderstelde uitkomst opleverde.

De zekerheid werd intusschen verkregen, dat deze rivierarm een uur opwaarts in noordoostelijke en noordwestelijke rigtingen zoet water afvoert en, allengs naauwer en naauwer wordende, mitsdien in niet ver verwijderde hooger liggende gedeelten des lands zijnen oorsprong neemt.

Wijders had, op zijn daartoe strekkend verzoek, de meergenoemde Singadji Matoea het stoomschip in den namiddag van den 30sten Maart, met eenige geschenken voor zijn gezin, verlaten, onder belofte den volgenden morgen met eenige bewoners des lands aan boord te zullen terugkeeren. Werkelijk kwam hij in den ochtend van den 31sten Maart, omstreeks 8 ure, met zeven praauwen op zijde der Etna.

In deze vaartuigen was een 50tal inlanders, mannen en vrouwen, gezeten. Zij bragten eenige vruchten ten geschenke mede en de mannen kwamen allen onbevreesd aan boord.

Spoedig waren zij door een weinig tabak en arak en misschien ook door de mededeelingen van Matoea, zóó vertrouwelijk, dat zij het geheele stoomschip doorliepen en niet zonder opmerkzaamheid het een en ander gadesloegen.

Alle mannen waren geheel naakt met eene bedekking der schaamdeelen; slechts zeer enkelen hadden ringen in de ooren, doch allen het zwarte, wollige, gekroesde haar, op de wijze der vrouwen van Adie, gescheiden in drie deelen tot op den kruin van het hoofd en in korte tressen tusschen elke afscheiding gevlochten. Een hunner, een grijsaard, had een doek om het hoofd gewonden.

Ringen uit zeeschelpen droegen zij niet om den arm, maar om den bovenarm en hadden allen den naauwsluitenden gevlochten rottingband, zoo als wij die bij de bevolking van Adie hadden aangetroffen.

Velen hunner droegen om den hals een koordje, waaraan een stukje hout was vastgemaakt, met eenige koralen daarom geregen. Laatstgenoemden dienden tot sieraad, doch het stukje hout was den eigenaar een amulet of talisman, hem, naar zijne begrippen, tegen gevaren en verwondingen bevrijdende.

Al deze mannen waren welgemaakt en middelmatig van gestalte. Velen met gekroesden baard en knevels, regelmatig gevormde

gelaatstrekken, sprekende zwarte oogen en witte tanden, op geenerlei wijze gevijld. De neus was scherp, aan het benedeneinde een weinig plat, met breede vleugels. De lippen waren dik, en enkelen hadden het geheele ligchaam met haar begroeid.

Eenigen onder hen waren voor het voorhoofd tusschen de wenkbraauwen getatoueerd.

De huidkleur dezer inlanders is donkerbruin, en de vrouwen, die het niet waagden, de Etna te beklimmen, hadden het bovenlijf geheel naakt; en, ofschoon dat gedeelte des ligchaams bij de meesten harer welgemaakt was, hadden allen evenwel zeer dunne beenen. Hare gelaatstrekken waren over het algemeen regelmatig te noemen, met sprekende zwarte oogen en schoone witte tanden. Het hoofdhaar, dat, even als dat der mannen, zwart, sterk gekruld en wolachtig is, hadden zij niet gevlochten, maar droegen het in korte krullen, hetgeen haar van verre het aanzien geeft, als dragen zij groote ruige mutsen op het hoofd.

Eenige der bij deze vrouwen zich bevindende kinderen hadden snoeren koralen om den hals, herkomstig van die, welke door ons den 26sten en 27sten Maart aan de zich toen aan boord der Etna vervoegd hebbende mannen ten geschenke waren gegeven; een bewijs, dat zij die kleine geschenken op prijs hadden gesteld.

Van deze inlanders mag niet onvermeld blijven, dat zij ons het verzoek deden, om ten hunnent, even als vroeger op Lobo (Merkus-oord in de Tritonsbaai), eene vestiging van het Nederlandsche gezag te doen daarstellen, in welk geval zij allen, en zeker de meesten hunner stamgenooten, zich daarom zouden vestigen.

Een tweede verzoek, hetwelk niet minder getuigt van het vertrouwen dat deze inlanders in ons stelden, was, om hen allen met vrouwen en kinderen aan boord van het stoomschip mede te nemen, waardoor zij voor de lagen der vijandelijk gezinde Patimoeniers bevrijd zouden zijn.

Evenmin als aan dit verzoek kon worden voldaan, komt het ons voor, dat eene vestiging aan de monding der Karoefarivier, of in haar onmiddellijke nabijheid, kan worden aanbevolen.

Immers het moerassige van het terrein, dat tot op vele uren de rivier opwaarts bij den vloed onder water staat, is daartoe ten eenenmale ongeschikt en de eenigzins hooger gelegen plaats, door de bevolking Koem Koem genaamd, is, vier uren van de monding verwijderd, van te weinige uitgestrektheid en wordt aan alle zijden begrensd door moerassen.

2

Evenzoo is de gesteldheid der mede eenigzins hooger gelegen terreinen, waar de in 1853 vernielde kampongs gestaan hebben; en het dieper landwaarts in zich opdoende lagere gebergte is te ver van de zee verwijderd, en het geboomte overal te digt opeen staande, om niet voor ongezond te moeten worden geacht.

De rivier bovendien tot daartoe voor schepen of zelfs voor groote praauwen niet bevaarbaar zijnde, is het te betwijfelen, dat onder dergelijke omstandigheden, zoo verre binnen 's lands, immer eenig belangrijk handels-etablissement zal kunnen ontstaan.

Of het evenwel bij latere onderzoekingen niet wenschelijk mag hoeten die nasporingen ook tot den oorsprong der Karoefarivier uit te strekken, is eene vraag, welke wij vermeenen dat bevestigend moet beantwoord worden.

Toen het tijdstip der afreis van de Etna gekomen was, vertrokken al de opgemelde inlanders in vrolijke stemming en onder betuiging hunner welgezindheid.

Met hen verwijderde zich tevens de meergemelde Singadji Matoea, die zich door zijne schranderheid en vlug begrip gunstig had onderscheiden.

Hij beloofde ons nog te Kaimani te zullen bezoeken en, hoezeer hij deze toezegging niet heeft vervuld, zal zijn naam bij ons lang in herinnering blijven, en zijne bereidwilligheid om ons ten dienste te wezen wordt door ons op veel prijs gesteld.

Ten 12 ure de reede van de Karoefarivier verlaten hebbende, kwam Zijner Majesteits stoomschip Etna des namiddags ten 4 ure voor de kampong Kaimani ten anker en vond aldaar het barkschip Atie Atul Barie, dat denzelfden ochtend (31 Maart) mede aldaar het anker had laten vallen.

Het aanzien van deze kust is geheel verschillende van die te Karoefa.

In stede van de lage oevers, welke de rivier van laatstgenoemden naam omzoomen, rust het oog in de bogt van Kaimani op eenen bergrug, zich van het noordwesten naar het zuidoosten uitstrekkende en in de eerstgemelde rigting zich verliezende in de bergketen, welke de Oostzijde der Argoenibaai begrenst. In de laatstgenoemde strekking vereenigt die bergrug zich met het gebergte, dat de Speelmansbaai op haar westelijken oever bezoomt.

Het gebergte van Kaimani bestaat uit kalksteen en heeft meest overal eene strook lands tusschen zijnen voet en den oever der zee liggen; terwijl zijne bijna ontelbare kleine spitse kruinen,

even als zoo vele torens, ter hoogts van 600 à 800 voet in de hoogte steken.

Van den voet tot op de toppen is dit gebergte begroeid met hoog opgaand geboomte en ontwaart men slechts op enkele plaatsen eenig ontbloot gedeelte der kalkrotsen of eenigen steil uit de zee oprijzenden rotswand, waarvan de door den invloed van licht en lucht vergraauwde kleur scherp en schilderachtig afsteekt bij het groen van het geboomte.

In het midden van de bogt ligt, aan het strand der zee, de kleine kampong Kaimani, welke zijnen naam aan dezen inham heeft gegeven. Die kampong bestaat evenwel slechts uit zeven armoedige huisjes of liever pandoppo's.

Kort na onze aankomst voor opgemelde kampong aan den wal gestapt zijnde, vonden wij aldaar slechts een bejaard man, met twee vrouwen en drie kinderen, en vernamen van hen, dat de overige bewoners, uithoofde van eenen oorlog met de bevolking van Kamrao, uit wraak over het vermoorden van twee vrouwen en eenige mannen, en van den daarop gevolgden dood van vijf inwoners van Kaimani, de wijk naar het gebergte genomen en het eenige voetpad derwaarts achter de kampong over zijn geheele uitgestrektheid beplant hadden met randjoe's, [1] even als deze overal rondom de kampong tusschen het gras en kreupelhout waren geplant.

Op ons verzoek, ondersteund door Prins Amir, beloofde de eenig aanwezige mannelijke bewoner van Kaimani, nog dienzelfden avond eenen aanvang te zullen maken met het uittrekken der randjoe's, en zulks met eenige zijner daartoe op te roepen stamgenooten den volgenden morgen te zullen voortzetten, ten einde de gelegenheid open te stellen, over eene achter de kampong gelegen bergkloof, van mindere hoogte dan het overige gebergte, eenen togt zoover binnen 's lands te doen, als de gelegenheid zou aanbieden.

Toen evenwel den volgenden ochtend (1 April) de heeren van der Goes, Beckman en Croockewit met Prins Amir aan den wal

---

1 Randjoe's zijn scherp gepunte, in het vuur geharde, dunne bamboezen, welke met het stompe eind in den grond gestoken, de gescherpte punt 1 à 1½ Rijnlandsche duim boven het bovenvlak laten uitsteken. Men vervaardigt randjoe's ook van nipa hout, welke kleiner, scherper en dunner dan die van bamboezen, daarom te gevaarlijker zijn.

De wonden door deze randjoe's (of soenga's, zoo als men ze in de Molukken noemt) aan de voeten veroorzaakt, genezen uiterst moeijelijk en langzaam.

kwamen, waren wel de randjoe's rondom de kampong hier en daar uitgetrokken, maar het pad over het gebergte was daarmede nog bezaaid, en men moest dus van het voorgenomen plan om het gebergte te beklimmen, afzien.

Op de toezegging eener belooning, beloofden echter twee of drie mannelijke bewoners van Kaimani, die zich toen mede in de kampong bevonden, dien dag alle beletselen tegen den volgenden morgen te zullen opruimen, en er werd alsnu tot eene wandeling langs het zeestrand besloten.

Deze werd over eene groote uitgestrektheid voortgezet en men vond daarbij de vegetatie langs dit gedeelte en andere later bezochte streken der Kaimani bogt onbeschrijfelijk schoon. Prachtige boomen verhieven hunne hooge kruinen te midden van de fraaiste heestergewassen, of waren omslingerd met veelsoortige lianen, prijkende met veelkleurige bloemen.

Talrijke vogelen deden zich allerwege tusschen het geboomte hooren, waaronder jaarvogels, witte en zwarte kakatoea's, woudduiven, kraanvogels en anderen werden opgemerkt.

Hier en daar werd deze bloeijende natuur afgewisseld door ver vooruit stekende naakte kalkrotsen. Een daarvan was op eene hoogte van 40 voet boven het zeevlak tot eene grot gevormd, welke een voortreffelijk schoonen aanblik opleverde.

Langs eene tamelijk steile helling, bedekt met tot stof vergane kalksteen, daarin geklommen, heeft de opening der grot eene hoogte van 50 voet, bij eene gelijke breedte; terwijl haar diepte omstreeks 40 voet bedraagt. Aan het einde heeft echter de grot veel minder capaciteit doordien het gewelf en de zijwanden tot elkander toeloopen, doch hierdoor wordt het schilderachtige van het effect nog meer verhoogd.

In deze grot vonden de voorzegde heeren eene menigte doodsbeenderen en doodshoofden, de eersten in ruw te zamen gestelde kisten of liever uitgeholde stukken hout met een even ruw deksel, los daarover geworpen, de laatsten op de deksels geplaatst.

In de hieraan geannexeerde bijlage Letter K wordt omtrent de gewoonte, om op deze wijze de overblijfselen der afgestorvenen te bewaren, mededeeling gedaan; doch wij voegen tevens eene door den heer von Rozenberg vervaardigde teekening van deze „dooden grot" als bijlage Letter D hiernevens.

Bij eene latere wandeling langs het zeestrand naar den noordwestelijken uithoek der bogt van Kaimani, werd ook daar eene grot van kalksteen gevonden van veel minder capaciteit en waar-

van de ingang met den zeeoever gelijk is, die insgelijks tot eene verzamelplaats van beenderen en hoofden van afgestorvenen gebezigd wordt.

Na den terugkeer aan boord, werd den volgenden dag (2 April) de togt in het binnenland ondernomen door de heeren van der Goes en Croockewit; omdat de sedert in grooten getale teruggekeerde bevolking van Kaimani verzekerd had, dat alle randjoe's waren uitgetrokken. Men ontwaarde echter bij het doordringen over eene lengte van een uur, dat slechts tot daartoe de randjoe's waren weggeruimd en men moest dus ook nu weder tot den terugkeer besluiten.

Het bleek alzoo, dat men zich op de verzekeringen der Papoea's in dit opzigt niet kon verlaten, en het verblijf op deze reede, waar men de komst der hiervoren genoemde radja's van Namototte en Aidoema moest afwachten, werd te eentooniger, omdat zich slechts weinige inwoners van Kaimani aan het strand vertoonden en mitsdien de mogelijkheid tot het inwinnen van berigten nopens hunne zeden en gebruiken, onmogelijk werd.

Intusschen werd van de zich voordoende gelegenheid gebruik gemaakt, om uit een nabij de kampong Kaimani in de zee uitstroomend riviertje van zeer helder zoet water, de behoefte daaraan op beide de schepen aan te vullen: terwijl verder besloten werd, om den 3den April eene reis met sloepen te ondernemen naar de aan de westzijde der Tritonsbaai achter het eiland Namototte gelegen baai, welke zich op een paar mijlen zuidoostwaarts, aan de bogt van Kaimani aansluit en onder den naam van Telokh Bitjara bekend is.

De heeren van der Goes en Croockewit begaven zich met den luitenant ter zee der 2de klasse Mac Leod in den vroegen ochtend van den opgemelden dag derwaarts met twee sloepen, en bevonden, dat deze baai geene andere is, dan die, welke volgens Valentijn [1] en Dr. Salomon Muller [2] in 1678 door den opperkoopman Keijts ontdekt en door hem ter eere van den lateren Gouverneur-Generaal Speelman de „Speelmans baai" genoemd is. [3]

---

[1] Oud en Nieuw Oost Indie, 3e deel, Bandasche zaken.

[2] Reizen en ontdekkingen in den Indischen Archipel door Dr. S. Muller, uitgegeven door het Koninklijk Instituut voor taal land en volkenkunde van Nederlandsch Indie, 1e deel bladz. 8.

[3] Verkeerdelijk is deze baai, op de kaarten van Melvill van Carnbee, geplaatst ten zuid-oosten van Kaap van den Bosch.

Deze baai ligt op 3° 50′ zuiderbreedte en 133° 56′ oosterlengte van Greenwich. Zij heeft aan hare westelijke monding eene wijdte van ongeveer 1¼ geographische mijl, en is aan de Oostzijde begrensd door het groote eiland Namototte, waarvan het noordelijke deel den naam van Eirani en het zuidelijke deel dien van Kowaaij draagt. Naar dezen laatsten naam werden de vroeger op Namototte wonende radja's, die van Tandjong Boeroe tot Tandjong Baik het gezag uitoefenden, genoemd. Laatstgemeld gedeelte van het eiland is thans nog de verblijfplaats van den sedert 1848 door den Sultan van Tidore aangestelden radja van Namototte. [1]

Het oostelijk gedeelte van dit eiland laat tusschen den vasten wal eene straat of opening tot de Speelmans baai open, van eene halve mijl gemiddelde breedte.

Het eiland is hoog uit kalksteen rotsen gevormd, zwaar met geboomte begroeid en op dat gedeelte, hetwelk den naam van Eirani draagt, bijna niet, op het andere gedeelte spaarzaam, bewoond: altans de voorzegde heeren zagen niet dan enkele woningen op het strand, en latere informatiën leidden niet tot de kennis eener groote bevolking op Namototte.

De baai zelf heeft eene lengte van nagenoeg 3 mijl bij eene breedte over de geheele uitgestrektheid van omtrent 1½ mijl.

De oevers zijn bijna overal steil uit de zee oploopende hooge kalkrotsen, hier en daar met een zandstrand van omstreeks 100 Nederlandsche el er vóór. Aan het Noordelijke einde der baai ver aan den horizont rust het oog op een zeer hoog gebergte, waarvan de hoogste top zich hier als een grooten tafelberg ver-

[1] Zoo als uit het bovenstaande blijkt, strekt het voormalige, thans in drie deelen (Adie, Namototte en Aidoema) gesplitste rijk zich van Tandjong Boeroe tot Tandjong Baik, met inbegrip van het eiland Karas; terwijl het bezuidoosten daarvan gelegen rijk, hetwelk van Tandjong Boeroe tot niet verre van de Princes Marianne straat zijne grenzen heeft, den naam van Kapia draagt.

Dr. Salomon Muller bedriegt zich dus in zijne boven aangehaalde „bijdragen tot de kennis van Nieuw Guinea" (1e deel bladz. 46), wanneer hij op de verzekering van een minder hoofd van Oeta Nata, verhaalt, dat het rijk van Kowaaij zich tot de rivier van eerstgemelden naam uitstrekt en dat het meer zuidwestelijk gelegen rijk den naam van Timoraka of Timakowa draagt.

Immers, volgens de ons gegeven inlichtingen door Prins Amir, die te dezer zake wel als deskundige kan worden geciteerd, is de uitgestrektheid van het vroegere rijk van Kowaaij niet grooter geweest, dan door ons wordt opgeven; en is Timoraka of Timakowa, wel verre van zijnen naam aan een gedeelte van de zuidwestkust van Nieuw Guinea te hebben geschonken, slechts een gering onderdeel van het thans nog in aanwezen zijnde groote rijk van Kapia.

toonde, „de Genofo" wordt genoemd en later in de Argoenibaai ook gezien is.

De meeste bergen in de Speelmansbaai zijn met zwaar geboomte bezet, waar tusschen op enkele plaatsen de naakte rotsen schilderachtig uitsteken en het pittoreske van deze groote baai verhoogen.

Volgens latere mededeelingen is het gebergte rondom de baai vrij sterk bewoond, en aan de stranden vonden de voorzegde heeren aan de oostzijde op eene plaats, bij de bevolking aldaar bekend onder den naam van Mamaai, een huis, vóór welke eenige manlijke bewoners stonden, die op het naderen der sloepen met doeken wuifden, doch, bij het aan den wal stappen van de opvarenden, onmiddellijk in het ondoordringbare bosch de vlugt namen.

Voormeld huis was grooter en beter gebouwd, dan eenige tot dusverre aangetroffen woning.

Bij eene breedte van 36 voet had het eene lengte van 20 voet, gebouwd op hooge palen, van planken wanden voorzien en met atappen gedekt, welke op eenen regelmatig van bamboes en boomtakken in elkander gezetten dakstoel rustten.

De inwendige ruimte was in negen vertrekken door atappen of nipabladeren, ter hoogte van omtrent vier voet boven de bevloering, afgescheiden, terwijl die bevloering zelve uit boomschors bestond.

In acht dier vertrekken was in het midden of in eene der hoeken eene stookplaats, uit opgestapelde steenen bestaande. Voorts werden in ieder vertrek groote vierkante doozen van vlechtwerk, uit de bladeren van den „pandamus down tikar" boom vervaardigd, gevonden, van de soort in de Molukken onder den naam van „tatoembo" bekend, welke door een of meer der bewoners gemaakt waren: immers vond men onder het huis een half afgewerkte tatoembo, en de bladeren voor afwerking in groote hoeveelheid daarnevens.

Behalve deze voorwerpen werden nog in sommige vertrekken eenige aarden potten als keukengereedschap gevonden.

Voorts lansen, bogen en pijlen van dezelfde soort als die, welke de Papoea's van Kaimani bezigen.

Aan de zuidzijde van het huis was eene door eene pagger van nipabladen afgeschutte begraafplaats, ter lengte van 10 en ter breedte van 6 voet, in welks midden, een half voet boven den grond, eene uit planken te zamen gestelde verhevenheid uitstak,

in den vorm eener roef, zoo als die bij de begravenissen van Europeanen op de doodkist wordt geplaatst.

Deze aldus genaamde roef was met zeer fijn wit zand bestrooid en uit het midden rees eene plank ter lengte van 2½ voet en ter breedte van ½ voet van omstreeks een Rijnlandschen duim dikte omhoog, met onregelmatige figuren zwart beschilderd, en aan het boveneinde in eene krul, niet ongelijk aan het figuur van een vraagteeken, eindigende.

Op een der boven het uiteinde van het graf uitstekende vloerbalken van het huis (welke allen vierkant bekapt waren) was eene ruw uit hout gesneden vogel geplaatst, veel gelijkenis hebbende op eene gewone duif en van die grootte, met figuren, ter nabootsing der vederen en vleugelen, wit en zwart beschilderd.

Het geheel duidde aan, dat de bewoners van dit huis op eenen eenigzins hoogeren trap van ontwikkeling stonden, dan de tot dusverre ontmoete inlanders van Nieuw Guinea, en later ingewonnen berigten deelden mede, dat dit huis door den kapitein van Namototte, zijn gezin en eenige zijner volgelingen werd bewoond.

Op de wanden aan de achterzijde der woning vond men nog hier en daar onregelmatig wit geschilderde figuren in den vorm van Hieroglyphen, en de toegang tot de vertrekken in het huis werd door eenige ladders van 4 à 5 sporten gemakkelijk gemaakt, boven iedere van welke ladders eene onafgeslotene opening, bij wijze van deur, in de omwanding van het gebouw bespaard was.

Eindelijk vond men nog onder het huis een ijzeren ballast schuitje van 100 Nederlandsche ponden, als aanbeeld dienende, en mitsdien het bewijs opleverende, dat een of meer der bewoners dezer huizing zich van tijd tot tijd met smeden onledig hielden.

Klapper- en broodboomen waren in de nabijheid van dit verblijf geplant, welke aan dit oord een schilderachtig aanzien gaven, nog vergroot door een, op eenen kleinen afstand van den zee-oever gelegen, sterk begroeide rots.

De heer von Rozenberg, die deze togt mede maakte, ontwierp van dit gedeelte der Speelmansbaai eene teekening, welke als bijlage Letter E hiernevens wordt gevoegd.

Overal, waar de meergenoemde heeren in de Speelmansbaai aan den wal gingen, heerschte de rijkste vegetatie.

Tallooze vogelen deden zich zien en hooren, en sporen van

kangaroes op het mulle zeestrand duidden aan, dat dit bijna over geheel Nieuw Guinea verspreide dier ook hier aanwezig is, terwijl ook nog leguanen gezien werden.

Betreurende, dat het hun niet gelukt was, met eenige bewoners van de stranden of het gebergte in aanraking te komen, verlieten de meergemelde heeren bij het invallen van den avond deze schoone baai, welke met te veel riffen bezet is en waarvan de strandvlakten te weinig uitgestrektheid aanbieden, om, hoe indrukwekkend en vruchtbaar, op het omringende gebergte voor een geschikt punt tot eene vestiging van het Nederlandsche gezag in aanmerking te kunnen worden gebragt.

Het mag hier voorts niet onvermeld worden gelaten, dat de Speelmansbaai, sedert haar ontdekking, door geene reizigers meer schijnt te zijn bezocht, en dat mitsdien de boven omschrevene vaart daarop vermoedelijk de tweede is, welke door Europeanen daarin is ondernomen.

De 4de April was de dag, welke door den jongeren broeder van den radja van Namototte bepaald was, als die voor de aankomst te Kaimani van dien regent, doch die dag verstreek zonder dat hij verscheen, en vermits eene afreis zonder hem en den insgelijks opgeroepen radja van Aidoema, om als gidsen of loodsen te dienen voor de vaart langs de kust naar Tandjong Boeroe en de daarvoor liggende eilanden, benevens als tolken met de bevolkingen dier streken, aan vele bezwaren onderhevig was, zoo werd besloten nog eenige dagen op de beide voorzegde regenten te wachten en van dien tijd inmiddels gebruik te maken, om met sloepen eene onderzoekingsreis te doen in de Argoenibaai, waarvan, gelijk hierboven reeds is gezegd, beweerd wordt, dat de onzuiverheid van het vaarwater, schepen van eenigen diepgang belet, daar binnen te loopen; mitsgaders naar de aan het uiteinde dier baai gelegen rivier van denzelfden naam een onderzoek in te stellen. Wordende van meergemelde baai door Dr. Salomon Muller in zijn bovenaangehaald werk [1] gezegd, „dat zij al die der omstreek (Tritonsbaai) in schoonheid en uitgestrektheid verre zou overtreffen". Bovendien gaf Prins Amir ons van haar eene dergelijke beschrijving, volgens welke het tot hiertoe bezochte daarbij in schoonheid verre zou achterstaan.

Intusschen hadden op dienzelfden dag (4 April) de Iman

[1] 1e deel bladz. 48.

van Kiloe, die met den anachoda der op Adie aangetroffen Ceramsche handelsdjonk, uit gezegde negorij, ons tot hiertoe met de beide kapiteins van Adie gevolgd waren, verzocht om naar laatstgemeld eiland te mogen terugkeeren, om hunne afgebroken handelsondernemingen voorttezetten.

Tegen de inwilliging van dat billijke verlangen bestond te minder zwarigheid, omdat voorzegde mahomedaansche priester en anachoda van de verder zuidwaarts op gelegene kusten en eilanden geen kennis hadden en mitsdien derwaarts niet als loods konden worden gebezigd; en voorts de bovengemelde verwachte radja's tot gidsen en tolken op de verder te bezoeken gedeelten der Zuidwestkust van Nieuw Guinea zouden kunnen dienen.

Beide voormelde inlanders en de kapitein van Adie vertrokken derhalve tegen den avond van voorzegden dag (de kapitein laut van Adie bleef nog aan boord der Etna achter) en werd aan de beide eersten, na raadpleging daaromtrent met Prins Amir, eene som van *f* 45 benevens leeftogt voor de terugreis naar Adie, aan den kapitein van dat eiland geschenken in goederen ter hand gesteld, met getuigschriften bovendien van den kommanderenden officier van Zijner Majesteits stoomschip Etna, wegens de bewezene diensten als loods door den mahomedaanschen priester, terwijl wij allen onzen dank te kennen gaven voor hunne betoonde hulp, welke, èn als loods èn als tolk, ons van onbeschrijfelijk veel nut was geweest.

Des morgens van den 5den April vertrokken vervolgens de heeren van der Goes, Beckman en Croockewit, benevens Prins Amir met den Tidoreschen luitenant Hoessin en den heer von Rozenberg in drie sloepen naar de Argoenibaai; aan welke reis ook de luitenant ter zee der 2e klasse Boogaard deel nam, terwijl de heer Roijer, onder zijne leiding en toezigt, de reeds aangevangen hydrographische opnamen der kusten van en der riffen in de bogt van Kaimani inmiddels zou doen voortzetten en zoo mogelijk laten beëindigen.

Even vóór het uitloopen der bogt van Kaimani, nabij haar west-zuidwestelijke landpunt, ontmoette het reisgezelschap twee de Nederlandsche vlag voerende praauwen, welke naar de sloepen toeroeiden en waarin gezeten waren de verwachte radja's van Namototte en Aidoema, benevens den in de Speelmansbaai met der woon gevestigden kapitein van Namototte, Tawenroa genaamd, wiens huis hierboven is beschreven.

De beide voorzegde regenten groetten na het overstappen in de sloepen Prins Amir met den diepsten eerbied, kusten hem nederig, met gebogen hoofd, de handen, legden ze op hunne kruinen en boden hem daarna en vervolgens met eenen eenvoudigen groet en handdruk den eersten ondergeteekende, op aanwijzing van gemelden Prins, hunne acten van aanstelling aan; als eene van den Sultan van Tidore van het mahomedaansche jaar 1264 (1848), toen de splitsing van het rijk van Kowaaij, door gemelden vorst, in de regentschappen van Namototte, Aidoema en Adie is bewerkstelligd; en eene andere acte namens den Resident van Banda, door den Gecommitteerden ambtenaar, C. Bosscher, op den 18den Maart 1852 ter plaatse zelf aan de opgemelde radja's uitgereikt.

Deze beide radja's, die respectievelijk verblijf houden op de eilanden, waarvan zij den naam dragen, voeren het gezag, die van Aidoema, van Tandjong Boeroe tot in de helft der Tritonsbaai; die van Namototte, van laatstgemeld punt tot Kamrao, in de baai van dien naam.

Van daar begint het gebied van den radja van Adie, hetwelk zich tot Tandjong Baik, met inbegrip der eilanden Karas en Adie, uitstrekt.

Deze drie regentschappen vormden vóór 1848 het groote rijk van Kowaaij, waarvan de radja op het eiland Namototte gevestigd was.

Er werd nu besloten den radja en kapitein van Namototte in de sloepen te houden, om tot gidsen en tolken op de aangevangen reis te dienen, en den radja van Aidoema naar boord van de Etna te zenden, ten einde den tweeden ondergeteekende in de gelegenheid te stellen, inmiddels de noodige inlichtingen in te winnen voor het voortzetten der reis met de beide schepen langs Nieuw Guinea's Zuidwestkust tot Tandjong Boeroe.

Na deze regeling werd de voor eenige oogenblikken gestaakte togt voortgezet en des middags ten 12½ ure kwamen de sloepen aan het eiland Sirotta, gelegen in de baai van Argoeni, welk eiland eigenlijk bestaat uit drie digt bij elkander gelegen zandsteenrotsen, waarvan de twee, meest zuidelijk gelegen, de kleinste zijn en steil uit de zee ter hoogte van 100 voet oprijzen, terwijl het derde of grootste aan zijn westelijke zijde een schoon zandstrand heeft.

Deze drie eilandjes vertoonen zich zelfs, op eenen kleinen afstand gezien, als één enkel eiland, doch allen zijn met zwaar geboomte bewassen, waarin vele vogelen rondvliegen.

Voor het grootste dezer eilanden aan de oostzijde, waar eene goede ankerplaats is, lag het Nederlandsch Indisch schoenerschip Jupiter, gezagvoerder Voll, ten anker, om van de bevolking der Argoenibaai en het omliggende gebergte wilde notenmuskaat, masooibast, tripang, karet schildpad, paarlen enz. in te koopen.

Op datzelfde grootste der drie Sirotta eilanden waren in eenige tijdelijk aldaar opgeslagen verblijven, welke echter in niets verschilden van de woningen der Papoea's te Kaimani, gehuisvest een zestigtal inlanders van den daar tegenover liggenden vasten wal op den linkeroever der Argoenibaai, die als in oorlog zijnde met de bewoners van Kamrao, uit vrees voor de moordzucht dezer laatsten, zich van hunne gewone verblijfplaats verwijderd en op Sirotta, onder de bescherming van den schoener Jupiter, nedergezet hadden, verzekerd dat, zoolang dat vaartuig daar lag, zij van de Kamraöers niets te duchten hadden.

Inderdaad een hernieuwd en treffend bewijs hoezeer deze onbeschaafde volken, onderling het moorden en krijgvoeren moede, naar de vestiging van eenig gezag op hunne kusten verlangen, om daardoor personen en eigendommen beveiligd te zien en zich rondom of nabij dergelijk gezag neder te zetten.

De bewoners der Karoefarivier hebben ons eene nederzetting in hunne nabijheid verzocht; die der Argoenibaai zetten zich achter een klein Europeesch getuigd handelsvaartuig neder, om zich aan de lagen hunner vijanden te onttrekken en eene bescherming te zoeken, welke de heerschappij van Tidore hun niet verleent.

Laatstgemelde inlanders hadden intusschen met den gezagvoerder Voll eene overeenkomst aangegaan tot de levering van wilde notenmuskaat, tripang en paarlen, welke laatsten overal op deze kusten, doch in en om de Argoenibaai van bijzondere grootte, bij lage waterstanden op de riffen langs de oevers gezocht worden; want ook hier verstaan de inlanders de kunst niet, om naar de parelschelp te duiken.

De gezagvoerder Voll verhaalde, dat de kleinste paarlen, welke hij aannam, omtrent de grootte van een katjang-erwt, en sommige zelfs die van een djagong-erwt hadden.

Twee jaren geleden had hij hier voor *f* 10 (in goederen) eene parel gekocht, welke te Batavia voor *f* 500 was verkocht geworden.

De Papoea's, die op Sirotta werden aangetroffen, waren weinig verschillende van die der Karoefarivier en der bogt van Kaimani.

Alleen hadden sommigen der mannen het aangezigt met zwartsel ligt besmeerd, hetgeen hun een negerachtig aanzien gaf.

De gelaatstrekken waren regelmatig, enkelen zelfs schoon te noemen, en hunne sprekende zwarte oogen, waarmede zij de voorzegde heeren en de Europesche matrozen aanblikten, duidden goedhartigheid en schranderheid aan.

Alle mannen en de meeste vrouwen, vooral ongehuwden, waren geheel naakt met eene tjidako ter bedekking der schaamdeelen. Slechts enkele gehuwde vrouwen bedekten het benedenlijf met eene sarong om de heupen geslagen.

Voorts hadden al deze Papoea's, zoowel de mannen als de meeste der vrouwen en kinderen boven 10 en 12 jaren, het kraakbeenig middenschot van den neus doorstoken met een pennetje, uit de slagvederen gesneden van eenen vogel, of wel met een dun stukje hout, ter lengte van een Rijnlandschen duim.

Wijders hadden zij in de ooren en aan den boven- en benedenarm dezelfde versierselen, als de bewoners der Karoefarivier, doch droegen zij om den hals geene versierselen.

Voor het voorhoofd waren de mannen getatoueerd, en mannen en vrouwen hadden de huid op de borst hier en daar ingebrand, hetgeen bij deze volken tot sieraad strekt.

Na eenig toeven aldaar werd de togt, de baai verder opwaarts, voortgezet naar het punt, hetwelk als de monding der Argoenirivier was opgegeven en zich noordwaarts aan den horizont, tusschen twee laag liggende landtongen, zien deed.

Vooraf moet echter hier vermeld worden, dat de baai van Argoeni gelegen is ten noordwesten van de bogt van Kaimani in het noorden van de groote baai van Kamrao, op 3° 30′ zuiderbreedte en 133° 46′ oosterlengte van Greenwich.

Haar zuidoostelijke zijde wordt begrensd door de Tandjong Smora, een weinig verheven ver in zee vooruitspringende landtong, zwaar met opgaand geboomte begroeid en zich aansluitende aan een meer dan 1000 voet hoog gebergte, uit kalksteen bestaande, hetwelk zich in de strekking van het zuiden naar het noorden onafgebroken op den linkeroever der Argoenibaai verheft en eenige mijlen ver landwaarts in, op zijn oostelijke hellingen aan een nog hooger gebergte aansluit, waarvan een der spitse kegelvormige toppen, „de Genofo" genaamd, hieronder nader zal worden beschreven.

De westelijke zijde der baai van Argoeni is omgeven door zeer laag moerassig land, met rizophoren en ander opgaand geboomte

gevolg, zoodat, na hier eenigen tijd te hebben vertoefd, om de van het roeijen vermoeide matrozen en koelies eenige rust te geven, de togt weder doorgezet werd, zonder met de hier gevestigde Papoea's in aanraking te hebben kunnen komen.

Na de hierbovenvermelde kleine eilandjes voorbij gevaren te zijn, werd de tweede binnenbaai, als men ze zoo eens mag noemen, opgeroeid, welke eene lengte heeft van omtrent een mijl bij eene breedte van acht honderd tot duizend Nederlandsche el, almede begrensd op haar linkeroever door het immer voortloopende hiervoren vermelde hooge gebergte, en op den regteroever door den lagen moerassigen grond.

Nergens is echter eenig spoor van bewoning te ontdekken en, evenmin in de eerste, als in de later opgevaren derde binnenbaai, ontwaart men rivieren uit het hoogere gebergte ontspringende en in deze baaijen hare wateren ontlastende.

Slechts in de tweede binnenbaai is op den linkeroever eene kleine beek, waarvan het water, over steenen met kracht voortgestuwd, de allerwege heerschende diepe stilte voor eenige oogenblikken aangenaam afbreekt.

Immer voortgaande, kwam het reisgezelschap omstreeks des morgens van denzelfden dag (6 April) ten 10½ ure uit de tweede trechtervormige baai in eene derde veel grootere, dan de beide vorige, welke op eenen afstand van ongeveer een mijl, Noordwaarts op, zich vertoont als daar te eindigen, en het vermoeden deed ontstaan, dat men te dier plaatse de monding der gezochte Argoeni rivier zou naderen.

Het bleek echter alras, dat deze meening ongegrond was, want nader, bij het veronderstelde einde dezer baai gekomen, bespeurde men, dat eenige op haar linkeroever liggende eilandjes slechts eene afscheiding daarstelden met de verder daarachter gelegen voortzetting derzelfde binnenbaai, welke zich gelijk later werd bevonden, nog ruim twee mijl van het Zuiden naar het Noorden uitstrekt.

Het eerste gedeelte dezer derde binnenbaai heeft bijna overal eene breedte van nagenoeg acht honderd Nederlandsche el tusschen de beide oevers, welke even als vroeger op de Oostelijke of linkerzijde al hooger en hooger wordende gebergten van kalksteen, zwaar met geboomte begroeid, vertoonen, en op de westelijke of regterzijde het lage moerassige, digt met risophoren begroeide, land behoudt.

Omstreeks 2 ure des middags kwamen de sloepen bij de voor-

zegde kleine lage eilandjes, meest allen rotsachtig met geboomte bezet en steil uit de diepte des waters oprijzende.

Op eene daarvan, waar eenig strand was, hadden Ceramsche handelaren van de negorij Kilwaroe eene groote saboea of pandoppo opgeslagen voor tijdelijk verblijf, gedurende hunne handelsoperatiën met de inlanders van de omliggende en dieper landwaarts in gelegen gebergten.

Eenige dier inlanders, die wilde muskaatnoten en masooi, waaraan deze streken volgens berigten zeer rijk zijn, ten verkoop of liever ruiling tegen goederen aangebragt hadden, bevonden zich ten getale van omtrent veertig personen aldaar.

Allen waren naakt en hunne gestalte was veel kloeker, dan die der tot nog toe ontmoete Papoea's; hunne ledematen, forscher en meer gespierd, waren bij velen hunner op borst en armen sterk met haar begroeid, doch hunne zwarte sprekende oogen, bij regelmatige gelaatstrekken, rustten vrij op de voor velen hunner geheel nieuwe blanken en onbevreesd stapten zij tusschen de matrozen rond, bezagen nieuwsgierig het bereiden der spijzen en versmaadden geenszins aan den disch van „Janmaat" deel te nemen.

Het mag hier niet onopgemerkt blijven, dat het verblijven der voorzegde Cerammers op eene zoo diep in het binnenland gelegen plaats, te midden van de wel eens als verraderlijk en bloeddorstig afgeschetste Papoea's, ten bewijze strekken kan, dat dergelijke berigten, immers voor zooveel deze gedeelten der zuidwestkust van Nieuw Guinea betreft, bezijden de waarheid zijn en vermeenen wij het daarvoor te mogen houden, dat, wanneer men met deze geene kwade bedoelingen hebbende inlanders eerlijk en trouw te werk gaat, er van hen geen leed te duchten is; alleen bedrog, kwade trouw of maagdenschennis zijn de vermoedelijke oorzaken geweest, of kunnen zulks worden, van gepleegde of te bedrijven moorden op de uitvoerders van dergelijke daden, welke naar de begrippen dezer anders onbedorven kinderen der natuur alleen door bloed te wreken zijn.

Onder de hier aanwezige Papoea's bevonden zich eenigen van het eiland Namototte, door den radja van dien naam met den majoor van genoemd eiland daar ter plaatse achter gelaten, om op zijne aangeknoopte handelsbetrekkingen met de inlanders van het gebergte rondom de Argoenibaai een wakend oog te houden.

Zoodra die majoor de sloepen in het gezigt kreeg, plaatste hij zich met een twintigtal Papoea's in eene weinig breede praauw

van omstreeks veertig voet lengte en roeide met schier ongelooflijke snelheid, in korte cirkels, twee malen rondom de sloep, waarin de heeren van het reisgezelschap en Prins Amir gezeten waren, en bragt na het aan den wal stappen aan laatstgenoemde zijne eerbiedige hulde, aan de overige heeren zijnen beleefden groet.

Des namiddags ten half vier ure van denzelfden dag werd de togt voortgezet op het tweede, achter de voorzegde eilandjes gelegen gedeelte dezer derde binnenbaai, eene lengte hebbende, gelijk zoo even bereids is gezegd, van ruim twee mijlen, bij eene breedte van een half à een mijl, zich steeds uitstrekkende in de rigting van het Zuiden naar het Noorden, aan het Noordelijke gedeelte in het Oosten halvemaansgewijze toeloopende.

Ook in dit gedeelte dezer binnenbaai liggen hier en daar kleine eilandjes verspreid, door het groen, waarmede zij bedekt zijn, eene aangename afwisseling daarstellende met de hier eenigzins bruine kleur van het water, maar des ondanks de smaak van zeewater behoudende.

Op geene der oevers is ook hier eenig spoor van bewoning te ontdekken, niettegenstaande vroeger ingewonnen berigten de boorden van de Argoenibaaijen als sterk bevolkt hadden opgegeven.

De radja van Namototte, die zich in de sloepen bevond, deelde echter mede, dat de Papoea's dezer streken allen op het gebergte verspreid wonen.

Er vertoonde zich intusschen nergens eenig levend wezen, hetgeen bij de allerwege heerschende stilte, slechts spaarzaam afgebroken door eenen overvliegenden vogel of het gekras der kakatoea's uit de bosschen op den oever, ondanks het onbeschrijfelijke schoone der vaart op deze elkander opvolgende baaijen, eene sombere stemming te weeg bragt, en de gedachte welde op, dat de in de bergen verspreide volkstammen, door gemis aan gezag en het ontberen der voorregten van beschaving, een zwervend leven leiden en in nimmer eindigende onderlinge oorlogen elkander om het leven brengen. Het denkbeeld daarbij, dat onder dusdanige omstandigheden deze door de natuur zoo mild begiftigde oorden niet tot ontwikkeling zijn te brengen, verhoogde den wensch, om de voordeelen, die uit maatschappelijke instellingen getrokken worden, aan de bewoners van dit gedeelte van Nieuw-Guinea te doen deelachtig worden.

Voortgestuwd door eene frissche koelte, welke de bijgezette

zeilen deed zwellen, bereikten de sloepen na zonsondergang het einde van deze derde binnenbaai en bevonden zich toen vóór de monding van eene nieuwe baai, niet minder uitgestrekt, dan de naauwelijks overgestokene: altans haar Noordelijke grens lag ver in het verschiet verborgen.

Ook deze baai in te varen, was bij het naderen van den nacht te minder raadzaam, omdat een der sloepen met haar bemanning en den leeftogt aan het zoo even vermelde huis was achtergebleven.

Voorts verklaarde de radja van Namototte, dat de vóór het reisgezelschap openliggende vierde baai, nog door anderen achtervolgd werd, allen zich uitstrekkende tot aan het den horizont bekroonende zeer hooge gebergte, zonder dat deze baaijen door eenige rivier achtervolgd worden, en, hoezeer deze bewering geheel in strijd was met die van Prins Amir, die bleef volhouden dat men ten einde der baaijen, aan de Argoeni rivier zou naderen, mag het berigt van den gemelden radja, hetwelk ook later door den bovengemelden gezagvoerder van de schoener Jupiter, die sedert vele jaren in deze streken ten handel heeft gevaren, werd bevestigd, geacht worden der waarheid nabij te komen, terwijl de omstandigheid dat de regteroevers der tot hiertoe opgevaren baaijen allen van lagen grondslag zijn; dat zoo ver het oog ten Noorden en Oosten reiken kan, men niets dan hoog gebergte ontwaart, zich in het einde vermoedelijk aansluitende aan de bergketen, welke van kaap van den Bosch in Noordoostelijke rigting landwaarts inloopt; dat de Karoefa rivier bijna overal door moerassige gronden wordt bezoomd; de veronderstelling bijna tot zekerheid brengt, dat de geheele landstreek tusschen het laatstgenoemde gebergte en dat, hetwelk de Oostelijke en Noordelijke oevers der Argoeni baaijen begrenst, een groote zeeboezem is, waarin de afgestroomde gronden der bergen en de aanslibbingen der zee langzamerhand de landen hebben doen ontstaan, waarin, voor zoo ver het onbezocht gedeelte dezer passen betreft, de zee zich in den vorm van achter elkander liggende baaijen nog steeds eenen doortogt blijft banen, om later geheel tot den oceaan te worden geruggedreven.

De door het reisgezelschap voor slechts vier dagen medegenomen leeftogt en water niet toelatende de onderzoekingen in de Argoenibaaijen verder uit te strekken en de zoo even geopperde meening tot zekerheid te brengen; zoomede de voorraad

steenkolen aan boord van Zijner Majesteits stoomschip Etna, immers wanneer men de reis met dien bodem langs het meer zuidelijke gedeelte der kust naar Tandjong Boeroe wilde vervolgen, niet vergunnende om later naar de monding der Argoenibaai te stevenen en het op dit punt aangevangen onderzoek te voleindigen; zoo moet voor latere reizen de oplossing van het gezegde vraagstuk overgelaten worden; doch de vaart op de Argoenibaaijen heeft intusschen eene nieuwe niet onbelangrijke bijdrage opgeleverd tot de kennis van dit gedeelte van Nieuw Guinea's Zuidwestkust, en de zekerheid te weeg gebragt, dat de Argoeni kusten en binnenbaaijen voor weinig diepgaande schepen te bevaren zijn, zoodat wij niet aarzelen, de wenschelijkheid te uiten, dat die baaijen en de ten westen daarvan gelegen kusten en landstreken nader worden onderzocht.

Na deze uitweiding het verhaal van den togt voortzettende, wordt hier vermeld, dat het reisgezelschap zijns ondanks op het zoo even gemelde punt besloot, bij het naderen van den nacht, den terugtogt aantenemen.

Maar de tot daartoe gewaaid hebbende wind ging spoedig liggen en maakte plaats voor hevige regenbuijen, welke de duisternis van dien avond nog vergrootten; en doornat, zeer vermoeid kwamen de reizigers des nachts ten elf ure terug aan de plaats, van waar zij des namiddags ten half vier ure waren vertrokken.

Na alhier te hebben overnacht, ontwaarde men, bij het ontwaken, dat de radja van Namototte met den kapitein en majoor van dat gebied benevens al de Papoea's zich in stilte hadden verwijderd.

De groote vermoeijenis der matrozen en koelies was oorzaak geweest, dat zij allen in diepen slaap waren gevallen, en van die omstandigheid hadden de voorzegde hoofden en inlanders gebruik gemaakt, om zich uit de voeten te maken.

Reeds den vorigen avond had de radja van Namototte, gelijk later werd vernomen, aan den Tidoreschen luitenant Hoessin te kennen gegeven, toen zij, even als de overigen, doornat terug keerden ter plaatse, waar nachtverblijf werd gehouden, dat hij radja zich niet kon verklaren, waarom personen van rang zich zoo vele ontberingen en vermoeijenissen getroostten en kwellingen (sansara) verduurden, waartegen hij zich niet bestand achtte; en de vrees, om meer dergelijke togten te zullen moeten medemaken, alsmede de zucht, om, door zich van het reisgezelschap te scheiden, ongestoord zijne aangevangene doch door de oproe-

ping naar Kaimani afgebroken handelsondernemingen met de Papoea's van Argoeni te kunnen voortzetten, kunnen als de oorzaken voor deze heimelijke verwijdering worden aangenomen.

Later hebben wij vernomen, dat gemelde radja zich den 8sten April uit de Argoenibaai naar het eiland Namototte heeft begeven en, hoezeer hij door eenen bode van Prins Amir aldaar uitgenoodigd is geworden, om zich bij hem en ons te vervoegen, om van zijne verwijdering de redenen op te geven en daarvoor vergiffenis te vragen, heeft hij echter aan die oproeping niet voldaan en daarmede bewezen, dat de geruchten, welke over zijne stijfhoofdigheid, onbuigzaam karakter en gemis aan ontzag voor gegeven bevelen in omloop zijn, niet ongegrond zijn.

Met het aanbreken van den dag (7 April) vertrokken de sloepen, om de baaijen weder af te varen, en ankerden des avonds omstreeks negen ure voor het eiland Sirotta, waar de nacht werd doorgebragt.

Vroegtijdig in den volgenden morgen werd van Sirotta overgestoken naar het lagere land, hetwelk op den linkeroever der buiten-Argoenibaai tegen het hooge gebergte aansluit, in zijn uiterste zuidelijke punt de Tandjong Smora vormende.

De vruchtbaarheid van deze omstreeks een mijl lange landtong is zeer groot. Verschillende soorten van vruchtboomen, als citroenen, zoete limoenen, papaija's, djamboe, tjampada en klappers tieren hier voordeelig.

Ook de zoogenaamde katjang idjoe of tjina wordt hier insgelijks gevonden en onder de bekende bloemen noemen wij de melatti en kanangan, te midden van velerlei andere schoon gekleurde of welriekende bloeijende heestergewassen en lianen.

Ook vele deugdzame houtsoorten worden op deze landtong en het aangrenzende gebergte aangetroffen, waaronder ijzerhout en een in den handel te Makassar zeer bekende soort, onder den naam van kaijoe boijan, hetwelk voor huisbouw, vooral voor balken, zeer geprezen wordt.

Oppervlakkig zou het dus schijnen, dat deze landtong voor eene nederzetting vele voordeelen aanbiedt, doch voor het grootste gedeelte der kust ligt een rif, en is deze geheele strook lands open voor den westen-wind, waartegen een of twee schepen wel eene beschutting achter het eiland Sirotta kunnen zoeken, maar welke bezwaren echter te overwegend voorkomen, om dit punt tot dat eener vestiging van het Ne-

derlandsche gezag te kunnen aanprijzen; terwijl ook de verder gelegen binnenbaaijen daartoe niet geschikt voorkomen, gelijk uit het voorafgegane verhaal van de vaart daarop kan worden afgeleid.

Na het boven omschreven onderzoek tot digt aan Tandjong Smora te hebben uitgestrekt, werd de reis over zee naar de schepen voleindigd, waar men in den namiddag van opgemelden dag (8 April) aankwam, Prins Amir door de uitgestane vermoeijenissen ernstig ziek medebrengende. 's Mans ijver had hem vervoerd, om zich aan te bieden dezen togt mede te maken, maar hij had daarbij niet berekend, dat het varen in open sloepen, blootgesteld gedurende eenige dagen aan de felle zonnehitte en den regen, zijne krachten te boven ging.

Koortsen en zware bezetting op de borst boeiden hem gedurende eenigen tijd aan zijne legerstede en slechts langzaam herstelde hij onder de welwillende verpleging van den officier van gezondheid der Etna.

Gedurende de afwezigheid van de opgemelde heeren, hadden de officieren van Zijner Majesteits stoomschip Etna, hunne hydrographische opnamen der bogt van Kaimani ten einde gebragt en de heer Beckman besteedde den 9den, 10den en 11den April, om het land en de kust van Tandjong Smora in loco op te nemen en in kaart te brengen.

Eene door den heer von Rozenberg gemaakte teekening, een gezigt op den berg Genofo in de Argoenibaai, benevens de kaarten dier baai van de Speelmansbaai, van de bogt van Kaimani en van de Tandjong Smora, worden als bijlagen Letter F, G, G¹, H, en I hierbij aangeboden.

De bevolking van Kaimani was gedurende de voorzegde dagen veelvuldig aan boord gekomen en was met het scheepsvolk van lieverlede zóó vertrouwelijk geworden, dat zij met hen aan de bakken zat te eten en ter vergelding voor de aan boord bewezen gastvrijheid een schildpad, ter zwaarte van een honderd veertig amsterdamsche ponden, ten geschenke bragt, hetgeen, hoewel door tegengeschenken in lijnwaad vergoed zijnde, ten bewijze kan strekken van de goedhartigheid dezer inlanders.

Vrouwen of meisjes kwamen evenwel te Kaimani nimmer aan boord of op zijde der Etna en, hoewel zij den komenden aan den wal, wanneer zij werden toegesproken, bescheidenlijk ten antwoord stonden, hielden zich echter alle ongehuwde

vrouwen meer of min terug en vermeden zorgvuldig alle mogelijke gemeenzaamheid, hetgeen als een bewijs voor hare zedelijkheid strekken kan.

De hier doorgebragte dagen werden intusschen besteed aan het inwinnen van berigten omtrent de zeden en gebruiken der bewoners van Kaimani, waarvan het resultaat is te zamen gevat in de hiernevens aangeboden bijlage Letter K.

Uit aanmerking dat, gelijk boven reeds is gezegd, tot het doen van verdere onderzoekingen in het noordelijke gedeelte der Kamraobaai, de gelegenheid ontbrak en het bovendien niet te vermoeden is, dat de moerassige gesteldheid dier streken ergens een geschikt punt zal aanbieden voor eene vestiging van het Nederlandsche gezag; zoo besloten wij, om den 12den April de reede van Kaimani te verlaten en, de kust langs, naar het eiland Lakahia in de nabijheid en ten Noord Noord Westen van Tandjong Bohia te stevenen.

Te meer vonden wij ons hiertoe genoopt, omdat, behalve het daarvoor aangegevene in de boven geciteerde missive van het Marine departement van den 19den Mei 1855, in het bij den aanvang van dit verslag vermelde extract uit het rapport van den heer A. J. van Delden geschreven staat, „dat op het strand van het eiland Lakahia vele steenkolen werden gevonden," naar welke delfstof, bij artikel 4 onzer instructie, het onderzoek bepaaldelijk is voorgeschreven, terwijl de radja van Aidoema, tot wiens gebied Lakahia behoort, het aanwezen van steenkolen op het strand van laatstgenoemd eiland bevestigde, onder bijvoeging dat hij in 1853 monsters dier kolen aan boord van het met het fregatschip Prins Hendrik der Nederlanden in deze wateren gekomen stoomschip (vermoedelijk de Vesuvius) had gebragt.

Met het aanbreken van laatstgemelden dag werden de ankers geligt en ten zes ure vertrok Zijner Majesteits stoomschip Etna, de bark Atie Atul Barie op sleeptouw nemende, naar de bogt van Lakahia, waar de beide schepen des namiddags ten vijf ure van dienzelfden dag (12 April) aan de noordzijde van het eiland van dien naam, op korten afstand van den wal, het anker lieten vallan, daartoe als loods geleid door den radja van Aidoema, die deze goede ankerplaats had aangewezen, welke in „Gregorij's Zeemans gids door den Molukschen Archipel" niet voorkomt.

Alvorens verder te gaan, moet hier nog met een paar woorden gewaagd worden van de reis langs de kust van Kaimani tot Lakahia.

Grootsch en schoon zijn de verschillende gezigtpunten, welke deze kust aanbiedt, en waarvan het beschouwen te gemakkelijker viel, omdat de schepen digt onder den wal de kusten voorbij stevenden.

De oevers doen zich aan het oog voor als steil uit zee oprijzende bergketens, welke naar het zuidoosten langzamerhand in hoogte toenemen, en waaruit hier en daar, zoo als uit de diepte der Speelmansbaai, de Genofo, en uit de Tritonsbaai de door Dr. Salomon Muller [1] zoo schoon beschreven Lamantsjieri, hunne kruinen naar boven steken.

Indrukwekkend is, van uit zee gezien, de diep landwaarts indringende Speelmansbaai, met het ten deele daarin, ten deele daarvoor liggende vrij groote eiland Namototte.

Belangstellend rust het oog op de Tritonsbaai, en rijst daarbij de herinnering aan de onderzoekingen der mannen, die haar in 1828 bezocht en haren tegenwoordigen naam gegeven hebben, aan de vestiging van het Nederlandsch gezag aldaar, waarvan geen spoor meer over is en waarvan zelfs de naam bij het tegenwoordig deze kusten bewonende geslacht in vergetelheid is geraakt.

Schilderachtig is de aanblik op de voor de kusten gelegen grootere en kleinere eilanden, waarvan de voornaamsten den naam dragen van Namototte, Semeeuw, Aidoema, Dramaai en Kaijoe mirrah, en tusschen welke de meest allerwege steil uit zee oprijzende rotsen aan de voorbijvarende schepen vergunnen, ze tot op een steenworp afstands te naderen; terwijl hunne naakte vergraauwde wanden, op de toppen met eenen rijken plantengroei bedekt, scherp afsteken bij de met geboomte digt bewassen glooijende hellingen der overige gebergten.

Eene door den heer Von Rozenberg vervaardigde teekening van deze kusten van de bogt van Kaimani tot aan den door Dumont d'Urville in kaap Baudin herdoopten Tandjong Awoera, wordt als bijlage Letter L hiernevens gevoegd.

Zoo als boven is gezegd, ankerden de beide schepen aan de Noordzijde van Lakahia, een laag, slechts in het midden weinige voeten boven het zeevlak verheven eiland, geheel onbewoond, zonder drinkwater en tamelijk zwaar met opgaand geboomte en kreupelhout bewassen, liggende op 4° 3′ zuiderbreedte en 134° 41′ oosterlengte en zich van het oosten naar het westen

---

1 Dr Muller's bovenaangehaald werk 1e deel, bladz. 110.

uitstrekkende over eene lengte van $\frac{3}{8}$ mijl bij eene breedte van naauwelijks $\frac{1}{8}$ mijl.

De bogt van Lakahia wordt gevormd aan haar westelijke zijde door Tandjong Awoera (kaap Baudin), waarvan het gebergte, langzamerhand in hoogte toenemende en meestal steil uit de zee oprijzende, over eene lengte van nagenoeg drie mijl tot aan Goenong Baik in noordoostelijke strekking voortloopt en van daar zuidwaarts op, in laag moerassig land, over eene lengte van drie mijl bij Tandjong Bohia den zuidoostelijken hoek van evengemelde bogt uitmaakt.

Van deze laatste Tandjong loopt het land in oost-zuidoostelijke strekking voort tot aan het op ongeveer vier mijl verwijderde gebergte, hetwelk zich in de Tandjong Boeroe ver in zee uitstrekt, terwijl ten Noordwesten van Tandjong Bohia het eiland Lakahia door eene zeestraat van ongeveer een halve mijl van den vasten wal is gescheiden.

Tusschen Goenong Baik en Tandjong Bohia vertoont het land, zoo ver het oog in oostelijke strekking reiken kan, niets dan eene lage vlakte, over welker grootste uitgestrektheid, gedurende al den tijd dat de schepen voor Lakahia ten anker lagen, een dikke nevel rustte, waarboven aan den verren horizont de bergketens van Tandjong Boeroe hoog uitstaken.

Voor het westelijk strand van het noorden naar het zuiden ligt over de geheele uitgestrektheid eene bank, waarop slechts weinig water staat, en deze omstandigheden, gevoegd bij de berigten van den radja van Aidoema, dat deze landstreek rijk is aan sagobosschen en sagueerpalmen, leidden tot de door onze latere onderzoekingen bevestigde meening, dat dit geheele terrein, uit moerassigen, slechts weinig boven de oppervlakte der zee verheven en bij den vloed meerendeels onder water staanden, grond bestaat.

In den vroegen morgen van den 13den April begaven zich de heeren Croockewit en van der Goes, den radja van Aidoema met zich nemende, naar Lakahia, waar laatstgemelde hun werkelijk op de noordkust, aan het zeestrand, op vier verschillende plaatsen, en op de zuidoostkust insgelijks aan het zeestrand, op twee plaatsen, steenkolenlagen aantoonde; terwijl weinige dagen later de heer Croockewit, bij zijne onderzoekingen op Lakahia aan de zuidwestzijde nog op twee plaatsen aan het zeestrand gelijke lagen ontdekte.

Van de onderzoekingen ten dien aanzien, zoomede van de nasporingen op den vasten wal van Nieuw Guinea's Zuidwestkust

wordt het verslag des heeren Croockewit met eene geologische kaart van het eiland Lakahia als bijlagen Letter M en M[1] hierbij overgelegd.

Van tijd tot tijd kwamen de Papoea's van den vasten wal zich met de vischvangst op de riffen rondom Lakahia onledig houden, hebbende dit eiland zijnen naam geschonken aan een onder den radja van Aidoema over een klein gedeelte der bevolking van den vasten wal ten Oosten van Lakahia gezagvoerend hoofd met den titel van: radja van Lakahia, die zijn verblijf houdt, dan eens in de kampong Olla, dan weder in de kampong Lamawe op de vaste kust.

Wanneer dus uit het verhaal van Kolff's reize langs de Zuidwestkust van Nieuw Guinea [1] moet worden afgeleid, dat hij Lakahia heeft verondersteld bewoond te zijn, dan verkeerde hij in eene dwaling, daar, volgens onze ingewonnen berigten, dat eiland, ook in vroegere tijden, nimmer bewoond is geweest.

Bij het zoo even gemelde eerste bezoek op Lakahia, vonden de opgemelde heeren aan de noordkust een der palen, welke de Hooge Regering in 1850 op verschillende punten van Nieuw Guinea heeft doen plaatsen.

Het stellen daarvan op de west- en zuidwestkust is volgens de mededeeling van Prins Amir aan den Sultan van Tidore opgedragen geworden, die daarmede alstoen een zijner rijksgrooten Prins Ali heeft belast.

Een dier palen was bestemd, om op het zuidwestelijke gedeelte van Prins Fredrik Hendrik eiland te worden gesteld, doch hevige winden en stroomen hadden de reis te Kapia moeten doen staken.

Bij den terugkeer van daar, heeft Prins Ali den voor het Prins Fredrik Hendrik eiland bestemden paal op het strand van Lakahia doen neder leggen, om bij het immer aanwakkerende onstuimige weder van het verder medevoeren van dien zwaren last te zijn bevrijd.

De radja van Aidoema, die een gedeelte dezer expeditie heeft medegemaakt, heeft later gemeend den voorzegden paal te Lakahia te moeten doen oprigten, een steenen voet daarom laten stapelen en, ter vervanging van het door Prins Ali naar Ternate teruggebragte Nederlandsche wapen, daarvoor gesteld — een bord van

---

[1] Reize door den weinig bekenden zuidelijken Moluksche Archipel enz. door D. H. Kolff jr. bladz. 357—370.

grof Delftsch aardewerk, bont met roode en geele bloemen beschilderd.

Wij hebben den Gouverneur der Moluksche eilanden hiervan mededeeling gedaan en dezen hoofdambtenaar in overweging gegeven om, nu de paal in kwestie op Lakahia opgerigt is, dien daar te doen behouden doch het Delftsch tafelbord door een Nederlandsch wapen te laten vervangen.

Met de bevolkingen, die de kusten en het gebergte der landen van Tandjong Awoera (kaap Baudin) tot Tandjong Boeroe bewonen, wordt tegen het einde van den westmousson een tamelijk uitgebreide handel gedreven, hoofdzakelijk in tripang en masooibast, aan welk laatste de bergen, in den voorzegden omtrek gelegen, zeer rijk zijn; altans wij vonden hier verschillende Ceramsche vaartuigen en zagen gedurende ons verblijf ter reede Lakahia, nog eene paduakan en kotter van Makassar insgelijks aldaar aankomen; terwijl de anachoda van eene te Banda te huis behoorende paduakan, welke ter reede van het niet ver om de West gelegen eiland Kayoe mirrah geankerd was, bij zijn bezoek aan boord van de Etna, ons verzekerde, insgelijks met de voorzegde bevolkingen over de levering van masooibast en tripang in onderhandeling te zijn.

Van de zeden en gewoonten dier bevolkingen kunnen wij echter weinig mededeelen. Slechts eenmaal kwam de radja van Lakahia met eenige weinige volgelingen op uitnoodiging van Prins Amir aan boord der Etna en, hoezeer wij hem met eenige geschenken voor zich en de zijnen begiftigden, en, niettegenstaande wij bijna dagelijks praauwen onder de kust heen en weder zagen varen, kwamen er geene Papoea's meer aan boord.

Te gelijker tijd met den zoo even genoemden radja van Lakahia, kwam ook aan boord der Etna de zoon des radja's van Kapia, wiens gebied, ten noordwesten, door het vroeger bestaan hebbende rijk van Kowaaij begrensd wordt, en, aanvangende bij Tandjong Boeroe, zich uitstrekt tot niet ver van de Prinses Mariannestraat.

Van gemelden zoon des laatstgemelden radja's, die aan Prins Amir zijn huldebetoon kwam brengen, vernamen ook wij, dat zijn vader weinig tijd geleden gestorven, en dat in zijne vervanging nog niet voorzien was.

Prins Amir scheen geene magtiging te hebben van den Sultan van Tidore, om dien zoon in de plaats zijns vaders aan te stellen, maar gelastte hem evenwel, om zich ter bekoming dier

waardigheid naar Tidore te begeven, en, hoezeer het na de boven geciteerde aanstellingen, namens den Resident van Banda, der radja's van Namototte en Aidoema, daarvoor schijnt te kunnen worden gehouden, dat het zoo veel zuidoostelijker gelegen rijk van Kapia insgelijks tot de residentie Banda behoort, vond echter de eerste ondergeteekende geene vrijheid, om, in zijne hoedanigheid van Resident van Banda, den voorzegden zoon des radja's van Kapia, in de plaats zijns overledenen vaders, namens het Nederlandsch Indisch Gouvernement aan te stellen en van eene acte te voorzien.

De overweging, dat dergelijke handeling, zonder voorafgaande kennisgeving aan den Sultan van Tidore, dien vorst misschien minder welgevallig wezen zou, dat de zending onzer Commissie voor den eerstbenoemden harer leden het aanstellen van regenten of mindere hoofden op de te bezoeken landen niet in zich sluit, en eindelijk de omstandigheid, dat Zijner Majesteits stoomschip Etna zich niet naar Kapia kon begeven, om den benoemden radja, werd hij aangesteld, te installeren, zonder hetwelk de bloote uitreiking eener acte, op een ver uit zijn rijk verwijderd oord, bij de onbeschaafde onderdanen van dien regent weinig te beteekenen zou hebben, waren allen zoo vele redenen, welke de benoeming van den hier bedoelden zoon des overledenen radja's van Kapia hebben weerhouden.

De bovengenoemde praauwen der inlanders uit de bogt van Lakahia en degene, welke bij togten in het binnenland gezien werden, waren uitgeholde boomstammen, doch veel ruwer vervaardigd, dan de praauwen, welke wij tot nog toe elders hadden aangetroffen.

De meesten waren voor en achter stomp toeloopende, hadden eene lengte soms van veertig voet, doch waren alle zonder vlerken en voerden mast noch roer; welk laatste door een langen riemspaan vervangen wordt.

Op den vasten wal beoosten Lakahia, vonden wij bij gelegenheid van eenen togt derwaarts eene praauw, op den bovenrand en langs de boorden niet onsierlijk met figuren tamelijk regelmatig besneden.

Even als te Oetanate, gelijk Dr Salomon Muller zulks beschrijft [1], stond men in de praauwen te roeijen, hoezeer men

[1] Dr Salomon Muller's boven aangehaalde Bijdragen tot de kennis van Nieuw Guinea, bladz. 80.

zich ook hier bedient van korte riemspanen, om zittende te roeijen, welligt voor reizen op binnenwateren; immers in eenige der bezochte kampongs van dit gedeelte der Zuidwestkust van Nieuw Guinea vonden wij ook korte riemspanen.

De inlanders van deze streken, zoowel die der gebergten als der kusten, loopen geheel naakt.

De mannen en vrouwen der laatstgemelden dragen de tjidako aan een koord om de heupen vastgemaakt, doch de mannen van het gebergte verbergen het schaamdeel in den reeds door Dr. S. Muller [1] beschreven bamboezen koker, terwijl de vrouwen der gebergten zich van eene bedekking van vezelen uit de bladeren van den sagoboom, ter lengte van anderhalf voet, digt aan elkander geregen, of wel van casuarishaar even zoo geregen, bedienen, maar overigens geheel naakt zijn.

Van deze soorten van schaambedeksels zijn in de bezochte kampongs, diep in het binnenland, hier en daar enkele exemplaren in de huizen der Papoea's gevonden en is daarvan op de als bijlage Letter TT hiernevens gevoegde teekening eene afbeelding gemaakt.

Vrouwen dezer streken hebben wij evenwel niet gezien en de volgelingen van den radja van Lakahia, even als eenige andere later ontmoete Papoea's, waren wel forscher van gestalte dan die van Kaimani, doch misten dat openhartig, goedhartig gelaat, hetwelk de laatstgemelden algemeen eigen is.

De kleur der huid en het hoofdhaar zijn als die der overige tot dusverre ontmoete inlanders van Nieuw Guinea's Zuidwestkust, en het laatste dragen zij tamelijk kort afgesneden zonder in tressen te zijn gevlochten.

Het voorhoofd is hoog en breed, de wenkbraauwen zijn dik en gewelfd, de oogen zwart, doch minder sprekend en meesttijds houden zij ze ter neder geslagen of blikken daarmede gluipend in het rond, zeldzaam degenen, die hen aanspreken, in het gelaat ziende.

Den neus hebben zij vrij scherp vooruitstekende met breede vleugelen, en de meesten het kaakbeenig middenschot, even als bij de op Sirotta aangetroffen Papoea's met de schacht van eenen vogelveder, of een dun stukje hout, doorstoken.

Ook in de ooren dragen zij bij gebrek aan zilveren ringen of andere versierselen een stukje dun koperdraad, of ook wel een stukje hard hout.

---

[1] Als voren blad. 73.

Sommigen steken in een der oorlellen een inlandsche sigaar (roko.)

Enkelen hunner hebben baard en knevels, eenigen hadden drie of vier glaskoralen aan een koordje geregen om den hals, maar geen hunner heeft het voorhoofd of eenig ander ligchaamsdeel getatoueerd.

Sommigen daarentegen hebben het voorhoofd, tusschen de wenkbraauwen, ingebrand, hetgeen zij een sieraad noemen, even als te Kaimani en elders de meeste inlanders op borst en armen kleine brandvlekken hadden, welke echter bij de hier bedoelde Papoea's gemist werden.

De rottingband om den bovenarm wordt ook hier gedragen, maar beenen, koperen of schelpen ringen om den benedenarm, zijn zeldzaam bij hen.

Pijlen, bogen en lansen van bijna gelijksoortigen vorm en maaksel als die der strandbewoners van Kaimani vond men allerwege in de hutten der bezochte kampongs; doch het schietgeweer wordt door deze Papoea's niet gebezigd en zijn zij voor de uitwerking daarvan zeer bevreesd.

In sommige hutten vonden wij groote zeehorens, zoogenaamde Tritonsschelpen, dienende om er bij feesten op te blazen, of wel strekkende om seinen te geven aan hen, die zich op eenigen afstand bevinden.

Voorts bezigen zij bij hunne feesten, welke volgens bekomen inlichtingen veelvuldig zijn, meerendeels een andere soort van Tifa's, dan de tot dus verre elders aangetroffenen.

Eerstgemelden uit een stuk hout, hetwelk uitgehold wordt, vervaardigd, hebben eene lengte van bijna twee voet Rijnlandsch bij eene doorsnede op de beide einden van vijf duim, doch van het boven- naar benedeneinde spits toeloopende, waarvan het onderste gedeelte eenen voet vormt, het geheel niet ongelijk aan eenen op eenen voet rustenden omgekeerden kegel. Boveneind en voet zijn om den rand ruw met figuren besneden en het eerste gedekt door een gedeelte van een slangenhuid of leguanen vel, waarop in het midden vier kleine wasbolletjes zijn bevestigd. Eene afbeelding van zoodanige tifa is op de hiervoren vermelde bijlage Letter T T geteekend.

Ook vonden wij nog hier en daar in enkele woningen een uit tamelijk zwaar hout ruw gesneden piek ter lengte van ruim vijf voet; tot op iets meer dan twee derde der hoogte van het ondereinde afgerekend, rond en iets meer dan een Rijnland-

schen duim in doorsnede hebbende, van daar tot aan de piek zelf, welke eene lengte heeft van een half voet bij eene dikte van drie vierde duim, is het hout plat van gelijke dikte en in vijf of zes op elkander rustende langwerpige cirkels uitgesneden, waarvan de onderste omtrent vier duim hoogte bij vijf duim breedte heeft, terwijl de overigen naar boven toe in hoogte en breedte afnemen. Eene afbeelding van zoodanigen stok of piek is op de nevensliggende bijlage Letter T T geteekend en dergelijk stuk hout dient (volgens inlichtingen), om bij feesten elkander daarmede zonder onderscheid van platten of scherpen kant op den rug te slaan, hetgeen evenwel, hoe hard de slagen ook worden toegeteld, nimmer tot verwikkelingen aanleiding geeft.

Bij het hierna te vermelden, op den 22sten April afgelegde, bezoek in de kampong Tarera, zagen wij een inlander uit de bogt van Lakahia, die op zijnen rug de zigtbare teekenen droeg, weinig tijds te voren met dergelijk stuk hout te zijn geslagen.

Inderdaad, eene wijze van zich te vervrolijken, welke elders niet veel navolging vinden zal.

Het voedsel dezer inlanders bestaat hoofdzakelijk uit sago, waaraan, gelijk boven reeds is gezegd, een gedeelte dezer kust zeer rijk is. Zij nuttigen het meestal in koeken gebakken.

Aardvruchten worden door hen niet gekweekt, en men vond dan ook slechts spaarzaam hier en daar eenige laboe's geplant.

Dierlijk voedsel zijn voor hen de weekdieren, welke zij in schelpen bij lagen waterstand op de riffen en banken langs de kusten in menigte vinden.

Ook visschen van allerlei soort, waaraan dit gedeelte der Zuidwestkust bij uitstek rijk is, weten zij met pijl en boog te schieten, om hun tot voedsel te strekken.

Meer binnen 's lands wonende Papoea's vangen wilde varkens, waartoe zij een aantal gladharige, niet groote soort van honden aanhouden.

Deze dieren zijn echter verre van schoon en daar, waar zij werden aangetroffen zeer schuw.

Alle Papoea's dezer streken nuttigen ook vogelen, boschkatten (koesoe koesoe), kangaroe's en casuarissen, welke alle zij met pijl en boog schieten; doch deze, zoo min als eenige hunner overige spijzen, worden met zout toebereid.

Dit, volgens sommigen onontbeerlijke zilt, is hier geheel onbekend, even als de elders op Nieuw Guinea allerwege gevonden

spaansche peper door de Papoea's dezer kusten niet geplant of genuttigd wordt.

Alles wat door ons op dat gedeelte der kust gezien werd, duidt aan, dat deze inlanders op nog lageren trap van ontwikkeling staan, dan zij, die tot daartoe waren ontmoet.

Hunne woningen, meest allen gebouwd in den vorm van dien, welken Dr. S. Muller te Oeta Nata [1] aantrof, zijn echter niet hooger, dan vijf à zes voet van den beganen grond tot aan den nok van het dak, zoodat men in de meeste niet regt op kan staan.

De lengte der huizen is onbepaald en vond men ze van twintig tot vijftig voet, naar gelang van het getal gezinnen, dat zich daarin gevestigd heeft, voor ieder van welke een ingang van twee en een half à drie voet hoogte boven den grond in den buitenwand is daargesteld, waarin men alzoo niet dan bukkende of kruipende kan binnen gaan.

De geheele inwendige ruimte, waarin hier en daar de sporen gevonden werden, dat zij daarin op den blooten grond vuren ontsteken, is zonder afscheidingen, en op weinige voeten afstands van elkander vindt men dunne boomtakken, welke met dikkere takken over de geheele lengte het gebouw schragen, waarop bamboezen of even dunne boomtakken bevestigd zijn, waarover atappen of klapperbladeren zijn gelegd, om het binnenste van deze hutten tegen den regen te beveiligen en mitsdien het dak uitmaken.

De wanden zijn van ruw gevlochten matwerk, tegen dunne boomtakken bevestigd.

Enkelen hunner bewonen afzonderlijke hutten, doch deze zijn alsdan zoo mogelijk nog armoediger en bestaan uit vier in den grond gezette boomtakken, met een op gelijke takken rustend atappen dakje, ter zelfder hoogte als de overige woningen en slechts aan de voor- en achterzijden met eenig grof matwerk behangen.

Slechts in de kampong Basaroewaka, in den zeeboezem Telokh-Tarera gelegen ten Zuidoosten van Lakahia, vond men een huis, dat zich eenigermate in hoogte en door een weinig meerdere zorg bij den bouw van de anderen onderscheidde en waarvan de als deur dienende opening vergunde, om slechts weinig bukkende binnen te treden.

In al deze hutten worden de wapenen der bewoners op de takken, het dak schragende, nedergelegd.

---

1 Als voren bladz. 50.

Huisraad werd evenwel in de bezochte hutten niet anders gevonden, dan ruwe uit klei vervaardigde vormen, om sagokoeken te bakken, en bij hen, die in de nabijheid der sagobosschen wonen, de gereedschappen om sago te kloppen, benevens eenige steenen, insgelijks bij de sagobewerking als bijltjes gebezigd wordende.

In hunne woningen slapen zij op matjes, uit het hiervoren genoemde blad „down tikar" door hen vervaardigd, welke matjes, gelijk reeds is gezegd, in de Molukken onder den naam van „kokoija" bekend zijn. Alvorens echter daarop zich ter ruste te leggen, bestrooijen zij die matjes met zand, doch de bergbewoners, die het fijne zand, dat hier overal aan de stranden wordt gevonden, missen, maken van ander zand geen gebruik. Daarentegen bezigen zij als kussen een hol uitgesneden stuk hout, waarin het achterhoofd juist past.

Dergelijk stuk hout rust op eenen niet onsierlijk met figuren uitgewerkten voet en heeft, bij eene breedte van acht duim, eene hoogte van vijf duim Rijnlandsche maat.

Eene afbeelding daarvan is deze op de hiervoren vermelde bijlage Letter T T vergezellende.

De lijken der afgestorvenen worden door deze Papoea's in de aarde begraven, nabij hunne woningen, gelijk dan ook in de meeste kampongs, door atappen of matwerk afgeschutte begraafplaatsen, met zand bestrooid, zijn aangetroffen. Later, wanneer het vleesch verteerd is, worden de beenderen weder opgegraven en bij sommigen in eene mand of zak, meestal uit boomschors te zamen gesteld, bewaard; immers vonden wij in vele huizen dergelijke overblijfselen.

In eene Noordwestwaarts van Lakahia, op den vasten wal gelegen, kampong, welke uit twee lange, tegenover elkander geplaatste gebouwen, van den boven omschreven langwerpigen bouwtrant, bestaat en waarin vele gezinnen verblijf konden houden, zagen wij in het midden tusschen die hutten het overblijfsel van een op palen staand vrij groot gebouw, onder welks bevloering, uit latwerk van gespleten bamboes bestaande, in zakken van uitgeslagen boombast, de beenderen van verschillende lijken werden bewaard.

Ook aan den voet van Goenoeng Baik vonden wij verzamelingen van doodsbeenderen, welke welligt daar nedergeworpen waren, na eerst eenigen tijd in de hutten der inlanders te zijn bewaard geweest.

Blijkt het uit deze bijdrage, dat deze Papoea's hunne afgestorvenen korteren of langeren tijd in aandenken houden, sommigen doen zulks nog op eene andere wijze, door een stukje hout aan het boven gedeelte ruw te besnijden in den vorm van een menschelijk hoofd, hetwelk alsdan moet strekken, om een van hun dierbare overledenen in zigtbare herinnering te houden.

Deze wijze van vereering is echter meer bij de Papoea's, die het binnenland der bogt van Lakahia bewonen in zwang, dan bij hen, die aan de stranden huizen; altans in de kampongs der eerstgemelden werden slechts dergelijke beeldjes aangetroffen, van een van welke, hebbende eene lengte van 8½ duim, bij eene dikte van 1½ duim, op de bijlage letter TT eene afbeelding is vervaardigd.

Overigens zijn wij tot het inwinnen van meer volledige of meer omstandige berigten omtrent de bevolkingen dezer kusten niet in de gelegenheid gesteld geworden, want, gelijk reeds is gezegd, kwamen zij niet aan boord en, overal waar een of meer onzer zich in hunne kampongs vertoonden, namen zij reeds bij de nadering der sloepen de vlugt, verscholen zich in de nabijheid in het ontoegankelijk bosch en keerden eerst dan weder terug, wanneer de bezoekers op eenigen afstand uit den wal verwijderd waren; en hoezeer men van hen nergens eenig leed heeft ondervonden, waarschuwde toch immer de radja van Aidoema, die op al de togten in het binnenland en langs de kusten het reisgezelschap steeds ten gids heeft gestrekt, om zich tegen mogelijke aanvallen met pijlen bedacht te houden.

Trouweloosheid, waarvan Kolff in zijn hierboven aangehaald verhaal een treurig voorbeeld mededeelt, is mitsdien een grondtrek in het karakter der Papoea's in de bogt van Lakahia, en hunne schuwe blikken bevestigen dit gevoelen.

Niet onvermeld mag voorts worden gelaten, dat de bogt van Lakahia onbeschrijfelijk rijk aan vele en vooral groote visschen is en, als eene bijdrage daartoe kan strekken, dat dagelijks met lijnen zeer vele smakelijke visschen, meer dan voor de behoefte werd vereischt, aan boord der beide schepen gevangen werden, hetgeen voor de ekwipaadjen dier bodems, zoowel als voor de soldaten en koelies, eene ververschine aanbood, welke op den gezondheidstoestand van gunstigen invloed was.

Gedurende het verblijf der schepen ter reede van Lakahia werden dat eiland en de kusten in de geheele bogt van dien naam door de officieren van Zijner Majesteits stoomschip Etna hydro-

graphisch opgenomen en in kaart gebragt, onder de leiding en het toezigt van den heer Roijer, waarvan de kaarten als bijlagen Letter N en O bij deze worden aangeboden.

Voorts werden verschillende togten op den vasten wal ondernomen, waarvan de voornaamste plaats had op den 18den April en volgende dagen naar eene baai, waarvan de ingang is gelegen op 3° 55′ zuider breedte en 134° 45′ oosterlengte, besloten tusschen Goenong Baik aan de oostzijde en een nog hoogeren berg op den westelijken oever, op ongeveer 1/4 mijl van elkander.

Aan den voet van eerstgemelden berg ligt de kampong Baik, terwijl men, genoegzaam aan het uiterste einde der voorzegde baai, de kampong Timbona vindt. Beide kampongs zijn van weinig beteekenis, gelijk trouwens de meeste verzamelingen van hutten in deze streken, die, in den waren zin des woords, den naam van kampong te naauwernood verdienen.

Bij de komst der schepen voor Lakahia onderzochten wij naar den naam van gezegde baai, waarvan de ingang scherp afgeteekend is tusschen de beide bovengenoemde tot aan den top zwaar met geboomte begroeide bergen, en ontvingen ten antwoord, dan eens „Telokh Baik," dan weder „Telokh Timbona", of ook wel dat die baai geen naam had, hetgeen tot het later bevestigde vermoeden leidde, dat deze baai, welke tot nog toe alleen bevaren is door de Papoea's, die aan de binnenstranden of op het gebergte, dat ze omgeeft, met der woon gevestigd zijn, geenen bepaalden naam heeft.

Ook Prins Amir of een zijner volgelingen kende van deze baai den naam niet, en om aan die verwarring of onzekerheid van namen een einde te maken, mitsgaders om van het aanwezen in de bogt van Lakahia van het stoomschip, dat later tot het innemen van drinkwater vóór de monding van opgemelde baai ten anker gekomen is, een blijvend aandenken daar te stellen; besloten wij, na den terugkeer der heeren, die den na te melden togt hebben gedaan, haar den naam van „Etnabaai" te geven, waarvan wij Prins Amir, den radja van Aidoema en de ter reede Lakahia aanwezige anachoda's van handelspraauwen en vaartuigen mededeeling hebben gedaan.

De togt naar die baai werd in den vroegen morgen van den opgemelden dag ondernomen in drie sloepen door de heeren van der Goes, Beckman en Croockewit, met den heer von Rozenberg, terwijl de luitenant ter zee der 2de klasse Mac Leod deze reis

voor het hydrographische gedeelte mede maakte, en de Tidoresche luitenant Hoessin daaraan insgelijks deel nam.

Van de schepen in noordwestelijke rigting overgestoken zijnde naar den vasten wal, werd de kust, over eene lengte van ongeveer 1½ mijl, oostwaarts langs gevaren tot aan den ingang der Etnabaai. Dit traject langs den oever leverde een prachtig gezigt op de bijna overal steil uit zee oprijzende kalkrotsen, waaruit het gebergte, hetwelk aan die zijde de bogt van Lakahia omgeeft, is gevormd, terwijl eene krachtige vegetatie slechts hier en daar een kale plek dier rotsen zigtbaar laat.

De hoogste der toppen tusschen Tandjong Awoera (Kaap Baudin) en de monding der Etnabaai is omtrent 2000 voet boven het zeevlak verheven en tusschen twee niet minder hooge bergen komt men in de baai, welke alsdan onmiddellijk eene oostelijke rigting aanneemt en in die strekking nagenoeg regtlijnig tot aan het uiteinde voortloopt.

Van een gedeelte dezer baai maakte de heer von Rozenberg de als bijlage Letter P hiernevens gevoegde teekening.

Naauwelijks echter binnen den ingang wordt men getroffen door den aanblik van eenen waterval, op den regter oever der baai gelegen.

Moeijelijk kan men zich een indrukwekkender schouwspel voorstellen, dan het gezigt op dezen val, welke niet slechts weinig helling van het gebergte, waarvan de toppen op dat punt tot 3000 voet stijgen, zigtbaar, nagenoeg 300 voet met donderend geweld over de kalkrotsen naar beneden stort en in kokend schuim, ter breedte van omtrent 50 voet, zijne kristal heldere wateren in het zilte nat der baai uitstort, na alvorens den zilten vloed over eenige ellen te hebben teruggedrongen.

Op eenigen afstand uit de baai gezien, schittert de waterval als een breed zilveren lint tusschen het hem aan alle zijden omringende groenend geboomte, maar onder aan den voet, staande te midden van de rotsblokken, waarover het water, ziedende en schuimende, in onwederstaanbare kracht wegstuift, omgeven van eenen digten stofregen, waarin het tegen de rotsen op en aanstroomende water zich ten deele verheft en nedervalt, in dien sterk verkoelenden dampkring, waar de stemmen verdooven onder het geweld der nederkomende watermassa's, staat men diep getroffen over dit onbeschrijfelijk majestueuse natuurtooneel en blikt in vervoering naar de hoogte, waar het eerste de val van tusschen het geboomte voor het starend oog zigtbaar wordt.

Niet dan huns ondanks, ontrukte het reisgezelschap zich aan de beschouwing van dezen val, waarvan later door den luitenant ter zee 1e klasse, van Asperen, een uitmuntend teekenaar, eene keurige teekening is vervaardigd, waarvan met ZEd. welwillende toestemming de heer von Rozenberg vervolgens eene kopie maakte, welke als bijlage Letter Q hiernevens wordt gevoegd.

Men voer nu verder de Etnabaai op, welke over de geheele uitgestrektheid meest overal eene breedte heeft van 3000 el, en op enkele plaatsen zelfs tot 4000 el, en op de beide oevers bezoomd wordt door steil uit den vloed oprijzend gebergte van kalksteen; terwijl hier en daar, vóór dit gebergte, hetwelk vooral op den regteroever van 1000 tot 3000 voet hoogte boven de oppervlakte der baai bereikt, op den linker eenigzins minder hoog is, een modderstrand, digt met risophoren begroeid, is gelegen, op enkele plaatsen ter breedte van slechts weinig ellen, elders van $\frac{1}{4}$ tot $\frac{1}{2}$ mijl.

Niettegenstaande de steilte van het gebergte, hetwelk de beklimming volstrekt ondoenlijk maakt, is het van den voet tot aan den top digt begroeid, waartusschen niet dan op enkele plaatsen de naakte rotsen zich vergraauwd laten zien.

Dáár echter, waar op den regteroever minder hooge bergtoppen aan het vorschend oog toelaten eenen blik dieper in het binnenland te werpen, ontwaart men, achter de eerste, een tweede en derde bergketen, welke de zekerheid opleveren, dat dit gedeelte van Nieuw Guinea, immers tot op eene aanzienlijke uitgestrektheid landwaarts in, niet anders is, dan eene aaneenschakeling van achter elkander oprijzende bergruggen, meer en meer in hoogte toenemende en zich van het westen naar het oosten uitstrekkende, die een bijna onoverkomelijken muur opwerpen tegen dengeen, die het zou willen ondernemen, er binnen te dringen.

Al deze gebergten zijn zeer rijk aan masooiboomen en, ondanks de steilte, weten de Papoea's dezer streken met behulp van zoogenaamde talie oetan tegen de bijna loodregte wanden op te klimmen in den boom, dien zij van zijne gezochte schors wenschen te berooven, met hunne (van Cerammers gekochte) hakmessen (parangs) te vellen en met onwederstaanbaar geweld in de diepte neer te ploffen; in zijnen ontstuimigen val honderde boomen en heesters mede slepende of verpletterende en eene verwoesting in de beplantingen des bergs aanrigtende, welke ondanks den krachtvollen groei der Tropische gewesten eerst na verloop van vele jaren hersteld wordt.

Na eene vaart van eenige uren, waarbij men te vergeefs had uitgezien naar eenig zandstrand, om de door het langdurig roeijen vermoeide matrozen en koelies eene legerplaats voor den naderenden nacht te kunnen aanbieden, bereikte men, op de aanwijzing van den radja van Aidoema, eene kleine rotshoogte, ongeveer twintig voet boven de modderige oppervlakte van den met boomen bewassen oever uitstekende, waarop de helft van het reisgezelschap eene bergplaats kon vinden en vuren werden ontstoken ter bereiding van den avondkost.

Schilderachtig was het tafereel te noemen, toen op deze naauwelijks 1500 vierkante voeten uitgestrektheid beslaande rotshoogte, aan alle zijden omringd door de uit het water oprijzende risophoren, de door den avondwind aangewakkerde vuren hunnen rooden gloed wierpen op de bezige en zingende matrozen der Etna; de met bedaarden ernst onledige Javaansche soldaten en de zich van beiden meer of min schuw terugtrekkende, doch insgelijks bedrijvige Amboinsche koelies, en deze bonte helder verlichte groepen scherp afstaken tegen den verder gelegen omtrek, flaauw verlicht door de aan eenen bewolkten hemel zich vertoonende maan.

Hevige regens, welke reeds sedert eenige dagen het intreden van den oostmoessoen (den regentijd op Nieuw Guinea's zuidzuidwest- en westkusten) hadden aangekondigd, braken tegen het midden van den nacht los en hielden niet eerder op, dan toen met het rijzen der zon de togt verder de baai opwaarts werd voortgezet.

De aangebroken dageraad liet intusschen zien, dat niet ver van de naauwelijks verlaten legerplaats eene kleine kampong der Papoea's gelegen is. Men vond ze echter bij onderzoek, gelijk overal elders en hierboven reeds is gezegd, verlaten en alleen de op den wal gehaalde praauwen en de in de hutten aangetroffen pijlen en bogen, toonden aan, dat de bewoners zich welligt uit vrees voor, of wantrouwen jegens de hier onbekende Europeanen, verwijderd hadden.

Omstreeks elf ure in den voormiddag van den tweeden dag bevond men zich aan de kampong Timbona, waarvan de bewoners almede op de vlugt togen; en men was reeds voornemens, om van daar verder op te varen tot het niet ver van dit punt verwijderde uiteinde der baai, welke aan haar oostelijke grens door hoog gebergte bezoomd wordt, zonder daar evenmin als op eenige andere plaatsen, rivieren of beken in hare wate-

ren op te nemen, toen geduchte slagregens het reisgezelschap noodzaakten eenige uren te toeven. Niet dan omstreeks drie ure in den namiddag verminderden de in stroomen vallende regens in zoo verre, dat men de gestaakte reis kon hervatten; doch daar het onzeker was, of het nog ten onderzoek overgebleven gedeelte der Etnabaai gelegenheid voor een nachtleger zou aanbieden, en de radja van Aidoema, de kampong Tembona om de trouweloosheid harer bewoners daartoe bepaald ontried, zoo werd tot den terugkeer besloten, en niet dan met veel inspanning der roeijers gelukte het des avonds omtrent tien ure, in de nabijheid van den bovenbeschreven waterval voor het vermoeide en doornatte reisgezelschap eene legerplaats aan het strand op te slaan.

In den vroegen morgen van den 20sten April bezocht men andermaal den waterval, om op nieuw de beschouwing van dat treffende natuurtooneel te genieten, en keerde toen terug naar de schepen, waar men in den namiddag van dien dag aankwam, na vooraf nog twee buiten de Etnabaai ten Zuidoosten van derzelver monding gelegen kampongs te hebben bezocht.

Eene kaart der Etnabaai wordt als bijlage Letter R hierbij aangeboden.

Voorts werd den 23sten April met twee sloepen, waarin de heeren van der Goes en Beckman met den luitenant ter zee der 1^{e} klasse van Asperen en de zoon van Prins Amir met den schrijver van laatstgemelden gezeten waren, een togt ondernamen naar de lage landstreek, uitmakende het Oostelijk gedeelte der bogt van Lakahia, welke doorsneden is met in de zee uitstroomende brak- of zoutwater kreeken, doch ongeveer op het midden, tusschen Tandjong Bohia en de monding der Etnabaai, eenen breeden inham heeft, den naam dragende van Telokh Tarera, ruim twee mijlen opwaarts voor sloepen bevaarbaar, en alsdan zich oplossende in verscheidene kleine armen, alleen door inlandsche kano's te bevaren.

De oevers van dezen inham zijn tot op een mijl afstands van de monding omtrent 3500 Nederlandsche el van elkander verwijderd en overal laag, bij den vloed onder water staande, doch digt met risophoren bezet.

Echter is het meer binnenwaarts gelegen land eenigzins hooger met sagobosschen en sagueerpalmen begroeid; en op sommige plaatsen langs de oevers treft men hoogere plekken aan, meest overal bezet door kleine kampongs, omgeven met klapperboomen,

maar overigens van den hoogst onbeschaafden staat der bewoners en van den armelijken toestand, waarin zij leven, de zigtbare blijken dragende. Van eene dier kampongs met name Basaroeaka vervaardigde de heer van Asperen eene uitmuntende teekening, waarvan de door den heer von Rozenberg gemaakte copie als bijlage Letter S hiernevens is gevoegd.

Inderdaad mag het onverklaarbaar worden genoemd, dat bij de Papoea's dezer streken, vooral bij hen, die de kustlanden bewonen, nog zelfs niet den minsten glimp van vooruitgang is te bespeuren, ondanks den tamelijk uitgebreiden handel, welke jaarlijks hier door Cerammers en Makassaren wordt gedreven, en, hoezeer ook deze op eenen nog lagen trap van maatschappelijke beschaving en ontwikkeling staan, kennen en gevoelen zij behoeften, waaraan de eersten tot nog toe geheel vreemd zijn gebleven.

Geene mogelijkheid bestaande om, langs den bovenvermelden waterweg, het land zoo diep in te dringen, dat men naderde aan de bergketen, welke zich in het Oosten verheft en als Tandjong Boeroe in zee uitsteekt, keerde het reisgezelschap, na den nacht in de door de Papoea's verlaten hutten der kampong Tarera te hebben doorgebragt, in den ochtend van den 24sten April aan boord der schepen terug; de overtuiging mede brengende, dat het bezochte gedeelte der bogt van Lakahia tamelijk sterk bevolkt is, gelijk zulks dan ook reeds door Kolff in zijne meermalen aangehaalde reis is gezegd, en Prins Amir de verzekering gaf, dat het cijfer der bevolking tusschen de Tandjongs Awoera (kaap Baudin) en Boeroe op 4000 zielen kan worden geschat.

Intusschen berust deze raming slechts op gissingen, welke geen anderen grondslag hebben, dan de vele kampongs hier allerwege aangetroffen wordende en waarvan het ons door de weinige aanraking, waarin wij met de bewoners zijn gekomen, onmogelijk is gebleven al de namen te vermelden.

De enkele benamingen van kampongs, welke hier vooraf gaan, hebben wij aan de opgaven van den radja van Aidoema te danken, die zulks echter niet van alle kampongs met juistheid wist te doen; en gidsen van de bevolking dezer streken hebben wij niet kunnen bekomen, hoevele pogingen daartoe zijn aangewend, zelfs niet door tusschenkomst van Prins Amir, waarbij het aan belooningen in goederen onzerzijds niet heeft ontbroken.

Eindelijk had nog den 22sten April een uitstap plaats naar de bovengemelde kampong Tarera, waaraan de heeren van der Goes

en Beckman benevens verscheidene officieren van het Etat major der Etna deel namen, om eenige volkspelen en dansen van de bewoners dezer kusten te zien uitvoeren.

Prins Amir, die den radja van Lakahia had doen uitnoodigen, om ons dat schouwspel te geven, en gelast had, dat vele Papoea's daaraan deel moesten nemen, werd echter in zijne verwachting teleurgesteld, daar slechts een twaalftal inlanders aan de oproeping had voldaan en de overige aanwezenden inlanders waren van het eiland Aidoema, volgelingen van den radja van dien naam.

Met een vervaarlijk geschreeuw ontvangen bij het aan den wal stappen, waren eenige der aanwezige Papoea's om de heupen en aan de ellebogen met boombladeren omhangen.

De meesten hadden het voorhoofd, den neus, de wangen en de borst met kalk besmeerd. Allen waren overigens geheel naakt met een tjidako aan, doch enkelen hadden eenen doek om het hoofd gewonden, waarin een paradijsvogel stak.

Een der Papoea's had zich uit matwerk eene tamelijk hooge muts gemaakt, welke met eenen vooruitstekenden snoet eenen varkenskop moest nabootsen, en maakte, voor de overigen uitgaande, vervaarlijke sprongen, waarbij hij een scherp doordringend geluid deed hooren, of beter gezegd, vreeselijk schreeuwde, zoodat hij boven de overige stemmen goed te hooren was.

Vervolgens schaarde de troep zich in twee rijen achter elkander en op het geluid van twee tifa's, waarvan de eene, vervaardigd op de wijze, zoo als wij ze te Adie en Kaimani hadden aangetroffen, de andere gelijk hierboven is beschreven, vingen allen aan een koor te schreeuwen, want den naam van zang verdient dit oorverdoovend geluid niet. Allen trappelden daarbij met de voeten niet ongelijk aan militairen, die den pas markeeren, en wanneer zulks eenige weinige minuten had aangehouden, werd op de grootste der twee tifa's een zwaardere slag gegeven, waarop alle stemmen dadelijk zwegen en de voeten te gelijk in rust kwamen.

Nadat dit eenige malen herhaald was, hurkten de dansers insgelijks in twee reijen neder, met uitzondering van een der met boombladeren behangen Papoea's, die voor de overigen staan bleef en, op het accompagnement der beide tifa's, zoomede van een koorgezang der neergehurkten, zijne beenen wijd vaneen zette, zijne armen in horizontale rigting uitstak, zich de kaken opblies en toen al zijne ledematen deed trillen en beven, even als iemand die door hevige koortsen is bevangen.

Gezang en trillingen hielden eenige oogenblikken aan en, op eenen harderen slag op de tifa, eindigde alles in eenen luiden schreeuw of gil der aanwezigen.

Het derde der spelen was eene krijgsdans of krijgsspel, waarbij de Papoea's zich in twee partijen verdeelden en, de eene aanvallender, de andere verdedigenderwijze, ageerde.

Weinige oogenblikken slechts hielden de aangevallenen stand tegen het geschreeuw en de sprongen van de anderen, die daarbij eenigermate te werk gingen op de wijze als de tjekalele-dansers der Ambonsche eilanders.

Het wapen, waarvan zij zich voor den aanval bedienden, bestond uit kleine stukjes hout of eene kleine greep uit het modderzand van den zeeoever, met welke projectilen de aanvallers evenwel hunne tegenpartij met veel juistheid wisten te treffen.

Rukten de aanvallers de wederstand biedenden te veel op het lijf, dan namen deze met een luid geschreeuw de vlugt en werden door de eersten achtervolgd, tot zoolang de aangevallenen stand hielden en van verdedigers aanvallers werden, waarop deze alsdan, na eenige oogenblikken stand te hebben gehouden, op hunne beurt weder op de vlugt togen.

Daarmede waren de spelen ten einde en de weinig gespannen verwachting der aanschouwers vond in het vertoonde te minder bevrediging, toen zij bij den terugkeer naar de schepen den inmiddels vrij hevig opgestoken wind in stroomen regen zagen ontlasten en, laat in den avond, druipend nat aan boord terugkwamen.

Ook de heer Croockewit deed op den 15[den] April, vergezeld van den luitenant ter zee der 1[e] klasse, van Asperen, eene reis naar den vasten wal van Tandjong Awoera (Kaap Baudin) oostwaarts op, tot het opsporen van steenkolenlagen, en trof op eenige der weinige plaatsen, waar de rotsen niet loodregt uit de zee oprijzen, de kampong aan, van welke reeds hierboven is melding gemaakt, als een doodenhuis in haar midden hebbende, terwijl gemelde heer Croockewit eindelijk nog den 23sten April eenen togt ondernam, in gezelschap van den luitenant ter zee der 2[e] klasse, Wolterbeek Muller, van Tandjong Bohia af, met het voornemen om dat gedeelte der kust tot aan Tandjong Boeroe ten voorzegden einde te onderzoeken.

Hevige winden en hooge zeeën beletten echter de volkomen uitvoering van dit voornemen en, zonder iets merkwaardigs te hebben ontmoet, of eenig spoor van bewoning langs het bezochte

zeestrand te hebben aangetroffen, keerden de beide evengemelde heeren in den avond van laatstgemelden dag aan boord der Etna terug.

Het verblijf der schepen in de bogt van Lakahia werd intusschen langer gerekt, dan bij de aanvankelijk daartoe door ons bestemde tijdruimte was bepaald. De onderzoekingen echter des heeren Croockewit op het eiland Lakahia, welke zeer bemoeijelijkt werden door het gemis aan alle daartoe benoodigde werktuigen, was eene der oorzaken van het oponthoud der schepen ter voorzegde plaatse.

Voorts viel op den 15den April, de vastenmaand (boelang poeasa) der mahomedanen in, waardoor Prins Amir en zijne volgelingen immers tot den 18den daaraanvolgende, zich moesten onthouden om aan eenigen binnenlandschen togt deel te nemen, en, hoezeer deze reden welligt tot vertraging geene aanleiding zou hebben gegeven, volgde ook de niet veel meer dan in naam het Islamismus belijdende radja van Aidoema, de godsdienstige voorschriften van Prins Amir, en de hulp van eerstgenoemde als gids en tolk (de eenige die, hoe gebrekkig dan ook door meerdere bekendheid met de Maleische taal ons hier ten dienste stond) was niet te ontberen.

Eindelijk moest het waterruim der Etna worden aangevuld en ook dit bragt eenig oponthoud te weeg, doordien zulks uit den hierboven beschreven ver verwijderden val moest geschieden.

Intusschen waren de kusten en het binnenland in de bogt van Lakahia, tusschen de Tandjongs Awoera (kaap Baudin) en Bohia, zoo veel doenlijk onderzocht, en vertrok het barkschip Atie Atul Barie op den middag van den 24sten April naar Doreh op Nieuw Guinea's Noordkust, werwaarts het in den vroegen morgen van den 28sten daaraanvolgende door Zijner Majesteits stoomschip Etna werd gevolgd, nadat bevorens op den 27sten April de radja van Aidoema, begiftigd met geschenken onzerzijds, huiswaarts was gekeerd, den dank van ons allen medenemende voor zijn bereidvaardig hulpbetoon gedurende ruim drie weken, terwijl zijne goedhartigheid, voorkomendheid en de vele goede diensten, welke hij heeft bewezen, nog lang bij ons in aandenken zullen blijven.

Ofschoon onbeschaafd heeft hij vele blijken van natuurlijken aanleg gegeven en zou hij, ware zijn verstand ontwikkeld geworden, zeker door schranderheid hebben uitgemunt.

Wat de natuurlijke voortbrengselen van de hiervoren behan-

delde gedeelten der Zuidwestkust van Nieuw Guinea betreft, en bepaaldelijk, welke houtsoorten, geschikt voor huis- of scheepsbouw, aldaar gevonden worden, hieromtrent kunnen wij tot ons leedwezen geene volledige wetenschappelijke berigten mededeelen.

Behalve dat de tijd tot uitgebreide onderzoekingen daartoe heeft ontbroken, is geen onzer genoegzaam in de botanie ervaren of bezit voldoende kennis van houtsoorten, om ten dezen aanzien stellige meeningen voor te brengen.

Bovendien heeft het bezoeken der binnenlanden, meestal in sloepen langs baaijen, rivieren of kreeken, de gelegenheid tot bepaalde onderzoekingen op dat punt minder mogelijk gemaakt; en eindelijk is het ons voorgekomen dat, aangezien wij tusschen kaap van den Bosch en Tandjong Boeroe slechts één punt van vestiging van het Nederlandsche gezag en dan nog maar *voorwaardelijk* kunnen aanbevelen, het verzamelen van houtsoorten dier streken, tot nader onderzoek of eenige daarvan voor huis- of scheepsbouw met voordeel zijn te benuttigen, minder noodig is geweest.

Omtrent de weersgesteldheid, stroomen, getijen enz. hebben wij gedurende ons verblijf ter Zuidwestkust van Nieuw Guinea van 22 Maart af tot 28 April de navolgende opmerkingen verzameld.

Over het algemeen woei er vrij geregeld land- en zeewind; slechts een enkelen dag ter reede Kaimani was zulks door stilte niet merkbaar.

Den 31sten Maart bespeurden wij reeds het begin der kentering, nemende de land- en zeewind alstoen eene bepaalde oostelijke strekking aan, varierende tusschen noordoost en zuidzuidoost; van toen af ondervonden wij nagenoeg dagelijks regenbuijen.

Aangezien de Etna op alle bezochte plaatsen te kort vertoefde, om naauwkeurig onderzoek te doen naar de getijen en stroomen, valt hieromtrent weinig met zekerheid te vermelden.

In de monding der Karoefarivier alleen werd het verval van water aan eene aan den oever opgerigte peilschaal, naauwkeurig waargenomen en het verval bevonden te zijn zes voet bij volle maan, zijnde het alstoen hoog water ten twee ure 's namiddags.

Er liep aldaar tweemaal in de vier en twintig uur eb en vloed, loopende de eb doorgaans een paar uur langer dan de vloed.

Eene in het oog loopende opmerking ter Zuidwestkust van Nieuw Guinea gemaakt, wat betreft de weersgesteldheid, was het groote verschil in temperatuur over dag en gedurende den nacht.

Het verschil der thermometerschaal bedroeg niet zelden 20° Farenheit.

De hoogst waargenomen stand der thermometer bedroeg 95° in de schaduw.

De miswijzing der compassen werd door vele waarnemingen bepaald op 2° noordoostering.

En nopens den gezondheidstoestand aan boord der beide schepen gedurende het verblijf op de Zuidwestkust van Nieuw Guinea, is het ons aangenaam te kunnen vermelden, dat hij bijzonder gunstig is geweest; terwijl wij eindelijk hier nog bijvoegen, dat volgens de allerwege op de door ons bezochte kusten ontvangen mededeelingen, aardbevingen hier tamelijk veelvuldig en soms zeer sterk worden gevoeld, zonder dat wij evenwel eenig narigt nopens het aanwezen van vulkanen in eenig gedeelte van Nieuw Guinea's Zuidwestkust hebben kunnen erlangen.

Wij verlieten alzoo dat gedeelte der Zuidwestkust, hetwelk bij de in den hoofde dezes aangehaalde missive van het Marinedepartement van 19 Mei 1855, als het eerste vak onzer onderzoekingen is aangegeven, en, wanneer men in aanmerking neemt dat behalve Adie, de Karoefarivier met hare monding en kusten, de Argoenibaai, de bogt van Kaimani, de Speelmansbaai, de bogt van Lakahia met het daarin gelegen eiland van dien naam en de Etnabaai, alle zijn bezocht en in kaart gebragt, — dan gelooven wij met eenig vertrouwen te mogen zeggen, dat over de gemelde landen en kusten met hun bewoners een tot nog toe onbekend licht is verspreid en de daaraan besteedde tijdruimte, als wel benuttigd is aan te merken.

Wel zijn er nog eenige landen en kusten tusschen Tandjong Boeroe en het zuidelijke gedeelte van het hooge gebergte, waarvan kaap van den Bosch een der meest in de zee uitspringende ruggen is, onbezocht moeten blijven, omdat gebrek aan tijd en aan steenkolen ons niet hebben toegelaten om met Zijner Majesteits stoomschip Etna derwaarts te stevenen; en de gezagvoerder van het barkschip Atie Atul Barie, zonder de ook aan boord der Etna ontbrekende kaarten van de onbezocht gebleven baaijen en kusten niet op zich wilde nemen, met zijnen bodem derwaarts te zeilen; maar wij gelooven niettemin met de door ons tot hiertoe ingestelde onderzoekingen, aan de bedoelingen van het ons tot leiddraad gegeven itineraire van het Marine-departement volkomen te hebben beantwoord, aan latere opnamen de door ons onbezocht gebleven gedeelten der Zuidwestkust van Nieuw Guinea overla-

tende, doch niet zonder de reeds door Dumont d'Urville geopperde meening, dat de landstreek ten noordoosten van kaap van den Bosch en in die rigting over eene groote uitgestrektheid niets dan laag en, zoo als wij hebben bevonden, moerassig land is, tot bijna volkomen zekerheid te hebben gebragt.

Intusschen hadden wij ons ook nog gaarne onledig gehouden met het instellen van nasporingen naar eenen zoowel op de kaart van den Baron von Derfelden van Hindersteijn, als op eene door of op last van den Gouverneur van Borneo, Commissaris voor de Molukken, A. L. Weddik (in manuscript) vervaardigde kaart van het Nederlandsche gedeelte van Nieuw Guinea, aangeduiden waterweg van de Zuidwestkust naar het zuidelijk gedeelte der Geelvinksbaai, maar de boven omschreven bezwaren (gebrek aan tijd en steenkolen) waren ook ten deze een onoverkomelijke hinderpaal; terwijl de berigten, welke wij te dien aanzien bij Prins Amir, den radja van Aidoema en eenige inlanders van dat eiland hebben pogen in te winnen, niets dan ontkennende antwoorden omtrent het bestaan van zoodanigen waterweg of van eenige gemeenschap over land tusschen de bewoners der Zuidwestkust en der Geelvinks of Wandammenbaai hebben opgeleverd.

Het vraagstuk is daarmede evenwel naar onze meening in geenen deele op eene afdoende wijze opgelost en, hoezeer wij ons voorbehouden hadden daarop bij onze reis in de Geelvinksbaai nader terug te zullen komen, heeft het niet voortzetten onzer zending tot in die baai zulks tot ons leedwezen verhinderd.

Ook dit onderzoek wordt derhalve aan latere nasporingen overgelaten.

Kunnen wij mitsdien over dit en andere punten en zaken geene meer volledige opehelderingen suppediteren, wij zijn echter in de gelegenheid eene misstelling in het verslag des heeren A. J. van Delden en in het boven geciteerde werk van D[r] S. Muller voorkomende omtrent eenige door hen niet, maar door ons wel bezochte gedeelten der Zuidwestkust van Nieuw Guinea te verbeteren.

Eerstens geven beiden eene lange lijst op van kampongs, welke op deze kusten zouden worden gevonden.

Dat zij niet hebben bestaan, kunnen wij met zekerheid niet beweren; maar dat ze nu niet meer in aanwezen zijn; dat zelfs de opgegeven namen meerendeels niet bekend zijn; en dat ook nopens het vroeger bestaan dier kampongs in de door ons be-

zochte streken geene herinneringen bij de bevolkingen gevonden worden, — kunnen wij, op grond der door ons daaromtrent ingestelde onderzoekingen, verzekeren.

Wanneer men daarbij het oog slaat op de Nomadische leefwijze der volken van de Zuidwestkust van Nieuw Guinea tusschen Kaap van den Bosch en Tandjong Boeroe, waardoor zij zich dan hier dan daar in kleine maatschappijen nederzetten, zoo mede op de nimmer eindigende oorlogen tusschen de bewoners van verschillende streken, waardoor zij herhaaldelijk genoodzaakt zijn, hunne verblijven op eene andere plaats te vestigen, dan vermeenen wij de verzekering te mogen geven, dat de door de beide opgemelde heeren gedane mededeeling van namen van kampongs minder juist, en een gevolg is van verkeerde inlichtingen.

Trouwens hij die deze kusten bezoekt, ondervindt al het bezwarende, hetwelk er in gelegen is, om naauwkeurige informatien te erlangen, en hoe dikwijls de inlanders dezer streken geneigd zijn, ten einde zich te onttrekken aan vragen, welke zij niet weten of niet wenschen te beantwoorden, doch waarop zij evenwel schroomen een „ik weet het niet" terug te geven, het eerste het beste, dat hun in het geheugen komt als de ware oplossing voor te stellen; een klip, waarop wij minder gevaar geloopen hebben te stranden door het aanwezen van Prins Amir en zijne volgelingen, die allen hier bekend waren; zoomede door de tegenwoordigheid van den radja van Aidoema, die ons op alle onze togten en onderzoekingen van den 5den April af heeft vergezeld.

Het tweede is de dwaling, waarin beide opgenoemde heeren verkeeren, omtrent de algemeene benaming der bergbewoners (Alfoeren) van de Zuidwestkust van Nieuw Guinea en die zij „Mairassis" noemen.

Deze bergvolken, ofschoon door de Tidorezen, de Ceramsche en andere handelaren Alfoeren genoemd, worden door de Papoea's der stranden in de landtaal met den algemeenen naam van „Woeka" bestempeld, hetgeen letterlijk overgebragt in het Maleisch „oerang goenong" of in het Hollandsch „bergbewoners" beteekent. Bovendien worden zij tot onderlinge onderscheiding naar den berg, waarop zij huizen, of naar de kampong, waarin zij wonen, genoemd.

Aldus woonde ten tijde dat Dr. S. Muller en de heer A. J. Delden de Tritonsbaai bezochten, een vrij talrijke Woeka

of Alfoersche stam op het gebergte, dat zich ver in het noorden van die baai uitstrekt, Mairassi geheeten.

Ook nu nog bestaan deze Alfoeren of bergbewoners, en het is vermoedelijk toe te schrijven aan hun talrijkheid, de veelvuldige aanrakingen der strandbewoners van de Tritonsbaai met hen en de daaruit dikwijls voorgekomen uitdrukking „oerang Mairassi," dat de dwaling, als of alle bergbewoners der Zuidwestkust dien naam dragen, is ontstaan.

Eindelijk vermeenen wij nog eene der misstellingen op de door den heer Melvill van Carnbee vervaardigde kaarten van Nieuw Guinea te moeten verbeteren.

Op die kaarten toch staat het gedeelte van Nieuw Guinea bewesten de Kamrao en Geelvinksbaaijen op de Zuidwest en Noordkusten aangeteekend als: Wonim di Atas, en het oostelijk gedeelte van Nieuw Guinea, voor zoo veel het onder Nederlandsch gezag behoort, als Wonim di Bawa.

Deze benamingen, ontleend aan de Tidorezen, die deze gedeelten van hun gebied in de beide Wonims hebben gesplitst, zijn op de boven omschrevene wijze juist in omgekeerden regel geplaatst. Het westelijke deel van Nieuw Guinea is: Wonim di Bawa, het oostelijk deel: Wonim di Atas.

Zooals hiervoren is gezegd, vertrok de Etna in den vroegen morgen van den 28sten April naar Doreh; ankerde in den avond van den 29sten niet verre van den westelijken ingang der Pittstraat, nabij een laag onbewoond eiland, en ontmoette op den middag van den 30sten, buiten de Oostzijde van gezegde straat, het barkschip Atie Atul Barie, hetwelk sedert vier etmalen in en buiten meergemelde straat kampte met noordoosten winden en westelijke stroomen en daartegen niet opwerken kon.

Op verzoek van den daartoe aan boord der Etna overgekomen gezagvoerder, werd het barkschip door het stoomschip op sleeptouw genomen en 24 uren lang aldus medegevoerd.

Toen werden in de nabijheid van de Kaap de Goede Hoop, de sleeptrosssen ingehaald, en het barkschip, door minder tegenwind en tegenstroom, de gelegenheid gelaten de niet verre meer verwijderde haven van Doreh te bereiken.

De geringe, toen nog aan boord der Etna voorhanden, voorraad steenkolen maakte dezen maatregel voor den kommanderenden officier van dat stoomschip noodzakelijk en, hoezeer de verwachting, dat het barkschip binnen twee of drie dagen te Doreh ten anker zou komen, niet bewaarheid werd en het eerst in den

namiddag van den 14den Mei aldaar arriveerde, had men echter later, gelijk hieronder zal worden vermeld, allezins reden zich te verheugen, het barkschip niet verder dan tot de voorzegde kaap te hebben gesleept en het zoo geringe overschot der steenkolen tot nog veel kleinere hoeveelheid te hebben verminderd.

Intusschen werd de meening, dat de stroom niet meer zoo sterk om de west liep, door de ondervinding gelogenstraft en kwam de Etna niet dan des namiddags ten 5 ure van den 3den Mei voor de kampongs Ambobridaij en Kwawi, in de haven van Doreh ten anker.

Van de reis van Lakahia tot laatstgemelde plaats kunnen wij weinig meldenswaardig mededeelen. Meesttijds ver uit het land op zee houdende, waren slechts de hoogere bergketens van het binnenland der Zuidwest, West en Noordkusten van Nieuw Guinea zigtbaar.

Alleen de vaart door de slechts ruim eene mijl breede Pittstraat leverde eene aangename afwisseling, waartoe de aldaar op beide oevers steil uit den vloed oprijzende bergen met eene krachtige vegetatie, de hier en daar, waar slechts een weinig grond gevonden wordt, zigtbare woning der Papoea's niet weinig bijdroegen en den togt door deze straat veel bekoorlijks bijzetten.

Zoo als bekend is, wordt de Pittstraat gevormd door de eilanden Salawatti en Batanta; eerstgemelde ten Zuiden en laatstgenoemde ten Noorden van die straat gelegen.

Saliwatti is zeer groot en, vooral op hare gebergten, sterk bevolkt.

Batanta heeft veel minder bewoners, en beide deze met nog eene menigte andere kleinere in de nabijheid gelegen eilanden, benevens een gedeelte der West- en Noordkusten van Nieuw Guinea, staan onder de bevelen van eenen radja, die in de kampong Samete, op de Zuidkust van Salawatte, verblijf houdt en den titel voert van radja van Salawatte.

Hij bekomt zijne aanstelling van den Sultan van Tidore en is een der vier radja's, die het gezag voeren over de eilanden, gelegen ten Noorden en ten Westen van het Noordelijk deel van het Westelijk schiereiland van Nieuw Guinea, hetwelk op de kaart van Melvill van Carnbée, Wonim di Atas aangeteekend, maar gelijk hiervoren gezegd is, Wonim di Bawa geheeten is.

Deze vier regenten voeren den naam van radja van Waggio
〃 〃 Salawatti
〃 〃 Mysool
〃 〃 Waygame

houdende beide eerstgemelden verblijf op de eilanden, waaraan zij hunnen naam ontleenen, en de beide laatsten op het eiland Mysool, die van Waygame op de Noordwestkust, die van Mysool op de Zuidoostkust.

Door de snellere vaart van het stoomschip werden de bewoners der Pittstraat verhinderd aan boord der Etna te komen; doch op het barkschip Atie Atul Barie hadden zich, bij de reis door de straat, vele Papoea's vertoond, die aardvruchten, klappernoten en pisang ten verkoop aanbragten en insgelijks een weinig schildpad (karet) wilden verhandelen.

Het was echter, hoewel fraai gebloemd, uiterst dun.

Deze inlanders zijn over het algemeen zeer gemeenzaam, en de tamelijk drukke vaart door deze straat met schepen van verschillende natien, voornamelijk Amerikaansche walvischvangers, heeft hen de schuwheid jegens vreemdelingen doen afleggen.

Hunne kleur en uiterlijk voorkomen heeft veel overeenkomst met de vroeger ontmoete Papoea's.

Hun open blik duidt openhartigheid aan en eene zekere mate van schranderheid is in hunne zwarte sprekende oogen te lezen.

Het hoofdhaar, hetwelk even als elders zwart en sterk gekroesd is, dragen zij op de later te Doreh aangetroffen wijze; het kraakbeenig middenschot van den neus is ook bij hen doorstoken, en ringen, uit zeeschelpen of wel van koperdraad vervaardigd, worden door hen om den benedenarm gedragen; terwijl riet of rotting sterk om den bovenarm sluiten.

Bij de aankomst van Zijner Majesteits stoomschip Etna te Doreh, was onze verwondering groot het barkschip Ydroessie, hetwelk volgens de aan den kommanderenden officier van gemeld stoomschip door het Marine departement in afschrift toegezonden cherte partij, voor den overvoer van 300 à 350 ton op Onrust in te nemen steenkolen, te Batavia was ingehuurd, niet daar te vinden; maar nog hooger steeg onze verbazing, toen de kort daarna aan boord gekomen zendeling Ottow (op het eiland Mansinama in de haven van Doreh, met zijnen ambtgenoot Geisler, verblijf houdende) verhaalde dat voorzegd barkschip den 21sten Februarij te Doreh aangekomen en den 16den April van daar vertrokken was; ondanks gezegde zendeling den gezagvoerder herhaaldelijk had pogen over te halen, of om nog eenigen tijd te vertoeven, of om een gedeelte zijner lading in eene aan den wal van Mansinama daar te stellen loods op te slaan, onder aan-

bod om alsdan te zullen zorg dragen voor de levering van de tot het dekken dier loods benoodigde atappen.

Gedurende de afwezigheid van het barkschip Atie Atul Barie, kwamen de drie te Doreh aanwezige leden onzer commissie van der Goes, Roijer en Croockewit tot het besluit, om af te wachten of welligt het kolenschip van Amboina naar Doreh zou worden teruggezonden met behulp van het vermoedelijk ter eerstgemelde plaatse, in vervanging der Etna, station houdende stoomschip; dan wel dat stoomschip alleen naar Doreh komen zou, om narigten nopens ons wedervaren in te winnen.

Voorts werd bepaald den tijd inmiddels te benuttigen tot het doen van onderzoekingen te Doreh en omstreken; terwijl eindelijk de kommanderende officier van Zijner Majesteits stoomschip Etna, behalve noodzakelijke voorzieningen aan het tuig en want van dien bodem, het juiste cijfer der overgeblevene steenkolen zou doen constateren en het waterruim laten aanvullen.

Met deze scheepsbezigheden verstreek de tijd tot den 15den Mei. Den dag daar te voren arriveerde het barkschip Atie Atul Barie, door windstilten en tegenstroom zoo lang opgehouden, en er werd alsnu besloten om, vermits van Amboina niets opdaagde, den 17den Mei, door de koelies en Javaansche vuurstokers der Etna een begin te laten maken met het doen kappen van brandhout, om met behulp daarvan de terugreis naar Amboina te volbrengen, immers, indien het later blijken mogt, dat zulks moest geschieden.

De voorraad steenkolen aan boord der Etna werd, bij naweging, bevonden, niet meer te bedragen dan ongeveer 50,000 Nederlandsche ponden en mitsdien ongenoegzaam om daarmede de Noordkust of eenig ander deel van Nieuw Guinea te bereizen, zelfs niet om met behulp daarvan uit Doreh naar Amboina terug te keeren, zoodat met de aangevangen houtvelling moest worden voortgegaan.

Deze zware arbeid maakte evenwel weinige vorderingen. Om van dat hout het meeste nut te trekken, moesten daartoe de hardste soorten worden uitgezocht, en behalve dat het kappen en zagen veel tijd vereischtte, waren er geene bijlen, zagen en andere instrumenten in genoegzame hoeveelheid aanwezig, om al de beschikbare handen te benuttigen; terwijl bovendien de uit 's lands pakhuis te Amboina door ons ontvangen bijlen en zagen van bijna onbruikbare hoedanigheid waren.

Ook de bijna dagelijks vallende zware regens vertraagden dat

werk aanzienlijk, zoodat men daarmede niet dan den 7den (?) Junij gereed kon zijn, en reeds had men besloten den daarop volgenden dag, met de beide schepen naar Amboina terug te keeren, toen ons op den middag van den 4den dier maand, door Papoea's, komende met eene praauw van de Kleine Geelvinksbaai op de Noordkust, een brief overhandigd werd, gedagteekend den 2den Junij en geschreven uit gezegde baai door den gezagvoerder van het barkschip Ydroessie; in substantie de kennisgeving behelzende, dat hij den 11den Mei op last van den Gouverneur der Moluksche eilanden van Amboina naar Doreh was teruggezonden en weldra aldaar hoopte te arriveren.

Werkelijk kwam dat schip in den vroegen morgen van den 6den Junij daar ter plaatse en bragt ons het besluit van den Gouverneur voornoemd dd. 10 Mei daar te voren N° 1, volgens hetwelk het barkschip Ydroessie den 8sten dier maand te Amboina gearriveerd en den gezagvoerder van dien bodem door gemelden hoofdambtenaar naar aanleiding der artikels 3 en 5 van de gesloten chertepartij aangezegd was, onmiddellijk naar Doreh terug te keeren, aldaar de bevelen van den kommanderenden officier van Zijner Majesteits stoomschip Etna af te wachten en, zoo die bodem niet mogt worden aangetroffen, alsdan eene maand op diens aankomst te toeven, om na verloop van dien tijd de lading steenkolen aan den wal te deponeren en de terugreis van Doreh aan te nemen.

Voorts behelsde dat besluit de kennisgeving van de inscheping te Amboina, in het barkschip Ydroessie, van de benoodigde victualie voor de ekwipaadje der Etna, gedurende eene maand; hetgeen met de nog aan boord van dat stoomschip voorhanden proviand, de gelegenheid openstelde met dien bodem tot de laatste dagen van Julij in zee te blijven.

Men had echter, bij den op Amboina gemaakten spoed, om het barkschip Ydroessie naar Doreh terug te zenden, geomitteerd daarin insgelijks leeftogt te laden voor de soldaten en koelies aan boord van het barkschip Atie Atul Barie geëmbarkeerd en, daar deze bij hun vertrek van Amboina voor slechts 93 dagen geapproviandeerd waren, uithoofde dat er te dier tijd, in 's Lands pakhuis, evenmin als bij particulieren, meer vivres te verkrijgen waren, strekte het nog aanwezige overschot daarvan niet verder dan tot den 16den Junij.

Was mitsdien, door de aankomst der Ydroessie, het bezwaar van gemis aan steenkolen tot voortzetting onzer reis opgeheven

en bood de gezonden victualie voor de Etna de gelegenheid aan, om nog bijna twee maanden, ter beschikking onzer Commissie te zijn, het gebrek aan leeftogt voor de soldaten en koelies verijdelde op nieuw de reeds gekoesterde verwachting, om verreweg het grootste gedeelte van den ons opgedragen last alsnog te kunnen ten uitvoer leggen.

Nieuwe bezwaren, niet minder groot dan die vóór den aanvang onzer reis te Amboina ontmoet, verhieven zich daardoor en bekroonden de reeks van moeijelijkheden, onze zending van den beginne af gekenmerkt hebbende.

Na rijp overleg en met de welwillende toestemming van den kommanderenden officier van Zijner Majesteits stoomschip Etna, werd door ons besloten, de ontvangen victualie te verdeelen onder de ekwipaadje van dien bodem en de soldaten en koelies, aan boord der Atie Atul Barie, op zoodanige wijze, dat het stoomschip, als bij eventuelen terugkeer naar Amboina meer zeker van de daarvoor te besteden tijdruimte voor *vijf*, het barkschip Atie Atul Barie voor *zes* weken geapproviandeerd zijn zouden.

Voorts werd er bepaald, onmiddellijk met het lossen der victualie en steenkolen uit het barkschip Ydroessie een begin te maken; de laatstgemelden in de beide schepen te laden en, ter besparing van uitgaven voor den Lande, het barkschip Ydroessie na geheele ontlossing onmiddellijk naar Soerabaya te doen retourneren.

Bij de overwegingen, welke daarna onder ons plaats hadden omtrent het nog te volbrengen deel onzer zending, kwamen wij overeen de overblijvende tijdruimte zooveel mogelijk te benuttigen tot een onderzoek der Noordkust van Nieuw Guinea, ten oosten der Geelvinksbaai tot aan Ṭelokh Lentjoe (Humboldtsbaai), omdat dit gedeelte onzer commissie het tweede vak uitmaakt in het itineraire ons zoo veel noodig en mogelijk tot leiddraad gesteld; alsmede uithoofde van de mindere bekendheid dier streken, welke daardoor welligt een der meest belangrijke punten van ons onderzoek zoude kunnen uitmaken.

In overeenstemming met deze regelingen werd reeds den 7[den] Junij met het lossen van het barkschip Ydroessie aangevangen; doch de nog immer van tijd tot tijd vallende regens vertraagden ook nu weder de met den meesten spoed en alle krachten ten uitvoer gelegd wordende werkzaamheden, zoodat niet dan voor den 16[den] daaraanvolgende de uitlossing volbragt en den daarop volgenden dag de reis naar Telokh Lentjoe ondernomen kon worden.

Alvorens dien togt te beschrijven, terugkomende op Doreh, vermeenen wij te moeten vermelden, dat het, na de uitvoerige beschrijvingen der heeren de Bruijn Kops, en Ottow en Geisler in hunne, bij den aanhef van dit verslag geciteerde, geschriften overbodig mag heeten over Doreh en zijn bewoners veel uit te weiden, ten einde niet te vervallen in herhalingen of het reeds geboekstaafde na te schrijven.

Intusschen heeft ons langdurig verblijf te dier plaatse, ons bekend doen worden met eenige zaken, welke de voorzegde heeren niet, of minder volledig, hebben voorgesteld, en ter aanvulling alzoo van hunne mededeelingen, voegen wij als bijlage Letter T hierbij eenige berigten nopens Doreh, zijn bevolking en der omstreken; benevens als bijlage Letter U eene door den heer von Rozenberg vervaardigde teekening, voorstellende een inwoner van Doreh in feestdos.

Van de verscheidene grootere en kleinere togten in Doreh's omstreken zullen wij kortelijk vermelden, dat op den 5den Mei, de heeren van der Goes en Croockewit, vergezeld van den zoon van Prins Amir, eene wandeling deden naar de kampong Ayamborie, gelegen op ruim een uur afstands ten oosten van Doreh, in de binnenlanden.

De bevolking dezer kampong is herkomstig van de bewoners van den Arfak; een gebergte, waarvan de hoogste toppen zich 9000 voet boven de oppervlakte der zee verheffen, en dat, gelegen in het Noordwestelijk gedeelte der Geelvinksbaai, tegenover de ankerplaats te Doreh, op omtrent drie mijl afstands van daar, het oostelijk uiteinde vormt der bergketens, welke bij de kaap de Goede Hoop op Nieuw Guinea's Noordkust een aanvang nemen.

Onbeschrijfelijk schoon is de aanblik op den Arfak en de heer von Rozenberg vervaardigde van uit Doreh eene teekening van dat gebergte, welke als bijlage Letter V hiernevens overgelegd wordt.

Sedert eenige jaren heeft een klein gedeelte van de bewoners van het Arfakgebergte zich achter Doreh nedergezet, doch in zijne zeden en gewoonten veel overeenkomst met die van zijne vroegere stamgenooten behouden.

Zoo als de heeren Ottow en Geisler vermelden, worden ook op Nieuw Guinea's Noordkust de volkeren in strand- en bergbewoners of, gelijk men ze op de Zuidwestkust noemt, in Papoea's en Alfoeren onderscheiden.

De laatsten heeten in de Myfoorsche taal, welke ook die der Dorehzen is „snoen sop," dat is „land- of bergvolken."

De weg naar de kampong Ayambori gaat al zeer spoedig achter Doreh zacht glooijend opwaarts en loopt geheel door een bosch, waarin men tusschen het digte kreupelhout allerwege de prachtigste stammen hunne kruinen ziet verheffen.

De sterke groeikracht dezer boomen getuigt van de vruchtbaarheid van den bodem, en onder die boomen worden verscheiden gevonden, uitnemend geschikt voor huis- en scheepsbouw.

Na eene hoogte van omtrent 400 voet te hebben bereikt, kwamen de beide voorzegde heeren aan het eerste huis der kampong Ayamborie, waarvan de overige woningen op afstanden van 5 à 10 minuten gaans van elkander verspreid liggen.

De bevolking, door de hoofden van Doreh verwittigd van de aankomst van het gezelschap, dat, behalve uit de opgemelde heeren, nog uit eenige officieren van Zijner Majesteits stoomschip Etna bestond, ontving het zonder vrees en werd later, na de uitreiking van eenige kleine geschenken, zelfs vertrouwelijk.

De vrouwen echter behielden eene niet te overwinnen terughoudendheid en waren moeijelijk te bewegen, om eenige koralen als geschenken te komen ontvangen.

Van de zeden en gebruiken dezer binnenlandsche bewoners en van de zamenstelling hunner woningen zijn eenige aanteekeningen vervat in de boven geciteerde bijlage Letter T, waarin tevens het een en ander nopens de ook nu nog het Arfakgebergte bewonende bevolking is opgenomen.

Na een verblijf van eenige uren, keerde men langs hetzelfde voetpad, dat het eenige derwaarts geleidende is en slechts voor één persoon genoegzame breedte bevat, naar Doreh terug.

Voorts werd op den 11den Mei door den heer van der Goes, in gezelschap van de luitenants ter zee der 1e en 2e klasse, van Asperen en Boogaard, en gevolgd van den zoon van Prins Amir met den schrijver des laatstgenoemden, in twee sloepen een togt ondernomen naar het noordelijk gedeelte van het Arfakgebergte, hetwelk van dien kant tot op eene hoogte van 1800 voet bewoond is en bij de bevolking den naam van Mansiem draagt.

De heeren Roijer en Croockewit werden, de eerste door bezigheden aan boord, de tweede door ongesteldheid verhinderd deze reis mede te maken, waarvan bij het toen nog afwezig zijn van het detachement der landmagt een *viertal* mariniers tot dekking der reizigers, ware het noodig, toegevoegd werden.

Vermits nog nimmer eenig Europeaan het gebergte van den Arfak had bezocht, hadden wij in overleg met Prins Amir gemeend, vooraf door de hoofden van Doreh en Mansinama de bevolking van den Arfak van onze komst te doen verwittigen, en haar, onder mededeeling onzer vredelievende bedoelingen, uit te noodigen zich bij onze nadering niet op de vlugt te begeven.

Ten gevolge dier zending, kwamen in den avond van den 9den Mei drie bewoners van het Arfaksche gebergte met de voorzegde hoofden van Doreh aan boord der Etna, zoowel om hunne nieuwsgierigheid van een nog nimmer door hen betreden oorlogsstoomschip te bevredigen en eene groote menigte hun onbekende blanken te zien, als om ons de verzekering der overige bergbewoners over te brengen, dat het reisgezelschap vriendschappelijk ontvangen en in hunne woningen afgewacht zoude worden.

De drie gemelde inlanders vertoefden vervolgens, na vooraf met geschenken te zijn begiftigd, te Mansinama tot het vertrek naar den Arfak van het opgemeld reisgezelschap, vergezelden het tot aan het strand vóór het gebergte en keerden toen naar hunne woningen terug, om van de komst der opgemelde heeren aan de teruggeblevenen berigt te geven.

In den namiddag van den opgemelden dag (11 Mei) aan het strand van den Arfak genaderd, werd aldaar het nachtleger opgeslagen en den volgenden morgen, bij het aanbreken van den dageraad, met het beklimmen van het gebergte een aanvang gemaakt.

De weg liep gedurende ruim een half uur zacht glooijende opwaarts door een uitnemend fraai bosch, waarin reusachtige stammen onbenut staan blijven, om door ouderdom te vergaan, waaronder zeker vele gevonden worden, voor huis- en scheepsbouw uitmuntend te bezigen.

Herhaaldelijk moest men in dat bosch eenen kleinen bergstroom, welke met verschillende vallen klaterend over en tusschen rotsblokken van Plutonisch gesteente met kracht zeewaarts stroomt, worden overgetrokken, tot men eindelijk den voet van het gebergte voor zich had, hetwelk van daar af steil opwaarts gaat en op de meeste plaatsen eene helling van 45 graden heeft.

Alvorens men ter laatstgemelde plaatse den opgenoemden bergstroom nogmaals overtrok, kwamen verscheidene Arfakkers met eenige vrouwen van het gebergte het reisgezelschap te gemoet.

Langs het weinig breede voetpad, de een achter den anderen

afdalende, gewapend met pijlen en bogen, en een woest geschreeuw aanheffende, hetwelk eenen welkomstgroet bevatte; hunne zwarte haren op eene tot dus verre nog niet aangetroffen wijze opgemaakt en het voorhoofd met witte zeeschelpen versierd hebbende, was deze ontmoeting waarlijk indrukwekkend te noemen, en leverde het gezigt dezer hier en daar, door het geboomte gedeeltelijk verborgen, op den steilen bergrug staande inlanders een tafereel op, hetwelk zich moeijelijk naar waarheid laat beschrijven, maar al de aanwezige zóódaning verraste, dat de herinnering daaraan lang in het geheugen zal blijven.

De luitenant ter zee der 1e klasse van Asperen maakte van twee dezer inlanders afbeeldingen, waarvan de heer von Rozenberg de, als bijlagen Letter X en IJ, hiernevens gevoegde copien vervaardigde.

Na eenige woorden met deze bergbewoners te hebben gewisseld, keerden zij zingende naar hunne woningen terug, werwaarts het reisgezelschap hen onmiddellijk volgde.

De togt derwaarts was echter eene allervermoeijendste inspanning, welke ruim twee uren aanhield.

Toen bereikte men omstreeks 10 ure de eerste der woningen, op ongeveer 1000 voet boven het zeevlak gelegen.

Vermoeid van de beklommen steilte, op welke de voet bijna te vergeefs naar eenig rustpunt zocht, en waarop de zon hare stralen genoegzaam loodregt neerschoot, zonder dat het naar boven geleidende en slechts met kreupelhout omzoomde enge pad door eenig hoog geboomte beschaduwd werd, — zagen de reizigers zich aan dat huis omringd door eene menigte Papoea's, die hunne verbazing over de komst der vreemden ten hunnent, in woorden en gebaren, aan den dag legden, doch weldra tot groote vertrouwelijkheid overgingen, toen hun eenige messen, tabak, enz. ten geschenke werden gegeven.

Eindelijk kwamen ook de, zich achter het de woning bergopwaarts omringende geboomte verscholen gehouden hebbende, vrouwen en kinderen te voorschijn en liepen door de hun uitgereikte glaskoralen enz. vertrouwelijk geworden, onbekommerd onder de door hen voor de eerste maal geziene Europeanen rond.

Na eenig toeven op deze plaats, werd de togt verder bergopwaarts voortgezet en nog eenige huizen bezocht, waarvan die op het hoogst bereikte punt ongeveer 1500 voet boven de oppervlakte der zee gelegen zijn.

Naarmate men echter hooger gestegen was werd het vertrou-

wen van de Papoea's immer grooter en een hunner, die den titel had van kapitein en het reisgezelschap van de eerste tot de volgende woningen overal vergezelde, schreeuwde met zijne zware doch schorre stem zijne landgenooten de goedheid en mildheid der blanke bezoekers toe, voor wier vredelievende gezindheid hij zich borg stelde.

Aldus werden eenige uren besteed om over deze steile bergruggen rond te klimmen, waarop hier en daar eene enkele woning is geplaatst, daar deze bevolking zich niet in kampongs vereenigt.

Toen werd tot den terugtogt besloten, ten einde nog voor het vallen van den avond het strand te bereiken.

Was het bestijgen der gebergten uiterst vermoeijend geweest, het afdalen ontmoette niet minder zwarigheden, en de grootste voorzorgen moesten worden in acht genomen om niet, in onstuitbare vaart, naar beneden te storten.

Op deze terugreis, welke zonder onheilen volbragt werd en waarbij eene groote menigte Arfakkers het gezelschap begeleidde tot aan den voet van het steile gebergte, daar waar zij hunne bezoekers het eerst te gemoet waren getrokken, ontving men in hulpbetoon, bij de moeijelijkheid van het afdalen, vele blijken van welwillendheid dezer Papoea's en, na afscheid van hen te hebben genomen, bereikten de voorzegde heeren tegen het vallen van den avond, wel zeer vermoeid, doch uiterst voldaan over den volbragten togt, de plaats, waar de vorige nacht was doorgebragt, waar men ook nu vertoefde tot den volgenden ochtend (13 Mei), om alstoen de terugreis aan te nemen, waarna men op den middag aan boord der Etna aankwam.

Van den boven beschreven togt naar den Arfak werd door den heer van der Goes gebruik gemaakt, om een onderzoek in te stellen naar den aldaar geteeld wordenden tabak.

Immers onder den naam van „tabak van de gebergten Arfak en Amberbakin" zijn in der tijd door den toenmaligen Resident van Ternate monsters daarvan aan den Directeur der kultures gezonden, die op de berigten, daaromtrent uitgebragt door de factorij der Nederlandsche Handelmaatschappij, het verkrijgen van dergelijke tabak, in grootere hoeveelheden en met meer zorg gedroogd en afgepakt, heeft aanbevolen.

De Gouverneur der Moluksche eilanden heeft ons, bij een schrijven van den 9den Maart ll. N°. 166, naar aanleiding van eenen brief en bijlage van den tegenwoordigen Resident van Ternate van 28 Januarij daar te voren N°. 67, beide in af-

schrift bij voorzegd schrijven gevoegd, onze aandacht op dit onderwerp gevestigd; doch het is niet mogen gelukken te dier zake tot eenige afdoende uitkomsten te geraken.

Immers is het door den voorzegden togt gebleken, dat de tabak van het Arfaksche gebergte niet op de noordelijke (de nu bezochte) zijde wordt geteeld, maar op de tegenovergestelde zuidelijke, ver van Doreh verwijderde, hellingen; welk gedeelte van den Arfak bij de bewoners den naam draagt van Atam; van waar die tabak of ter plaatse ingekocht wordt door de strandbewoners van Doreh, of door de planters naar de noordzijde van den Arfak wordt overgebragt, wier bevolking ze alsdan gedeeltelijk weder afzet aan de Papoea's van Doreh.

Een ander gedeelte van den gewonnen tabak wordt naar de zuidwestelijke stranden van de Geelvinksbaai ten handel vervoerd; doch vermits de Papoea's van Atam, even als het meerendeel der strand- en bergbewoners van de Geelvinksbaai, de heerschappij van den Sultan van Tidore niet erkennen, zoo zijn door de tusschenkomst van dien Vorst geene bevelen aan de bevolking van Atam te geven, om in het droogen en afpakken van den door haar geteeld wordenden tabak verandering te brengen. En de Nederlandsch Indische Regering heeft in deze streken geen invloed of gezag, zoodat het, zoolang dat Gouvernement zich niet bepaaldelijk op Nieuw Guinea's Noordkust eenigermate in de nabijheid van Atam vestigt, wel tot de pia vota zal blijven behooren om, bij de erkende gehechtheid van inlandsche volken, zelfs van de meest onbeschaafde onder hen, aan bestaande gebruiken en gewoonten, van de onder geen gezag hoegenaamd levende bergbewoners van Atam te verkrijgen, dat zij in het droogen en afpakken van den door hen geteeld wordenden tabak eene andere wijze volgen.

Bovendien is de wijze, welke men daartoe wenscht ingevoerd te hebben, den Papoea's van Atam onbekend, en er bestaat voorshands geene gelegenheid hen deze te doen kennen, zoo mede hen te overreden om, ten genoege of gerieve van den handel op de Europesche markten, af te wijken, van de drooging en afpakking van hunnen tabak, welke hen in den tegenwoordigen toestand immer een gewenscht vertier verzekert.

Met de bewoners van Amberbakin zijn wij in geene aanraking geweest. Een voorgenomen togt naar het gebergte van dien naam, ten Noordwesten van Doreh gelegen, moest worden ter zijde gesteld, omdat, afgescheiden van de hevige branding,

welke in dat gedeelte des jaars allerwege op de Noordkust van Nieuw Guinea staat, de reis derwaarts niet anders dan in sloepen over zee kan geschieden en de heen- en terugreis alleen (zonder het verblijf op het gebergte mede te rekenen) onder gunstige omstandigheden zes dagen zou vorderen; eene tijdruimte, te groot om daarvoor sloepen te kunnen bezigen. Over land bestaat van Doreh naar Amberbakin geen weg, en de wensch, om dat gebergte en zijne bewoners te leeren kennen, moest mitsdien worden opgegeven.

Wij hebben alzoo geene pogingen in het werk kunnen stellen tot de invoering eener andere dan de bestaande wijze van droogen en afpakken van den op het gebergte van Amberbakin geteeld wordenden tabak, terwijl wij al verder niet onvermeld mogen laten, dat, zoowel bij de bevolking van Atam als bij die van Amberbakin, tijdens ons aanwezen op Doreh de oogst van den tabak reeds eenigen tijd te voren afgeloopen was. Overigens moet, volgens ingewonnen berigten, de hoeveelheid tabak, welke jaarlijks op de gebergten van den Arfak en Amberbakin geteeld wordt, vrij aanzienlijk zijn en eenen niet onbelangrijken tak van handel der bergbewoners van die streken uitmaken, waarvoor echter die van het laatstgemelde gebergte, door hunne ondergeschiktheid aan de strandbewoners van Doreh en Mansinama, slechts eene geringe belooning en niet veel meer erlangen dan de laatstgemelde daarvoor willen geven.

Het is hier de plaats om, gelijk uit het voorafgaande blijkt, en ook door de zendelingen Ottow en Geisler in hun reeds geciteerd geschrift is medegedeeld, te vermelden, dat de veel minder stoutmoedige en oorlogzuchtige bergbewoners van dit gedeelte der Noordkust van Nieuw Guinea aan de strandbewoners van Doreh en Mansinama grootendeels onderworpen zijn; immers in zoo verre, dat zij, bij wege van schatting, de vruchten hunner nijverheid tegen zeer geringe betalingen aan de laatstgenoemden moeten afstaan en bij niet voldoening aan de somtijds te dier zake voorgebragte overdreven eischen met roof en moord bedreigd worden.

Aldus van den zeekant belaagd door de Papoea's van Doreh, hebben de bergbewoners van Amberbakin op de zijde aan den Zuidwestkant van dat gebergte, de Alfoeren van Karoon tot naburen, die in woestheid van aard alle volken dezer streken overtreffen en tot de klasse der anthropophagen behoorende, vaak om eene niets beduidende en dikwijls gezochte oorzaak, hunne voor-

gewende vijanden met talrijke benden in den nacht overvallen en zonder eerbied voor kunne of ouderdom alles plunderen, uitmoorden en hunne gedoode slagtoffers, aan stukken gesneden, in zegepraal naar hunne bergen voeren.

Geen ander gezag dan dat van hunne overmagt erkennende, zal aan deze afgrijselijkheden niet eerder een einde zijn te maken, dan nadat het Nederlandsch Indische Gouvernement in deze streken eene vestiging daarstelt en langzamerhand de ruwe zeden der Karooners en van andere inlandsche volken voor onderwerping aan gezag, eerbied voor orde en beschaving doet wijken.

Zonder hier uit dit en andere oogpunten tot een onderwerp van behandeling te maken de vraag, of Doreh een geschikt en wenschelijk oord van vestiging voor het Nederlandsche gezag kan uitmaken, vermeenen wij niettemin te moeten mededeelen, dat volgens hetgeen ons van de bejaardste inwoners van Doreh is verhaald, aldaar reeds eenmaal eene vestiging van Engelschen heeft bestaan.

Naar die opgaven, en te oordeelen naar den leeftijd der verhalers, moet zulks omstreeks het einde van het eerste Engelsche tusschenbestuur in de Moluksche eilanden (1798 — 1803) hebben plaats gehad, en minder militair dan wel handeldrijvend zijn geweest.

Immers van het aanwezen van krijgslieden of van eenig versterkt punt bestaat bij de Papoea's van Doreh geene overlevering of zijn daarvan sporen te ontdekken op de plaats, waar de Engelschen hunne woningen hadden gebouwd, in het binnenste gedeelte der haven van Doreh gelegen, en waar men nu nog de klapperboomen aanwijst, gedurende deze tijdelijke vestiging geplant.

Hoe sterk hun aantal is geweest, of hoe lang de vestiging geduurd heeft, is niet kunnen worden ontdekt, daar de Papoea's van Doreh van tellen geen begrip en van tijdrekenkunde geene kennis hebben.

Ook Prins Amir daaromtrent door ons ondervraagd, herinnert zich niet anders, dan dat de voorzegde vestiging gedurende het eerste Engelsche tusschenbestuur werkelijk heeft plaats gehad, maar kent daarvan geene nadere bijzonderheden.

Wij hebben intusschen verder nog van de Papoea's vernomen, dat de Engelschen na eenig verblijf, op een van Ternate ontvangen schrijven, na hunne woningen te hebben afgebroken, Doreh verlaten hebben.

Vermoedelijk is dit geschied, toen het hoofd van het bestuur

te Ternate van zijn Gouvernement het berigt heeft bekomen, dat de Moluksche eilanden onder het Nederlandsche gezag moesten terugkeeren, doch, hoe dat zij, zeker is het, dat uit het voorafgaande is op te maken, dat, reeds meer dan vijftig jaren geleden, Engeland de haven van Doreh, als een geschikt punt van vestiging heeft beschouwd.

Onder den indruk van het voorafgaande, is het onze aandacht niet ontgaan, dat wij te Doreh hebben aangetroffen eenen Engelschman met name Russell Wallace, die volgens zijne mededeelingen reeds sedert eenige jaren verschillende landen in het Oostelijk halfrond zou hebben bezocht, om zich onledig te houden met het vangen en verzamelen van vogelen, vlinders en insecten. Omstreeks de helft van Maart met een schip van Ternate op Doreh aangekomen en sedert dien tijd aldaar aan den wal gevestigd, in de nabijheid der kampongs, verhaalde hij ons, voornemens te zijn tot Augustus te Doreh te verblijven en alsdan naar Ternate terug te keeren.

En zonder te beoordeelen, of de zucht voor de natuurlijke historie de eenige drijfveer is van het bezoek op Doreh des heeren Russell Wallace, hebben wij echter gemeend zijn aanwezen te Doreh niet met stilzwijgen te moeten voorbijgaan.

Alvorens het verhaal van onze verdere reis aan te vangen, vermeenen wij nog van Doreh te moeten vermelden, dat aldaar en in de omstreken even als op Nieuw Guinea's Zuidwestkust, van tijd tot tijd, soms zelfs zeer hevige aardbevingen worden waargenomen.

Onze onderzoekingen naar het bestaan van vulkanen hebben niet tot bepaalde aanwijzingen kunnen leiden.

Alleen hebben wij vernomen, dat de korano of radja van Ansoes, eene kampong of negorij aan de Zuidwestzijde van het eiland Japin (Jobi) in het Noordoostelijk gedeelte der Geelvinksbaai, nu omtrent zes jaren geleden, dienst doende als gids en tolk aan boord eener Makassaarsche paduakan, onder het gezag van den anachoda Hadjie Salawani (die later op het eiland Salawatti overleden is) door wind en stroom naar de Humboldtsbaai (Telokh Lentjoe) gedreven en aldaar ten anker gekomen, de uitbarsting van eenen ten Zuiden dier baai gelegen vulkaan zou hebben aanschouwd.

Ons bezoek en verblijf in laatstgenoemde baai heeft ons evenwel de overtuiging geschonken, dat aldaar of in de nabijheid geene vulkanen bestaan, en de voorzegde uitbarsting moet dus

elders hebben plaats gehad; vermoedelijk nog meer oostwaarts dan het Bougainville gebergte, welks toppen geen van alle eenen vulkanischen vorm hebben.

Hoeveel duisters mitsdien het verhaal van den radja van Ansoes in zich bevat, het kan niettemin eenigermate ten bewijze strekken voor het aanwezen van vulkanen op Nieuw Guinea; waarschijnlijk te midden der hooge bergketenen, wier besneeuwde toppen aan de Zuidwestkust zijn te zien, en wier uitbarsting zich tijdens het aanwezen van genoemden radja aan het Oostelijke deel van het Noorderstrand aan zijne verbaasde blikken zal hebben vertoond.

Hiervoren is reeds gezegd, dat Zijner Majesteits stoomschip Etna met het barkschip Atie Atul Barie den 17den Junij de reede van Doreh verlieten.

Vijf en veertig etmalen hadden wij alzoo te dier plaatse doorgebragt en onzes ondanks eenen kostbaren tijd moeten zien voorbijgaan zonder dien tot uitkomstrijke resultaten voor onze zending te hebben kunnen aanwenden.

De Geelvinksbaai, de Noordkust van Nieuw Guinea en de Westkust zijn daardoor onbezocht moeten blijven, en het leedgevoel daarover heeft de eentoonigheid van het langdurig verblijf te Doreh niet weinig vergroot.

Werkte de dagelijks zich hernieuwende gedwongen werkeloosheid reeds eenigermate ongunstig, het gebruik der scheepsvoeding, welke te Doreh niet zoo als in de bogt van Lakahia afgewisseld werd door versche visch, waaraan Doreh arm is, was van nadeeligen invloed op den gezondheidstoestand der ekwipaadje van de Etna en der Atie Atul Barie, zoomede op dien der soldaten en koelies aan boord van laatstgemeld schip geëmbarkeerd.

Er begonnen zich meerdere ziektegevallen voor te doen, en onder de soldaten vertoonden zich beginselen van de onder den naam van „berri berri" in de Molukken bekende ziekte.

Tot tegengang van een en ander werden, op aanvrage van den officier van gezondheid van Zijner Majesteits stoomschip Etna, door ons successivelijk van de zendelingen Ottow en Geisler twee runderen aangekocht voor eenen gezamelijken prijs van *f* 150.— en deze aan de ekwipaadjes van beide schepen, zoomede aan de soldaten en koelies, verstrekt; welke ververschiing, gevoegd bij de verstrekking van ziekenkost en wijn uit den voorraad aan boord der Etna, met de zorgvuldige verpleging van gemelden officier

van gezondheid, de zieken deed herstellen, zoodat bij het vertrek van Doreh slechts zeer weinig lijders overbleven.

Des namiddags ten 4 ure van meergemelden 17den Junij Doreh verlaten hebbende, ankerden de beide schepen des middags ten 2 ure van den 23sten daaraanvolgende, in de Humboldtsbaai.

De vaart derwaarts was intusschen moeijelijk en gevaarvol.

Het slepen van het barkschip Atie Atul Barie, hetwelk zonder dat nimmer tegen wind en stroom gezegde baai zou hebben bereikt, was daarom zorgwekkend, vermits de reis plaats had door een geheel onbekend vaarwater en zonder in het bezit te zijn van eene enkele kaart dier kusten, terwijl het gevaarvolle daarvan nog vergroot werd door het meest iederen nacht heerschende zeer onstuimige weder, dat zich in hevige zuid- of Noordoosten winden, zware regens, vergezeld van donder en bliksem, ontlastte.

Van de reis van Doreh naar de Humboldtsbaai kunnen wij weinig vermelden, want hoe langzaam ook de voortgang der schepen was door het opwerken tegen wind en eenen hevigen stroom, somwijlen van tien mijl in het etmaal, was de koerslijn niet digt genoeg onder den wal, om het een of ander duidelijk te kunnen onderscheiden.

Intusschen zagen wij de eilanden Myfore en Misnom, benevens Soak en Biak (Willem Schoutens eiland), waarvan de beide eerstgenoemde klein en laag zijn.

Ook Biak, het oostelijkste van het Willem Schoutens eiland, waarvan Soak het grootste en westelijkste en Myfore het kleinste en noordelijkste is, — is tamelijk groot, maar weinig verheven, doch Soak daarentegen is bergachtig; vele toppen van de bergen zijn tamelijk hoog.

Verder vertoonde zich het eene lengte van nagenoeg 40 mijl van het westen naar het oosten zich uitstrekkende eiland Japin, dat naar de op de Noordkust gelegen kampong Jobie ook wel dezen laatsten naam draagt.

Het is over de geheele lengte zeer bergachtig, waarvan de hoogte naar het oosten langzamerhand toeneemt en eindelijk bij Kaap Jacquinot in het Noordoosten des eilands verloren gaat.

Van al deze eilanden is, even als van de meeste overige in de Geelvinksbaai, weinig of niets bekend.

De Tidorezen bezoeken op Soak en Biak slechts de op de Zuidkusten gelegen kampongs, waar hoofden, door den Sultan

van Tidore aangesteld, in naam met het gezag over de strandbevolking bekleed zijn; even als op Japin het gezag van gemelden Vorst slechts in de radja's der kleine negorijen Ansoes en Ambaai op de Zuidwest- en Zuidoost- kusten, benevens Seroei op het midden der Zuidkust van dat eiland, eenigermate is vertegenwoordigd.

Van de Noordkusten der laatstgemoemde eilanden, van de uitgestrekte binnenlanden, van de daarop en daarin gevestigde talrijke, maar, zoo men beweert, woeste bevolkingen, — is echter niets bekend, en de Tidorezen hebben het tot dusverre niet durven wagen, de hier bedoelde strand- en bergbewoners aan hunne heerschappij te onderwerpen.

De Noordoostelijke kusten der Geelvinksbaai vormen met het daaraan grenzend westelijk gedeelte van Nieuw Guinea's Noordkust eene groote Delta, door de bijna ontelbare mondingen der groote Amberno of Rochussen rivier, wier met onweerstaanbare kracht uit de gebergten van het binnenland naar de zee gestuwde wateren, tot op meer dan twee mijl uit den wal, den zilten vloed terug dringen en door aanhoudende aanslibbing van de in hunne vaart mede gevoerde gronden, over eene uitgestrektheid van nagenoeg vijftien Geographische mijlen, aan de mondingen moerassen hebben doen ontstaan, welke bij den vloed onder water gezet tot nog toe niet dan met rhizophoren en eenige casuarini boomen zijn bewassen.

Oostwaarts van de voorzegde mondingen tot aan de Arimöa eilanden behoudt de kust een laag vlak aanzien, waarop zich, zelfs ver op den achtergrond, geene bergketenen vertoonen.

Maar verder ten oosten begint de kust langzamerhand heuvelachtig en vervolgens bergachtig te worden.

Het binnenland vertoont hier en daar, ver in het zuiden, zelfs hooge bergtoppen en het langzamerhand op den voorgrond rijzende terrein lost zich eindelijk op in het Cycloopgebergte, waarvan de hoogste, ten Westen der Humboldtsbaai gelegen, top op zeven duizend voet boven het zeevlak geschat wordt.

Is de aanblik van dit gedeelte der kust, waarop zich hier en daar groote baaijen vertoonen, waarlijk schoon te noemen, indrukwekkend is het gezigt op de prachtige Humboldtsbaai.

Zij werd in 1827 (?) ontdekt door den Franschen zeereiziger Dumont d'Urville, toen hij, het bevel voerende over de korvet l'Astrolabe, deze wateren bevoer en haar met den tegenwoordi-

6

gen naam naar den grooten Duitschen geleerde en reiziger A. von Humboldt begiftigde. [1]

Hare uiterste westelijke en oostelijke grenzen zijn besloten door het zoo even genoemde Cycloop- gebergte en den hoogen top van den Bougainville-berg, welke, zich reusachtig boven de bergketen van denzelfden naam verheffende, met een scherp geteekend voorgebergte op de noordkust in de zee verloren gaat.

De eigenlijke Humboldtsbaai is besloten tusschen twee niet zeer hooge, maar steil uit de zee oprijzende rotsen, gelegen op plus minus 2° 32′ zuider breedte, die ten westen op 140° 52′ en die ten oosten op 140° 54½′ ooster lengte: waarvan de laatste, onder den naam van Kaap Bonpland, of als Saprop Mani, de uiterste grens der Nederlandsche Indische bezittingen op de Noordkust daarstelt.

Onzeker is het intusschen, welke de beteekenis of herkomst is van den naam „Saprop Mani"; Maleisch of Tidoreesch zijn deze woorden niet.

Trouwens beide deze volken hebben hunne zeetogten nimmer tot de Humboldtsbaai uitgestrekt, en het is ons niet bekend kunnen worden, dat andere inlandsche zeevarende volken gezegde baai hebben bezocht, of aan een der vóór of nabij haar gelegen kapen den voorzegden naam hebben gegeven.

Vermits echter „Saprop" in de Myfoorsche, op Doreh, Biak en elders in de Geelvinksbaai gesproken wordende taal „land" of „aarde" beteekent en in die zelfde taal door „Mani" een roode vogel wordt verstaan; is het waarschijnlijk, dat de vroeger de Humboldtsbaai en aangrenzende landen bij toeval bezocht hebbende Papoea's van Biak of Japin, die stoute zeevaarders zijn, den naam van Saprop Mani aan de geheele landstreek bewesten de Humboldtsbaai hebben gegeven, ter aanduiding dat alles daar rood is; niet alleen de aarde, welke inderdaad langs deze geheele kust een sterk bruin roode kleur heeft, maar ook de bevolking, wier hoofdhaar rood geverwd is; welk een en ander tegen het groen der bosschen even scherp afsteekt, als de roode vederen van een op eenen boom zittenden vogel door het bladeren groen schitteren.

Er blijft echter in deze veel duisters over, maar zeker kan het niettemin daarvoor worden gehouden, dat door „Saprop

[1] Voijage autour du Monde par Dumont d'Urville, Ed. de Paris 1848 Vol. II page 244 en 258.

Mani" wel de aanwijzing van een gedeelte lands, maar nimmer een kaap of voorgebergte kan worden verstaan.

Terugkomende op de Humboldtsbaai, moeten wij erkennen, dat het moeijelijk is, het indrukwekkende daarvan naar waarheid te schetsen.

Gelijk gezegd is, besloten tusschen twee omtrent achthonderd voet hooge rotsen of voorgebergten, op nagenoeg één mijl afstands in eene noordwestelijke en zuidoostelijke rigting van elkander gelegen, heeft die baai binnen deze grens eene eivormige gedaante, waarvan de oevers, over de grootste lengte, omstreeks anderhalve mijl van elkander zijn verwijderd; terwijl de breedte van de monding tot aan de zuidelijke grens der baai nagenoeg één mijl bedraagt.

De westelijke oevers vertoonen, tot bijna in het zuiden der baai, een heuvelachtig terrein, dat, langzamerhand in hoogte toenemende, zich aan het Cycloop-gebergte aansluit en in het zuidwesten door den zoo evengenoemden hoogen top van den berg Cycloop wordt bekroond.

Het oostelijk gedeelte vertoont, ten zuiden van de Kaap, die aan deze zijde de Humboldtsbaai omsluit, overal laag land, aan den verren horizont in het Oosten begrensd door het Bougainville-gebergte; terwijl het zuidelijke gedeelte der baai insgelijks laag land bevat, hetwelk op den achtergrond door tamelijk hoog gebergte wordt omzoomd.

Al deze om en nabij de baai gelegen gebergten zijn tot aan de toppen met geboomte zwaar bewassen, waar tusschen in het zuidwesten eenige met allang-allang begroeide heuvelrijen schilderachtig afsteken en een weinig meer zuidoostwaarts een kegelvormige berg zijn spitse kruin omstreeks één duizend voet boven het lagere land van den zuidelijken oever der baai pittoresk verheft.

Hier en daar liggen voor de zuidelijke, oostelijke en westelijke oevers kleine zwaar met opgaand geboomte begroeide rotsen van dertig tot zestig voet hoogte boven het zeevlak en dragen veel bij, om het geheel tot eene voor den aanblik schoonste baaijen te maken.

Van het westelijke gedeelte dezer baai, met gezigt op den Cycloop, heeft de heer von Rozenberg eene teekening vervaardigd, welke als bijlage Letter Z hiernevens wordt overgelegd.

Zoodra de beide schepen de baai een weinig ingevaren waren, kwamen uit het zuidelijk gedeelte van de baai kleine praauwen

opdagen, bemand met drie en meer, doch hoogstens met zeven koppen.

Het aantal dier kano's nam meer en meer toe en bedroeg op het oogenblik, dat de schepen op omstreeks twee duizend el van den zuidelijken oever ten anker kwamen, reeds vijf en twintig.

Hoogst bevreemdend was het gezigt dezer geheel naakte zonder eenige de minste bedekking zijnde inlanders.

De zwarte, bij velen rood geverwde haren, bont versierd met bloemen of vederen; de armen, bezet met schelpen-ringen; de neus, doorstoken met eenen grooten langwerpig ronden steen of met een paar groote slagtanden van wilde varkens; de borst, versierd met colliers van varkenstanden of met eene plaat, niet onbevallig te zamen gesteld uit varkenstanden en roode en zwarte kleine boontjes: het geheel, in vorm eenigermate gelijk aan den ringkraag, bij officieren van het Fransche Leger in gebruik; gewapend met pijlen en bogen; en bij dit alles een woest geschreeuw doende hooren en klanken voortbrengende, welke door niemand aan boord der beide schepen werden verstaan, doch waaronder die van „Moseu" duidelijk werd gehoord, welligt eene verbastering van het in het geheugen dezer inlanders gebleven „Monsieur," door de ekwipaadjen van sedert 1827 de Noordkust van Nieuw Guinea en deze baai bezocht hebbende Fransche schepen, — dit alles vormde een tafereel, waarvan de indrukken niet zijn terug te geven.

Was het verrassend de Papoea's aldus te zien, waarvan als typen een drietal, door den heer von Rozenberg vervaardigde afbeeldingen als bijlagen Letter AA en BB hiernevens zijn gevoegd; niet minder verbazing wekte het, op eene kleinen afstand van de rondom de schepen varende praauwen, zeven kano's te zien, uitsluitend bezet met vrouwen, die met evenveel behendigheid roeiden als de mannen, en waaronder eenigen, de jongsten van leeftijd, geheel in den staat der natuur waren; de ouderen en gehuwden daarentegen met een zeer kort kleedje van boombast, om de heupen geslagen, gekleed.

Nieuwsgierigheid schijnt de drijfveer te zijn, welke die vrouwen naar de reede deed komen, want, spoedig door de mannen huiswaarts gezonden, kwamen den volgenden ochtend niet meer dan vier, met vrouwen bezette, praauwtjes in de nabijheid der schepen, en werden er daarna geene meer op de reede gezien gedurende de overige dagen van het verblijf in de Humboldtsbaai.

Nog vóór de valreepstrappen gestreken waren, deden deze in-

landers reeds moeite aan boord te komen, en naauwelijks bestond daartoe de gelegenheid, of het halfdek der Etna was met een twintigtal dezer Papoea's bezet, die aardvruchten, klappernoten, pisang, gerookten visch en allerlei snuisterijen ten verkoop of liever in ruiling tegen andere goederen aanboden en zich van hunne hals-, oor-, neus- en arm-versierselen ontdeden, of wel hunne pijlen, bogen en steenen bijlen afstonden, om daarvoor een mes of eenige koralen in de plaats te bekomen.

Alras bleek het intusschen, dat deze inlanders, wier scherp geteekende gelaatstrekken niet de goedhartigheid der bewoners van de zuidwestkust uitdrukten, en wier drieste blikken groot verschil opleverden met de zachte uitdrukking in de oogen der Papoea's van Karoefa, Kaimani of de Argoenibaai, volleerde dieven waren, en, ondanks hunne volkomene naaktheid, de kunst verstonden, om datgeen wat aan hunne begeerige blikken in het oog viel, in hun bezit en buiten boord te krijgen met eene behendigheid, die den wereld beroemden goochelaar Bosco tot eer zou verstrekken.

Zoo wisten zij onder andere, onder de oogen van den op het halfdek geplaatsten Europeschen schildwacht, twee koperen dekplaten te stelen der toppen van het stuurrad, na bevorens de koperen pennen, waarmede die platen aan den achtersten stijl bevestigd zijn, daaruit getrokken en insgelijks medegenomen te hebben.

Voorts stalen zij uit de nagelbank nevens den grooten mast, twee ijzeren konvijnagels en bragten ze, zonder dat iemand het bemerkte, in hunne praauwen; terwijl zij voor en na uit de poortjes der hutten, de koperen schroeven en haken losdraaiden en medenamen, met welke de luiken dier poortjes aan de binnenzijde gesloten worden.

Zoodra echter deze en andere diefstallen ontdekt werden en een deel van het ontvreemde, dat zich nog in de nabij de Etna liggende kano's bevond, was terug gegeven, werd het overkomen dezer vermetele dieven tegengegaan, zonder dat zulks echter eenigermate de goede verstandhouding verbrak, of het ten verkoop brengen van goederen belemmerde.

Men was evenwel genoodzaakt de poorten der hutten en van de kajuit des daags te sluiten, want deze Papoea's ontzagen zich niet, om, terwijl de kommanderende officier der Etna zich in de kajuit bevond, te pogen, met eenen van weerhaken voorzienen pijl, eenige voorwerpen van een daar hangend slingerbord

te stelen; en, toen die officier den vermetelen dief met een stok over zijne door de kajuitpoort naar binnen gestoken handen sloeg, om hem op die wijze eenigzins gevoelig van zijn dieverij terug te brengen, legde zijn nevens hem staande makker onmiddellijk eenen pijl op den gespannen boog en mikte daarmede door een der kajuitspoorten op gemelden officier, om dezen, bij eene hernieuwde vijandelijke demonstratie, te treffen.

Toen deze Papoea's daarna bespeurden, dat zij met de ontvangen correctie werden vrijgelaten, werd de boog ontspannen en lagchende in de voor het kajuitspoortje liggende praauw geborgen.

Ofschoon deze en andere dieverijen, van welker vermetelheid en behendigheid wij nog een aantal voorbeelden zouden kunnen bijbrengen, eene schaduwzijde in het karakter der Papoea's van de Humboldtsbaai is, verdient echter het vertrouwen, dat zij ons bij nadere bekendschap schonken, en dat voor het wantrouwen bij de eerste bezoeken in hunne kampongs plaats maakte; zoomede het fiere en moedige van hunnen aard, hunne hulpvaardigheid bij togten langs hunne kusten en in het binnenland, allezins loffelijke vermelding, en gelooven wij te mogen verzekeren, dat bij ontwikkeling en beschaving van deze inderdaad geestkrachtige inlanders alles goeds te maken, en dat hunne nijverheid en aanleg voor de beoefening van kunsten en handwerken tot voorbeeldige uitkomsten te brengen zijn zouden.

Het is dan ook te bejammeren, dat een volkstam, welke zoo vele natuurlijke vatbaarheid aan den dag legt, van de voordeelen eener meerdere ontwikkeling verstoken is, en welligt nog lang blijven zal!

Prins Amir, die voor de eerste maal de Humboldtsbaai bezocht en met iederen dag meer verbaasd stond over de vele blijken van vaardigheid en schranderheid dezer Papoea's, betuigde herhaaldelijk zijn leedwezen, dat zij tot dusverre niet aan de heerschappij van zijnen vorst onderworpen waren, en besloot eindelijk met de mededeeling, dat hij bij zijnen terugkeer den Sultan van Tidore zou voorstellen, eene hongievloot naar de hierbedoelde baai te zenden, ten einde met hare bevolkingen betrekkingen aan te knoopen.

Welke de aard dezer betrekkingen zijn zal, leert de geschiedenis van de hongietogten der Tidorezen; en zonder hier een tafereel op te hangen van de daden, die togten gekenmerkt en allerwege, waar zij zich vertoonden, schrik en jammer verspreid hebbende, gelooven wij het van onzen pligt te achten, op den

wensch van Prins Amir de Hooge Indische Regering opmerkzaam te maken, opdat zij, zulks geraden oordeelende, maatregelen neme, welke het ten uitvoer leggen der voornemens van gemelden Prins, worden deze door den Sultan van Tidore gedeeld, kunne tegengaan; want zeker is het, dat, indien deze Papoea's niet daadwerkelijk onder het Nederlandsche gezag gebragt en de voordeelen eener daaraan verbonden meerdere ontwikkeling deelachtig kunnen worden, zij dan in hunnen tegenwoordigen toestand minder beklagenswaardig zijn, dan dat zij onder het juk der Tidoresche heerschappij gekromd worden.

Te betreuren is het voorts, dat wij, gedurende ons verblijf in de Humboldtsbaai en de dagelijksche aanraking met hare bewoners, van geene tolken waren voorzien, om ons anders dan in de zoo moeijelijk verstaanbaar te maken gebarentaal met deze Papoea's te onderhouden.

Voor zooveel wij echter te weten hebben kunnen komen, zijn soortgelijke tolken niet te bekomen.

De Tidorezen hebben hunne togten nimmer tot de Humboldtsbaai durven uitstrekken, omdat de volken, die de noordkust van Nieuw Guinea beoosten de Geelvinksbaai bewonen, wegens hunnen moed eene welligt niet onverdiende beruchtheid hebben verkregen, en men beducht was, dat zij niet zoo gemakkelijk als de meer westelijk, de noorderstranden bewonende volkstammen zich aan de schattingen van Tidore zouden onderwerpen. En de in vroegere tijden van het eiland Biak wel eens de kusten nabij de Humboldtsbaai bevaren hebbende inlanders, die daardoor eenigzins met de taal der Papoea's dier streken bekend zijn geworden, zijn allen overleden, terwijl in latere jaren geene Biakkers meer zoo verre oostwaarts opgestevend zijn; hunne weinige gezindheid daartoe verbergende onder den dekmantel van de „woesten wreedheden der roodharige, geheel naaktloopende Papoea's."

Nog te Doreh zijnde, beweerde de zendeling Ottow, dat de hiervoren genoemde radja van Ansoes eenigermate met de taal van de Papoea's der Humboldtsbaai zou bekend zijn, omdat hij omstreeks 1852 die baai zou hebben bezocht.

Hierboven is intusschen reeds aangetoond, dat genoemde radja niet in de Humboldtsbaai is geweest; doch, vóór dat wij die zekerheid hadden verkregen, hebben wij van uit Doreh gepoogd, door tusschenkomst van Prins Amir, aan gezegden radja boden af te zenden, om hem uit te noodigen, zich bij ons te vervoegen en de reis naar meergemelde baai mede te maken.

sche opname der baai door de officieren der Etna plaats hebben, waarvan de kaart met eene landverkenning als bijlagen Letter DD en DD[1] dat verslag zijn vergezellende.

Bij de eerste dier togten, in twee gewapende sloepen, werd van de reede, waar de schepen ten anker lagen, zuidwaarts opgestuurd naar de zuidelijke overgrens der baai, waarop zich een inham vertoont achter een eenigzins verheven rotsgesteente, hetwelk tot het vermoeden had geleid, aldaar eene rivier te zullen vinden.

Te pogen die rivier, waaruit vele praauwtjes naar de schepen geroeid waren, op te varen, was het doel van den togt, om alzoo, bij meerdere bekendheid van het land, ook eenig licht over de welligt langs de oevers van die rivier wonende bevolkingen te verkrijgen; maar naauwelijks was men de gewaande rivier opgevaren of de bezoekende heeren bespeurden, dat men door eene kleine zeestraat, ter breedte van 400 Nederlandsche el, in eene wijd uitgestrekte verlenging der Humboldtsbaai was genaderd, aan welke wij, ter verduidelijking, den naam van binnenbaai zullen geven, om ze van de andere te onderscheiden, ofschoon eerstgemelde anders die benaming door de vele ondiepten en riffen, en mitsdien ongeschikt om door schepen van eenigen diepgang te worden bevaren, niet verdient.

Zich uitstrekkende van het Noorden naar het Zuidoosten over eene breedte van gemiddeld ¼ mijl, is zij ruim één mijl lang, en levert deze, aan bijna alle zijden, door sterk begroeide kalk- en koraalrotsen omringde binnenbaai, welke alleen aan de noordoostzijde door laag met duizende klapperboomen bezet land is omgeven, een voortreffelijk schoon gezigt op, waarvan het schilderachtige niet weinig wordt verhoogd door een paar sterk met opgaand geboomte bewassen eilandjes, wier groen aangenaam boven den blaauwen waterspiegel uitsteekt.

Aan de Noordwestzijde van deze baai liggen, op weinig afstands van elkander, de kampongs Oengrauw en Tobaddi, waarvan de eerste klein, maar de tweede zeer groot en uiterst bevolkt is.

Aan de Zuidzijde vindt men de kampong Wawah, mede zeer groot en sterk bevolkt, en aan de Noordoostzijde treft men de kampong Toedoes aan, middenmatig van grootte en bevolking.

Al deze en de later in de buitenbaai aangetroffen kampongs zijn op palen in het water gebouwd en slechts de kampong Wawah en eene andere in de buitenbaai hebben door bruggen gemeenschap met den nabij gelegen vasten wal, waarvan de overigen op 100 à 200 el zijn verwijderd.

Bekoorlijk is het gezigt op al de opgemelde kampongs door den vreemdsoortigen bouw der huizen en den in iedere kampong aangetroffen tempel met zijne versieringen en het hooge ve boven de andere gebouwen uitstekend dak.

Van de kampong Tobaddi, welke uit negentig over eene groote oppervlakte verspreide huizen bestaat, benevens van den uitnemend fraaijen tempel dier negorij, vervaardigde de heer von Rozenberg de teekeningen, welke als bijlagen Letter EE en FF hiernevens worden overgelegd.

Tijdens dit eerste bezoek in de binnenbaai, hetwelk zich bepaalde tot de kampong Oengrauw, Tobaddi en Toedoes, werd het aan geen der heeren van het reisgezelschap vergund, uit de sloepen en op de rondom de huizen gelegde bevloeringen, welke kleine pleinen vóór ieder huis vormen, te stappen.

Alle pogingen, daartoe in der minne aangewend, werden door de aan alle zijden zamendringende Papoea's van de hand gewezen.

Bestendig voeren tusschen de sloepen en de paalfunderingen der huizen een of twee praauwen, met gewapende inlanders bezet, om te digte nadering bij de huizen te beletten, terwijl gespannen bogen met pijlen op de bevloeringen dier praauwen gereed lagen, en alle mannen voor de huizen met pijl en boog gewapend waren, om dengene, die het zou wagen, uit de sloepen te stappen, voor zijne vermetelheid te straffen; en vermits het onvoorzigtig en roekeloos geweest zijn zou, zich door geweld datgene te verschaffen wat men verwachten moest, later langs zachte wegen te verkrijgen, werd aan het verlangen der Papoea's voldaan, en geen der bezoekers trad uit de sloepen.

Die verwachting werd niet te leur gesteld, want, bij het bezoek op den 26[sten] Junij van de meest verwijderde kampong Wawah, was het vertrouwen reeds aanmerkelijk toegenomen waartoe de op den 24[sten] te voren uitgereikte kleine geschenken in de drie opgemelde kampongs en de vrijgevige wijze, waarop de ruilhandel aan boord der beide schepen werd gedreven, zeker veel hadden bijgedragen.

Toen echter de sloepen de kampong Wawah naderden, welke zoo als hiervoren is gezegd, gemeenschap met den wal heeft, stonden een honderdtal inlanders gewapend aan het strand, hieven een woest geschreeuw aan en zwaaiden met hunne pijlen en bogen, waarvan sommige op de komenden gerigt werden.

Maar eenige uit de kampongs Tobaddi en Toedoes gevolgde

praauwtjes met Papoea's naderden de tierende menigte, en poogden haar van de vreedzame bedoelingen van het reisgezelschap te overtuigen; altans de wapenen werden voor een groot gedeelte ter zijde gelegd, en vele der aan den wal staande inlanders begaven zich te water en boden de behulpzame hand, om de sloepen door den modderachtigen grond zoo ver mogelijk op te halen, dat de zich daarin bevindende heeren konden debarkeren.

Onder de laatstgenoemde inlanders bevonden zich ettelijken, die groote met water gevulde pannen en bakken aanbragten en het den bezoekers aanboden, na daarvan zelf eene teug te hebben gedronken, ten bewijze dat het geene schadelijke eigenschappen in zich bevatte.

Aan den wal gestapt, werden deze aanbiedingen van water herhaald en, vermits zulks bij latere bezoeken in andere kampongs insgelijks heeft plaats gehad, mag het daarvoor worden gehouden, dat het toereiken van water aan vreemdelingen als blijk van vriendschap en vertrouwen is te beschouwen.

Met verbazing en verwondering aan den wal ontvangen, werd de wandeling langs het strand wel, maar tusschen de huizen niet toegelaten, tot dat men, na eenen kleinen afstand te hebben afgelegd, in de nabijheid kwam van den ook in deze kampong zeer hoogen en grooten tempel, voor welks zuidelijken ingang eene gaanderij is gemaakt, van waar men met eene uit balken te zamen gestelde brug in eene soort van voorhof nadert, aan alle zijden door met klapperbladen behangen bogen omgeven.

Deze voorhof is geheel op den wal, maar mogt door de bezoekende heeren niet worden in- of doorgegaan.

Alle pogingen daartoe werden door de Papoea's afgewezen, en reeds maakte men zich gereed, langs denzelfden weg, van waar men gekomen was, naar de sloepen terug te keeren, toen een der heeren van het gezelschap op den inval kwam, vóór de omheining van den voorhof neder te hurken; dadelijk volgden al de Papoea's dit voorbeeld, even als de overige bezoekers hetzelfde deden en, na eenige oogenblikken aldus te hebben gezeten, werd de toegang tot en door den voorhof vergund.

Het neerhurken was in de oogen der Papoea's een eerbewijs geweest, bewezen aan de onbekende Godheid, die in den tempel wordt gehuldigd, en had de inlanders geneigd gemaakt den vreemdelingen hun heiligdom te laten voorbijgaan.

Voorbijgaan — want ondanks alle verzoeken daartoe mogt men den tempel niet binnentreden.

Zijn uiterlijke gedaante is even als die in de kampong Tobaddi, en hij is met niet minder versierselen dan deze voorzien.

Ongehuwde jongelingen houden daarin, even als dat elders in andere kampongs is bewaarheid geworden, de wacht en, na zich eenige oogenblikken met de beschouwing van het uitwendige des tempels te hebben onledig gehouden, werd het gezelschap, het ruime boven het water op balken gemaakte en met nibong latten goed bevloerde plein, dat de drie overige zijden van den tempel omringt, aangewezen, om een weinig uitterusten.

Aan die uitnoodiging werd voldaan; men zette zich op de zoo evengenoemde bevloering neder en de tallooze uit de geheele kampong bijeengestroomde Papoea's hurkten, of stonden, rondom het gezelschap, staarden de bezoekers met nieuwsgierige blikken aan en verwonderden zich over het aanwezen der blanken in hun midden, voorzeker de eersten, die deze kampong betraden.

Vrouwen kwamen echter niet te voorschijn; wel hoorde men hare gillende stemmen, hier en daar in de omringende huizen; uit menige woning zag men nieuwsgierige blikken door de atappen daken of gabba-gabba wanden naar het reisgezelschap werpen, maar zij vertoonden zich niet; en toen, nadat vooraf nog een der heeren de vergunning had bekomen om een huis binnen te treden, waaruit evenwel al de bewoners verwijderd waren, het gezelschap de kampong verliet, had men wel in het vertrouwen der Papoea's eene groote schrede voorwaarts gedaan, maar tot vermeerdering van kennis nopens hunne zeden en gewoonten weinig vernomen.

Door aanhoudende verzoeken gelukte het ten laatste nog aan een tweetal der bezoekers de eerst hardnekkig geweigerde vergunning te bekomen, om zich landwaarts in te begeven.

Een der Papoea's strekte tot gids, maar de togt moest weldra worden gestaakt, door de zachte kleiachtige gesteldheid van het terrein, waarin men tot over de enkels zakte.

Bamboesstruiken en sagopalmen maakten langs dien weg een groot deel van het geboomte uit, waartusschen zich echter kreupelhout en zware opgaande boomen verhieven.

In de nabijheid der kampong, waar de grond minder week is, zag men, behalve volwassen klapperboomen, vele jonge klapper-aanplantingen, welke alle met stevige paggers van dikke boomtakken waren omringd, tot wering van wilde varkens, doch waaruit men de zorg dezer inlanders voor de aankweeking van dezen vruchtboom ontwaart; eene zorg, op geene der tot dus

verre bezochte gedeelten van Nieuw Guinea aangetroffen en sterk afstekende bij de onverschilligheid van andere inlandsche volkstammen voor de teelt van vruchtboomen.

Den 25sten Junij werd een gedeelte der kust buiten de oostzijde der baai bezocht, welke over dat gedeelte onbewoond werd bevonden, doch op ongeveer een halve mijl meer oostwaarts, waar de kust eene landtong vormt, zag men verscheidene prauwen van achter die landtong te voorschijn komen, hetgeen doet veronderstellen, dat aldaar huizen of kampongs bestaan.

De afstand was echter, in verband tot het plan om de oost- en zuidzijden der Humboldtsbaai dien dag te bezoeken, te ver en de zachtkens aan opkomende zeewind maakte het, bij de hier op de kust staande branding, minder raadzaam, de reis verder oostwaarts uit te strekken.

Naar de baai teruggekeerd, debarkeerden de bezoekers, bezuiden Kaap Bonpland', het voorgebergte, dat de Humboldtsbaai aldaar omsluit, en zetten hunne onderzoekingen voort langs het breede, zeer zacht oploopende zeestrand, tot daar, waar de schepen benoorden van dat strand ten anker lagen.

Nergens evenwel werd eenig spoor van bewoning of bebouwing aangetroffen.

Klapperboomen vond men in overgroote menigte, maar, behalve deze, was de vegetatie overal schraal.

Bloemen werden nergens gezien en, met uitzondering van eenige kraaijen en ééne witte kakatoea, ook geene vogelen gehoord.

Trouwens deze armoede aan bloemen en vogelen is bij alle bezoeken der kusten en van het binnenland waargenomen, en, hoezeer sommige Papoea's der Humboldtsbaai, met vederen van paradijsvogelen en kroonduiven versierd, zijn gezien, bewijst de geringe hoeveelheid dier vederen, bij de zucht dezer inlanders om zich op te schikken, dat beide laatstgemelde vogelsoorten in de bosschen en gebergten rondom voorzegde baai schaars voorkomen.

Zooals hiervoren is gezegd, zijn de oostelijke en zuidelijke kusten der Humboldtsbaai laag land.

Bij het bewandelen dier kusten werden twee rivieren gevonden, waarvan de meest oostelijke, ofschoon toen bijna geen water afvoerende en over eene groote lengte, bij den vloed, door de zee overstroomd wordende, eene zeer wijde bedding heeft, zoodat deze rivier in den regentijd, gevoed door het water, dat van het

ten zuiden der binnenbaai gelegen gebergte afvloeit, eenen breeden stroom vormt.

Langs hare bedding een eindwegs landwaarts ingedrongen, werd het terrein overal moerassig, met rizophoren begroeid, bevonden.

Ook de elders, langs de Zuid- en Oostkusten der baai, aangewende pogingen, om dieper in het land te dringen, leverden het bewijs, dat niet ver van de stranden, de grond drassig en met rizophoren bewassen is, zich uitstrekkende, voor zoover de Zuidkust betreft, tot aan het Noorden en het Noordoostelijke strand der binnenbaai, en mitsdien dat gedeelte der kust onbewoonbaar makende.

De tweede der opgespoorde rivieren, ofschoon minder breed van bedding dan de eerste, voert met eenen kleinen val, niet ver van het strand, eene aanzienlijke hoeveelheid zuiver smakelijk drinkwater af, waaruit het barkschip Atie Atul Barie vóór zijn vertrek van de Humboldtsbaai het waterruim heeft aangevuld.

Het terrein om deze rivier is hooger, doch ook desniettegenstaande is de vegetatie schraal, terwijl het niet onvermeld moet blijven, dat nergens langs de kusten en in het binnenland, zoo ver zulks is doorgedrongen, slingerplanten zijn aangetroffen, waaraan Nieuw Guinea's Zuidwestkust zoo rijk en zelfs de omstreken van Doreh niet arm zijn.

Den 29sten Junij werd een togt naar het binnenland ondernomen.

In het zuidwestelijke gedeelte der baai ligt een minder hoog, meer glooijend en met hoog gras, meer dan met geboomte, bewassen gebergte, waarvan het overtrekken het vooruitzigt opleverde, eenen verren blik in het westelijk gedeelte des lands te kunnen werpen.

Met sloepen in den vroegen morgen naar de binnenbaai geroeid, werden deze naar het punt van den oever, waar men wilde debarkeren, vergezeld door een paar kano's der Papoea's.

Trouwens is er geen togt, behalve die op den 25sten Junij ondernomen, waarbij de sloepen niet steeds door een of meer kano's werden vergezeld; en, zoo eene zekere mate van wantrouwen nopens de bedoelingen der reizigers daarvan in den aanvang de drijfveer moge zijn geweest, deze had op den 29sten Junij reeds opgehouden.

Louter nieuwsgierigheid om te weten werwaarts men zich begaf, was toen, even als later, de aanleiding tot dat verge-

zellen, gelijk herhaaldelijk is gebleken, wanneer deze Papoea's waarschuwden voor riffen of ondiepten in het vaarwater, dan wel bij te lagen stand van het water de daarvoor eenige oogenblikken op het drooge geraakte sloepen onmiddellijk ter hulpe snelden en, uit hunne kano's springende, de matrozen in het weder vlot brengen der sloepen bijstonden.

Hulpvaardigheid is mitsdien almede eene der goede eigenschappen dezer inlanders, en, bij het aan den wal stappen ter volbrenging van den zoo evengemelden togt, ondervond men daarvan een hernieuwd bewijs.

Op den te bestijgen berg waren voetpaden, maar deze daalden op andere punten tot het strand af, dan daar, waar men geland was, en om een dier paden te bereiken, moest men over eene groote uitgestrektheid, zich eenen weg banen door het hooge gras (allang-allang).

Zoo ras echter de Papoea's uit de gebaren der heeren van het reisgezelschap hadden bespeurd, dat deze den berg wilden beklimmen, braken zij van de nabij den oever staande boomen eenige takken af, beduidden door teekenen, dat zij voor de bezoekers eenen weg wilden banen en, toen weinige oogenblikken daarna de kleine karavaan zich in beweging stelde, vond zij tot daar, waar men het voetpad was genaderd, het hooge gras neder geslagen, zoodat men gemakkelijk daarover gaan en den voet des bergs bestijgen kon.

Op den top genaderd, welke naar gissing achthonderd voet boven het zeevlak verheven is, heeft men voor zich eene uitgestrekte bergvlakte, zacht glooijend opwaarts gaande naar eenen eenigzins meer verheven top, welke het bergplateau ten westen besluit; terwijl aan de noordzijde de uiterste heuvelreijen van het Cycloopgebergte zich aan deze bergvlakte aansluiten, even als ten zuiden zulks de bergketen doet, de binnenbaai tot zuidergrens hebbende.

De grond op deze bergvlakte is schraal, uit roode stijve kleiaarde, met mergel vermengd, bestaande, waartusschen hier en daar groote blokken quartz gevonden worden, zoodat men daar weinig opgaand geboomte of kreupelhout en voor het meerendeel niets dan slecht gras en allang-allang aantreft.

Maar zoo het zien daarvan spoedig eentoonig wordt, een terugblik op de binnen- en buitenbaaijen is eene ruime vergoeding voor de inspanning, om deze hoogte te bestijgen.

De Zuid-, Oost- en Noordzijden der Humboldtsbaai liggen

geheel open voor het gezigt en de blaauwe toppen van het Bougainville-gebergte met het daarvoor liggende lage land bekroonen den horizont in het Oosten; even als de van evengenoemd gebergte, ver in zee vooruitspringende, voet scherp op het zeevlak afsteekt.

Minder trotsch, maar bekoorlijker is tevens het gezigt op de binnenbaai, welke van den bestegen bergtop, als eene schilderij, ontrold aan de voeten van het reisgezelschap lag.

De groene boorden van dit binnenlandsche meer, de twee daarin liggende eilanden, de door de bouworde harer huizen en tempels pittoreske kampongs, en het hooge gebergte op den zuidelijken achtergrond kan wel vermeld, maar niet naar waarheid geschetst worden.

De heer von Rozenberg vervaardigde daarvan eene teekening à vol d'oiseau, welke als bijlage Letter GG hiernevens is gevoegd.

Na zich met moeite aan het aanschouwen van dit tafereel te hebben onttrokken, werd de wandeling voortgezet tot aan den tweeden bergtop.

Van daar begint het terrein langzamerhand in telkens lager wordende heuvelen te dalen, doch neemt in gelijke mate in boschrijkheid toe, totdat het zich in digt geboomte verliest, waarachter zich, in de rigting van het Zuidoosten naar het Noordwesten, het uiteinde eener breede baai vertoont, in welke, vóór eene landtong, eene kampong zigtbaar is, geheel gelijk aan die in de Humboldtsbaai, en wier talrijkheid van huizen, met het gewapend oog bespied, de zekerheid verschafte, dat ook dat gedeelte van het binnenland, even als de omstreken der Humboldtsbaai, sterk bevolkt is.

Het was intusschen niet doenlijk derwaarts af te dalen.

De afstand was daartoe te groot, en door het digte bosch, dat de oevers van de vooruitliggende baai bezoomde, moest waarschijnlijk een weg gekapt worden, indien niet moerassen allen doortogt op dat punt beletten.

Maar, ook daar genaderd, bleef het hoogst twijfelachtig, hoe men van den uitersten binnenoever dier baai de ver daarvan verwijderde, in het water gebouwde, kampong zou bereiken, zoodat om al deze en andere redenen van een bezoek naar de hier bedoelde baai, over land, moest worden afgezien.

En aan eenen togt derwaarts met sloepen over zee, was nog minder te denken bij de onbekendheid van den afstand, waarop hare monding van die der Humboldtsbaai is verwijderd.

Het bezoeken en opnemen dier baai, waarvan wij hieronder nog nader zullen gewagen, moest dus, ook in het belang der onderzoekingen in de Humboldtsbaai, ter zijde worden gesteld.

Van het punt echter, waar men de bezochte baai voor zich ziet liggen, heeft men tevens een prachtig gezigt op de toppen van den Cycloop, waarvan de hoogste ver boven het gebergte van denzelfden naam uitsteekt.

Tot aan de spits, met opgaand geboomte bewassen, vertoont deze berg zicht meesttijds in wolken gehuld, nu en dan zijne kruin boven dien drijvenden nevelzee verheffende en daardoor voor het begoocheld oog eene verdubbelde hoogte vertoonende.

Na nog een eindwegs te zijn gedaald en de landstreek in noordelijke en zuidelijke rigtingen te hebben onderzocht, besloot het reisgezelschap tot den terugtogt, wel voldaan over de uitmuntende gezigtspunten op deze wandeling aangetroffen, maar, teleurgesteld in de verwachting, hier of daar kampongs of enkele huizen te zullen aantreffen.

Ook weinig sporen van bebouwing van den grond werden op dezen togt gezien, en dezelfde armoede aan bloemen, bloeijende heesters, lianen en vogelen, welke men aan de stranden had ondervonden, werd ook waargenomen bij dezen uitstap, van welken men met het vallen van den avond aan boord der Etna terugkeerde.

Op den 30sten Junij werd het westelijk gedeelte de baai bezocht, waarin twee kampongs werden gevonden, zonder dat het is mogen gelukken de namen daarvan te vernemen.

Eene dier kampongs ligt noordwestwaarts van het voorgebergte, dat de westelijke monding der baai omsluit.

De andere, in het midden van het westelijke gedeelte der baai aan de zuidzijde van een klein, niet ver uit den vasten wal gelegen eilandje, met hetwelk die kampong even als de negorij Wawah door bruggen gemeenschap heeft.

Beide deze kampongs zijn niet groot, doch elk is van eenen tempel voorzien, in bouworde gelijk aan die van de kampongs der binnenbaai, doch minder groot.

Het gedrag der schepelingen bij het ruilen van levensmiddelen aan boord der Etna, zoowel als de ook in die kampongs bekend geworden bezoeken in de negorijen der binnenbaai, en de daarbij stipt in acht genomen orde hadden het vertrouwen in de blanken reeds zóó zeer doen toenemen, dat in beide de opgemelde kampongs het bezoeken der huizen en tempels werd toegelaten.

Men verwijderde echter de vrouwen uit de bezocht wordende huizen, en deze handelwijze verried nog eenig wantrouwen bij deze Papoea's, die overigens tusschen de heeren van het gezelschap, de matrozen en soldaten onbevreesd rondstapten en hunne pijlen en bogen in de huizen of op de praauwen lieten liggen.

Doch ook deze laatste blijken van wantrouwen vielen weg bij de bezoeken der kampongs in de binnenbaai op den 1sten en 2den Julij.

De heer van der Goes begaf zich toen alleen in eene ongewapende sloep met Javaansche matrozen derwaarts en werd zoowel in de tempels als in de meeste huizen toegelaten, en het gelukte hem de vrouwen minder schuw te doen zijn, die, uitgelokt en gerustgesteld door eenige geschenken in koralen en chitsen lijnwaden, van lieverlede vertrouwelijker werden en eindelijk van alle zijden kwamen toeloopen, om van de giften haar deel te bekomen.

Maar bij het laatste, op den 3den Julij, afgelegde bezoek, verdween alle schroom geheel en maakte plaats voor bewijzen van hartelijkheid en genegenheid, beiden van mannen en vrouwen jegens de bezoekers.

Ten einde van ons aanwezen in de Humboldtsbaai voor eenigen tijd een aandenken achter te laten, besloten wij in de grootste der kampongs, die genaamd Tobaddi, aan de noordwestzijde van de binnenbaai, eene Nederlandsche vlag uit te reiken en te pogen, de bevolking dier kampong te bewegen, die van het dak des tempels te doen wapperen.

Ondanks dat de sloep, waarmede men zich derwaarts begaf, in tegenstelling met die der beide vorige dagen, met Europesche matrozen bemand en het gezelschap talrijk was, werd zij reeds bij de nadering aan de meeste huizen dier kampong aangeroepen om daar stil te liggen.

Men zette evenwel de vaart door tot aan het tempelgebouw, en toen men daar op het met nibonglatten bevloerde, op palen in het water rustende, voorplein was gestapt, werden de bezoekers al ras door een overgroot aantal mannen omringd, terwijl op eenigen afstand de vrouwen en meisjes, vóór en om de huizen, nieuwsgierig rondblikten naar de bezoekers.

Uitgenoodigd om op dat voorplein neer te hurken, bood het op eenen kleinen afstand, op eenen steen zittende hoofd dezer kampong, den bezoekers gerookten visch en eenige klappernoten

ten geschenke aan, hetwelk door een wedergeschenk in parangs werd beantwoord.

Toen werd zoo goed mogelijk het doel der komst aan de verzamelde menigte bekend gemaakt, en de ten dien einde medegebragte Nederlandsche vlag ontrold.

Een kreet van verbazing en vergenoegen ging uit den verzamelden volkshoop op.

Iedereen wilde zich beijveren om den matrozen behulpzaam te zijn in het verkrijgen van eenen langen bamboes, om de vlag daaraan te bevestigen; en, toen zulks geschied was, rolden eenige jonge mannen deze om den stok, met een behendigheid en overleg, welke van hun doorzigt getuigde, waarna zij met de vlag in den tempel gingen, om langs het dakgewelf naar boven en aldus naar buiten te worden gebragt.

Daarmede zoo verre gevorderd, dat de vlag voor de opening was, van waar zij uit het dak, naar buiten zou kunnen worden gestoken, werden al de bezoekers verzocht in den tempel te komen.

Binnengetreden, moesten allen op de bevloering zitten; men wees naar boven op de voor de opening in het dak gebragte vlag en naauwelijks was zij naar buiten gestoken en ontrold, of een twintigtal zich in den tempel bevindende Papoea's, allen mannen naar gissing tusschen twintig en vijf en twintig jaren oud, bragten de in den tempel bewaard wordende bamboezen fluiten, welke zij daartoe reeds vooraf in de hand hadden genomen, aan den mond en begonnen daarop met alle kracht te blazen, evenwel elk voor zich niets dan één toon voortbrengende, terwijl zij tevens op de maat dier muzijk dansten, of beter gezegd trappelden, daar zij hunne voeten wel opligtten, maar ze niet van de plaats bragten.

Zulks werd tot vier malen, met korte tusschenpoozen, herhaald, en daarmede was de plegtigheid geëindigd, welke, hoe schijnbaar weinig van beteekenis, evenwel van groote belangstelling in de uitreiking en ontrolling der Nederlandsche vlag getuigt, indien men in aanmerking neemt, dat tot daartoe bij alle bezoeken in de verschillende tempels strengelijk verboden was geworden, om op die fluiten te blazen; de Papoea's zelfs ongaarne zagen, dat de bezoekende personen die instrumenten, waarvan in iederen tempel verscheidene exemplaren van allerlei grootte en dikte voorhanden zijn, in handen namen en zij steeds door teekenen en gebaren hadden doen begrijpen, dat het volstrekt niet geoorloofd was, daarop geluiden voort te brengen.

Het blazen daarop bij het uitsteken der Nederlandsche kleuren

en het trappelen of dansen daarbij door jonge mannen, allen van bijna gelijken leeftijd, is alzoo eene vereering, in verband staande met de godsdienstige begrippen of de eeredienst dezer Papoea's, en getuigt van den hoogen prijs, welken zij aan het schenken dezer vlag hechtten.

Het ontbrak dan ook geenszins aan vriendschapsbewijzen bij de vervolgens in verschillende huizen afgelegde bezoeken.

De vrouwen verdrongen zich om de heeren van het gezelschap, om koralen en lappen chitskatoen te ontvangen, en, toen men eindelijk de kampong verliet, bond men ieder der heeren, om den pols van de regterhand, ten teeken van vriendschap en verbroedering, eenige smalle zeer lange halmen van eene welriekende grassoort, waarmede deze inlanders zich dagelijks versieren.

Vooraf hadden deze Papoea's, op het vernemen van het tegen den volgenden morgen bepaalde vertrek der Etna, bij de betuigingen van hun leedwezen deswege, herhaaldelijk de vraag gedaan, of en wanneer wij terug zouden keeren, voor dit laatste als tijdsbepaling een zeker getal maanden aangevende; en toen de bezoekers de verzekering gaven, dat zij (of wel anderen in hunne plaats) binnen een jaar zouden wederkeeren, legde iedereen daarover de meest ondubbelzinnige blijken van vreugde aan den dag.

De heeren van der Goes en Croockewit hebben zich deze toezegging veroorloofd, omdat zij, even als de beide andere mede-onderteekenaren van dit verslag het hoogst wenschelijk achtten, dat de Nederlandsch Indische Regering de aangeknoopte betrekkingen onderhoudt met de zoo talrijke bevolking der Humboldtsbaai, die zonder overdrijving op ruim vijf duizend zielen kan worden geschat, zoomede die tot de bewoners der nabij gelegen kusten en baaijen uitbreidt, om eene vestiging van het Nederlandsche gezag in die streken op dusdanige wijze langzamerhand voor te bereiden en daarmede deze nijvere, schrandere en welgezinde bevolking, in latere tijden, tot die meerdere ontwikkeling en beschaving te brengen, waarvoor zij allezins vatbaar mag worden geacht.

Hoogst voldaan over dit laatste bezoek en het betreurende, dat de leeftogt aan boord der Etna geen langer verblijf gedoogde, had des morgens ten negen ure van den vierden Julij het vertrek van opgemeld stoomschip plaats; hebbende het barkschip Atie Atul Barie bereids den tweeden daar te voren de Humboldtsbaai met regstreeksche bestemming naar Amboina verlaten.

Vele praauwen der Papoea's, meer dan anders in den vroegen morgen in de baai gekomen, waren reeds vroegtijdig rondom het schip; en toen eindelijk het anker geligt was, de raderen van het stoomschip zich langzaam in beweging stelden, en de Etna statig over de door den landwind zacht bewogen baren der Humboldtsbaai heengleed, hieven al de bij den achtersteven verzamelde Papoea's, staande in hunne praauwen, een luid klaaggeschrei aan, dat uit enkele klanken bestond en tot drie malen herhaald werd.

Onmiddellijk daarop liet de kommanderende officier van Zijner Majesteits stoomschip Etna door de ten dien einde naar het halfdek gekomen ekwipaadje een driewerf „hoerah," als wedergroet aan de Papoea's, aanheffen.

Twee kanonschoten, van stuur- en bakboordzijde gelost, besloten dezen afscheidsgroet en weldra was de Etna buiten de baai en uit het gezigt der ons, zoo lang zij konden, nastarende Papoea's, die ons elfdaagsch verblijf voorzeker lang in herinnering zullen houden en dat, wij zijn daarvan verzekerd, aan latere bezoeken van Nederlandsche schepen een goed onthaal en de beste verstandhouding met deze kinderen der Natuur waarborgt.

Ook wij achten het bezoek in de Humboldtsbaai niet het minst belangrijke gedeelte onzer zending en, zoo wij het betreuren, dat het ons niet mogelijk is geweest voor de wetenschap al datgene bekend te maken, wat hier te ontdekken valt, wij vermeenen echter met vertrouwen te mogen zeggen, over dit gedeelte van Nieuw Guinea's Noordkust en zijne bevolking een tot nogtoe onbekend licht te hebben verspreid en voor latere reizigers den weg te hebben gebaand, welke tot volkomen kennis van dit land en volk zal leiden.

Omstreeks des middags ten één ure kwam de Etna in het gezigt eener baai, waarvan de monding omtrent zes mijl van die der Humboldtsbaai verwijderd en op eene schetskaart der Noordkust van Nieuw Guinea des heeren Deighton, voorheen gezagvoerder van het Indisch koopvaardijschip Rembang, niet aangeteekend is.

Die baai moet dezelfde zijn, welke bij het hiervoren vermelde bezoek in het binnenland der Humboldtsbaai, op den 29sten Junij, gezien was, en er werd mitsdien besloten, derwaarts af te houden; de ligging van die baai te bepalen en, zoo veel de gelegenheid zulks zou toelaten, met het stoomschip of met eene sloep daarin te stevenen, om van de inwendige gesteldheid dier

baai en van hare bevolking eenig narigt in te winnen, en daarna, zoo spoedig mogelijk, de reis naar Doreh en Amboina voort te zetten.

Afgehouden en omstreeks drie ure genaderd zijnde voor de naar gissing een halve mijl breede voor de monding dezer naar het scheen prachtige baai, welke aan de oostzijde een tamelijk hoog, loodregt uit zee oprijzend rotsgebergte tot grens heeft, waarvan de bruin roode kleur sterk afsteekt bij het blaauw des waters en het groen der op den achtergrond verrijzende en met geboomte bewassen kruinen van het Cycloop-gebergte; had zich inmiddels op dit gebergte en binnen in de baai een onweder zamengepakt, dat eerst het binnenste gedeelte en vervolgens de monding der baai aan onze verlangende blikken onttrok.

Verblindende bliksemstralen doorkliefden de lucht en werden door zware donderslagen onmidellijk achtervolgd; hevige wind en zware regens gingen daarmede gepaard, en, vermits het onder dusdanige omstandigheden ondoenlijk was, eenig onderzoek hoegenaamd in te stellen; gebrek aan tijd door den geringen voorraad leeftogt niet vergunde, tot den volgenden morgen te dier plaatse te vertoeven, moest tot het voortzetten der reis worden besloten: niet zonder leedgevoel over deze teleurstelling, maar tevens niet zonder vóór het dik zamenpakken van het onweder, de zekerheid te hebben verkregen, dat deze baai zich van het noordwesten naar het zuidoosten uitstrekt en werkelijk dezelfde is, als die welke den 29sten Junij van de hoogten aan de westzijde der Humboldtsbaai was gezien.

De reis werd alzoo vervolgd en des middags van den 7den Julij, omstreeks twaalf ure, liet Zijner Majesteits stoomschip Etna, andermaal het anker vallen in de haven van Doreh; zonder dat verder iets merkwaardigs van den togt derwaarts kan worden medegedeeld, daar de koerslijn te ver uit den wal was, om daarvan iets duidelijk of met juistheid te kunnen onderscheiden.

Het waterruim werd te Doreh aangevuld, waarmede men in den avond van den achtsten gereed was, en in den vroegen morgen van den 9den Julij werd de terugreis naar Amboina aangevangen.

Alvorens Doreh en Nieuw Guinea's Noordkust vaarwel te zeggen, moeten wij hier nog mededeelen, dat het langdurige verblijf ter eerstgemelde plaatse ons in de gelegenheid heeft gesteld van de voornaamste aldaar voorkomende deugdzame en voor huis- en scheepsbouw geschikte houtsoorten, de Maleische of beter ge-

zegd Ambonsche namen te leeren kennen, waarvan op de als bijlage Letter HH hieraan geannexeerde nota is melding gemaakt.

Behalve deze zijn er evenwel nog eenige houtsoorten tot voorzegde einden insgelijks dienstbaar, doch waarvan wij geene namen kunnen opgeven; en het hiervorens reeds door ons aangegeven gemis aan genoegzame botanische kennis bij ons allen, is een hinderpaal geweest, om van deze en der bovenvermelde boomsoorten de wetenschappelijke benamingen te kunnen opgeven.

Van de overige natuurlijke voortbrengselen van den grond kan, behalve het reeds daaromtrent vermelde, nog worden gezegd, dat Nieuw Guinea's Noordkust, even als de Zuidwestkust, geene metalen bezit; altans dat daarvan nergens eenig spoor is kunnen worden ontdekt; terwijl het resultaat der mineralogische en geologische onderzoekingen des heeren Croockewit op de Noordkust is opgenomen aan het slot der hiervoren bereids geciteerde bijlage Letter M.

Omtrent de weersgesteldheid, getijen, stroomen enz., zijn gedurende ons aanwezen op Nieuw Guinea's Noordkust van den 1sten Mei tot en met den 10den Julij de volgende waarnemingen gedaan.

Niettegenstaande het volle der Oostmoesson, ondervonden wij vrij geregeld land- en zeewind, en schijnt het dat, binnen de drie mijlen altans, de mousson onder den wal niet doorwaait; welligt brengt het hooge gebergte, onmiddellijk op de Noordkust aan zee grenzende, hierin eenige stoornis te weeg.

De weêrsgesteldheid was zeer variabel, en men kan hier de oostmoesson bezwaarlijk met den naam van drooge moesson bestempelen, daar wij nagenoeg dagelijks regenbuijen ondervonden.

Vooral ook hadden wij eenige malen zware onweders, welke buijen steeds met sterke windvlagen vergezeld gingen.

Te Doreh was de hitte 's morgens, vóór het doorkomen van den zeewind, soms ondragelijk; teekenende de thermometer alsdan, in de schaduw, 96° Fahrenheit.

In de Humboldtsbaai daarentegen hebben wij slechts 92°, als maximum, waargenomen.

De stroomen langs de kust trokken geregeld om de West, regelende zich in kracht grootendeels naar den meerderen of minderen wind, varierende van drie tot acht mijl per etmaal.

Volgens naauwkeurige, aan eene peilschaal gedane, observatien, was te Doreh twee dagen na volle en nieuwe maan, ten

7° 10′ 's morgens, hoog water en bedroeg het verval 6¼ voet.

In de Humboldtsbaai daarentegen slechts een verschil van vijf voet.

De miswijzing der kompassen bleek om de Oost spoedig toe te nemen; bedragende die volgens gemiddelde van vele observatien te Doreh 1° 50′ en in de Humboldtsbaai 4° 30′ Noordoostering.

De gezondheidstoestand gedurende laatstgemeld tijdvak is, met uitzondering van de bovenvermelde, spoedig gekeerde, beginselen van algemeene ziekte, in den regel bijzonder gunstig geweest en, toen het barkschip Atie Atul Barie op den tweeden Julij de Humboldtsbaai verliet, om naar Amboina te vertrekken, was onder de zich daar aan boord bevindende 130 koppen slechts één zieke, en Zijner Majesteits stoomschip Etna vertrok, op den 9den daaraanvolgende, uit de haven van Doreh met niet meer dan drie zieken op een gelijk getal koppen als het bovengemelde; en op de beide schepen was geen dier zieken ernstig ongesteld, terwijl gedurende de geheele reis slechts één sterfgeval (een inlandsche soldaat) heeft plaats gehad.

Voorts wordt in voldoening aan artikel 2 onzer instructie als bijlage Letter II hierbij aangeboden, eene nota bevattende „beschouwingen nopens den staatkundigen toestand der onderscheidene deelen van Nieuw Guinea, zoo wel met betrekking tot den Regeringsvorm, als ten aanzien van de verhouding onderling tot de Moluksche Vorsten en tot het Nederlandsch Indische Gouvernement;" terwijl wij al verder nog moeten te kennen geven, dat, hoezeer bij artikel 3 dier instructie het verkrijgen van inlichtingen omtrent de taal der bewoners van Nieuw Guinea ons is opgedragen, wij daaraan, voor zooveel de Zuidwestkust en Humboldtsbaai betreft, niet hebben kunnen voldoen.

Het kortstondig verblijf op de meeste plaatsen en de mindere aanrakingen met vele der bevolkingen van de Zuidwestkust hebben alle pogingen daartoe verijdeld.

En te Doreh zou het ons welligt niet beter zijn gegaan, indien niet de zendeling Ottow welwillend had toegestaan, eene door hem, gedurende zijn bijna driejarig verblijf te Doreh, vervaardigde woordenlijst der Myfoorsche, te Doreh en op Mansinama gesproken wordende, taal af te schrijven, waarvan de Maleische tekst in het Hollandsch overgebragt en de alphabetische rangschikking door den heer Croockewit gemaakt is.

Deze woordenlijst wordt als bijlage Letter KK mitsdien hiernevens aangeboden.

En eindelijk voegen wij als bijlage Letter LL hiernevens, het verslag des heeren Roijer omtrent het nautische gedeelte onzer geheele reis en der bezochte wateren en kusten; het resultaat zijner waarnemingen ten dien aanzien, en dat, in zijn geheel, eene kopie is van de door hem gemaakte opmerkingen, overgelegd bij het Hydrografisch Rapport aan den kommandant der zeemagt.

Er blijft ons nog te vermelden over, dat wij, bij onze eerste komst te Doreh, den zendeling Geisler, op het eiland Manaswari met zijnen ambtgenoot Ottow verblijf houdende, lijdende vonden aan eene vreesselijke wond aan het linkerbeen; het gevolg zijner menschlievende pogingen om de schipbreukelingen van het Hamburger koopvaardijschip Posa, uit de handen der woeste inlanders van de bogt van Wandammen (Zuidwestelijk gedeelte der Geelvinksbaai) te redden; welke wonde door gebrek aan geneeskundige hulp zóódanig was toegenomen, dat er, toen wij te Doreh aankwamen, gevaar voor het behoud van het been bestond.

De zorgvuldige verpleging van den officier van gezondheid van Zijner Majesteits stoomschip Etna stuitte evenwel spoedig den voortgang dier wonde; maar zijn afwezen gedurende onze reis naar de Humboldtsbaai had des lijders toestand op nieuw zóó verergerd, dat er bij onzen terugkeer op Doreh nog meer gevaar dan vroeger, voor het behoud van het geheele been bestond.

De kranke was bovendien uitgeput door de geleden smarten en hem in dien toestand achter en zonder geneeskundige verpleging aan eenen wissen dood over te laten, ware meer dan onmenschelijk geweest.

Hoe weinig ruimte de Etna ook over had, besloot de kommanderende officier van dien bodem, des ondanks, den heer Geisler naar Amboina mede te nemen, ten einde daar, zijne voor een zoo edel doel verloren gezondheid en krachten te kunnen herkrijgen en volkomen te herstellen.

Na eenen voorspoedigen overtogt van vier etmalen, liet Zijner Majesteits stoomschip Etna in den morgen van den 13den Julij het anker vallen ter reede van Amboina, na eene afwezigheid van een honderd zestien dagen, alwaar ook het barkschip Atie Atul Barie den 21sten daaraanvolgende arriveerde.

De Commissie voor Nieuw Guinea.

(*w. g.*) VAN DER GOES.
 〃 ROIJER.
 〃 BECKMAN.
 〃 Dr CROOCKEWIT.

KORTE BESCHRIJVING VAN HET EILAND ADIE EN VAN DESZELFS BEWONERS.

Het eiland ***Adie*** of ***Wezel-eiland*** is gelegen op den vierden graad Zuiderbreedte en 133½ graad Oosterlengte van *Greenwich* en strekt zich over eene lengte van ± *acht* mijlen van Oost-zuidoost naar het Westnoordwesten uit, en heeft niet veel meer dan 1½ mijl breedte.

Het is eene koraalmassa en over zijn geheele uitgestrektheid laag, met eenige weinige uitzonderingen op sommige punten aan de oevers, waar de koraalrotsen zich omtrent 100 voet boven het zeevlak verheffen.

Van uit het zeestrand loopen hier en daar smalle voetpaden, het eiland in verschillende rigtingen doorkruisende.

Langs die paden rijst het binnenste gedeelte van Adie tot omstreeks 50 voet boven de oppervlakte der zee, waarna de grond overal nagenoeg dezelfde hoogte behoudt.

Het binnenland is tot aan het zeestrand overal digt bewassen met kreupelhout, waar tusschen hier en daar eenige opgaande boomen worden aangetroffen, meestal wild hout, doch ook de broodboom (soekon), en klapperboomen zijn mede hier en daar verspreid en tieren welig.

Met uitzondering van enkele plekken van geringen omvang, is het geheele eiland onbebouwd, en vertoont het niets dan eene wildernis: een gevolg van de weinige humus, die den koraalgrond bedekt. Alleen op die plaatsen, waar eene dikkere laag teelaarde de ontwikkeling van zware boomen heeft toegelaten, zijn deze hoog en krachtvol.

Rivieren, beken of zelfs kreeken vindt men nergens, en de opgave in Gregory's Gids door den Molukschen Archipel, dat Adie

overvloed van rivieren en zoet water aanbiedt, is mitsdien onjuist, want de eilanders voorzien zich van drinkwater uit daartoe gegraven putten, en dit water is meer of min brak.

Even arm is de natuur alhier aan bloemen of bloeijende heestergewassen, welke, op enkele uitzonderingen na, nergens op Adie worden aangetroffen.

Vele vogelen werden in het binnenland gezien, waaronder witte kakatoea's, woudduiven van de soort, in de Molukken onder den naam van koemkoem bekend, en andere.

Van de viervoetige dieren zijn op Adie geene andere, dan wilde varkens; terwijl onder de kruipende alleen slangen zijn opgegeven.

Kippen en eenden treft men niet aan op Adie, en honden vindt men er zeer enkele.

Behalve karetschildpad en tripang, welke evenwel niet in aanzienlijke hoeveelheden worden gevischt, bestaan rondom Adie, op de daarbij liggende Waardenburgs-eilanden, eenige parelbanken, door de bewoners van Adie niet bevischt wordende, daar zij alleen bij lage waterstanden, op de koraalriffen naar parelschelpen zoeken, uit welken hoofde zij ook niet dan zeer kleine paarlen in den handel brengen.

Het eiland is schaars bevolkt. Men geeft het aantal zielen op als 200 te bedragen, maar het is voorgekomen, dat dit cijfer nog te groot is.

Kampongs in den waren zin des woords vindt men op Adie niet. De eenige verzameling van huizen is op de Noordkust, ter plaatse waar Zijner Majesteits stoomschip Etna ten anker heeft gelegen; zij bestaat uit slechts vijf huizen, als kampong den naam van Mangawitoe dragende. Overigens bouwt ieder gezin zijne woning, waar hij het goedvindt; meestal in de nabijheid van een door hen ontgonnen stuk grond, of wel aan den zeekant.

Alle huizen zijn op palen, ter hoogte van 3 à 4 voet boven den grond, gebouwd, van ruw hout of boomstammen te zamengesteld en voorzien van wanden uit aaneengeregen klapper- of sago-bladen (atap), of wel uit boombast vervaardigd.

De vloer in die woningen is van gespleten en aaneengeregen bamboes of van boomschors; de daken zijn met atappen of aaneengeregen klapperbladen gedekt, liggende over bamboes of dunne boomstammen, welke door zwaardere balken van ruw hout worden geschraagd.

Eene ladder van 3 of 4 treden geeft den toegang tot deze huizen, welke voor en achter eene opening hebben, de plaats van

deur bekleedende, doch zonder dat deze kan worden gesloten. Door deze openingen of deuren komt men in een gang, waar men aan eene zijde een of twee vertrekken heeft.

De wanden dier vertrekken zijn niet hooger dan omtrent 3 voet, zoodat men daarover in de afgeschoten ruimte zien kan.

Bestaat de woning uit twee kamertjes, dan is daartusschen over de lengte van het huis een smalle gang, ter naauwernood van 2 voet breedte, aan beide zijden voorzien van eene opening, welke voor toegang tot de vertrekjes dient. Ook aan die gangzijden is de afschutting of wand der vertrekjes niet meer dan 3 voet hoog.

Ieder vertrekje, hetwelk tusschen 40 en 60 voet in het vierkant naar de grootte van het huis afwisselt, is door één gezin bewoond.

In sommige ligt op den grond eene gewone katjang-mat op den vloer. In een der hoeken zijn eenige steenen opgestapeld, om daarop vuur te stoken tot het bereiden van spijzen.

Het voedsel der bewoners van Adie bestaat uit sago, welke zij van de Alfoeren van Karoefa op de vaste kust van Nieuw Guinea inruilen; voorts uit aardvruchten als obie, kladdie, laboe en een weinig djagong, mitsgaders uit visch; terwijl zij voor boomvruchten niets dan pisang, klappers en de broodvrucht (soekon) bezitten. Suikerriet teelen zij insgelijks, maar in geringe hoeveelheid.

De wapenen dezer eilanders bestaan, behalve in eenige weinige slechte geweren, uit boog en pijlen en lansen. De bogen zijn vervaardigd van gespleten bamboes of van veerkrachtig hout, ter lengte van 4 à 5 voet.

De pees is van rotting of van zoogenaamde tali oetan, en de pijlen zijn van bamboes, met punten van hard hout, gescherpte vischgraten of wel ook door de bamboezen punt in het vuur te branden en daarna te scherpen. Slechts enkele pijlen hebben weerhaken aan de punt.

De lansen zijn van dunne bamboezen of van ligt hout, ter lengte van 8 à 10 voet met gelijksoortige punten als de pijlen der bogen. Enkele lansen zijn van ijzeren punten voorzien.

Gewoonte of onverschilligheid zijn oorzaken, dat deze eilanders de voorzegde wapenen niet zelf vervaardigen, maar die op de vaste kust van Nieuw Guinea in de Kamraobaai tegen het een of ander voortbrengsel van den grond of tegen van Cerammers ingekochte handelsartikelen inruilen.

De bezigheden der bewoners van Adie bestaan hoofdzakelijk dan ook slechts in het kweeken van de bovengenoemde aardvruchten op daartoe ompaggerde stukken grond, in het binnenste gedeelte van het eiland.

Hunne spijzen eten zij gekookt, waartoe zij zich van ijzeren pannen bedienen, of wel de minvermogenden van aarden potten, welke op de vaste kust van Nieuw Guinea worden ingeruild en aldaar, voornamelijk in de Kamraobaai, worden vervaardigd.

Geheel onvermogenden koken hunne spijzen in bamboezen.

Voorts gaan de mannen van tijd tot tijd ter vischvangst, hetzij op zee in kleine praauwen, wanneer zij den visch harpoeneren met elgers, welke zij van de bewoners van Argoeni en Kapauw op de vaste kust van Nieuw Guinea inruilen. Meesttijds echter visschen zij slechts bij lage waterstanden op de droog gevallen koraalriffen, die Adie omringen.

De praauwen, waarvan zij zich ter vischvangst langs de kust van Adie of op de Waardenburgs-eilanden bedienen, zijn meerendeels klein, van uitgeholde boomstammen vervaardigd, voorzien van vlerken en meest alle niet meer dan 4 of hoogstens 6 personen kunnende bevatten.

Die praauwen loopen voor en achter spits toe, en hebben geene hoog uitstekende voor- of achterstevens.

De grootere praauwen zijn insgelijks uit boomen vervaardigd en kunnen tot 16 personen bevatten. Deze praauwen hebben één mast met een katjang-zeil.

In alle praauwen worden eenige steenen gelegd, om daarop hunne spijzen te bereiden gedurende de zeereis.

De roeijers zitten allen binnen boord en scheppen met kleine riemen, waarmede zij tamelijk vlug het vaartuig weten over zee te brengen.

Met de jagt houden zij zich niet onledig: indien de wilde varkens door de ompaggeringen hunner tuinen dringen, dan zetten zij strikken uit, om ze te vangen en te dooden, doch vervolgen ze niet met pijl en boog.

De handel der bewoners van Adie wordt voor een gedeelte gedreven met Cerammers, die met de westmousson komen en met het begin van de oostmousson huiswaarts keeren.

Deze handelaren brengen sarongs, doeken, wit en gebloemd katoen, koperdraad, parangs, aarden kommen en schotels, ijzeren pannen, tabak en kruid ten verkoop mede. Een en ander wordt ingeruild tegen karetschildpad, tripang en paarlen, als voortbreng-

selen van Adie en de benoorden van daar gelegen kleine onbewoonde Waardenburgs-eilanden; benevens tegen wilde muskaatnoten, masooi en paradijsvogelen, welke de bewoners van Adie van de in het binnenland van Nieuw Guinea wonende Alfoeren, tijdens het aanwezen der Ceramsche handelaren, gaan opkoopen, in ruiling tegen een groot gedeelte der door laatstgemelden aangebragte goederen.

De tripang en karetschildpad worden echter niet door de Adieërs in voorraad gevangen; maar, eerst bij het aanwezen der Ceramsche handelaren en na het ontvangen van voorschotten in goederen op de te leveren koopwaren, houden zij zich onledig met het visschen van karet en tripang.

Onder de bezigheden der Adieërs moet ook nog worden vermeld, dat eenige weinigen hunner smeden zijn; ten minste vond de luitenant ter zee 2e klasse, Bogaard, van Zijner Majesteits stoomschip Etna, bij het aan wal stappen op de Noordoostkust van Adie, ter gelegenheid zijner opname van het daarvoor liggend rif, — in eene hut eene gebrekkige smidse, immers wanneer deze toestel om eenig ijzer te smeden, dien naam verdient.

Een oven was er niet, maar het vuur, uit hout en houtskolen te zamengesteld, brandde op den grond en werd opgewekt door een hoogst eenvoudigen blaasbalg, gelijk men deze bij inlandsche smeden op Java, Sumatra en elders aantreft. Maar het aanbeeld was een der ijzeren kussenblokken van de metaalassen van de in 1837 op de Lucipara's gestrande stoomboot Willem I; vermoedelijk door Cerammers in der tijd opgevischt en herwaarts ten verkoop overgebragt.

Al ware het slechts om deze bijzonderheid, is het niet onbelangrijk voorgekomen van de onderwerpelijke smederij melding te moeten maken.

De mannen van Adie gaan geheel naakt met bedekking der schaamdeelen door een lap katoen, welken zij vast maken aan een dun touw of koord om de heupen gebonden, tusschen de beenen doorhalen, en aan hetzelfde touw of koord achter weder vastmaken. Tot verdere bedekking bezigen zij dan nog een vierkanten lap katoen, ter lengte en breedte van omtrent 1½ voet, welke zij, in het opgemeld touw of koord gestoken, vóór het ligchaam hebben hangen.

Deze schaambedekking draagt den naam van tjidako.

Enkelen dragen ook een tjidako van uitgeslagen boomschors. Deze bestaat uit een 2 à 3 vingeren breeden band, gewonden om

de heupen, van waar uit voor het ligchaam een even breede band tusschen de beenen achter door den heupband ingestoken wordt en het einde daarvan alsdan, ter lengte van 1 à ½ voet, langs het achterdeel des ligchaams naar beneden afhangt; terwijl tot verdere bedekking en tot sieraad tevens een, insgelijks van uitgeslagen boomschors vervaardigde band, edoch ter breedte van 4 à 5 vingeren, van uit den heupband vóór het ligchaam tot op de knieën nederhangt.

Meest alle mannen dragen om den bovenarm een twee vingeren breeden band van fijn gevlochten rotting, welke reeds in jeugdigen leeftijd daarom wordt gelegd en mitsdien bij de volwassenen zóó knellend is, dat het vleesch onder en boven dien band omkrult.

Nieuw zijn dergelijke banden met roode en zwarte figuren gevlochten, doch door ouderdom verkrijgen ze eene gelijke zwarte morsige kleur.

Enkelen dragen in de ooren kleine zilveren ringen, welke zij van Ceramsche handelaren of wel op Argoeni of Kapauw, waar zij door Macassaarsche en andere handelaren aangebragt worden, tegen voortbrengselen van den grond of der zee inruilen. Sommigen dragen om den benedenarm een wijden ring, ter breedte van een halven duim, uit groote zeeschelpen vervaardigd, en meer of min sierlijk regelmatig boogsgewijze besneden.

Tatoueren is bij hen niet algemeen in gebruik.

Het hoofdhaar dragen de mannen kort geknipt. Het is zwart, sterk gekruld en wolachtig. De hoofden dragen een doek om het hoofd, terwijl enkele inlanders tot sieraad een paradijsvogel in een dun om het hoofd geslagenen doek steken.

Op de voorzegde gewoonte maken de hoofden van Adie eene uitzondering. Zij kleeden zich, immers wanneer vreemdelingen hun eiland bezoeken, in lange bonten of chitsen kabaaijen, waarover sommigen nog een kort zwart katoenen buis dragen; voorts gekleurde katoenen broeken en witte hoofddoeken, welke zij niet onbevallig in den vorm van eene hooge muts om het hoofd winden.

De vrouwen kleeden zich met eene sarong, om de heupen zamengebonden. Versierselen om armen of in de ooren bezigen zij niet, en het hoofdhaar dragen zij langs drie afscheidingen op de kruin, in korte vlechten gebonden, terwijl het achterhoofdhaar kort afgeknipt is.

Jongens en meisjes loopen tot den huwbaren leeftijd geheel naakt.

De huidziekte, bekend onder den inlandschen naam van Ca-

scado, eene soort van schurft, is tamelijk algemeen onder de bewoners van Adie, een gevolg hunner onreinheid en van het baden in zee.

Het voorkomen dezer inlanders is kloek. Zij zijn van middelmatige gestalte, meest allen goedgespierd en hebben regelmatige gelaatstrekken, een hoog doch smal voorhoofd, zwarte sprekende oogen, gewelfde zware wenkbraauwen, niet te platten, velen zelfs een vooruitstekenden, neus met breede vleugels, dikke lippen en enkelen onder hen hagelwitte tanden, welke regelmatig in den mond staan en niet afgevijld zijn. De meesten echter hebben door het gebruik van siri en kalk, waaraan zij zeer verslaafd zijn, de witheid der tanden verloren.

De mannen hebben meest allen eenen korten gekroesden zwaren baard en knevels. Ouderen van dagen met witte haren, zijn onder hen niet gezien, hetgeen tot het vermoeden leidt, dat zij geen hoogen ouderdom bereiken.

De kleur dezer eilanders is donkerbruin, doch niet zoo donker als die der bewoners van den vasten wal van Nieuw Guinea, hetgeen bij het verschil hunner gelaatstrekken met de eigenlijke Papoea's tot de veronderstelling leidt, dat de eerste bewoners van Adie van oostelijk Ceram of de daarbij gelegen eilanden herkomstig zijn, en later zich met de volken der vaste kust van Nieuw Guinea hebben vermengd.

Het geheele eiland staat onder het gezag van een door den Sultan van Tidore aangestelden radja, die in naam ook het gezag voert over een gedeelte der Zuidwestkust van Nieuw Guinea van Kamrao tot Tandjong Baik, met inbegrip van het eiland Karas.

De radja van Adie houdt wel zijn verblijf op dat eiland, edoch niet bij de eenige verzameling van huizen op de Noordkust, maar op omstreeks een halve mijl meer oostwaarts aan het strand, op eene plaats genaamd Tawassie. Zijne woning is grooter, dan die van de overige inlanders en gedeeltelijk met planken beschoten, doch overigens ook in twee vertrekken verdeeld, waarvan slechts een door den radja en zijn gezin, het andere door bloedverwanten van hem wordt benuttigd.

Het gezag van den radja is, even als dat der mindere hoofden, van weinig beteekenis, waartoe de afzondering, waarin de meeste eilanders wonen, veel bijdraagt.

Onder den radja van Adie zijn nog eenige mindere hoofden, insgelijks door den Sultan van Tidore aangesteld, te weten:

een kapitein laut
twee kapiteins
een majoor en
een sahada.

Omtrent de zeden en gewoonten dezer eilanders heeft het kortstondige aanwezen voor Adie niet toegelaten, vele bijzonderheden te vernemen. Het ingestelde onderzoek heeft evenwel geleid tot de kennis, dat vele Adieërs, ten minste in naam, het Islamismus hebben omhelsd, en dat als een gevolg daarvan, ook in verband tot hunne vroegere gewoonten, de veelwijverij onder hen geoorloofd is.

Heeft een jongeling of man het voornemen om een meisje tot vrouw te nemen, dan wendt hij zich daartoe tot hare ouders, of, zoo deze overleden zijn, tot hare oudere bloedverwanten, en doet het verzoek vergezeld gaan van geschenken, bestaande in katoenen lijnwaden, ijzeren pannen, aarden kommen en schotels; en, zoo de aanstaande bruidegom vermogend is, met bijvoeging van een of meer slaven.

Zeldzaam wordt het verzoek, wanneer de geschenken naar het vermogen des mans genoegzaam worden geschat, geweigerd, en de jonge man haalt zijne bruid af, terwijl hij zijn huwelijk viert door het geven van een feest, dat, naar gelang van den rijkdom des echtgenoots, één dag, één etmaal of twee dagen duurt, en waarop, behalve de ouders en naaste bloedverwanten der echtelingen, meer of mindere vrienden genoodigd worden.

Sago, vruchten, sagueer en toeak, welke zij uit den nipapalm of uit klappernoten bereiden, worden daarbij aangeboden, en het slaan op eene tifa vergezelt het eentoonig gezang en geschreeuw.

Deze tifa's worden van uitgeholde stukken hout gemaakt. Gewoonlijk hebben zij eene lengte van 1½ à 2 voet; eene doorsnede aan het boveneinde van 1 à 1½ voet, aan de onderzijde meestal iets minder doorsnede en open. Het boveneinde is bespannen met een geitenvel, dat de Adieërs van Ceramsche handelaren inruilen. Door daarop met een stok of een stuk hout te slaan, verkrijgt men een geluid, niet ongelijk aan dat van een houten trom.

Dit instrument, indien men het dien naam wil geven, is bij de meeste eilandbewoners in den Indischen Archipel in gebruik, en op Adie het eenige, dat hun tot muzijk dient.

Na het huwelijk, hetwelk bij gemis van mahomedaansche pries-

ters niet voltrokken wordt naar de bij het Islamismus voorgeschrevene wijze, is het de gewoonte, dat de mannelijke echtgenoot de ouders zijner vrouw, gedurende hun leven, geschenken blijft geven, hetgeen oorzaak is, dat alleen gegoeden zich meer dan eene vrouw kunnen kiezen.

Na den dood der vrouw of, bij eene scheiding van het huwelijk, houdt het geven van zoodanige geschenken op.

Echtscheidingen vinden schaars plaats onder de bewoners van Adie. Hebben echter tusschen de echtelingen aanhoudende twisten plaats, dan zendt de man de vrouw aan hare ouders, of, zoo deze overleden zijn, aan hare bloedverwanten terug. In dergelijk geval blijven de kinderen bij den vader: eene opmerkelijke afwijking van den overal onder Oostersche volken heerschenden regel, dat kinderen de moeder volgen.

Overspel of bloedschande zijn onbekende ondeugden onder deze inlanders.

Hunne dooden begraven zij, gewikkeld in wit katoen, op twee of drie voet diepte in de aarde, stellen eenig zigtbaar teeken op het graf en, na verloop van twee of meer jaren, graven de vermogenden de alsdan slechts overgebleven beenderen hunner dooden weder op, en bergen deze op een in eene daartoe bestemde opeenstapeling van steenen boven den grond, hetwelk als een familiegraf gemaakt is, om de gebeenten van al de leden van één geslacht te ontvangen.

Bij dergelijke opgravingen hebben feesten plaats, welke minstens twee dagen aanhouden en waarbij de gastheer de genoodigden te eten en te drinken geeft.

Ook bij een sterfgeval heeft er na de eerste begrafenis eene bijeenkomst plaats, welke naar gelang der gegoedheid van de overgebleven betrekkingen door meerdere of mindere personen wordt bijgewoond, en korter of langer duurt.

Volgens hunne eigene overleveringen, is het eiland Adie ontstaan door een uit de zee, naar zijn tegenwoordige plaats gedreven, grooten boom, waarop en om zich vervolgens wier, zand en aarde gehecht hebben, en aldus het eiland hebben gevormd; uit hetwelk vervolgens eene vrouw is geboren, die zich een der van de vaste kust van Nieuw Guinea derwaarts gekomen mannen tot echtgenoot heeft gekozen en op die wijze het eiland heeft bevolkt.

In die overlevering of legende ligt derhalve eene andere her-

komst van de oorspronkelijke bewoners, dan van de vaste kust van Nieuw Guinea.

Zware misdrijven zijn schier onbekend onder de Adieërs. Kleine overtredingen, twisten of ligte verwondingen, ten gevolge van twist, worden naar gelang der meerdere of mindere belangrijkheid der overtreding, door den radja alleen, dan wel bijgestaan door zijne mindere hoofden, onderzocht en afgedaan door het opleggen eener boete in goederen, ten behoeve van de beleedigde partij.

In het mogelijke geval van het plegen van zware misdrijven wordt de zaak wel voorloopig onderzocht, doch wacht de beslissing en uitspraak daaromtrent op de komst van eenen der Tidoresche prinsen op Adie, wanneer deze, namens den Sultan van Tidore, dat eiland bezoeken.

In oorlogen dooden zij de gevangenen of snellen ze den kop niet, maar nemen de overwonnenen gevangen.

Deze geven zij tegen losprijzen, welke de overwinnaar bepaalt, aan de bloedverwanten of betrekkingen der gevangenen terug. Komen deze hen niet lossen, dan verkoopt de overwinnaar de gevangenen aan anderen, of behoudt hen voor zich zelven, en worden zij dan, even als bij koop, als slaven beschouwd, doch goed behandeld.

Zij maken in den oorlog van geene andere wapenen dan de hiervoren gemelde pijlen, bogen en lansen gebruik.

De pijlen of lansen te vergiftigen is hun evenwel onbekend.

Enkelen bedienen zich ook van klewangs (kleine zwaarden) in den oorlog, welke zij van Cerammers inruilen.

Vuurwapenen zijn nog slechts weinig bij deze inlanders in gebruik.

Het lid der Commissie van Nieuw Guinea,
belast met de leiding.

(*w. g.*) VAN DER GOES.

Gezien:
de Commissie voor Nieuw Guinea.

(*w. g.*) ROIJER
〃 BECKMAN.
〃 Dr. J. H. CROOCKEWIT.

BERIGTEN OMTRENT DE BEVOLKING IN DE BOGT VAN KAIMANI OP NIEUW GUINEA'S ZUIDWESTKUST.

Ofschoon de hieronder volgende mededeelingen bepaaldelijk in de bogt van Kaimani zijn ingewonnen, kan het daarbij vermelde nopens de zeden en gebruiken der bewoners van die streken worden beschouwd, als meerendeels van toepassing te zijn ook op de bevolking der Kamraobaai, van kaap van den Bosch tot Tandjong Smora, mitsgaders op die der Speelmansbaai, zoowel voor hen, die zich nabij de stranden ophouden, als voor hen, die het gebergte bewonen, vermits het uit de ingewonnen berigten is gebleken, dat de zeden en gewoonten der zoogenaamde Alfoeren of bergbewoners in deze streken weinig of niets verschillen van hen, die meer nabij de stranden verblijf houden. De Papoea's van Kaimani zijn middelmatig van gestalte, doch over het algemeen goed gespierd en krachtvol. De kleur van hunne huid is donkerbruin; het hoofdhaar zwart, wollig en sterk gekroesd.

De meeste mannen hebben een gelijksoortigen baard als het hoofdhaar met vrij zware knevels, en snijden deze, even als den baard, om wangen en kin, ter lengte van 1 Rijnlandschen duim af.

Het hoofdhaar dragen mannen en vrouwen niet langer dan 3 à 4 Rijnlandsche duimen, en krullen het dan in elkander. Sommige mannen laten het haar groeijen, en maken alsdan daarvan, op het voorste gedeelte van het hoofd, korte vlechten, welke zij, of om het hoofd leggen, of wel even als op Karoefa langs drie scheidingen tot op de kruin zamenvoegen. De vrouwen echter vlechten het haar niet.

De gelaatstrekken van mannen en vrouwen zijn regelmatig,

bij ouderen van dagen scherp geteekend; het voorhoofd is hoog, maar smal; de wenkbraauwen dik en goed gewelfd; en hunne zwarte oogen zijn sprekend, duiden schranderheid aan en zij zien dengene, die met hen spreekt, vrijmoedig in het gelaat.

De neus is tamelijk scherp vooruitstekende met breede vleugels; de lippen zijn dik; de tanden regelmatig, helder wit van kleur; en de kin een weinig puntig.

Enkele mannen hebben borst, armen en beenen sterk met haar begroeid, hetgeen hen een eenigzins ruw aanzien geeft, waarmede echter hunne goede geaardheid niet overeenstemt.

Over het algemeen zijn de mannen fraaijer van gelaatstrekken, dan de vrouwen, en de gehuwden met kinderen onder deze laatsten zijn verre van schoon te noemen.

De mannen gaan geheel naakt, met een bedeksel der schaamdeelen (de tjidako) uit een stuk katoen of een stuk geslagen boomschors bestaande, met een vierkant lapje aan een band of koord vóór het lijf nederhangende, en voor de andere helft tusschen de beenen doorgestoken en boven het achterdeel des ligchaams weder door het voorzegd koordje gestoken.

Sommige mannen dragen om den benedenarm een uit zeeschelpen niet onsierlijk met figuren besneden ring, dien zij in hunne jeugd om den arm doen en bij het uitzetten der ledematen op lateren leeftijd niet meer kunnen afleggen. Eenigen hunner dragen ook ringen van dik koperdraad, insgelijks om den arm.

Om den bovenarm hebben de meeste mannen en vrouwen een van fijn rotting of bladeren gevlochten, zeer sterk knellenden band, ter breedte van 1 à 2 duim, welke nieuw zijnde met figuren is beteekend, doch later geheel zwart wordt en dan waarlijk niet gezegd kan worden, tot sieraad meer te strekken. Dergelijke banden dragen enkele mannen ook om het been boven de kuit.

In de ooren hebben vele mannen kleine zilveren ringen. Zij, die deze niet bezitten, steken door de oorlellen kleine stukken koperdraad of hard hout.

Vrouwen bezigen dergelijke versierselen niet.

Koralen om den hals zijn bij deze inlanders zeldzaam en de bij die van Karoefa gebruikelijke talisman is hier onbekend.

De meeste mannen tatoueren zich het voorhoofd, en mannen en vrouwen branden zich met een stuk hout onregelmatige figuren op borst, buik en armen, hetgeen zij een sieraad noemen.

Kinderen van beiderlei geslacht loopen tot hun 8ste jaar geheel naakt en leggen dan de tjidako aan.

De vrouwen, wanneer zij in het veld aan den arbeid zijn, dragen niets anders dan een tjidako, geheel gelijk aan die der mannen, of wel nog met een vierkanten lap op het achterdeel des ligchaams nederhangende.

In hunne woningen echter, en wanneer vreemden haar bezoeken, dragen zij eene sarong, welke de meisjes boven, de gehuwden beneden den boezem vastmaken.

Van het zeer sterk uitsteken van het dikker achterdeel des ligchaams, hetwelk bij meer zuidelijke volken van Nieuw Guinea is waargenomen, is, bij de bewoners van Kaimani, Karoefa en de Argoenibaai over het algemeen niets waargenomen.

De voedingsmiddelen dezer inlanders bestaan uit aardvruchten, als obie, kladdie en laboe; voorts uit djagong en sago, welke laatste zij van Cerammers of wel van de bevolking van de bogt van Lakahia koopen; zich, voor zooveel de laatsten betreft, met praauwen derwaarts begevende. De voorzegde aardvruchten, almede djagong, pisang en suikerriet kweeken zij zelf, of liever, doen zulks de vrouwen, die al den veld- en huisarbeid verrigten en nog bovendien, wanneer de vruchten gerooid of geplukt moeten worden, daarmede belast zijn, en met zware vrachten beladen, ze naar hare woningen dragen.

De mannen houden zich slechts met de jagt en de visscherij onledig. Wilde varkens drijven zij op met kleine, gladharige honden met spitse ooren, en schieten dan, wanneer een varken in de engte is gedreven, het met hunne pijlen, of steken het met lansen dood. Het opkweeken van varkens is bij hen niet in gebruik.

Kangaroes, koesoe-koesoe (een soort van boschkat) en vogelen als boschduiven, kroonvogels, jaarvogels en anderen, schieten zij met hunne pijlen, om ze daarna, boven het vuur geroosterd, edoch slechts ten halve schoon gemaakt en van ingewanden gezuiverd, te nuttigen.

Huisgedierte, als kippen, eenden en ganzen zijn hier onbekend.

De vischvangst geschiedt door het harpoeneren met elgers van verschillende grootte naar gelang de visch, dien zij zien, kleiner of grooter is. Zij zitten daartoe in kleine praauwen, waarmede zij zich echter niet verre uit de kust begeven.

Ook met hunne pijlen weten zij den visch in het water te schieten, en hebben daarin zoo veel bedrevenheid, dat zij zelden missen.

Bij lage waterstanden verzamelen de vrouwen en kinderen schelpvisschen op de riffen aan het strand, welke daarna, in de schelp op het vuur geroost, aldus gegeten worden.

Ook de gevangen visch wordt, zonder vooraf schoon gemaakt of van ingewand gezuiverd te zijn, op dezelfde wijze aan een bamboes gestoken, geroost en daarna gegeten. Is de visch zeer groot, dan snijden ze dien vooraf in stukken.

Op gelijke wijze wordt met varkens te werk gegaan.

Schildpadden worden op zee geharpoeneerd en zonder onderscheid of ze al dan niet behooren tot die, waarvan de schaal een handelsartikel uitmaakt, wordt het vleesch, zoowel als de eijeren, wanneer deze gevonden worden, door hen genuttigd. Het eerste roosteren zij, in stukken gesneden, boven het vuur, en de eijeren, zoowel van de schildpad als van vogelen, koken zij, door ze, na alvorens aan de punt te zijn geopend, tusschen drie stokjes, zóólang boven het vuur te zetten, tot ze eene geringe mate van verharding hebben ondergaan.

Al deze verschillende spijzen en andere voedingsmiddelen worden door de Papoea's dezer streken genuttigd zonder zout, hetwelk hun geheel onbekend is. Waarlijk een sterk bewijs tegen hen, die beweren dat de mensch zonder zout niet kan bestaan!

Ofschoon zindelijkheid niet een der eigenschappen van deze volken uitmaakt, zijn zij evenwel niet zoo afzigtelijk onrein te noemen als de door den heer Dr. S. Muller geschetste bewoners van Oetanate, en ziet men onder de inlanders van Kaimani slechts enkelen met de huidziekte, bekend onder den naam van Cascado, welke meer algemeen onder de bevolking aan de Karoefa-rivier is verspreid.

Ziekten zijn onder hen zeldzaam en gebrekkigen of verminkten niet gezien geworden. Van geneeskunde hebben zij geen het minste denkbeeld en laten het herstel der zieken aan de natuur over; terwijl zij wonden enkel genezen door ze met het blad van den een of anderen boom van de lucht af te sluiten. Voor hoofdpijn alleen maken zij zich op de plaats, waar de pijn het hevigst gevoeld wordt, met een scherf van een bord, kom of glas, eene insnijding in de opperhuid en schrijven aan de daarop volgende bloedontlasting eene genezende kracht toe.

De wapenen dezer inlanders bestaan in pijlen, bogen, lansen, breede parangs (hakmessen) en enkele schietgeweren. De pijlen en bogen worden door hen zelf vervaardigd; de eerste van rotting, voorzien met eene uit hard hout vervaardigde scherpe vooraf in het vuur gebrande punt, of wel uit kasuaris been of

vischgraat. Al deze punten zijn van kleine weerhaken voorzien, en de geheele pijl heeft eene lengte van 4 Rijnlandsche voeten.

De bogen, ter lengte van 6 à 8 voet, zijn van bamboes of buigzaam hout, met eene pees van rotting.

Zij schieten met deze pijlen op een grooten afstand en missen zelden het doel.

De lansen zijn van dikke rotting of dunne bamboes met scherpe punten van bamboes, hard gebrand hout of kasuaris been, en hebben eene lengte van 10 à 12 voet. Aan sommige lansen zijn ijzeren punten bevestigd, even als hunne elgers of harpoenen, waarmede zij ter vischvangst gaan, ijzeren punten hebben.

Deze ijzeren punten worden door de Ceramsche handelaren aangebragt, of wel door de inboorlingen van Kaimani zelf vervaardigd, waartoe zij alsdan het ijzer in staven van Cerammers koopen.

Ook parangs worden door hen gesmeed, doch de meeste daarvan, even als de schietgeweren, almede door Cerammers aangebragt.

Meestal hebben deze parangs eene lengte van 2 voet, aan het uiteinde scherp driehoekig toeloopende, op het breedste gedeelte eene oppervlakte hebbende van 4 à 5 Rijnlandsche duimen, terwijl de greep van hard hout te zamen gesteld, doch met geene figuren besneden is.

De schietgeweren bij deze inlanders in gebruik zijn van zeer slechte hoedanigheid, en daarvoor wordt weinig zorg gedragen. Het zundgat boren zij, hoe groot het reeds zij, nog verder uit en zetten in den regel eene dubbele lading kruid op het geweer.

Dat kruid wordt, even als de kogels, door de Ceramsche handelaren aangebragt, die tevens wit en blaauw katoen, sarongs, hoofddoeken, aarden kommen en schotels, messen, parangs, staafijzer, koperdraad, glaskoralen, sago en andere benoodigdheden aanbrengen in ruiling tegen tripang, karetschildpad, paarlen, paarlemoerschelpen, masooibast en kroonvogels. Wilde notenmuskaat word op Kaimani weinig, doch elders langs deze kust in meerdere hoeveelheid gevonden.

De tripang, paarlen en paarlemoerschelpen worden door deze inlanders bij lagen waterstand op de dan droog gevallen riffen gevischt. Het duiken naar paarlen is hun onbekend, en karet-

schildpad vangen zij op zee op de boven omschrevene wijze. Wilde notenmuskaatnoot wordt door de inlanders van Kaimani ingeruild van de bergbewoners uit de Speelmansbaai of langs de Argoeni, Laurissa baaijen, terwijl masooi een voortbrengsel, ten deele hunner eigen gebergten is, ten deele door hen almede van de opgemelde bergbewoners wordt ingeruild. Kroonvogels vangen zij zelf op hunne gebergten door middel van strikken. Paradijsvogels zijn hier zeldzaam en maken bij de Kaimaniërs geen handelsartikel uit.

Geen dezer voorwerpen wordt echter door hen in voorraad gezocht, bijeen gebragt, gevischt of ingeruild, maar daarmede eerst dan een aanvang gemaakt, wanneer de Ceramsche handelaren tegen het einde van de westmousson zich op hunne kusten vertoonen, om na het doorkomen van de oostmousson omstreeks het laatste van Mei of de eerste helft van Junij de terugreis weder aan te nemen.

Deze handelaren moeten bij hunne komst eenige goederen, naar den smaak of de behoeften dezer Papoea's, vooruit in betaling geven tegen eene daaromtrent van wederzijden bedongen hoeveelheid der voorzegde producten.

Alles komt hier dus neder op de goede trouw der Papoea's, die, wanneer zij zulks willen, zich gemakkelijk met de ontvangen goederen verwijderen en nimmer terugkeeren, doch er bestaat nog geen voorbeeld van soortgelijke schending der aangegane verbindtenis, en Europesche handelaren van Makassar, die daaromtrent wegens gelijksoortigen handel op andere gedeelten der Zuidwestkust van Nieuw Guinea ondervraagd zijn, bevestigen almede de goede trouw der Papoea's, zoowel der stranden als van het gebergte.

Het open gelaat dezer inlanders is dus de ware uitdrukking hunner onbedorven eerlijkheid en de wel eens verspreide berigten omtrent de slechte geaardheid der Papoea's mogen mitsdien voor een groot deel van Nieuw Guinea's Zuidwestkust voor onjuist worden gehouden.

Behalve dezen handel, waarmede zich uitsluitend de mannen bezig houden, ofschoon de tripang en parelschelpen ook door vrouwen en kinderen op de drooggevallen riffen gevischt worden, en de jagt en visscherij, oefenen de mannen geen andere bezigheden uit, dan het maken of herstellen van praauwen, en nemen zij van tijd tot tijd het smidswerk bij de hand, hetwelk aan de meesten, hoezeer dan ook gebrekkig, bekend is. Hunne aan-

beelden daartoe zijn vierkante stukken ijzer van meerdere of mindere grootte, even als hunne hamers, door de Cerammers aangebragt wordende; hout of houtskolen dienen hen om vuur te maken, en de eenvoudige blaasbalg, zooals die ook op Adie gevonden is, uit twee bamboezen te zamen gesteld, brengt het ontstoken vuur in verhoogden gloed.

De vrouwen houden zich, behalve met den veld- en huisarbeid, ook nog onledig met het vervaardigen van matjes, uit de breede bladeren van den pandamus, een boom, in de Molukken onder den naam van „down tikar" bekend, welke matjes den naam voeren van kokoija, en op de praauwen ook als zeil worden gebezigd.

De praauwen, waarvan men zich bedient, worden uit boomstammen vervaardigd, welke ten dien einde worden uitgehold.

Die vaartuigen zijn alle van vlerken voorzien; hebben eene lengte van 8 tot 24 voet, scherp toeloopende aan den hoogen voor- en achtersteven, en zijn niet met figuren besneden.

Op de vlerken rusten steunbalken van dikke bamboezen of ruwe boomtakken, waarover eene bevloering, in enkele praauwen zelfs ter breedte van 10 voet, van boomschors gelegd is; bedekt met katjang-matten, om daarop te zitten roeijen of te liggen slapen.

Als roer wordt eene riemspaan gebezigd, en deze, even als de overige riemen of scheppen, zijn niet langer dan 4 voet, rond van steel, en over de kleinste helft langwerpig vierkant, ter breedte van ½ Rijnlandschen voet uitloopende.

De grootste praauwen kunnen door niet meer dan 12 personen worden bezet en voeren, bij togten van een eenigzins grooteren afstand, een mast met een zoogenaamd emmer (vierkant) zeil van het bovengemeld matwerk.

Nog vindt men in deze praauwen een uit een stuk hout vervaardigde bak, gevuld met zand, om daarin vuur te stoken ter bereiding van spijzen.

Even als de meeste bewoners van deze kusten, zijn ook de inlanders van Kaimani, Nomaden, zich dan hier, dan daar bevindende, waar zij in het belang hunner jagt, visscherij of handelsaangelegenheden wenschen verblijf te houden, of wel uit vrees voor overval van vijandelijke stammen, noodzakelijk achten de wijk te nemen.

Hunne huizen zijn dan ook niet anders dan pandoppo's te noemen, gebouwd op palen ter hoogte van 2 à 3 boven den

grond; aan de beide uiteinden meest alle open, en aan de voor- en achterzijde boven de bevloering van wanden, uit boomschors te zamen gesteld, voorzien; terwijl de daken, rustende op bamboezen of boomtakken, met nipablaren gedekt zijn. De bevloering is, even als de wanden, van boomschors en rust op ruwe houten balken.

Van de huizen, welke de kampomg Kaimani te zamenstellen, en wier aantal slechts zeven bedraagt, had het grootste eene breedte van 22, bij eene lengte van 12 voet, en het kleinste 12 bij 8 voet breedte en-lengte.

Achter den voorwand is over de geheele breedte van zoodanig huis een gang, welke onbevloerd is, en waarin, bij regenachtig weder, het vuur wordt gestookt, om de spijzen te bereiden, hetgeen alsdan een ondragelijken rook binnen de besloten ruimte van het huis verwekt. Bij den nacht worden onder de bevloering en in dienzelfden gang kleine, smeulende vuren aangehouden ter verdrijving van insecten.

Op die bevloering liggen des nachts op dan uitgespreide matjes mannen, vrouwen en kinderen door een, zonder zich, voor zoo veel de mannen en kinderen betreft, met het een of ander te dekken. De vrouwen en huwbare meisjes alleen wikkelen zich in hare sarongs.

Huisraad wordt in deze woningen niet aangetroffen. Hunne aardvruchten braden zij in het vuur of in heeten asch, zonder daartoe potten of pannen te bezigen; en dierlijk voedsel wordt op de boven aangegevene wijze geroosterd.

Het eenige versiersel dezer woningen zijn de wapenen der mannen, welke zij aan de bamboezen, die het dak schragen, ophangen.

Even eenvoudig als de leefwijze dezer volken is, zijn ook hunne zeden.

Kuischheid is bij hen minder eene deugd, dan wel een gevolg der gewoonte, om geene vrouw te huwen of als echtgenoot te bezitten, dan tegen betaling van een bruidschat aan de ouders, of, zoo deze overleden zijn, aan de andere bloedverwanten der ten huwelijk gevraagde maagd of weduwe.

Deze bruidschat bestaat in sarongs, doeken, ijzerwerken enz. al naar gelang van het vermogen des bruidegoms of van de eischen der ouders van de ten huwelijk gevraagde maagd of weduwe.

Is de aanstaande man zeer vermogend, dan wordt de bruid-

schat zelfs met een koperen lilla boven andere goederen verhoogd, welke kleine stukken geschut van ¼ of ½ ℔ kaliber, van tijd tot tijd door Ceramsche handelaren ten verkoop worden aangebragt.

Is de bruidschat voldaan, dan voert de jonge man zijne gade naar zijne woning en geeft naar gelang van zijne fortuin gedurende een of meer dagen aan de ouders, bloedverwanten en vrienden der beide echtelingen een feest, waarop gegeten, gedronken, gezongen en rondgesprongen wordt op het geluid eener tifa, uit boombast vervaardigd, bespannen aan de eene zijde met een geitenvel, indien zij zoodanig een van de Ceramsche handelaren hebben kunnen koopen, of anders met uitgeklopte boomschors. Het geluid van zoodanig instrument, dat aan de benedenzijde geheel open is, en eene lengte van 1½ à 2 voet, bij eene doorsnede van ruim 1 voet, heeft, is niet ongelijk aan dat van een doffen trommel.

Voorts wordt dat eentoonig geluid begeleid of afgewisseld door het blazen op groote zeehorens.

Geestrijke dranken zijn der bevolking van Kaimani nog onbekend, en, hoezeer zij liefhebbers zijn van arak of andere sterke dranken, wanneer deze hun worden aangeboden, verstaan zij de kunst nog niet, om uit klapper of andere vruchten eenig geestrijk vocht te bereiden, terwijl de sagueerpalm op dit en andere meer westelijk gelegen gedeelten dezer kust geheel niet groeit; doch meer oostwaarts op in de bogt van Lakahia tot Tandjong Boeroe in tamelijk groote hoveelheid voorkomt.

De inlanders van Kaimani drinken mitsdien bij hunne feesten niets, dan — water.

Ingeval eene vrouw zwanger en het tijdstip harer bevalling genaderd is, verwijdert zij zich uit de echtelijke woning en wacht hare bevalling af in eene afzonderlijke hut, waar zij dan door eenige andere vrouwen wordt bijgestaan, die haar gedurende de barensweeën onophoudelijk over den buik en den rug wrijven. Na de geboorte van het kind, blijft de kraamvrouw naar gelang harer gezondheid of verlangen, van 10 tot 20 dagen, in de afgezonderde woning en betrekt eerst na verloop van dien tijd weder het echtelijk verblijf.

Jonge kinderen worden door de moeders gezoogd, tot zij hunne tanden hebben, en het is zeldzaam, kinderen aan de borst der moeder te zien, die in staat zijn met hunne tanden spijzen te vermalen.

Het kind ontvangt bij de geboorte eenen naam, welken de va-

der het geeft, en dien hij tot zijnen dood behoudt. Ook die geboorte en het geven van den naam zijn aanleidingen tot een feest in den boven omschreven zin, dat naar gelang van het vermogen des vaders een of meer dagen aanhoudt.

Bij sterfgevallen wordt het lijk des overledenen, niet ver van zijne woning, gewikkeld in wit katoen en vervolgens in een matje op eene diepte van 3 à 4 voet in de aarde begraven, en bij die begrafenis door de nagelaten betrekkingen des afgestorvenen aan zijne vrienden en bloedverwanten een maaltijd gegeven.

Onvermogenden worden, enkel gewikkeld in een matje, begraven.

Is de overledene een man en gehuwd, dan draagt zijne weduwe gedurende een jaar den rouw over hem, door zich de kruin, het achterhoofd en de zijden van het aangezigt te bedekken met eenen tot op de schouderen nederhangenden kap van zwart of blaauw katoen, of wel uitgeslagen boomschors vervaardigd.

Na verloop van dien rouwtijd, wordt het dan tot enkel gebeente overgegaan lijk opgegraven; het hoofd en de beenderen in het huis des afgestorvenen teruggebragt en een groot feest aangerigt, dat meestal zeven dagen aanhoudt en waarbij dansen en luidruchtigheid voorzitten.

Na den afloop dier feesten worden de beenderen bijeengenomen en met het hoofd in eene der op deze kusten talrijke grotten nedergelegd, en niet meer daaraan gedacht, of daarnaar omgezien; en weduwen leggen dan haren rouwkap of sluijer af en kunnen een tweede huwelijk aangaan, hetwelk zij, onder geene voorwaarde, vóór dien tijd doen zullen.

Heeft de weduwe ouders, dan keert zij na het overlijden des mans bij hen terug. Zijn deze insgelijks overleden, dan neemt zij haren intrek bij hare andere bloedverwanten; en, zoo ook deze ontbreken, dan gaat zij bij vrienden inwonen.

In de echtelijke woning blijft zij, na den dood haars mans, zeer zeldzaam, altans dan niet, wanneer zij nog op eenen leeftijd is, om weder te huwen.

Deze gewoonte heeft de zedelijkheid ten grondslag, en het is met dergelijke beginselen dan ook uiterst zeldzaam, dat gehuwde vrouwen overspel plegen, of dat weduwen, vóór het einde van den rouw, een tweeden echt aangaan of gemeenschap met eenen man hebben.

Heeft evenwel eene vrouw overspel gepleegd, dan wordt zij door haren man verstooten, en keert zij tot hare ouders of andere bloedverwanten terug. Zijn er kinderen uit den echt gesproten,

dan blijven de jongens bij den vader en de meisjes volgen de moeder.

Echtscheidingen om andere redenen zijn geheel onbekend, doch de veelwijverij is onder deze volken toegelaten. Zeldzaam zijn evenwel de voorbeelden, dat één man meer dan twee vrouwen neemt, omdat de uitgaven voor den bruidschat, welke voor ieder huwelijk moet worden voldaan, in den regel het vermogen des mans te boven gaan. Daar, waar meer dan eene vrouw denzelfden man tot echtgenoot hebben, bestaat echter overeenstemming onder die vrouwen, en 's mans tusschenkomst wordt bijna nimmer ingeroepen, om twisten of huisselijke oneenigheden bij te leggen.

Aan misdrijven maken de Papoea's van Kaimani zich niet schuldig. Dieverij is bij hen onbekend, en onderlinge twisten beslechten zij zelf door de wapens.

Kleine geschillen worden door tusschenkomst van het hoofd bijgelegd, die van zijne magt wel eens gebruik maakt, om de twistenden, door beide met een stuk hout te slaan, van elkander te scheiden.

Aan bepaald gezag zijn deze inlanders weinig onderworpen. Over de bevolking van Kaimani voert een hoofd, met den titel van kapitein, het gebied.

Deze is ondergeschikt aan den radja van Namototte, die in belangrijke zaken, wanneer deze zich mogten voordoen, als scheidsregter wordt ingeroepen.

Hoe eendragtig deze bevolking onder elkander leeft, is zij evenwel gelijk die van de overige stranden en bergen dezer kusten vreedzaam jegens hare naburen.

Alle deze volken zijn dusgenaamde koppensnellers, en indien zij, zonder zelfs eenige oorzaak daarvoor, een onverzelden man of vrouw van een ander ver of nabijgelegen oord ontmoeten, dan belagen zij hem of vallen hem aan, indien zij vermoeden, dat hij minder sterk gewapend, of zwakker in krachten is; en, na hem met hunne pijlen of lansen den dood te hebben gegeven, slaan zij hem den kop af. De wraak, welke daarop volgt, is gelijk aan de eerste misdaad, en zoo bestaan tusschen de onderscheidene strand- en bergbewoners voortdurende veeten en oorlogen, welke aan weerszijden vele menschenlevens kosten en niet weinig bijdragen, om deze oorden zoo schaars bevolkt te houden.

Is men eindelijk van weerszijden het moorden moede, of wel rijzen daarover luide klagten, dan wordt door die partij, welke

het meeste menschenoffers te betreuren heeft, de tusschenkomst van den radja van Namototte, Aidoema of Adie, naar gelang zij onder het gezag van dezen of genen staan, ingeroepen, om de twist bij te leggen en de verzoening te doen sluiten door diegenen der oorlogvoerenden, welke naar het oordeel des scheidsregters de meeste schuld draagt, en alsdan de betaling van eenen bloedprijs in goederen aan de meest schuldige partij oplegt.

Van deze barbaarsche gewoonte om den kop te snellen (gelijk zij het noemen) zijn alleen kinderen uitgesloten. Deze worden tot slaaf gemaakt en kunnen niet, dan tegen een door den eigenaar te bepalen losgeld worden vrijgekocht.

Kan of wil men dat losgeld niet voldoen, dan blijft het buit gemaakte kind levenslang slaaf en gaat bij den dood zijns lijfheers op diens erven over. Dergelijke slaven worden echter goed behandeld en ontvangen dezelfde voeding als de lijfheer, dien zij, indien de slaaf van het mannelijk geslacht is, in zijne bezigheden of op de jagt en visscherij behulpzaam moeten zijn. Is de gevangene eene slavin, dan verrigt zij vrouwelijken arbeid voor hare meesteres.[1]

De op vijanden buit gemaakte koppen of die van belaagde personen worden naar het huis des overwinnaars gebragt; aldaar van bloed, hersens en oogén ontdaan en daarna met het vleesch er op, boven het vuur gerookt en gedroogd.

Vervolgens wordt door den bij zijne stamgenooten als zoodanig beschouwden held een feest gegeven, waarop zooveel personen als mogelijk is gevraagd worden, en waarbij de overwinnaar om zijn bedrijf gevierd wordt. Dergelijk feest duurt dan, even als dat eener lijkopgraving, zeven dagen, waarna de veroverde kop, bij andere gebeenten, in eene der *„dooden grotten”* wordt nedergeworpen.

Godsdienst bestaat bij de inwoners van Kaimani niet. Bidden of offeren is hun onbekend; zij hebben alleen besef van een Opperste wezen, dat zij in hunne taal *„Auwre”* noemen, die boven de wolken troont en alles bestiert en regeert; naar wiens wil zij leven, handelen en sterven, maar kennen of gevoelen de verpligting niet, om Hem te danken of te aanbidden.

Het is echter te voorzien, dat, bij den steeds toenemenden handel der Oost Cerammers op deze kusten, ook hare bewoners

[1] De gewoonte, om kinderen niet den kop te snellen, maar ze tot slaaf te maken, bestaat ook op Nieuw Guinea's Noordkust onder de volken, die de omstreken van Doreh bewonen.

eerlang door de mahomedaansche priesters, die de opgemelde handelaren immer vergezellen, in het Islamismus, ofschoon vooreerst dan ook slechts in naam, zullen worden ingelijfd; bij welk proseliten maken op de krachtdadige ondersteuning van den Sultan van Tidore en zijne rijksgrooten, wier pogingen daartoe tot nog toe steeds zijn mislukt, kan worden gerekend als, niet zonder reden, de leer van Mahomed een der krachtigste hefboomen voor zijne heerschappij in deze streken achtende.

Van zon, maan en sterren, of van hunnen loop of stand hebben deze inlanders hoegenaamd geen begrip. Ook tijdrekenkunde is hun vreemd, en de komst en het vertrek der Ceramsche handelaren, benevens het begin en het einde der regen en drooge moessons, zijn bij hen tijdperken, waarnaar zij de bepalingen voor een verstreken of te gemoet te gaan tijdstip afbakenen en vaststellen.

Even bekrompen zijn hunne denkbeelden omtrent rekenkunde. Tellen kunnen zij niet verder dan tot tien, door middel hunner vingers. Wordt, in het een of ander geval, het tellen tot 20, 30, of meer vereischt, dan pogen zij te onthouden, hoe dikwijls zij de tien vingers hunner beide handen zijn rondgegaan, of wel maken zij in het zand voor ieder tiental een streep en bereiken, op die wijze, het totaal, dat zij verlangen te weten.

Van hunne herkomst of van de oorspronkelijke bewoners dezer kust bestaan geene overleveringen, en alle navraag daaromtrent bleef derhalve onbeantwoord. Trouwens is dit begrijpelijk, daar zij de kunst, om het geheugen te scherpen, niet verstaande, moeijelijk zich nopens hun voorgeslacht iets herinneren kunnen.

Andere talen dan hunne eigene spreken of verstaan zij niet, en het is eene zeldzaamheid onder hen personen te vinden, die eenige woorden van het Maleisch verstaan. Zelfs de Ceramsche landtaal verstaan slechts enkelen onder hen, ondanks de jaarlijksche aanraking van meest allen hunner met de handelaren van Oost-Ceram.

Eindelijk kan nog worden vermeld, dat de bogt van Kaimani en de daaraanliggende bergen schraal bevolkt zijn. De kampong Kaimani, indien men aan de zeven daar staande hutten dien naam wil geven, bevatte slechts 65 zielen, mannen, vrouwen en kinderen, tijdens het verblijf van Zijner Majesteits stoomschip Etna ter reede aldaar.

Overigens is het land hoogst vruchtbaar, en rijk zijn zijne bergen aan verschillende, waaronder zeker vele deugdzame, hout-

soorten; terwijl onder de vruchtdragende ook genoemd kunnen worden citroenen, eene soort van china's appelen, tjampada, soekon (broodboom) en klapperboomen. De masooi-boom is hiervoren reeds genoemd, en enkele wilde muskaatnoten worden hier almede aangetroffen.

Behalve de reeds bovengenoemde beesten, als wilde varkens, kangaroe's en koesoe-koesoe, vindt men ook slangen in het gebergte, doch van geene zeer groote soorten. Kroonvogels, woudduiven, witte en zwarte kakatoea's, jaarvogels, casuarissen, kraaijen en eene menigte andere vogelen bewonen de bosschen op het gebergte en aan de stranden, en vinden in de veelsoortige daar groeijende wilde vruchten overvloedig voedsel, zoomede in het zwaar geboomte, moeijelijk te verstoren rustplaatsen of in deszelfs digt belommerde takken veilige schuilhoeken voor het bouwen hunner nesten.

Het lid der Commissie voor Nieuw Guinea,
belast met de leiding,
(*w. g.*) VAN DER GOES.

Gezien:
de Commissie voor Nieuw Guinea:
(*w. g.*) ROIJER.
″ BECKMAN.
″ Dr. J. W. CROOCKEWIT, HZN.

OPPERVLAKKIGE GEOGNOSTISCHE SCHETS DER BEZOCHTE PUNTEN OP DE ZUID- WEST- EN NOORD- KUSTEN VAN NIEUW GUINEA.

Bij artikel 4 der instructie der commissie tot het doen van een wetenschappelijk en deskundig onderzoek nopens de meest geschikte punten voor eene vestiging van het Nederlandsch gezag op de Noord- en Zuidwest- kusten van Nieuw Guinea, wordt, onder anderen, een onderzoek verlangd naar de voortbrengselen van het delfstoffenrijk en naar de mogelijkheid om die te exploiteren of de reeds bestaande exploitatie te verbeteren en te vermeerderen. Inzonderheid wordt een onderzoek verlangd naar het aanwezen van steenkolen.

Deze onderzoekingen geheel binnen het bereik mijner studiën vallende en mij ook vroeger reeds op andere eilanden van dezen Archipel opgedragen zijnde, zoo kon het wel niet twijfelachtig voorkomen, bij de andere werkzaamheden door de overige leden der commissie als specialiteiten te verrigten, of zij moesten door mij ten uitvoer gebragt worden.

Nog te Batavia zijnde, gaf ik reeds als mijn gevoelen te kennen, hoe weinig, bij het zoo spoedig bereizen van een zoo uitgestrekt terrein, waaraan de commissie volgens de door zijne Exellentie den Admiraal opgestelde itineraire ongeveer gebonden zoude zijn, te dezer zake onderzocht kon worden, — hoezeer op het uiter-

lijk voorkomen der te bezoeken terreinen afgegaan moest worden, — en gaf tevens als mijn bescheiden gevoelen te kennen, dat alleen de voorloopige door mij te verrigten nasporingen tot dat resultaat zouden kunnen strekken, dat een nader onderzoek er op gebaseerd zoude kunnen worden. En dan zoude het geluk mij nog zeer moeten dienen: het geluk, herhaal ik, want slechts zeldzaam zouden wij ons kunnen verheugen in het binnenland, of onbewoond, of door eene niet altijd vriendelijk gezinde bevolking bewoond, in te dringen: mogt dit nu en dan al eens plaats hebben, het zoude steeds langs de waterwegen moeten geschieden, langs de oevers van welke, digt begroeid als ze gewoonlijk zijn, zelden geologisch iets valt aan te teekenen.

Hierbij voege men het gebrek aan goede gidsen, met de binnenlandsche terreinen zelven bekend, die in andere streken zoo dikwijls weten aan te geven, welke voortbrengselen van het delfstoffenrijk voorkomen. Eindelijk mag nog als geen gering impediment genoemd worden, het ongeluk, bij het aanvaarden der reis van uit Borneo's Westkust, mij getroffen, namelijk de op 22 Januarij geleden schipbreuk, waarbij ik alle boeken, gereedschappen, enz. verloren heb, terwijl mij tijd noch middelen op Batavia gegund werden, mij zoo goed mogelijk te equiperen.

Dit meende ik te moeten laten voorafgaan, om te kunnen verdedigen, waarom ik deze bijlage Letter M bij het rapport door de gezamentlijke leden der commissie in te dienen, *„oppervlakkige geognostische schets"* noem.

In de bijlage Letter A is de ligging, strekking, grootte en het voorkomen van poeloe Adie reeds uitvoerig beschreven. Ik kan er slechts bijvoegen, dat de koraalvorm over het algemeen van eene zeer grove structuur en óp sommige plaatsen zeer poreus is, zoodat aldaar aan het strand door de wederkeerige inwerking van zeewater, bij vloed en dampkringslucht, groote uithollingen waargenomen worden.

Aan de zuidoostelijke punt van het eiland heeft de zee zich zelfs door het koraalgesteente een doortogt weten te banen, zoodat zij aldaar door een gewelfden boog stroomt, welke van uit zee duidelijk zigtbaar is.

De reven, om dit eiland liggende, bestaan voor zooverre ze door mij waargenomen zijn, alle uit koralen.

Het terrein aan den ingang der Karoefa-rivier is uiterst laag en moerassig, en loopt, tot op 7 à 8 uren roeijens de rivier op,

bij hoog water onder. Een uur ongeveer roeijens, voor dat men de kampong Koem-Koem bereikt, waar de bodem uit eene gele leemaarde, met eenig zand gemengd, bestaat, verheft zich aan den linkeroever der rivier een klein heuveltje, hoogstens naar schatting een 80 tal voeten hoog, dat met eene rijke vegetatie prijkt en uit harden, grofkorreligen, bruinachtig graauwen zandsteen bestaat.

Uit gelijk gesteente bestaan de hooge, veelal zeer steile oevers, meer aan of nabij den oorsprong der rivier gelegen, uitvoeriger in het rapport beschreven.

Aan de Argoenibaai was de zandsteen van eene meer bruin grijze kleur, en is het gesteente veel minder hard en zamenhangend, dan het boven omschrevene.

Ook de drie eilandjes Sarotte, schijnen mij toe uit dezelfde soort van zandsteen gevormd te zijn.

De reven voor Tandjong Semoera, en de in de bogt van Kaimani aangetroffen reven zijn alle van koraalformatie.

Het land achter Tandjong Semoera, in de genoemde bogt gelegen, is uiterst bergachtig, bestaat uit eene onafgebrokene aaneenschakeling van bergruggen met steile gekartelde toppen, welke den zoo karakteristieken vorm van kalksteen-bergen in het oogloopend aantoonen. Op een paar plaatsen aan het strand treft men in dezen kalksteen grotten aan, welke belangrijk hoog en diep inloopen en tot begraafplaatsen van schedels en beenderen der Papoea's strekken. Deze kalksteen is veelal wit, soms ligt grijs graauw gekleurd, aan de oppervlakte veelal donkerbruin.

De structuur is over het algemeen grofkorrelig, op eene enkele plaats echter iets kristallijn, hebbende het gesteente, uit welke de grot, aan de westzijde der ankerplaats gelegen, gevormd is, zelfs een geschicht voorkomen. De bodem van deze grot bestaat uit een los, zeer veel ijzeroxyde bevattend en alzoo bruinrood gekleurd poeder, hetgeen door verwering uit de spleten, in het gesteente voorkomende, gevormd schijnt te zijn.

Deze kalksteenformatie strekt zich langs de geheele kust uit tot de Speelmansbaai, welke aan beide zijden daardoor ingesloten wordt. Op eene plaats aan de westzijde vond ik daar, waar het gesteente door eene vroegere inwerking van het zeewater (er lag thans een wit fijn zandstrand voor, tot eene diepte van ± 40 Nederlandsche ellen) zeer uitgehold was, eene stalachiet, in den vorm van een omgekeerden kogel, uit welks top het water steeds druppelde.

Een stuk van deze stalachiet werd door mij afgeslagen, en toonde zich op het gevoel zeer zacht poreus en vochtig; het werd evenwel, na een paar dagen aan de lucht bloot gesteld geweest te zijn, zeer hard.

Ook de Tritonsbaai is volgens S. Muller door kalkrotsen ingesloten, terwijl het eiland Namototte, dat in den ingang der Speelmansbaai ligt, op het uiterlijk voorkomen afgaande, mij toeschijnt mede uit kalksteen gevormd te zijn.

In het rapport van den Heer van Delden, die in 1828 als Commissaris deze kust bezocht heeft, wordt melding gemaakt, dat op Poeloe Lakahia, niet ver van Tandjong Boeroe gelegen, steenkolen zouden voorkomen.

Ditzelfde werd mij door een Ceramschen handelaar in de Argoenibaai bevestigd, en later ook nog door den als gids medegaanden Radja van Aidoema. Mijne verwachting en hoop waren dus niet weinig gespannen, toen ik in den morgen van 13 April op dat eiland voet aan wal zette. Het was juist laag water, en nog geen 100 passen was ik het strand langs opgegaan, of ik bevond mij bij eene kolenlaag. Deze zal ik A noemen. Voor ik echter verder ga met deze, en nog meerdere door mij ontdekte, plaatsen op Lakahia, waar kolen voorkomen, te beschrijven, zal ik de physische gesteldheid van het eiland in korte trekken schetsen.

Poeloe Lakahia is onbewoond, heeft een langwerpigen vorm, loopende de lange as van West-zuidwest tot Oost-noordoost, bij eene lengte van ± 2800 el en eene breedte van ± 800 Nederl. ellen.

Voor een groot gedeelte treft men aan de noordzijde zandstrand aan, en voor een klein gedeelte ook aan de zuidzijde, vormende steile rotsen op de overige plaatsen de grenzen van het eiland.

Dit zandstrand loopt bij hoog water geheel onder, waarboven het eiland zich met zeer geringe golvingen 3 à 4 meters verheft.

De oppervlakte van het eiland bestaat geheel uit zeezand, dat met, door de weelderige vegetatie verstrekte, humus vermengd is.

Zoo als op bijgaande schets uitgedrukt is, zijn door mij op de noord- en westkanten 6 en op den zuidkant 2 plaatsen ontdekt, waar kolen op het strand blootgespoeld en bij laag water zigtbaar zijn.

Het strand van Oost naar West en dan tot Zuid volgende, zoo treft men de volgende aardlagen en gesteenten aan de oppervlakte aan, als:

Zeezand.	±	370	Ned. el.	
Blaauwe vette klei	〃	15	〃	
Koollaag A	〃	6	〃	
Blaauwe klei of kleisteen . .	〃	20	〃	met nieren van thonijzersteen.
Kool B.	〃	16	〃	
Zeezand.	〃	24	〃	
Kool C.	〃	22	〃	
Zeezand.	〃	37	〃	
Kool D.	〃	9	〃	
Zeezand.	〃	1010	〃	
Blaauwe klei	〃	120	〃	
Zeezand.	〃	142	〃	misschien blaauwe klei, met zeezand overdekt.
Blaauwe klei	〃	156	〃	
Zandsteenbanken.	〃	15	〃	
Zeezand.	〃	63	〃	
Blaauwe kleilaag hier en daar met zand overdekt . . .	〃	122	〃	
Kool E.	〃	5	〃	
Blaauwe klei . . . . , . .	〃	62	〃	
Zandsteenbanken.	〃	15	〃	
Horizontaal liggende zandsteen, hier en daar met zand overdekt	〃	209	〃	
Blaauwe klei als boven. . .	〃	243	〃	
Kool F.	〃	3	〃	
	±	2600	Nederl. ellen.	

Aan de zuidzijde het strand, van Oost naar West volgende, heeft men:

Zeezand.	150	el.
Kool G.	69	〃
Zeezand.	120	〃
Zandsteenbanken.	10	〃
Zeezand.	320	〃
Zandsteenbanken, ...	20	〃
Monster N°. 7 kool H.	19	〃
Blaauwe klei	80	〃

en verder vele zandsteenbanken, zonder dat men aan deze zijde van het eiland meerdere plaatsen, waar kool voorkomt, kan ontdekken.

De kwaliteit van al de gevonden kool is volmaakt dezelfde: deugdzaam kan ze wel niet genoemd worden, wanneer men bedenkt, dat ze steeds aan den invloed van lucht en zeewater, bij het twee malen daags afwisselende tij, is blootgesteld geweest: daarom werd de dikte der horizontaal liggende kolen zeer verschillend gevonden, zoodat bij het bezwaar, dat, bij elk onderzoek, het gemaakte gat steeds onmiddellijk vol met doorfiltrerend zeewater liep, daaromtrent geene bepaalde opgave kan gedaan worden.

De kool is over het algemeen zeer bladerig, zwart bruin en soms donkerbruin op de breuk, en schijnt alzoo tot eene jonge formatie te behooren. In den smidsoven op de Etna wilde deze in zulke ongunstige omstandigheden verkeerd hebbende brandstof bij den grooten toevoer van lucht door den blaasbalg wel branden, en heeft de 1e machinist, de heer Prins, er eene staaf ijzer van 1½ Ned. duim diameter er wit gloeijend in gekregen.

De koollaag A was op eene lengte van 32 el naar zee toe te vervolgen, met eene geringe kromming in de hoofdrigting zuidoost ³/₄ oost tot noordwest ³/₄ west: ze had in de rigting noordoost ³/₄ oost tot zuidwest ³/₄ west eene afwisselende breedte van 3 tot 4½ el: een overheerschend scheidelingsvlak der zoo bladerige kool was niet waar te nemen.

Er werd nu door mij besloten met de koelies een pad in de rigting der laag door het eiland te kappen, misschien dat men dan aan de laag G zoude uitkomen; dit werd niet bevestigd gevonden, en kwam men ± 70 Nederlandsche ellen te veel ten westen uit; trouwens bij nader onderzoek kwam het voor, dat deze beide plaatsen wel niet dezelfde laag konden zijn, daar de laag G loodregt op de laag A of in de rigting noord ten oosten tot zuid ten westen over eene lengte van 69 Nederlandsche el, bij eene breedte van 2 tot 5 el kan vervolgd worden. Ik trachtte echter met eenige medegebragte patjols, schoppen enz. door de koelies eene proefput in de rigting zuidoost ³/₄ oost der laag A op ± 100 Nederlandsche el afstand van het strand te graven: tot op ruim 7 voeten diepte bestaat de bodem uit zeezand met vele schelpen, van welke eenige ook aan het strand voorkomen, vermengd. Toen was de aandrang van een weinig braksmakend water met loopend zand zóó groot, dat, hoe schuins de wanden der put ook aangelegd waren, deze van onderen langzamerhand uitgehold werden, zoodat verder graven, zonder beschieten, waar tijd, gereedschappen en materialen voor ontbraken, niets hielp.

Ik boorde toen met een als avegaar, op het stoomschip door vriendelijke toestemming van den kommandant gesmeden stang. Deze was een Engelsche duim ruim □, en dus bij gebrek aan ander geschikt staafijzer veel te dik; ik kon dan ook niet dieper dan nog 5 voeten in de put komen, en had van 9 tot 12 voeten diepte blaauwe klei. Alle dezelfde omstandigheden ondervond ik bij een tweede put, op 20 el afstand gegraven van de laag G, met volkomen hetzelfde resultaat, zoodat ik van het voortzetten van deze werkzaamheid moest afzien.

Als ik nu naging, dat de laag B, horizontaal loopende in de rigting zuid ¼ oost tot noord ¼ west 26 el lang was, met eene breedte loodregt op die rigting, van tusschen de 14 en 16½ el; dat de laag op de plaats C lang was 21 el in de rigting zuid zuidwest tot noord noordoost met eene breedte van ± 18 el, iets naar het zuid zuidwest oploopende.

Dat bij de plaatsen D en E geene bepaalde rigting van lengte of breedte te onderkennen was, komende de kool afwisselend hier en daar bloot.

Dat de laag F in eene rigting van noordoost ¼ oost tot zuidwest ¼ west of daaromtrent over eene lengte van ± 20 Nederl. ellen te vervolgen is, met eene breedte, loodregt op de rigting van 3 à 4 el, zijnde de laag geheel horizontaal; en eindelijk, dat de plaats H genaamd, van noordoost tot zuidwest ± 19 el lengte bij eene breedte van 9 el blootgespoeld is, dan geloof ik, dat uit mijne onderzoekingen, in verband gebragt met de omstandigheid, dat de kool op de acht verschillende plaatsen ontdekt volkomen van dezelfde kwaliteit is, en dat op zes der acht gevonden plaatsen de kool horizontaal ligt, de conclusie kan getrokken worden, dat deze plaatsen tot ééne laag behooren, welke door den, op verscheidene plaatsen doorgebroken, zandsteen verstoord is.

Het aanwezen der blaauwe zware klei of kleisteen, op sommige plaatsen met eenig zand vermengd, herinnert mij aan Telok Doh, boven Sintang in het midden van Borneo, waar in dergelijk terrein negen opliggende kolenlagen van zeer verschillende qualiteit door mij ontdekt zijn.

Aan den overkant der straat, die Poeloe Lakahia van de vaste kust scheidt, welke aldaar Tandjong Bohia wordt geheeten, heb ik ook getracht, of niet iets aangaande kolen te ontdekken zoude zijn. Ik vond er zandstrand, terwijl de bodem, voor zoo ver ik het bosch op een paar plaatsen in konde dringen, zandig bleef.

Aan de andere zijde van Poeloe Lakahia bestaat de kust uit steil uit zee oprijzende gebergten, zoodat hier wel aan geen nader onderzoek te denken kon zijn. Als resultaat derhalve van het door mij opgemerkte te Poeloe Lakahia, meen ik te mogen resumeren:

1°. dat het niet waarschijnlijk, zoo dit al niet reeds uitgemaakt is, voorkomt, dat de verschillende vindplaatsen van kolen even zoo vele lagen zouden voorstellen, maar tot eene en dezelfde laag schijnen te behooren;

2°. dat alsdan, indien dit gevoelen later bevestigd mogt worden, de bodem van het eiland zeer verstoord zoude zijn, eene voor eene eventueele exploitatie niet zeer gunstige omstandigheid;

3°. dat een oppervlakkig onderzoek aan den vasten wal te Tandjong Bohia geen kolen heeft doen ontdekken;

4°. dat het terrein, waar de kolen gevonden zijn, alzoo hoogstens eene oppervlakte daarstelt van $^1/_{20}$ □ geographische mijlen;

5°. dat de soort der kolen, ofschoon de qualiteit door invloed van zeewater en dampkringslucht zeer moet verminderd zijn, tot eene jonge formatie, de bladerige kool, behoort.

Alzoo zijn er langs de zuidwestkust van Nieuw Guinea van af Poeloe Adie, of de monding der Karoefa-rivier, tot nabij Tandjong Boeroe, (de gebergten, in de Etnabaai gelegen, bestaan uit kalksteen) geen ander onderzoek naar voortbrengselen van het delfstoffenrijk uitgelokt kunnen worden, dan het boven medegedeelde, hebbende tevens alle gidsen of wie van de ontmoete inwoners, die ik er naar liet vragen, verklaard, dat nergens door de inboorlingen, op een enkelen smid of omsmeder van oud ijzer na, metalen bewerkt worden, en hebbende ik nergens gouden of zilveren sieraden of bewerkt koper van hen gezien, zijnde hunne zilveren oorringen van Ceram, en een enkele armband of vischhoek van koper van ingeruild koperdraad afkomstig.

Op de noordkust van Nieuw Guinea zijn door ons het eerst *Doreh* en het eilandje *Mansinama* bezocht.

Het eerstgenoemd land ben ik ruim 1 uur gaans ingedrongen tot aan eenige huizen door orang Arfak bewoond, welke plaats Ayam Borie genoemd wordt: de weg was rijzende, en ik reken, dat deze Papoea's ongeveer 400 voeten hoog woonden. De grond is zeer glad, iets of wat leemachtig en onder de humus laag geel grijs gekleurd, waardoor sommige punten van koraalsteen doorstaken. Hierboven op het gebergte, in de nabijheid van ge-

noemde kampong zag ik een steil afloopenden rotswand van wel 60 voeten hoogte, ligt grijs gekleurd, welke geheel uit koraalsteen bestond. Eene schelp werd door mij in de koraal, die even onaangenaam als aan zee droogvallende riekt, gevonden. Ook het genoemde eilandje, dat weinig boven de zeeoppervlakte verheven is, is even als de omliggende reven uit koraalgesteente, met eenig zand bedekt, gevormd. Het zandstrand alhier bestaat uit sneeuwwit, uitermate fijn zand.

In de bovenbedoelde kampong vond ik een slijpsteen, die uit bijzonder harde kiezel bestond, zwart was, en zóó hard, dat men er gereedelijk goud op kon toetsen, alzoo veel gelijkende op toetsteen, doch van de plaats van afkomst konde men mij geene nadere inlichtingen geven.

Te Doreh worden door de Papoea's kwalies gebakken van eene in de nabijheid voorkomende leemaarde, welke veel goudgeel gekleurde mica bevat. Gelijke mica komt, doch in zeer geringe hoeveelheid, voor in een steen, mij van het Arfak-gebergte medegebragt, welke grijs gekleurd en zeer hard is, en mij voorkomt tot de plutonische gesteenten gebragt te moeten worden.

Op het traject van Doreh naar de Humboldtsbaai is aangaande de geognostische gesteldheid van den vasten wal weinig opgemerkt kunnen worden, hebbende men tusschen de eilanden Jobie en Mifore (Misnom, Soak en Biak) doorgestoomd, op eenen afstand van deze, dat ook de vormen der bergen van Jobie en Soak niet naauwkeurig genoeg onderscheiden konden worden.

Verder op, het eiland Jobie voorbij zijnde, kon men met den kijker echter duidelijk eenige der mondingen der Ambermo- of Rochussen-rivier onderkennen.

De oevers van den vasten wal zijn hier overal uitermate laag en moerassig: alleen kon men opmaken, dat er hier en daar zandstrand moet zijn, om het voorkomen van Tjemara-laut, eene casuarine soort.

De beide tandjongs, door welke de Humboldtsbaai begrensd wordt, bestaan, met eene zeer armoedige vegetatie bedekt zijnde, uit kalkgesteente, waardoor invloed van regen en dampkringslucht, en ook daar, waar de zee het gesteente bespoelt, door het zoute water enorme uithollingen en kloven waargenomen worden, terwijl overgroote afgestorte stukken rots er hier en daar voor verspreid liggen.

De reven, zoowel in de binnen- als buitenbaai liggende, zijn uit koraalsteen gevormd, welke gesteenten vooral nabij de zuid-

westelijke tandjong zich meer verheffende, ook de grenzen der baai vormt.

Hier achter ligt het hooge Cycloop-gebergte.

De oostelijke tandjong verlengt zich gedeeltelijk in een lage landtong, die aan die zijde de buitenbaai van de binnenbaai scheidt, gevormd uit zeer laag moerassig terrein, aan de zijde der buitenbaai uit een grijs wit zandstrand, met stukjes witte koraal vermengd, bestaande. Deze landtong zal met hare half cirkelvormige bogt wel ± 12000 el lengte hebben.

In de binnenbaai verheffen zich twee, genoegzaam geheel van den vasten wal geisoleerde, zeer regelmatig gevormde kegels, welke niet aan elkander raken en beide uit kalksteen bestaan, en ± 1000 voeten hoog zullen zijn.

Verder is het terrein, dat de binnenbaai beslaat, zacht glooijend, soms tot op eene hoogte van ± 6 à 800 voet steiler oploopende. Hier komt men aan een plateau, dat golvende is, en over eene lengte van ± 4500 el vervolgd zijnde, geen verandering van bodem aantoont.

Over de karige vegetatie op dit plateau is in het algemeen verslag gehandeld.

Deze heuvels bestaan geheel uit mikaschiefe, [1] dat verweerd zijnde eene zeer donker roode gladde stijve kleiaarde daarstelt. Het gesteente is niet bijzonder leiachtig, door dat de mikakristalletjes zeer klein, soms conchoïdaal, vrij compact, kan met den nagel ligt afgeschrapt worden, van eene groen graauwe of vuilgroene kleur, vetachtig op het gevoel.

Ofschoon in zulk weinig schieferig gesteente geene schichtingsvlakken te onderkennen zijn, zoo komt het mij toch voor, dat dit plateau, als door het Cycloop-gebergte opgeheven, beschouwd moet worden.

Op het plateau zelve, en ook aan de kanten van den langs de helling der heuvels door het afloopende regenwater uitgespoelden weg, ontmoet men grootere en kleinere stukken witte quartz, in sommige van welke op de breuk nog sporen van kristallisatie te

---

[1] Uit dit gesteente bestaan ook, volgens de mededeeling van den heer de Bruijn Kops, de bergen op het eiland *Run*, en de Tidoresche Prins *Amir* verzekerde mij, dat het op Tidore gansch niet zeldzaam voorkomt. In New-South Wales wordt het volgens Graaf de Strzelecki (Physical description of New-South Wales and van Diemensland by P. E. de Strzelecki, pag. 80) alleen aan de oost- en westzijde der bergen, die uit graniet, porphyr of greiss bestaan, gevonden, die er door gebroken zijn, — in van Diemensland op meerdere plaatsen.

onderkennen waren: enkele stukken waren minder wit, maar iets doorschijnend, sommige waren zeer afgerond, zoodat zij de onderstelling doen ontstaan, als van elders van verre aangespoeld te zijn; ook werd op dit plateau, niet op de hellingen, hier en daar een goed geformeerd stukje bergkristal aangetroffen, en eindelijk een quartz-conglomeraat, dat op enkele plaatsen kleine kristalletjes, ik meende eerst van zwavel-lood, vertoonde, doch is bij scheikundig onderzoek gebleken, dat zij zich niet in salpeterzuur oplosten, zoodat hiervan wel niet de rede kan zijn. Slechts één dergelijk stukje werd er gevonden, waarschijnlijk afkomstig van het Cycloop-gebergte. Daaromtrent is, bij den korten duur van verblijf en het niet bestaan van wegen, geen nader onderzoek kunnen ingesteld worden.

De bovengenoemde roode kleiaarde is op sommige plaatsen zoo vettig op het gevoel (magnesia houdende), als de roode aarde (het roode krijt), die in Hessen, ik meen nabij Marburg en Giessen, voorkomt: deze wordt door de Papoea's gebezigd om zich het haar te verwen: ook weten zij er uitmuntend gevormde kwalies en tampajangs van te bakken. Vulkanische gesteenten zijn nergens aangetroffen, terwijl ook zoover de kust en het binnenland van het plateau onderkend is kunnen worden, geene vormen van vulkanen zich onder de gebergten voorgedaan hebben.

Metalen schijnen in deze streken niet voor te komen, althans de bevolking, aan welke nijverheid en schranderheid niet te ontzeggen is, bewerkt ze niet en schijnt ze niet te kennen.

Sieraden van goud en zilver worden onder hen niet aangetroffen.

Naar goud stelde ik een opzettelijk onderzoek in; in de gevormde uithollingen van een zeer klein beekje, dat bij regen gezwollen, thans bijna droog langs de helling van den berg, die het plateau vormt, afloopt, doch zonder eenig gevolg. Ook vond ik geene sporen van die ijzerertsen, die het alluviaal voorkomende goud overal in dezen archipel, Australie en, als ik mij vrij wel herinner, ook in Californië altijd vergezellen, als magneetijzer, of zwavelijzer, of Sitaanijzer enz.

Ook de gevonden quartz is van een geheel anderen vorm, dan die, welke overal in de goudmijnen op Borneo aangetroffen wordt, edoch dit kan wel eene locale omstandigheid zijn: daar zijn de quartzsteentjes melkwit, geheel opaque, ruw op het gevoel op de oppervlakte, met zoo weinig zamenhang, dat ze tusschen de vingers ligt tot gruis kunnen vermorseld worden.

IJzer scheen de bevolking naauw te kennen, en ik ben niet

vreemd van het gevoelen, dat het prachtige snijwerk, waarmede zij eenige hunner gereedschappen weten te versieren, met een enkel, vroeger ingeruild mes vervaardigd is.

Plaatsen, waar ijzer gesmeed wordt, of blaasbalgen of houtskolen werden niet aangetroffen, terwijl hunne bijlen van hoogst primitieven vorm uit eene groensteensoort [1] (amorphe groensteen) gekapt zijn. Waar dit gesteente aangetroffen wordt, kon wegens gemis aan tolken niet vernomen worden. En daarom viel ook aan het bekomen van elke verdere inlichting niet te denken.

Het geognostische onderzoek langs een gedeelte der Zuidwest- en Noordoostkusten van Nieuw Guinea heeft dus geleid, wat den rijkdom aan ontginbare mineralen aanbetreft, behalve dat men heeft leeren kennen, waaruit de kustlanden bestaan, tot het resultaat, dat op de meest zuidwestelijke bezochte plaats, kolen van jeugdigen ouderdom ontdekt zijn, dat op de noordoostelijk bezochte plaats gesteenten, met die in Zuid-Australië gevonden overeenkomende, aangetroffen zijn, zonder dat daarin direct ertsen van voor de praktijk eenige waarde ontdekt zijn.

Maar men bedenke, hoe betrekkelijk weinig diep men het land in heeft kunnen trekken, — hoe vele schatten de uitgestrekte hooge gebergten van Arfak, Cycloop en andere van mindere hoogte, kunnen bevatten, — hoe betrekkelijk kleine afstanden op deze beide kusten onderzocht zijn — wat er in die honderde en honderde vierkante Duitsche mijlen vasten grond, tusschen deze kusten in gelegen, niet weggelegd kan zijn, — dan beschouw ik het niet onmogelijk, ofschoon het tot de pia vota vooreerst kan behooren, dat de woorden van Lord Stanley in the House of Lords den 3den Maart 1846 over Australië in zijne speech geuit, ook op Nieuw Guinea toepasselijk kunnen worden: Immense mineral wealth has been opened in South-Australia.

---

[1] Elke eigenschap, die van dit gesteente in een geacht mineralogisch werk door mij opgeteekend is gevonden, is toepasselijk op deze bijlen. Its invariable colour is between the leek and pistache green the facture displaying sometimes a blackish green, sometimes a leek green. Its paste has a waxy lustre: its structure is amorphoris, the facture is somewhat splintery and uneven: the shape of the fragments irregular. It has a dull sound, when struck with the hammer. Dit gesteente wordt ook veel in Zuid-Australië aangetroffen.

Eene opgave der op deze reize verzamelde mineralen en koolsoorten gaat als bijlage Letter M[2] hiernevens. De voorwerpen zelve zijn aan de Commissie voor Nieuw Guinea aangeboden, welke besluit, om bij de indiening van het rapport aan den Gouverneur der Moluksche eilanden, deze regtstreeks aan den Gouverneur-Generaal aan te bieden.

Het Lid der Commissie voor Nieuw Guinea,

(*w. g.*) Dr. J. H. Croockewit Hz.

Gezien:

de Commissie voor Nieuw Guinea,

(*w. g.*) van der Goes.

〃 Roijer.

〃 Beckman.

Bijlage Letter M[2].

Inventaris der MINERALEN, verzameld op de Zuidwest-, de Noord- en Oostkusten van Nieuw Guinea, door Dr. J. H. Croockewit Hz.

NUMMER.	SPECIFICATIE.	WAAR GEVONDEN.
1	Zandsteen.	Oeloe der Karoefa-rivier.
2	Kalksteen, met ijzeroxyde vermengd . .	Karoefa-rivier.
3	Kalksteen	grot van Kaimani.
4	Kalksteen	waterplaats Kaimani.
5	Conchilie, in den kalksteen ingesloten .	als boven.
6	Kalksteen.	Speelmansbaai.
7	Druipsteen	idem.
8	Zandsteen.	derde Argoeni binnenbaai
9	Zandsteen.	Poeloe Lakahia.
10	Vette blaauwe klei	idem.
11	Blaauwe klei, met zand vermengd, onder N°. 10 gelegen.	idem.
12	Conglomeraat zuidpunt van Poeloe Lakahia	idem.
13	Bruinkool der plaats A	idem.
14	〃 〃 〃 B.	idem.
15	〃 〃 〃 C.	idem.
16	〃 〃 〃 D.	idem.
17	〃 〃 〃 F.	idem.
18	〃 〃 〃 G.	idem.
19	〃 〃 〃 H	idem.
20	Thonijzersteen uit blaauwe klei. . . .	idem.
21	Kalksteen.	Etnabaai.
22	Koraalsteen	kampong Aijam Bori, n… Doreh.
23	In N°. 22 ingesloten schelp	idem.
24	Gesteente (plutonisch).	Arfak-gebergte.
25	Koraal.	Doreh.
26	Kalksteen.	oost Tandjong Humboldtsbaai.
27	Kalksteen.	Binnen Humboldts-baai
28	Mica schiefer.	idem.
28*	Chloriet schiefer.	idem.
29	Quartz.	idem.
30	Thonijzersteen	idem.
31	Quartz conglomeraat	idem.
32	Bergkristal	riviertje in de Humboldtsbaai.
33	Quartzgesteente (calcidone)	idem.
34	Agaat	idem.
35	Beitel van amorphe groensteen	Humboldts-baai.

Het Lid der Commissie voor Nieuw Guinea,
(*w. g.*) Dr. J. H. Croockewit, Hz.

Gezien,
de commissie voor Nieuw Guinea:
(*w. g.*) van der Goes.
〃 Roijer.
〃 Beckman.
〃 Dr. J. H. Croockewit, Hz.

BERIGTEN OMTRENT DOREH, HARE BEWONERS EN DIE DER OMSTREKEN.

Gelijk door den heer G. F. de Bruijn Kops in zijne „Bijdragen tot de kennis der Noord- en Oostkusten van Nieuw-Guinea" in den eersten jaargang van het Natuurkundig Tijdschrift van Nederlandsch Indië is medegedeeld, liggen in de haven van Doreh twee eilanden, aldaar Mansinama en Nosmapi genoemd. Laatstgemeld eiland, het kleinste der beide, heet echter Meosmapi, is onbewoond, met opgaand geboomte en kreupelhout bewassen, en heeft zijn ontstaan te danken aan eene koraalopheffing.

De inwoners van Doreh begraven hier eenige hunner dooden, en van zoodanig graf, dat aldaar gelijk is aan die van Mansinama en Doreh, wordt als bijlage Letter PP eene door den heer von Rozenberg gemaakte teekening hierbij overgelegd.

Het andere eiland heet niet *Mansinama* maar Manaswari, hetgeen beteekent, „het eiland met het witte zand." Ook dit is eene koraalopheffing, en het binnenste gedeelte, hetwelk eenigzins meer verheven ligt dan de stranden, is voor den aanleg van tuinen, tot aanplanting van aard- en boomvruchten beter geschikt, zoodat een gedeelte dier gronden daartoe, en voor de teelt van rijst, door de bewoners van de eenige op dit eiland aanwezige kampong benuttigd wordt, even als de inlanders van Doreh aldaar ook eenige aanplantingen hebben.

Overigens is het eiland digt met kreupelhout en opgaande boomen bewassen, en bevat onder deze laatste, ondanks de schraalheid van den bodem, eenige goede houtsoorten voor huis-, en welligt ook voor scheepsbouw.

De op de westzijde van dit eiland gelegen kampong heet

Mansinama en heeft haren naam wel eens aan het geheele eiland doen geven. Zij bestaat uit 14 huizen, gebouwd geheel overeenkomstig aan die van Doreh, en wordt bestuurd door eenen hoekom en eenen Singadji, die hunne aanstelling van wege den Sultan van Tidore moeten erlangen.

De tegenwoordige hoekom, genaamd Sapopi, is een der weinige hoofden dezer streken, die niet alleen over de bevolking zijner negorij eenig gezag heeft, maar die ook elders, tot zelfs bij de woeste volken van de Wandammenbaai, geëerbiedigd wordt.

Zijne bedrevenheid in de Maleische en verschillende Papoeasche talen, welke op de kusten en eilanden der Geelvinksbaai gesproken worden; de sluwheid van zijn karakter en de persoonlijke moed, waarvan hij op jongeren leeftijd in oorlogen en bij strooptogten heeft doen blijken, hebben hem een vermaardheid en invloed gegeven, waarvan hij ter bereiking zijner oogmerken goed gebruik weet te maken, doch welke hij ook, tegen belooning, ten behoeve van het Nederlandsch Indisch Gouvernement dienstbaar zal stellen, wanneer men ze zal inroepen.

Op Doreh liggen vijf kampongs; beginnende van het oosten naar het westen, den naam dragende van

Ambobriday
Kwawie
Rasamborie
Rodi
Makwari.

De eerste, tweede en vijfde dier kampongs tellen ieder 4; de derde 2, de vierde 6 huizen; te zamen alzoo 20 huizen en mitsdien 13 minder dan in 1850, tijdens het bezoek dezer kust door Zijner Majesteits schoener Circé.

De oorzaak van deze vermindering is gelegen in de verhuizing van vele gezinnen van Doreh naar Ambirbaken; ten gevolge van een mislukten rijstoogst ter eerstgemelde plaatse in 1857. Dergelijke verhuizingen zijn echter niet zeldzaam en de uitgewekenen keeren ras terug, wanneer op de plaats hunner nieuwe vestiging gebrek aan voedingsmiddelen ontstaat.

Bij dergelijke uitwijkingen nemen zij van de te verlatene huizen datgene mede, wat zij in hun nieuw vestigingsoord kunnen benuttigen en laten het overige ter slooping aan den tijd over.

Longfabi is geene kampong of negorij op Doreh, maar de naam der beide kampongs Ambobriday en Kwawi te zamen. Die naam wordt echter door de Papoea's uitgesproken als Rom- of

Roemfabe, vermits zij de letter *l* niet kunnen uitspreken, maar daarvoor immer de letter *r* in de plaats stellen.

De hoofden van de *vijf* bovengenoemde kampongs van Doreh dragen den titel van korano of radja, kapitein laut, majoor, soeroehan en djoedau en voeren ieder over eene der kampongs het gezag, hetwelk nog steeds van den Sultan van Tidore wordt ontleend, doch, sedert dat deze kusten niet meer periodiek door de hongivloot der Tidorezen worden bezocht, bijna tot niet vervallen is.

Omtrent de woningen der bewoners van Doreh en Mansinama moet nog worden opgemerkt, dat bijna bij iedere woning, ter zijde van de brug, toegang tot het grootere huis gevende, een klein gebouwtje is opgetrokken; in bouw en vorm aan het groote geheel gelijk, maar slechts uit één vertrek bestaande.

In zoodanig klein gebouwtje houden de weduwen van vroeger het groote huis bewoond hebbende mannen met hare kinderen verblijf; en, daar in elke woning verscheidene gezinnen hunnen intrek hebben, is het niet vreemd, somwijlen twee of drie weduwen in de voorzegde kleine huisjes met hare kinderen te zien verblijven.

Het tatoueren is bij deze strandbewoners slechts als sieraad in gebruik. De figuren, welke zij zich op de huid doen prikken, hebben geene beteekenis, en wordt daarmede volstrekt geen rouw aangeduid. Als teeken van rouw, bezigen zij dunne rottingbanden, welke zij voor een hunner ouders of een echtgenoot, om den hals dragen; van kinderen en broeder, zuster of andere bloedverwant, om den arm.

De vlakken, welke zij zich op de huid naar willekeur op borst of armen branden, zijn teekens van gedane reizen over zee, zoodat men aan ieder Papoea van Doreh of Mansinama zien kan, hoevele zeereizen hij heeft gedaan.

De pijlen, bogen en lanzen, welke deze inlanders bezigen, worden in den regel niet door hen vervaardigd. Daartoe zijn zij te vadsig. Zij ruilen ze in, meerendeels van de bevolkingen van *Jobie* en *Aropin*, die in het vervaardigen daarvan veel bedrevenheid bezitten.

Met boog en pijlen schieten zij tamelijk ver en vrij juist. Bij eene daarvan genomen proef, op 100 voet afstand, troffen vele pijlen de schijf en de overige pijlen snorden meest alle de schijf rakelings voorbij.

De vadsigheid, of liever gezegd luiheid, der inwoners van

Doreh en Mansinama, is ook een hinderpaal tegen allen veldarbeid, welken de mannen geheel aan de vrouwen en meisjes overlaten, die zulks nog boven den huisarbeid verrigten moeten, en niet zelden, met een zuigeling op den rug, in hunne tuinen arbeiden. Alleen het vellen van kreupelhout en opgaande boomen; het verbranden van zoodanig geveld hout en het ompaggeren van den aan te leggen tuin, verrigten de mannen. Intusschen mag niet uit het oog worden verloren, dat deze strandbewoners slechts zeer weinig den landbouw beoefenen, en het meerendeel hunner rijst, aard- en boomvruchten van den Arfak van Aijambori of van Amberbakin tegen andere goederen inruilen.

Het is misschien aan deze opdragt van den veldarbeid, het halen van brandhout en het torschen van andere zware lasten, te danken, dat de vrouwen niet meer dan twee kinderen willen baren en, na de geboorte van haren eersteling, geen tweede kind ter wereld brengen, voordat het eerste eenen 3 of 4jarigen ouderdom heeft bereikt en mitsdien minder zorgen vereischt. Wordt eene vrouw vóór dien tijd zwanger, dan drijft zij de vrucht af en doet dat ook later, na de geboorte van haar tweede kind. Hoogst zeldzaam vindt men derhalve, onder deze bevolkingen, moeders met drie kinderen, en dergelijke handelingen, gevoegd bij de voortdurende oorlogen, waarin deze strandbewoners met anderen zijn gewikkeld, welke immer op menschenroof of moord uitloopen, zijn zoovele beletselen tegen eene vermeerdering van de bevolking, waartoe anders het gezonde klimaat allezins de gelegenheid openstelt.

Overigens mag, behalve de hierboven opgesomde bezigheden der vrouwen, van haar niet over het hoofd gezien worden het vervaardigen van potten en pannen voor huisselijk gebruik en voor den handel met de omringende bergbewoners, uit klei- of leemaarde, welke in de nabijheid der kampongs van Doreh worden uitgegraven. Zij gaan daarmede met tamelijk veel vaardigheid te werk en bezigen daartoe alleen een ronden steen, op het strand van het Arfakgebergte in menigte gevonden wordende, en dient om den bolvorm te verkrijgen; mitsgaders platte stukken hout van verschillende dikte en grootte, om de klei op den ronden steen uit te kloppen. Zij draaijen en kloppen de kleiaarde zoo lang in hunne handen rond, tot de pan of pot den gewenschten vorm heeft.

Voor snijwerk hebben de mannen eene bepaalde voorliefde en, behalve de waarlijk sierlijk uitgesneden figuren op de stevens

hunner praauwen, snijden zij ook regelmatig en fraai lofwerk op de meeste voorwerpen, welke zij bezigen, zooals: de blokken, waarop zij, in vervanging van een kussen, des nachts het hoofd ter ruste leggen; de stelen hunner haarkammen; de stukken hout, waarmede de vrouwen potten en pannen kloppen, en meer anderen. Al zoodanig snijwerk maken zij met de punt van een boslemmermes, en het verdient inderdaad bewondering, hoe deze onbeschaafde inlanders, met dergelijk instrument, in het hardste hout, zulke fraaije en regelmatige figuren weten te bewerken. Het zijn bewijzen voor hun onuitputtelijk geduld en van hunne vatbaarheid voor de beoefening van kunsten, bij meerdere beschaving.

Scherpzinnigheid kan hun bovendien niet worden ontzegd, en, hoezeer zij niet in de mogelijkheid zijn, hun denkvermogen te ontwikkelen, is het evenwel opmerkenswaardig, hoe sterk hun geheugen is, en hoe juist zij belangrijke feiten of gebeurtenissen weten te onthouden, of wel ze ter bewaring aan hunne nakomelingen overbrengen.

Eene zekere mate van sluwheid ligt almede in hun karakter, en in het drijven van handel weten zij meesterlijk partij te trekken van de omstandigheden en hunne waren, naar gelang der meerdere of mindere concurrentie, in prijs te verhoogen.

Het zout is bij hen niet bekend, althans niet in gebruik, en bezigen zij, in vervanging daarvan, óf zeewater om daarin hunne sagopap (papeda) te koken; of verbranden de door de zee op hunne stranden aangespoelde boomen, waarvan de alsdan voortkomende asch hun tot surrogaat van zout verstrekt.

Palmwijn (sagueer) is hier almede onbekend, daar de boom, waaruit dit vocht getapt wordt, hier niet wast; doch daarentegen tappen zij het vocht van den klapperboom door de bloesems af te snijden, en aan den stengel vervolgens bamboezen te binden, waarin het zich dan ontlastende vocht druipt en, na eene gisting te hebben ondergaan, even geestrijk is als sagueer. Zij zijn daarvan even groote liefhebbers, als zij den arak en andere sterke dranken beminnen.

Eindelijk moet nog worden vermeld, dat de slaven dezer strandbewoners zich daarin van hunne lijfheeren onderscheiden, dat zij het hoofdhaar zoo kort afgesneden dragen, als ware het geschoren, en er zorg tegen gedragen wordt, dat het nimmer eenige noemenswaardige lengte verkrijgt.

Behalve de door de heeren Ottow en Geisler in hun geschrift

„Kort overzigt van het land en volk op de Noordoostkust van Nieuw Guinea," onder het hoofd „dood en begrafenis" beschreven dans, hebben deze inlanders nog eenen dans, dien zij met den naam van „Wor" bestempelen, en waarvan de heer de Bruijn Kops insgelijks melding maakt als eene soort van krijgsdans, na eene overwinning. Het is echter niet overbodig voorgekomen, dezen dans nog eens meer uitvoerig hier te beschrijven, omdat ze nu nabij gezien geworden is.

Allen zijn daarbij gewapend met pijlen en bogen of lansen. In hunne gekroesde haren steken de vederen van den witten kakatoea (catela), ten teeken van hen, die ze dragen, van het verslaan of rooven van zoovele menschen, als zij dergelijke vederen in het haar gestoken hebben.

De gehuwden dragen op den regterschouder, langs den arm afhangende, een groot geel geworden blad van den een of anderen boom, en verscheidenen maken zich bij dergelijken dans het gezigt en de borst met houtskool zwart en teekenen vervolgens witte strepen daarop, hetgeen de zoodanigen een woest en afzigtelijk voorkomen geeft.

De dansers, mannen, vrouwen en kinderen, plaatsen zich in twee rijen met hunne wapens in de hand. Voorop gaat de meest bejaarde als voordanser; achter hem volgen, twee aan twee, eenige ongewapende mannen met tifa's, die met de hand daarop slaan; en de lange rij, waar tusschen hier en daar de kinderen zijn verdeeld, wordt door de vrouwen insgelijks twee aan twee gesloten.

Aldus vormen zij eenen kring, buigen het bovenlijf eenigzins voorover en bewegen de voeten, even alsof zij zeer hard liepen, doch maken daarbij zulke kleine passen, dat allen slechts weinig voorwaarts komen.

Hun luid geschreeuw, dat den dans vergezelt en uit niets dan enkele klanken bestaat, wordt voorafgegaan en afgewisseld door een herhaald sterk sissend geluid, gelijkelijk voortgebragt met de slagen op de eentoonige tifa's: welk gesis zij te weeg brengen door met de tong tegen de tanden te stooten, en, ofschoon sterker, niet ongelijk is aan het blazen van eene slang.

De voordanser maakt daarbij allerlei vreemde sprongen; en op die wijze houdt de dans zoo lang aan, als de dansers daartoe lust gevoelen of vermoeidheid hen tot rusten noopt.

Ter gelegenheid, dat zoodanige dans op Mansinama door een 100tal inlanders werd uitgevoerd, vervaardigde de heer von Rozenberg de als bijlage Letter QQ hiernevens gevoegde afbeelding

der buste van één dier dansers, zoodanig als het hoofd met allerlei versierselen bont getooid was.

Verder wordt in het laatstgemeld geschrift, onder het hoofd „Onderscheidene feestvermakelijkheden der Papoea's" nog melding gemaakt van het op Doreh aanwezige en op het eiland Mansinama bestaan hebbende *gemeentehuis*, bij de Papoea's den naam dragende van „Roem sram", immers gelijk het daar heet.

Omtrent de wijze van opbouw van dergelijke huizen wordt verder in dat geschrift melding gemaakt, doch over inwendige inrigting, uiterlijk aanzien en herkomst het stilzwijgen bewaard.

Vermits zoodanig gebouw echter eenig in zijne soort is, zoo is het niet onbelangrijk voorgekomen, dergelijk huis te beschrijven, en datgene mede te deelen, wat nopens den oorsprong is vernomen.

Vooraf moet intusschen worden opgemerkt, dat de benaming „gemeentehuis", welke doet denken aan een raadhuis of gebouw, waarin de belangen der gemeente, negorij of kampong behandeld worden, minder juist is.

De schrijvers van het „Kort overzigt" hebben dan ook nu erkend, dat zij den waren zin van het woord „gemeentehuis" niet hebben geweten, maar daarmede hebben willen aanduiden, een gebouw, dat door en voor rekening der gezamentlijke bewoners van de negorij (gemeente) wordt opgetrokken.

In dien zin is het dus veeleer een „gemeenschappelijk huis", doch inderdaad is het een soort van tempel of gebouw, gewijd aan de nagedachtenis en opgerigt ter vereering der stamvaderen van het tegenwoordig op Doreh en Mansinama gevestigd geslacht.

De naam van „Roem sram" schijnt eene verbastering van het woord „Roemslam" of „Islam", vermits, gelijk zoo even is gezegd, de Papoea's van Doreh en omstreken den letter *r* voor den letter *l* uitspreken.

„Roem" beteekent in de taal der Papoea's „huis" en de bijvoeging „slam" of „Islam" mag worden gehouden, of als de aanduiding eener navolging van de tempels der mahomedanen, welke enkele Papoea's bij bezoeken op Ternate en Tidore aldaar hebben gezien; of als eene bespotting van de tot hiertoe ijdele pogingen der dikwijls naar Nieuw Guinea's noordkust, door den Sultan van Tidore gezonden, priesters van het Islamismus, om proselieten onder de Papoea's te maken.

Hoe dit zij, zeker is het, dat ofschoon de „Roemslam" in geenen deele den vorm der vierkante mahomedaansche tempels

heeft, de versierselen van de oostelijke en westelijke uiteinden, en het tweede dakje of de verhevenheid op het midden van het gebouw opgerigt, met de op het eerste staande versierselen, eenigermate aan een mohamedaanschen tempel doen denken, en dat, aangezien volgens de heeren Ottow en Geisler, de vestiging der Papoea's op Doreh en Mansinama niet hooger klimt dan 150 jaren, het te veronderstellen is, dat de naam van „Roem slam" met de opgemelde versierselen ontstaan zijn, na de, reeds in de vorige eeuw aangevangen pogingen der Tidorezen, om de hier bedoelde strandvolken, de leer van Mahomed te doen omhelzen.

Thans overgaande tot de beschrijving van het in- en uitwendige van het gebouw in kwestie, wordt hier medegedeeld, dat het, in tegenstelling met de woningen der Papoea's, welke alle in de strekking van het zeestrand naar de zee en mitsdien op Doreh van het noorden naar het zuiden zijn gebouwd, langs het zeestrand van het oosten naar het westen opgerigt is.

Het rust op 24 palen, waarover ruwe boomtakken als dwarsbalken zijn gelegd, over welke weder ruwe bamboezen heen liggen, meerendeels niet vastgebonden, en somwijlen tamelijk ver van elkander verwijderd, zoodat het loopen in dit gebouw moeijelijk en niet zonder gevaar is. Deze bevloering, om ze zoo eens te noemen, ligt drie voet verheven boven het zeevlak, bij hoogen waterstand.

De wanden van het gebouw zijn van atap, ter hoogte van 2½ voet en daarboven is het dak, rustende op boomtakken en bamboezen, met atappen gedekt: hebbende in het midden boven de bevloering eene hoogte van zes voet.

Het dak heeft, van buiten gezien, den vorm van eene praauw met hoog oploopende voor- en achterstevens, en, over de geheele lengte, zijn op de nok driehoekige figuren van nipabladeren te zamengevoegd en met de punt naar boven gekeerd, geplaatst. In het midden van het dak is over eene lengte van 10 voet een tweede dakje of verhevenheid van 4 voet hoogte boven het doorloopende dak, op welks midden eene door eene groote ronde schijf van nipabladeren gedekte punt is bevestigd. Deze verhevenheid of tweede dak heet kingin; terwijl eene ronde schijf als de opgemelde nog op ieder der verheven uiteinden van het dak, van den voor- en achtergevel aangebragt is.

De geheele lengte van het gebouw, tusschen de beide uiteinden, is 85 voet, waarvan 64 voet omwand zijn, met openingen aan de oost- en westzijde, welke echter door de dwarsbalken van

het dakgewelf zóó laag zijn, dat men niet dan kruipende daardoor kan komen. De breedte van het gebouw is over de geheele lengte 16 voet.

In het midden van het gebouw ligt, van voor tot achter, een dikke balk, op het boveneinde meer of min naar de beide zijden schuins afloopende bekapt, op welke hier en daar, even als op de dwarsbalken van het dak, mannelijke en vrouwelijke figuren, in conjunctie en in liggende houding, ruw zijn uitgebeiteld, meest alle ter grootte van 2 of 2½ voet lengte; terwijl voorts nog op enkele dwarsbalken krokodillen en slangen zijn gebeeldhouwd. Al deze figuren hebben geene herkomst, en dienen slechts tot verfraaijing (?) van het gebouw, doch aan twee der palen binnen het gebouw, welke de dwarsbalken van het dak schragen, zijn mannelijke korwaars gebonden, ter grootte ieder van ruim 2 voet, en mitsdien veel grooter dan men ze in de gewone woonhuizen aantreft.

Deze beide beelden stellen voorvaderen der Papoea's van Doreh voor, uit den tijd, toen zij nog te Myfore verblijf hielden, en heeten Kaïri en Sawari.

Aan de westzijde van het gebouw buiten de omwanding liggen twee ruw uit één stuk hout gebeitelde beelden, ieder lang 4 voet en voorstellende een man en eene vrouw in conjunctie, met onevenredig groote geslachtsdeelen. De aangezigten dezer beelden zijn met rood, wit en zwart beschilderd en alle deelen van het ligchaam, waarop bij den mensch haar wast, zijn ter vervanging daarvan met draden van den sagueerpalm (goemoetoe-draden) belegd.

Het hoofd des mans is los op den romp gesteld, en in den nek door een scharnier zóódanig daaraan bevestigd, dat men, met behulp van een aangebragt touw, het naar welgevallen oprigten of in liggende houding op het aangezigt der vrouw doen vallen kan.

Achter den man, die de beenen onnatuurlijk vooruit in de rigting van het bovenlijf uitgestrekt heeft, ligt een vrouwelijk kind, ter lengte van 1½ voet met het aangezigt naar boven gekeerd, op den rug en heeft zijne beenen tegen het dikke achterdeel van het mannelijk beeld geplaatst.

Volgens de overlevering is dit kind verstoord op den man, die zijn vader voorstelt, dat het zijne moeder bekent, omdat het hare hulp nog niet genoegzaam kan ontberen, om verdere broeders of zusters bij zich te zien. (Men beschouwe in verband hiermede hetgeen hiervoren is gezegd nopens zwangere vrouwen.)

Achter het kind is een houten bak, ter lengte van 16 duim, ter breedte op het midden van 8 duim en ter diepte van 6 duim, naar de beide uiteinden smal toeloopende.

Deze bak is gevuld met schoon water, en dient den hier verblijf houdenden, om het hoofdhaar nat te maken.

Aan de oostzijde van het gebouw, buiten de omwanden, liggen insgelijks twee beelden, in alles gelijk aan de zoo even beschreven man en vrouw. Het kind is echter daar niet bij, maar de waterbak is mede aangebragt.

De namen van deze beide laatstgenoemde beelden zijn:

de man: Rimbori.
de vrouw: Tanindi.

en die aan de westzijde:

de man: Korombobi.
de vrouw: Saribi, en
het kind: Nandawi.

De palen onder het gebouw stellen meest alle mannelijke of vrouwelijke figuren voor, met onevenredig groote schaamdeelen. Het geheel uitgewerkte ligchaam dier beelden heeft eene hoogte van ruim 3 voet. De mannen hebben meest allen den regterarm in eene dreigende houding uitgestrekt en den linker langs het lijf hangende.

De vrouwen houden de regterhand voor het schaamdeel, op eenige duimen afstands daarvan, uitgestrekt; terwijl de linkerarm langs het lijf afhangt.

De namen dezer beelden zijn de volgende, beginnende van de oostzijde, met de twee rijen palen langs de zuidzijde van het gebouw, voortgaande naar het westen; en vervolgens in gelijke rigting, de twee rijen palen langs de noordzijde:

Mansami (man).
Rindi (vrouw).
Mandafi (een krokodil).
Kaspoei (man).
Sawari (man).
Sawapi (kaaiman).
Samfari (man met een zwaard in de regterhand).
Dresi (vrouw).
Korombobi (man).
Een paal zonder figuur.
Simbeni (vrouw).
Een visch, den naam dragende van Wanaaij.

Rekooij (man).
Isirindi (vrouw).
Sawemi (man met eene lans in de regterhand).
Een paal zonder figuur.
Kowini (vrouw).
Eene slang, den naam dragende van Kaydosira.
Janmoiki (man).
Een paal zonder figuur.
Simbooij (vrouw met 8 beenen).
Een paal zonder figuur.
Ambranoki (kaaiman).
Een paal zonder figuur.

Opmerkelijk is het, dat al deze beelden scherp vooruitstekende neuzen hebben, niettegenstaande zoodanige neuzen den Papoea's dezer streken niet eigen zijn. Voorts zijn de hoofden over het algemeen veel te groot en de beenen te klein en te dun.

Nopens de herkomst of den oorsprong van dit gebouw en van die beelden zeggen de inwoners van Doreh, dat deze laatste, immers voor zooveel zij mannen of vrouwen voorstellen, hunne stamvaderen zijn, die van Myfore naar de kusten van Doreh zijn verhuisd, en dat de voorstelling van krokodillen, slangen en visschen geschiedt, ten aandenken van sommigen hunner voorouderen, die van deze dieren afstammen.

Nader onderzoek heeft evenwel geleid tot de kennis, dat dit gebouw in verband staat tot de fabel, welke omtrent de afkomst der bewoners van Doreh en Mansinama onder hen verspreid is, en waarvan de heeren Ottow en Geisler in hun boven aangehaald geschrift, onder het hoofd „Historie en Fabelen" mededeeling hebben gedaan, bij het verhaal van den ouden man, die door de morgenster (Sampari) met eenen wonderstok begiftigd, daarmede de vier negorijen van Myfore in het leven riep.

Bij dat verhaal is echter niets medegedeeld over het verdere lot van dien man, zijn vrouw en zoon, na het ontstaan der vier voorzegde negorijen uit even zoovele huizen op Myfore.

Hetgeen daaromtrent thans ter kennisse is gekomen, houdt in, dat de voorzegde oude, vóór de wording der vier Myfoorsche negorijen herjongde man, met zijne vrouw en zoon, zonder verdere nakomelingen zijn overleden; doch de eerstgemelde vóór zijnen dood, en bij de toen reeds plaats gehad hebbende vermeerdering der bewoners van de vier eerste Myfoorsche huizen, welke de bijbouwing van meerdere woningen inmiddels noodzakelijk

had gemaakt, bevolen heeft, dat men ter herinnering aan de wonderbare wording dezer Myfoorsche stammen, bij elk van hen steeds een door allen te bouwen, maar ledigstaand huis moest daarstellen, waarin het voorgeslacht of de stamvaders door beelden in herinnering of aandenken gehouden worden, alsmede dat alle jongens, die door hunne ouders nog aan geen meisje verloofd zijn, tot aan hunne verloving dergelijk huis bij den nacht moeten bewaken.

In opvolging van dat bevel zijn de onder den naam Roemslam bekende huizen ook te Doreh en te Mansinama opgerigt, waarvan het laatste, in 1857 ingestort, eerlang weder herbouwd zal worden, en van het eerste eene door den heer von Rozenberg vervaardigde teekening als bijlage Letter RR hiernevens wordt gevoegd.

Nopens de ontuchtigheid der beeldengalerij zijn echter geene ophelderingen kunnen worden verkregen, en de overlevering daaromtrent is een onder weinigen bekend geheim, hetwelk de bezitters, korten tijd vóór hun overlijden, wanneer zij hun einde voelen naderen, aan hunnen oudsten zoon mededeelen.

Immers in dien geest liet zich een der hoofden van Doreh, de soerohan van Kwawi uit, toen hij ter zake werd ondervraagd, en, hoezeer hij over deze onbescheidenheid dadelijk berouw scheen te gevoelen, door te zeggen, toen hij tot verdere opheldering werd uitgenoodigd, „dat hij niets wist," is echter die mededeeling genoegzaam, om het bestaan van een geheim ten aanzien der beeldengalerij te kunnen aannemen.

Eindelijk mag niet onopgemerkt worden gelaten, dat, hoezeer de in het verhaal der heeren Ottow en Geisler met den naam van Ninggoi bestempelde vrouw niet onder de beelden van het gebouw in kwestie voorkomt, echter het als morgenster daarin gepersonifieerde wezen, onder den naam van Sampari, door een der voornaamste beelden onder het huis wordt vertegenwoordigd, en daarmede het verband tusschen de fabel en den oorsprong van het gebouw eenigermate wordt bevestigd.

Blijve ook in het voorafgaande veel duisters, hetwelk eerst dan zal worden opgehelderd, wanneer verlichting en beschaving onder de Papoea's van Doreh en Mansinama zullen zijn verspreid, — het weinige, dat omtrent dit gebouw aan het licht is kunnen geraken, is der vermelding genoegzaam waardig voorgekomen, om ter verspreiding van meerder licht over de zeden dezer inlanders hier te worden medegedeeld.

Op ruim een uur gaans afstand in het binnenland, ten oosten van Doreh, ligt de kampong Ayambori. In haar nabijheid is de landstreek grootendeels van opgaand geboomte gezuiverd, door den successieven aanleg van tuinen voor aanplantingen van rijst, gierst en aard- en boomvruchten, welke hier door de bijzondere vruchtbaarheid van den grond zeer welig tieren. Even als elders in deze streken, wordt de eens beplante tuin of ompaggering het volgende jaar verlaten en blijft de grond gedurende eenigen tijd braak liggen, waarna ze van het inmiddels opgeschoten kreupelhout gezuiverd en andermaal bezaaid en bepoot wordt.

Tusschen deze tuinen zijn de huizen ten getale van 8 gebouwd, welke de voorzegde kampong uitmaken. Zij zijn op afstanden van 5 à 10 minuten van elkander gelegen en rusten op palen, of liever op boomtakken, wier groot aantal genoegzame stevigheid aanbiedt, om het gebouw en zijne bewoners te dragen.

Van enkele dezer huizen is de bevloering 20 voet boven den beganen grond verheven; anderen daarentegen zijn minder hoog, doch beneden 12 voet is er geen aangetroffen.

Op de bovengenoemde palen of takken zijn over de breedte van het huis andere takken gelegd, welke als dwarsballken dienen. Met rotting aan de steunpalen vastgebonden, rust daarop in de lengte de bevloering, uit los naast elkander liggende gespleten bamboezen, dunnere boomtakken of smalle nibonglatten bestaande, hetgeen het loopen daarover moeijelijk en niet zonder gevaar doet zijn: te meer, omdat die bevloering niet is vastgebonden.

De wanden dezer woningen zijn ter hoogte van 3 à 4 voet boven de bevloering, van boomschors, tegen bamboezen stijlen of boomtakken bevestigd. Op die stijlen rust het dak, op gebindten van ruwe boomtakken, welke over de breedte van het gebouw nog geschraagd worden door dikkere takken of bamboezen. De bedekking van het dak is van atappen, in sommige woningen evenwel zóó slecht, dat men er overal de lucht door heen kan zien.

De onverschilligheid dezer inlanders is zóó groot, dat zij eerst dan, wanneer alles vergaan is, er aan denken om het dekbekleedsel te vernieuwen.

De lengte dezer huizen varieert van 30 tot 60 voet bij eene breedte van 16 tot 24 voet. In het midden is, over de geheele lengte van het gebouw, een gang van 4 tot 6 voet breedte, waarin de toegangen tot de vertrekken zijn aangebragt: van welke ver-

trekken of kamers het aantal in de groote huizen acht, in de kleinere slechts vier bedraagt.

Aan de voorzijde hebben deze huizen alle eene kleine gaanderij, waaruit men een vrij uitzigt over den omtrek heeft, en aan de achterzijde is, voor de eenige opening, welke, de deur vervangende, den toegang tot het gebouw geeft, in schuinsche rigting, een boomstam geplaatst, waarin op 1¼ à 2 voet afstands van elkander inkappingen zijn gemaakt, om er den voet op te zetten en op die wijze uit of in de woning te klimmen. Er behoort echter eene zekere mate van bedrevenheid of eene dagelijksche gewoonte toe, om langs zoodanigen weg in of uit het huis te geraken.

Deze vertrekken ontvangen geen ander licht en lucht, dan door de naden der omwanding, welke niet overal juist aan elkander sluitende zijn; voorts door de gaten in het dak en door de bevloering.

Meest elk vertrek is van een stookplaats voorzien. De meer gegoeden hebben intusschen twee vertrekken, waarvan alsdan het eene tot stook- en verblijfplaats der kinderen ingerigt is; het andere dient tot slaapvertrek der echtelingen. Hebben deze slechts één vertrek ter hunner beschikking, dan slaapt het geheele gezin daarin bij elkander. Slaven behooren daartoe evenwel niet, daar de bergbewoners geene gevangenen maken, maar, ingeval van oorlog, hen, die in hunne handen vallen, den kop afslaan of snellen.

Het huisraad in de vertrekken bestaat uit eenige weinige aarden potten en pannen, welke van de strandbewoners van Doreh, in ruiling tegen producten van den grond, worden gekocht. Ook de wapenen der mannen worden daar geborgen; terwijl verder nog daarin gevonden wordt eenig matwerk, om daarop te slapen, of te zitten, van de ook elders op Nieuw Guinea aangetroffen soort, en bekend onder den naam van „Kokoya." Dit matwerk wordt door de vrouwen vervaardigd en is, met het boven omschrevene, het eenige, wat men vindt in deze vertrekjes, wier oppervlakte slechts weinige vierkante voeten bedraagt.

De wapenen dezer inlanders bestaan uit pijlen, bogen en lansen en parangs (hakmessen). Deze laatste worden meestal door handelaren in de op Nieuw Guinea's Westkust gelegen baai van Mac Cluwer aangebragt, en zijn vervaardigd op Tomboekoo (Celebes Oostkust), waar zeer goede wapensmeden gevonden worden. Uit de Mac Cluwersbaai komen zij door tusschenkomst der bewoners

van het binnenland bij ruiling naar Nieuw Guinea's Noordkust.

De pijlen zijn van rottang of bamboes, ter lengte van 3 tot 5 voet met punten van gescherpte bamboes, hard hout of casuarisbeenderen, doch zonder weêrhaken. De bogen zijn van bamboes of buigzaam hout met eene pees van rotting, en de lansen van hard hout vervaardigd met gescherpte punten, voorzien van kleine weêrhaken, waarvan men de regelmatigheid, bij het gebrekkige der werktuigen dezer inlanders, meestal uit een (zoogenaamd) boslemmermes bestaande, moet bewonderen. Van dergelijke lansen is eene afbeelding vervaardigd op de als bijlage Letter UU aan het rapport der Commissie gehechte teekening.

De mannen dezer bevolking houden zich met niet veel anders bezig, dan met de jagt en het verruilen hunner tuin- en boomvruchten tegen andere benoodigdheden, welke de strandbewoners van Doreh hun aanbrengen en onder wier overheersching zij eenigermate staan. De vrouwen verrigten, behalve den huisarbeid, al de bezigheden in de tuinen. Het aanleggen daarvan, dat bestaat in het omvellen en verbranden van het boom- en heestergewas op de eene of andere plaats, welke men wil beplanten, — geschiedt echter vooraf door de mannen; even als deze den aldus schoon gemaakten grond ompaggeren.

Het zaaijen en oogsten geschiedt daarna door de vrouwen, die in het laatste geval met zware lasten huiswaarts keeren. Het dragen geschiedt in op den rug hangende zakken, waarvan de draagband, een touw, voor het voorhoofd gelegd wordt.

Wanneer men de vrouwen, somwijlen in zwangeren toestand, aldus beladen ziet, moet men zich verwonderen over de lasten, welke zij kunnen torschen. De zakken, waarvan hier sprake is, zijn vervaardigd uit vezelen van boomschors, welke even als die van den genemoeboom tot draden bereid, gevlochten worden en dan een stevig netwerk vormen.

De aanplantingen dezer inlanders bestaan uit rijst, gierst, kladdie en pisang; welke aard- en boomvruchten ten deele strekken tot voedsel, ten deele bij ruiling tegen andere goederen van de hand worden gezet. Ook sago strekt hun tot voedsel, wanneer deze op Doreh van het eiland Run of elders uit de Geelvinksbaai wordt aangebragt. Als dierlijk voedsel nuttigen zij varkensvleesch, boschkatten (koesoe-koesoe), casuaris en andere vogelen. Het eerste rooken zij en drijven met een gedeelte daarvan insgelijks handel met de Papoea's van Doreh en andere streken.

Zout gebruiken zij, evenmin als de strandbewoners van Doreh,

bij hunne spijzen; doch zij voorzien daarin eenigermate door van de laatstgemelden in te ruilen de houtasch, welke deze verkrijgen uit het verbranden van door de zee aangespoeld wordende en mitsdien van zeewater doortrokken boomen.

De gestalte dezer binnenlandsche Papoea's is kloeker, dan die der strandbewoners, en hunne kleur is een weinig donkerder bruin. Het hoofdhaar is zwart, wollig en sterk krullend, doch wordt korter afgesneden, en slechts enkelen hunner dragen den kam, dien de strandvolken in het haar steken, waaraan zij alsdan geene veeren of lappen binden, gelijk te Doreh. Hebben zij echter een vijand verslagen, dan dragen zij ook de veder van een witten kakatoea, even als de strandbewoners van Doreh, in het haar en voegen later, voor ieder verslagen vijand, een nieuwe veder daarbij. Het voorhoofd is hoog, maar smal; de oogen zwart en tamelijk sprekend; de wenkbraauwen dik en gewelfd; de neus breed en eenigzins plat, en de lippen dik. In het regteroor dragen zij meestal eenig koraalversiersel, of wel een ring van koperdraad; in het linkeroor daarentegen steken zij een inlandsche sigaar (roko). Weinige mannen dragen baard en knevels, maar de meesten zijn getatoueerd op de borst en armen, en sommigen ook op het voorhoofd.

Om de armen dragen zij ringen van zeeschelpen, koperdraad of ook wel van dunne rotting. Sommigen hebben om den bovenarm nog eenen band van gevlochten rotting of biezen, ter breedte van een Rijnlandschen duim, bijna gelijk aan dien der Papoea's op de Zuidwestkust van Nieuw Guinea; even als daar met figuren beschilderd, doch niet zoo diep knellend als bij de laatstgemelden. Om den pols van de linkerhand dragen ook deze inlanders, even als de strandbewoners, een band van fijn gevlochten rotting ter breedte van 3 à 4 duim voor het schieten met pijl en boog.

De kleeding dezer inlanders is voor mannen en vrouwen een uit geslagene boomschors vervaardigde tjidako. Enkelen bezigen ook, ter bedekking der schaamdeelen, een lap katoen, en sommige vrouwen maken gebruik van eene om de heupen geslagen sarong. Kinderen van beiderle kunne, tot hun 8ste of 10de jaar, loopen geheel naakt.

De onder den naam van cascado elders aangetroffen huidziekte is ook hier algemeen verspreid, waartoe hunne onreinheid en het gebrek aan stroomend water veel bijdragen; doch voor deze, evenmin als voor andere ziekten, zijn hun eenige afdoende geneesmiddelen bekend. Wonden bedekken zij somwijlen met boom-

bladeren, of bespuwen ze met speeksel van sirie; maar. als een bewijs hunner hardvochtigheid en onverschilligheid, mag dienen, dat, bij een bezoek op Ayambori, eene jonge vrouw gezien werd, dragende een zuigeling op den rug en hebbende eene gapende bloedende wonde van meer dan 2 duim lengte, op het dikkere gedeelte der dij, waarop zich verscheidene vliegen hadden geplaatst, maar desniettegenstaande besteeg zij even gemakkelijk en vlug eene hoogte, als deerde haar niets.

Ondanks den ruwen aard dezer Papoea's, heerscht ook bij hen veel zedelijkheid. Echtbreuk en overspel zijn bijna onbekend, en maagdenschennis heeft hoogst zeldzaam plaats en geeft alsdan tot groote veeten aanleiding, welke niet dan door een huwelijk, of eene zware boete in goederen, door den schenner kunnen worden verzoend. Overspel eindigt altijd met den dood der schuldige vrouw en eene bijna onverzoenlijke veete jegens haren medepligtige. Somtijds is het vermoeden van overspel alleen genoegzaam, om de verdachte vrouw het leven te doen verliezen.

Even als bij de strandbewoners, worden de kinderen op hun 8e of 10e jaar door de wederzijdsche ouders met elkander verloofd, wanneer partijen over den bruidschat, aan de ouders van het vrouwelijke kind te betalen, met elkander zijn overeengekomen. Van dat tijdstip af, verlaat het verloofde meisje het huis harer ouders nimmer zonder hare moeder en vermijdt zorgvuldig alle ontmoeting met haren aanstaanden echtgenoot of diens mannelijke bloedverwanten.

Heeft het meisje den huwbaren leeftijd bereikt, en zijn bij den jongeling de beginselen van eenen baard zigtbaar geworden, dan wordt het huwelijk gesloten, hetgeen in de tegenwoordigheid der wederzijdsche ouders en bloedverwanten, in het huis der bruid, geschiedt door het breken van een gebraden pisang in twee gelijke deelen, door den vader der bruid, of bij diens overlijden door een der mannelijke bloedverwanten, en het toereiken aan bruid of bruidegom van de twee stukken, welke zij opeten, elkander de hand toereiken en daarmede het huwelijk als gesloten beschouwen; kunnende de echt daarna alleen door den dood van een der echtelingen worden ontbonden.

Ofschoon het den man geoorloofd is, twee vrouwen te huwen, gebeurt zulks evenwel hoogst zeldzaam, daar de twee vrouwen zich nimmer met elkaâr verstaan en beider aanwezen in hetzelfde huis een nimmer eindigende bron van twisten en vechten is.

Even als bij de strandvolken van Doreh en Mansinama, geven

deze Papoea's hunne kinderen bij de geboorte eenen naam, welke op lateren leeftijd door een anderen vervangen wordt. Ook bij hen is het dan niet geoorloofd, den betrokken persoon bij den afgenomen of afgelegden naam te noemen.

Godsdienst bestaat bij deze inlanders niet. Enkelen hunner hebben door aanhuwelijking met de Papoea's van Doreh de gewoonte aangenomen, om hunne afgestorvenen in herinnering te houden door de op Doreh gebruikelijke kleine beeldjes, aldaar bekend onder den naam van „Korwaar"; maar de meesten hunner aanbidden of vereeren niet. Zij gelooven, dat de ziel des afgestorvene terugkeert van den man in zijn' oudsten zoon, van de vrouw in hare oudste dochter.

Hunne dooden begraven zij in de aarde, ter diepte van 2 of 3 voet, in de nabijheid hunner woningen. Zij wikkelen hen in eene mat, buigen de dijen tegen den buik, zoodat het ligchaam meer of min eene zittende houding verkrijgt, doch begraven den doode niettemin zoodanig, dat het aangezigt naar boven gekeerd is.

Het lijk blijft aldus ingewikkeld twee dagen in de woning des afgestorvenen; en, zijn er een of meer der bloedverwanten afwezig, dan geschiedt de begraving niet, voor dat allen tegenwoordig zijn, al zoude zulks weken moeten worden uitgesteld en het inmiddels tot verrotting overgegane lijk een ondragelijken stank verspreiden.

Na den dood wordt de overledene gedurende twee dagen en nachten beweend, indien men het geschreeuw der om het lijk geschaarde personen aldus wil noemen. Heeft de begraving alsdan nog niet plaats, dan houdt echter het geween op, en na de begrafenis wordt er gedurende twee dagen, in het huis des afgestorvene, door al zijne bloedverwanten gegeten.

Het graf wordt aangeduid door in een langwerpig vierkant rondom hetzelve, eenige stokken of bamboezen te steken, en later worden kladdie of suikkerriet daarop geplant, om den overledene, des verkiezende, tot voedsel of verkwikking te strekken. De levenden oogsten en nuttigen evenwel de vruchten dezer aanplantingen.

In de duisternis en bij den nacht zijn deze inlanders zeer vreesachtig, daar zij meenen, dat alsdan booze geesten rondzwerven. Zij voorzien zich derhalve, wanneer zij bij duisternis uitgaan, steeds van licht, dat, naar hunne meening, dergelijke geesten verdrijft.

Ook voor donder en bliksem leggen zij groote vrees aan den

dag, en stoppen hunne ooren toe, om de donderslagen niet of minder sterk te hooren. De oorzaken van donder en bliksem zijn hun onbekend, en zij meenen, dat booze geesten in de lucht zulks te weeg brengen.

Feesten zijn bij deze inlanders evenveel in zwang, als bij de strandbewoners, en bezigen zij daartoe alle slechts eenigzins bijzondere gebeurtenissen, zooals: geboorten, huwelijken, sterfgevallen, het geven van namen, verwisselen van namen, verlovingen en dergelijke. Die feesten bestaan in zang en dans, en het nuttigen van spijzen. Hun zang is eentoonig, en wordt begeleid door tifa's, en de dansen zijn dezelfde als bij de strandbewoners.

Geestrijke dranken worden daarbij niet toegediend, daar ook zij geene sagueer en slechts weinig klapperboomen bezitten, en uit de laatstgemelde geen vocht weten te tappen.

In het maken van tifa's uit een uitgeholden boomstam, met eèn slangenhuid of leguanenvel overtrokken, hebben zij een zekere vaardigheid en ruilen de door hen gemaakte tegen andere goederen bij de strandvolken van Doreh en Mansinama, die, van allen arbeid afkeerig, mitsdien ook geene tifa's vervaardigen willen.

Deze tifa's hebben over het algemeen eene lengte van 2¼ voet, boven en onder eene doorsnede van 6 duim en loopen naar het benedeneinde naauw toe, om dan weder wijder uit te loopen, zoodat de boven- en benedenranden genoegzaam even wijd zijn.

De handgreep, waarmede men deze tifa's vasthoudt, is met snijwerk voorzien, en ook aan den boven- en benedenrand is eenig lofwerk uitgesneden. Een door den Heer von Rozenberg vervaardigde afbeelding van dergelijke tifa komt voor op de als bijlage Letter V V bij het verslag overgelegde teekening.

Opperhoofden hebben deze bergbewoners in den waren zin des woords niet. Wanneer een der hoofden van Doreh zulks goed vindt, dan benoemt hij den een of ander inlander, die hem eene dienst heeft bewezen, tot kapitein of singadji, schenkt hem bij die gelegenheid een hoofddoek, lost een geweerschot en de verheffing tot den gekozen rang is daarmede volbragt. Het aldus aangestelde hoofd heeft echter niet het minste gezag bij zijne stamgenooten, en kan zich alleen boven de overigen verheffen door moord of daden van geweld jegens vijanden.

Gelijk hierboven reeds met een enkel woord is gezegd, maken deze inlanders geene gevangenen, maar snellen hen, die bij oorlogen in hunne handen vallen, den kop. Slaven zijn mitsdien

bij hen onbekend. Intusschen kan van hen worden gezegd, dat zij minder wreed zijn, dan de strandbewoners, en dat alleen wraak over aangedanen hoon of den moord, op een hunner stamgenooten gepleegd, hen tot daden van geweld vervoert, welke zij echter nimmer jegens de strandbewoners van Doreh, waarvoor zij groot ontzag hebben, zullen plegen.

De inlanders van Aijambori herkomstig zijnde van den stam der bewoners van het noordelijk gedeelte van het Arfak-gebergte zoo zijn de zeden en gewoonten dezer laatsten bijna geheel gelijk aan die der eerstgenoemden, en worden mitsdien alleen de meest in het oogvallende verschillen in hunne gebruiken met die van Aijambori hier vermeld, ten einde in geene nuttelooze herhalingen te vallen.

De huidkleur der bewoners van den Arfak is gelijk aan die van Aijambori, maar hunne gelaatstrekken, ofschoon eene zekere mate van scherpzinnigheid aanduidende, toonen meer ruwheid, en hun stemgeluid is holler en heeft door de gewoonte van immer te schreeuwen, eene voor het gehoor onaangename heeschheid verkregen.

Hun blik is open, en met hunne helder zwarte oogen zien zij den hen aansprekende vrij in het gelaat.

Het zwarte wollige, sterk gekrulde hoofdhaar dragen zij op eene karakteristike wijze.

Enkelen krullen het in bosjes bijeen en binden het vervolgens zóódanig op het hoofd, dat de bolachtige gedeelten daarvan nagenoeg 2 duim verheven boven den schedel staan. Velen hebben tot 10 van dergelijke bosjes over het geheele hoofd. Anderen hebben daarvan een minder getal, maar binden alsdan juist boven op de kruin een gedeelte van het haar in eenen regt opstaanden pluim bijeen.

Nog anderen verdeelen het hoofdhaar in drie groote bossen, waarvan twee aan weerszijden der slapen horizontaal eenige duimen ver van het hoofd afsteken, terwijl een derde bos, insgelijks horizontaal, van het midden des achterhoofds uitsteekt. Bij zulke kapsels wordt ook de bij deze inlanders gebruikelijke driepuntige kam aan de achterzijde van den regts van het hoofd staanden haarbos gestoken, zoodanig, dat een groot deel der lange tanden en de geheele steel zigtbaar zijn.

Deze verschillende eigenaardige kapsels geven aan het gelaat eene uitdrukking van woestheid, welke nog vergroot wordt door het dragen van een of meer, sommigen zelfs van 5, plat uitgeslepen ronde zeeschelpen op een lap van boomschors vast gehecht, welke voor het voorhoofd wordt gebonden, en, indien er meer dan 3 schelpen aldus voorgebonden zijn, het geheele voorhoofd en de slapen bedekken.

Deze schelpen hebben eene dikte van een Nederlandsche *f* 2½ stuk en zijn van die of mindere grootte, naargelang van het aantal, dat gebezigd wordt. In het midden is een rond gat, ter grootte van een 25 cts stuk, en om den rand zijn kleine figuren regelmatig zwart ingebrand.

In het regteroor dragen de meesten drie of vier aan elkander hangende dunne ringen, uit koralen, schildpad of schelpen gesneden, en in de opening van het oor steken zij gewoonlijk een inlandsche sigaar (roko).

Om den boven- en beneden arm dragen zij ringen van zeeschelpen en rotting, en om het been, de kuit en om den enkel insgelijks ringen van zeeschelpen.

Al deze versierselen worden alleen door de mannen gedragen. De vrouwen krullen het hoofdhaar in elkander, waardoor het hoofd eene onnatuurlijke grootte verkrijgt en het aanzien geeft, als ware het door eene ruige muts gedekt.

Sommigen dragen eene enkele schelp van de hierboven beschrevene soort, doch eenigzins kleiner, voor het voorhoofd en slechts enkelen hebben rottingbanden om den bovenarm.

Het tatoueren der huid heeft bij deze inlanders in het geheel niet plaats en ook het branden van vlakken op de borst en armen is hun onbekend: trouwens de oorzaak, waarvoor die van Doreh zulks doen (reizen over zee), bestaat bij hen niet.

Deze bergbewoners huizen niet bijeen. Hier en daar treft men op het gebergte eene woning aan, doch beneden 800 à 1000 voet hebben zij hunne verblijven niet opgeslagen, uit vrees voor aanvallen van strandbewonende volken, hoofdzakelijk van die van de bogt van Wandammen (in het zuidelijk gedeelte der Geelvinksbaai.)

Slechts spaarzaam vindt men twee huizen in elkanders nabijheid, en elke woning is gebouwd tegen de helling van eenen bergrug zoodanig, dat men slechts van ééne zijde kan naderen.

Die huizen zijn, even als die van Aijambori, op palen of liever boomtakken en terzelfder hoogte uit den grond gebouwd, doch

overigens beter geconstrueerd. De bevloeringen, ofschoon slechts van bamboezen te zamen gesteld, zijn met rotting aan elkander verbonden en in sommige huizen zelfs met boomschors belegd.

De wanden zijn van boomschors en het dak is met zorvuldigheid in elkander gezet en met atappen of nipabladeren behoorlijk gedekt.

Langs de beide wanden, in de lengte van het geheele gebouw, vindt men eene doorloopende stookplaats en, met uitzondering van ééne afschutting, voor al de bewoners tot berging van het geringe huisraad uit aarden potten en pannen bestaande, benevens van een klein door atappen of nipabladeren afgeschut kamertje, waarin de vrouwen zich somtijds ophouden, is de geheele inwendige ruimte van het huis zonder afdeeling in vertrekken, weshalve al degenen, die daarin verblijf houden, hun nachtleger opslaan: enkelen op matjes, anderen slechts op de bevloering. — Tot het huis verkrijgt men toegang, aan de achterzijde, door eenen bamboezen ladder, welke in tijden van nood naar boven gehaald wordt. Aan de voorzijde, welke steeds zeewaarts is gekeerd, heeft men, even als op Aijambori, eene kleine gaanderij, van waar men een vrij uitzigt heeft over de zee, den geheelen omtrek en op het eenige, tot de woning toegang hebbende pad.

Van eene der woningen op dit gebergte is door den heer van Asperen eene teekening vervaardigd, waarvan de door den heer von Rozenberg gemaakte kopie als bijlage Letter I I hiernevens is gevoegd.

In een der bezochte woningen had den vorigen dag eene bevalling plaats gehad, en de kraamvrouw was, na op gelijke wijze als te Doreh in hare bevalling te zijn bijgestaan, met den jonggeborene overgebragt in een, op weinige voeten van het woonhuis daartoe opzettelijk opgeslagen, verblijf. Het was insgelijks op dunne palen ter hoogte van 14 voet opgerigt; had eene lengte van 6 bij eene breedte van ruim 3 voet en eene inwendige hoogte van de bevloering tot aan de nok van het atappen dakje van naauwelijks 4 voet. Wanden en bevloering bestonden uit gevlochten bamboes: de laatste, rustende op bamboezen, welke over de breedte van het gebouwtje zijn gelegd; en in dit, niet veel meer dan eene groote doos gelijkend, verblijf lag de kraamvrouw met haren zuigeling op een matje, beiden in den staat der natuur, uitgestrekt en moest daarin gedurende eenige dagen hare herstelling afwachten; haren echtgenoot alleen des nachts bij haar ontvangende, die zich tot dit arendsnest, waarin geene vensters

zijn, en waar slechts aan één zijde eene opening is, door welke men daarin kruipen kan, — den toegang verschaft door middel van eenen regtstandigen, met inkappingen voorzienen, bamboes.

Zonder beschutting van eenigen daarom staanden boom, is het in dit verblijf des daags ondragelijk heet, en des nachts door de koele berglucht tamelijk koud, zoodat men ook uit dit oogpunt beschouwd, zich ten hoogste verwonderen moet over eene gewoonte, om kraamvrouwen aldus te behandelen. De afzondering, waarin zij op die wijze wordt gehouden, is echter zóó groot, dat het aan niemand, behalve den echtgenoot, vergund is, op den beganen grond binnen eene op 4 voet rondom de palen, welke het huisje schragen, geplaatste afheining van dunne stokken te dringen.

Geestrijke dranken gebruiken deze bergbewoners weinig en, ofschoon de sagueerpalm in hunne lagere bergstreken groeit, tappen zij dien boom zeldzaam.

Van godsdienst is bij deze inlanders geen spoor, en de op Ayambori nog hier en daar in huizen aangetroffen Korwaar, is hier volstrekt niet in gebruik.

Van gezag voor of ondergeschiktheid aan hoofden of eenig opperheer is bij hen geheel geen sprake; wel treft men hier en daar een zoogenaamd hoofd aan, met den titel van kapitein, maar de zoodanigen hebben volstrekt geen gezag en het regt van den sterkste geldt bij hen als wet.

Zelfs de op Doreh, Amberbakin en enkele eilanden van de Geelvinksbaai zoo gevreesde Tidorezen boezemen de Papoea's van den Arfak zóó weinig ontzag in, dat zij bij het aan hen gebragte bezoek, het eerste, dat zij van Europeanen ontvingen, zich om de daarbij aanwezige Tidoresche hoofden, insgelijks de eersten dier natie, die den Arfak bestegen, in het geheel niet bekommerden en geen de minste blijken van hulde of eerbied aan hen betoonden.

Het Lid der Commissie voor Nieuw Guinea,
(*w. g.*) VAN DER GOES.

Gezien:
de Commissie voor Nieuw Guinea,
(*w. g.*) ROIJER.
〃 BECKMAN.
〃 Dr. J. H. CROOCKEWIT, Hz.

AANTEEKENINGEN NOPENS DE HUMBOLDTS-BAAI EN HARE BEWONERS.

De Humboldts-baai, den inlandschen naam voerende van Talokh Lentjoe, zonder dat is kunnen worden ontdekt, van waar deze herkomstig, of door wien die naam gegeven is, heeft aan zijne nagenoeg 1¼ mijl breede monding twee ongeveer 800 voet hooge kalkrotsen tot grens, waarvan die ten oosten den naam draagt van kaap Bonpland.

Het westelijk gedeelte der baai wordt begrensd door het Cycloop-gebergte; het zuidwestelijk gedeelte door de laatste heuvelrijen van die bergketen, en het overige zuidelijke deel is laag land, op den achtergrond door tamelijk hoog gebergte begrensd wordende.

Het oostelijk gedeelte der baai vertoont, tot op eenen verren afstand, mede laag land, dat aan den horizon bekroond wordt door het hooge Bougainville-gebergte.

In het zuidwesten der baai is eene 400 Ned. ellen breede straat, den toegang gevende tot eene tweede of binnenbaai, waarin het grootste gedeelte der bevolking is gevestigd, verdeeld in vier kampongs, respectivelijk den naam dragende van:

Oengramo.
Tobaddi.
Todoes.
Wawah,

terwijl in het westelijk gedeelte der buitenbaai zich nog twee kampongs bevinden, waarvan de namen onbekend zijn gebleven.

Deze beide laatsten zijn klein en bestaan uit weinige huizen, even als de kampong Oengrauw in de binnenbaai, maar Todoes

is groot en Tobaddi met Wawah zijn zeer groot, terwijl alle talrijk en de beide laatstgenoemde kampongs zeer sterk bevolkt zijn; kunnende het totale cijfer der bewoners van de beide baaijen naar gissing op ruim 5000 zielen worden geschat: een getalsterkte nergens op Nieuw Guinea's zuidwestkust in een zoo klein bestek gevonden.

De Papoea's van de Humboldts-baai zijn over het algemeen donkerder van huidkleur, grooter, meer gespierd en forscher van gestalte, dan die van elders. Intusschen vindt men onder de jongere mannen velen, die ligter bruin van kleur zijn.

Alle mannen gaan geheel naakt zonder eenige minste bedekking, en slechts enkelen onder hen verbergen een gedeelte van het schaamdeel in een kokertje, uit de gedroogde schil van eene kleine kalabassoort vervaardigd, in welk midden eene ronde opening is gemaakt. Aan de beide uiteinden loopt dat kokertje spits toe, en is in zijn geheel niet ongelijk aan den knop van een gewonen kurkentrekker.

Het hoofdhaar bij mannen en vrouwen is zwart, wollig en sterk gekruld.

Vermits evenwel eerstgenoemden de gewoonte hebben, om het met fijn gestampte roode kleiaarde, daartoe vooraf gebakken, te bestrooijen, zoo heeft het haar bij velen eene roodachtige, bij anderen eene donkerroode kleur bekomen, en is het vermoedelijk aan dit voortdurend bestrooijen toe te schrijven, dat vele ouden van dagen eene kale kruin hebben: iets, hetwelk nergens elders op Nieuw Guinea zoo veelvuldig is aangetroffen.

Over het algemeen wordt het haar korter afgesneden, dan bij de Papoea's van Doreh de gewoonte is, eenigermate op dezelfde lengte als bij de strandbewoners der Zuidwestkust. Enkelen echter laten de haren op het achterhoofd zeer lang groeijen, en maken dan daarvan eene vlecht, welke om het hoofd gelegd wordt en, het voorhoofd veel korter makende, aan de gelaatstrekeene onaangename uitdrukking geeft.

Zeer gesteld op versierselen, dragen de meesten vederen van den een of anderen vogel in het haar, terwijl enkelen daarin bloemen steken, of die om het voorhoofd winden. Sommigen hebben om het hoofd gewonden een dikken band van kasuarishaar, hetgeen bij dengene, wiens haren rood geverwd zijn, vreemdsoortig afsteekt.

Ook velen dragen in het haar een bamboezen kam, nagenoeg gelijk aan dien, welke elders op Nieuw Guinea wordt gebezigd,

maar met veel langere en fijnere punten. Sommigen binden aan het uiteinde van dien kam een blad, eenige grashalmen, of een stukje fijn uitgeslagen boomschors.

Kinderen en jongelingen wordt het hoofdhaar afgeschoren of kort afgesneden, met uitzondering van een twee vinger breede streep over het midden van het hoofd, van voren tot achter loopende, waarop het haar, op de gewone lengte groeijende, aan het hoofd der zoodanigen het aanzien geeft, nagenoeg als lag daarover de harige kam, welke vroeger de helmen der Nederlandsche kurassiers bedekte.

Overigens is het voorhoofd hoog en breeder dan bij andere Papoea's, maar de jukbeenderen zijn meer vooruitstekende.

De wenkbraauwen zijn dik en gewelfd; de zwarte oogen zijn niet groot, maar duiden bij velen schranderheid, doch tevens listigheid met eene zekere mate van woestheid aan, en missen over het algemeen, ofschoon zij dengene, die hen aanspreekt, driest in het gelaat zien, die goedhartige uitdrukking, den Papoea's van Kaimani en de Argoenibaai meest allen eigen. De neus is breed en plat met wijd uitstaande vleugels. Het kraakbeenig middenschot is doorboord, en allen dragen daarin een stuk bamboes, een rond gesneden stuk hout, of wel een langwerpig rondgeslepen steen (quarts). Deze neus-versierselen hebben eene lengte van 2 tot 4 duim bij eene gemiddelde dikte van een gewonen mans pink, doch er is ook een aangetroffen van ¾ duim Rijnlandsch dik. Zij zijn van steen, zóó zwaar, dat het verwondering moet baren, hoe deze inlanders dergelijke steenen in den neus kunnen dragen. Een daarvan is bij weging gevonden 4 lood (amsterdamsch gewigt) zwaar te zijn.

Sommigen hebben in den doorboorden neus twee met een touwtje aan elkander verbonden varkensslagtanden, welke alsdan, met de scherpe uiteinden naar boven gekeerd en tot onder de oogleden reikende, het gelaat eene zeer woeste uitdrukking bijzetten.

De lippen zijn dik; de tanden regelmatig en bij de jonge mannen wit, daar het gebruik van sirie en kalk slechts bij ouderen bestaat. De kin is scherp en puntig; de ooren zijn van gewone grootte en in de lellen dragen allen dunne schildpadden-ringen van 2½ à 3duim middellijn, waarin dan bij enkelen nog een of twee kleinere ringen mede van schildpad hangen.

Knevels dragen deze mannen niet, maar velen hebben eenen kort afgesneden baard om wangen en kin.

De stem is schor, een gevolg van het altijddurend schreeuwen.

Enkelen hebben de borst met haar bewassen, doch het tatoueren der huid of het branden van vlekken er op, is zeldzaam onder de mannen.

Om de beide armen dragen allen den gevlochten rottingband, ook elders op Nieuw Guinea gebezigd wordende, edoch niet zoo naauwsluitend als op de Zuidwestkust.

Zij, die zich alleen met dien band versieren, steken daarin afhangende halmen van eene welriekende grassoort of wel boombladeren. Verreweg de meeste mannen hebben echter, behalve de voorzegde rottingbanden, nog eenige ringen uit zeeschelpen vervaardigd, om den bovenarm, bij sommigen ten getale van vijf, den een boven den anderen, om iederen arm. Om den hals dragen allen eenig versiersel. Zij, die daarvoor geene welriekende grashalmen bezigen, hebben een collier van kleine zeeschelpen of varkenstanden aaneen geregen: bij den een eenigzins sluitende, bij anderen tot op de borst nederhangende.

Velen dragen bovendien een bont versiersel, uit groote varkenstanden te zamen gesteld, ter lengte van een halve tot drie vierde voet, bij eene breedte van 4 tot 8 duim, van onderen smal en naar boven breed uitloopende, waar tusschen in het midden op de helft der breedte en over de geheele lengte regelmatige figuren zijn ingelegd van roode en zwarte kleine ronde boontjes, van de soort, welke in het noorden van Celebes en de Molukken bij de inlanders aldaar gebezigd worden, om stofgoud te wegen en daar den naam dragen van „Saga."

Onbeschrijfelijk is de varieteit in deze borstversierselen, welke allen getuigen van eene zekere soort van smaak: daardoor en door eene menigte andere zaken het bewijs gevende, dat deze inlanders op eenen hoogeren trap van ontwikkeling staan, dan de overige bevolkingen van Nieuw Guinea; mitsgaders dat zij veel vatbaarheid bezitten voor de beoefening van handwerken en kunsten.

Eenige mannen dragen nog om het midden van het lijf eene soort van buikband, van achteren ter breedte van 4 à 5 duim en vóór smal toeloopende, bestaande uit aan elkander geregen regt op staande dunne stukjes bamboes, onder en boven met kleine schelpen versierd; of wel een twee vingeren breeden band van zwart geverwd gevlochten touw, kunstig met regelmatige figuren belegd met zeer kleine witte schelpjes, hetgeen daaraan een bevallig aanzien geeft.

De vrouwen zijn allen welgemaakt, middelmatig van gestalte,

minder donker van kleur dan de mannen, en hebben, bij sprekende zwarte oogen, schoone witte tanden en regelmatige, niet onbevallige gelaatstrekken.

Jonge meisjes gaan geheel naakt, maar de gehuwden bezigen voor dagelijksch gebruik als schaambedekking een uit geslagen boombast vervaardigd kleedje, dat van de heupen tot op de helft der dijen afhangt. Sommige dezer kleedjes zijn met regelmatig zwarte figuren, niet onbevallig volteekend. Bij feestelijke gelegenheden gebruiken de vrouwen echter schaambedeksels van zeer fijn geknoopt of gevlochten draadwerk, uit de fijne vezelen van den pisang koffoboom, met zwart gekleurde strepen of andere figuren doorweven en versierd aan het ondereinde met afhangende schelpen. Bij het loopen slaan deze tegen elkander en geven alsdan een klinkend geluid, even als doffe bellen.

Het hoofdhaar dragen de vrouwen gevlochten in kleine tressen, welke, aan alle zijden afhangende, een niet onbevallig aanzien hebben.

In de ooren dragen alle vrouwen groote schildpad-ringen, van 3 tot 4 duim middellijn, waarvan het aantal naarmate van den ouderdom toeneemt, zoodat er bij oude vrouwen tot 20 in ieder oor zijn geteld. De oorlellen worden daardoor lang uitgerekt en de gaten daarin zeer groot.

Meisjes dragen in de ooren geene ringen, en sommige vrouwen hebben door het middenschot van den neus, eene zwarten draad gestoken, waaraan bij enkelen eenige kleine koralen of schelpjes zijn geregen.

Het tatoueren is bij vele vrouwen in gebruik, hetgeen alsdan op de borst, rug en armen geschiedt. Enkelen branden zich figuren op de huid, en onder deze was eene vrouw, die over de beide zijden der borst, der schouders en van den rug twee regelmatig geteekende en evenwijdig loopende figuren had gebrand, zoodanig, dat de huid ter dikte van een Goudschen pijpensteel opgezet was. Hoewel vreemd, was deze versiering echter niet onbevallig.

Om hals en armen dragen vrouwen of meisjes geene versierselen.

De wapenen dezer inlanders bestaan in pijlen en bogen. De pijlen zijn meest alle van rotting of bamboes en varieren in lengte tusschen 3 en 6 voet.

De punten zijn lang, van zeer hard hout; meest alle van weêrhaken voorzien, en enkele dezer zeer kunstig uitgesneden, zoodat men, bij het zien daarvan, ook hierin het vernuft en het geduld dezer inlanders moet bewonderen.

De bogen zijn van buigzaam hout met eene pees van rotting en hebben eene lengte van 6 à 7 voet.

Met deze bogen en pijlen schieten zij zeer ver met veel juistheid en, bij eene daaromtrent genomen proef, troffen de pijlen op 100 passen een niet dikken boom, van zeer hard hout, en drongen meer dan 2 duim door de schors.

Parangs of andere ijzeren wapenen zijn dezen Papoea's geheel onbekend, en lansen bij hen zeer schaarsch.

De enkelen, welke onder hen gezien zijn, waren van ijzerhout, ter lengte van 10 à 12 voet, uit één stuk vervaardigd, met eene scherpe, van regelmatig en kunstig uitgesneden weêrhaken voorziene, punt; aan het ondereinde loopen dergelijke lansen dun toe.

Behalve deze wapenen hebben zij ook nog eene soort van dolk of ponjaard, welke in den linker rotting armband wordt gedragen. Deze dolk is uit een varkenspoot of een menschelijk dijbeen vervaardigd en aan de punt zeer scherp geslepen.

Schietgeweer is hun ten eenenmale onbekend. Zij leggen voor het losbranden van vuurwapenen groote vrees aan den dag, doch zijn volstrekt onbekend met de doodelijke uitwerkselen van een scherp schot.

De praauwen dezer inlanders zijn uitgeholde boomstammen en hebben over het algemeen eene lengte van 16 tot 30 voet. Men kiest daartoe geene te zware boomen, en ontdoet ze slechts van een vierde van hun dikte, zoodat de overige drie vierden, welke, na te zijn uitgehold, eene praauw daarstellen, die niet meer opening van boven hebben, dan om er in te staan, met het eene been voor het ander; terwijl door die wijze van bewerking alle praauwen op het midden der hoogte een buik hebben.

Deze praauwen voeren maar eene vlerk aan die zijde, waar ze op het water ligt, eenige voeten verder uitstekende, dan bij praauwen met twee vlerken, en waarvan de steunbalken aan de tegenovergestelde zijde insgelijks 2 à 3 voet buiten de praauw steken, doch niet op het water rusten.

Dergelijke vlerk is geheel van bekapt hout, en op het over de praauw liggende gedeelte is eene bevloering van bamboes, waarop de opvarenden hunne pijlen en bogen leggen, benevens een houten bak met eenig zand daarin, om vuur te branden. Voorts zitten zij, die niet roeijen, insgelijks daarop, en, tijdens het aanwezen der Etna in de Humboldts-baai, hadden deze inlanders ook hunne koopwaren op die bevloering gelegd.

Voor roer bezigen zij een langen riemspaan, en de riemen, waarmede naar welgevallen zittende of staande geroeid wordt, hebben eene gemiddelde lengte van 5 voet, met breede langwerpig ronde uiteinden of lepels, alle van fraai regelmatig snijwerk en relief voorzien.

Wijders loopen deze praauwen achter en voor spits toe, zonder hoog opstaande stevens, doch op vele praauwen is op een der uiteinden eenig lofwerk aangebragt, meestal een vogel of visch voorstellende, regelmatig uitgesneden en rood, zwart en wit geschilderd.

Deze praauwen voeren één mast, gemiddeld ter hoogte van 8 à 10 voet, en bij velen aan den top versierd met een bosje kasuaris-haar. Als zeil bezigen zij een uit den pandamus vervaardigde mat, langwerpig vierkant van voren. Mast en zeil worden naar willekeur naar de windzijde gekeerd, zoodanig dat het gedeelte der praauw, waar de vlerk op het water ligt, aan lij is.

Meest alle praauwen zijn op de zijden met regelmatige figuren ingebrand en zwart geschilderd. Het getal der opvarenden is zelden meer dan 4 of 5, en de roeijers weten die vaartuigen met eene tamelijke snelheid over het water te voeren.

Gelijk hiervoren is gezegd wonen deze Papoea's in geregelde kampongs in de binnen- en buiten- Humboldtsbaaijen.

De talrijkheid der woningen in ieder der kampongs, waarvan die met name Tobaddi uit 90 huizen bestaat, zoomede de bouw dier verblijven en het aanwezen van tempels voor hunne Godsvereering bewijzen almede, dat deze inlanders geene Nomaden zijn.

Deze kampongs zijn over eene groote uitgestrektheid gebouwd en, ofschoon in het water staande, hebben alle huizen gemeenschap met elkander door bruggen, of door kleine pleinen (om ze zoo eens te noemen), welke bijna om ieder huis zijn afgelegd door paalfunderingen, en het bevloeren van de daarover liggende balken met nibonglatten.

Ofschoon er geen bepaalde regelmaat in het nevens of achter elkander plaatsen der huizen bestaat, kan men toch aannemen, dat ze meer of min in twee rijen zijn gebouwd, waarvan de tweede of achterste rij de minste huizen bevat, en het geheel eenigermate in den vorm der figuren van een trictracbord (﹏) is daargesteld.

Alle huizen in iedere kampong hebben den hoofdingang naar dezelfde zijde, en in het midden der negorij is de tempel ge-

bouwd: eenigzins afgezonderd staande, doch met verscheidene op eenigen afstand van daar staande huizen door een groot plein rondom den tempel gemeenschap hebbende.

Twee kampongs als Wawah in de binnen-, en eene andere in de buitenbaai, zijn zoo digt nabij den vasten wal gebouwd, dat zij daarmede gemeenschap hebben, door middel van kleine, maar tamelijk goede bruggen.

De vier overige kampongs liggen op 100 à 200 el uit den wal en vormen mitsdien eilanden, alle door vaartuigen te naderen, doch waardoor en door de onderlinge gemeenschap van alle huizen met elkander de vlugt met praauwen, althans voor vrouwen en kinderen, bij vijandelijken aan- of nachtelijken overval, nàar het digt bijgelegen strand begunstigd wordt, en is deze misschien de oorzaak, waarom op de voorzegde wijze de kampongbouw is gevolgd.

Alle huizen staan op palen. Die paalfunderingen zijn tamelijk dik en de boveneinden daarvan staan omstreeks 3 voet boven hoog water.

Over deze fundering liggen ruwe onbekapte, minder dikke boomstammen, of zware takken als dwarsbalken en hierop ligt, binnen en buiten de huizen, de bevloering van nibonglatten, digt nevens elkander en met touwen stevig vastgebonden, zoodat men zich gemakkelijk daarover kan bewegen.

Op de dwarsbalken der fundering zijn de steunpalen aangebragt, waarop, ter hoogte van 3 voet boven de bevloering, andere balken zijn bevestigd, welke het dakgewelf schragen.

Tusschen de eerste steunpalen is de omwanding aangebragt, bestaande in de meeste huizen uit gabba-gabba: in sommige uit gevlochten bamboes, in het algemeen, gelijk gezegd is, eene hoogte hebbende van drie voet.

In die omwanding zijn twee openigen of deuren, iets minder breed dan hoog, aangebragt. Het in- en uitgaan is echter moeijelijk door het ruim een voet over die openingen hangende dak. Beide openingen zijn regt tegenover elkander en van gabba-gabba of bamboezen deuren voorzien, welke aan de binnenzijde gesloten worden door middel van touwen.

De daken van alle huizen zijn hoog, spits oploopend, voor kleine huizen vierkant; voor grootere woningen zes- of achtkant, en van de laatstgemelden bij sommigen 40 voet hoog.

In enkele huizen steunt dit hooge spitse dak op eenen in het midden der woning uit het water oprijzenden paal, waaraan, naar

gelang der hoogte van het dak, op een of twee plaatsen dwarsbalken aangebragt zijn, om het geheel te schragen, en verbonden zijn aan de zes of acht schuins oploopende dakbalken, stevig, niet regelmatig ineengezet.

Maar verreweg de meeste dier hooge huizen hebben geen paal in het midden, en alleen eene of twee, op eenigen afstand boven elkander van uit de 6 of 8 buitenbalken naar elkander toeloopende, dwarsbalken, zoo kunstig en stevig ineengezet, dat ze den bouwmeester tot eere strekken en eenigermate aan het binnenwerk der torenspitsen in Europa doen denken.

Alle balken, voor het dakgewelf gebezigd wordende, zijn meer of min vierkant bekapt.

De daken zijn gedekt met atappen, goed aaneengeregen, even als op de Ambonsche eilanden, en zelden ziet men een huis, waarvan de dakbedekking in verwaarloosden staat is. Vensters zijn in dak noch omwanding dier woningen aangebragt, en het weinige licht, dat daar binnen dringt, komt door de lage deuropeningen en door de reten der bevloering en omwanding. Het is mitsdien, zelfs midden op den dag, in deze huizen duister, doch door de hoogte van het dak en den bouw boven het water niet benaauwd binnen.

In het huis vindt men, naar gelang der grootte, een, twee of meerdere kamers van gabba-gabba wanden zonder zoldering, doch met eene deur, insgelijks van gabba-gabba afgesloten, waarin zich de vrouwen en meisjes ophouden.

Langs de wanden binnen 's huis hangen varkenstanden, varkenskoppen en bladen schildpad, niet van die in den handel onder den naam karet bekend, welke hier zeldzaam zijn: enkele aarden pannen en groote aarden potten (martevanen), een en ander door hen zelf uit roode kleiaarde zeer net gevormd en goed gebakken wordende, en eindelijk eene stookplaats, een houten bak met zand gevuld, waarboven in vele huizen een bamboezen toestel is aangebragt, niet ongelijk aan het boveneinde van eenen zel (?) schoorsteen, maar met eene bevloering van bamboezen latten, om daarin visch te rooken.

In groote huizen zijn twee of drie dergelijke stook- en rookplaatsen.

Voorts leggen zij hunne pijlen en bogen langs de wanden of steken ze in de omwanding.

Matwerk, om op te slapen, is nergens aangetroffen, doch om het hoofd te steunen, als zij rusten, bezigen deze inlanders een

regte houten lat van 1 à 1½ duim breedte en lang 2 à 3 voeten met twee houten pooten aan wederzijden ter hoogte van 5 à 6 duim.

Zooals uit het voorafgaande blijkt, heeft iedere kampong een tempel. Dergelijk gebouw is opgetrokken in den achtkantigen vorm der groote huizen, maar met een veel hooger dak, waarvan de met eenen vogel of eenig ander figuur versierde spits 60 tot 70 voet hoogte boven de bevloering heeft.

De daken der groote tempels bestaan uit twee deelen, waarvan het bovenste op het onderste is geplaatst, niet ongelijk aan de daken der mahomedaansche Mizzighits.

Bij tempels van deze bouworde steken op de acht zijden, aan den onderrand van het bovenste dak, verschillende figuren van vogelen en beesten uit, gesneden uit hout, en geschilderd of althans gekleurd. Die beelden zijn van natuurlijke grootte en voor zooveel zij bekende viervoetige dieren, visschen of vogelen voorstelien, tamelijk juist nagebootst.

Tusschen deze beelden hangen guirlandes van klapperbladen en halmen van welriekend gras; terwijl bij alle tempels de, één voet over de omwanding, uitstekende dakrand behangen is met guirlandes van gedroogde vruchten en uitgeblazen schildpadeijeren.

De daken van alle tempels zijn met atappen gedekt, en in de 3 voet hooge gabba-gabba omwanding zijn vier in de rigting der windstreken ongesloten openingen gemaakt.

Het binnenste der tempels is een groot achtkant ruim; bij enkelen met eene uit het water tot in de spits van het dak oprijzende paal in het midden en alsdan omhangen met halmen van het zoo even genoemde welriekende gras.

Langs de wanden binnen het gebouw ziet men guirlandes in den vorm van zware kettingen van hetzelfde gras; voorts varkenskoppen en varkensslagtanden, pijlen en bogen en hier en daar bamboezen fluiten van allerlei grootte en dikte.

Twee of meer uitgeholde stukken hout, eenigermate den vorm van praauwen hebbende, hangen op eenigen afstand van de wanden, en zijn daar, even als insgelijks opgehangen tifa's van verschillende grootte, om door er op te slaan geluiden van verschillende toonen voort te brengen. Aan de wanden hangen voorts nog bogen en pijlen en in de bevloering zijn op eenigen afstand van, doch evenwijdig tusschen de vier deuropeningen, vierkante

gaten van 10 à 12 voet bespaard, waarin houten bakken zijn geplaatst van nagenoeg één voet diepte. Deze bakken zijn bestemd, om daarin vuur te stoken, doch zulks schijnt alleen bij godsdienstige plegtigheden of wel des nachts plaats te hebben, daar bij geen der bezoeken in eenigen tempel ontstoken vuren zijn gevonden, wel de asch van uitgebrande of uitgedoofde vuren.

Rondom die stookplaatsen in de ligplaats der jongelingen, die deze tempels bewaken, en de daarbij staande toestellen, om het hoofd op te doen rusten, getuigen dat de bewakers niet allen slapeloos blijven.

In eenen tempel was in het midden aan het gewelf opgehangen een langwerpig rond schild van boombast of ligt hout vervaardigd en, aan de zigtbare zijde, wit geschilderd met langwerpige roode en zwarte punten langs de zijden.

Uit een anderen tempel stak boven den hoofdingang een liggend mannelijk beeld, met het aangezigt naar beneden gekeerd en met een onevenredig groot geslachtsdeel. Het geheele beeld had eene lengte van omtrent 3 voet en was overigens zeer regelmatig gesneden.

Vóór alle tempels is aan eene zijde eene door bamboezen bogen met klapperbladen behangen omheining of wel eene afschutting van atappen, eene soort van voorhof daarstellende, welke men moet doorgaan, om in den tempel te komen; en eindelijk is rondom alle tempels, zelfs om die, welke midden in het water staan, een plein of opene ruimte, waarvan de bevloering, even als die in den tempel en in de huizen, uit nibonglatten bestaat.

Welke de Godsdienst is, die deze Papoea's belijden? Welk wezen en hoedanig zij hetzelve aanbidden? .... Deze zijn vragen, die door gebrek aan de kennis der taal dezer inlanders onbeantwoord moeten blijven. Uit hunne weigering, om toe te laten, dat bij bezoeken in dezen tempel op eene der fluiten geblazen of op de tifa's of praauwen geslagen werd, kan worden afgeleid, dat het voortbrengen van geluiden op die instrumenten, met hunne Godsvereering in verband staat en het vermelde in het verslag der Commissie, bij gelegenheid van het steken eener Nederlandsche vlag uit het dak des tempels in de kampong Tobaddi, toont aan, dat het toen plaats gehad hebbend blazen op fluiten en het dansen daarbij eene hunner tempeldiensten is.

Dat intusschen alle voorwerpen in den tempel eene zekere

mate van heiligheid in zich bevatten, is daardoor gebleken, dat bij herhaalde bezoeken in verscheidene tempels alle verzoeken, om een der fluiten tegen eenige hun dienstige voorwerpen in ruiling te mogen medenemen, bepaaldelijk van de hand werden gewezen, en aanhoudend minnelijk aandringen daarop van de zijde der bezoekers in het laatst met toornige blikken werd beantwoord.

In den morgen van 2 Julij slaagde evenwel eene hernieuwde poging tenzelfden einde beter. Men stond het medenemen van eene fluit eindelijk toe, maar niet dan met dringend verzoek (door teekenen duidelijk te kennen gegeven), om het voorwerp in eenen doek te wikkelen; na aldus verborgen, buiten den tempel en in de sloep te brengen. En toen hieraan was voldaan, en de sloep wilde afsteken, sprong een der Papoea's uit den tempel daarin, en liet, zoo lang men zich in de binnenbaai bevond, niet toe, dat dit instrument uit den doek en van onder de bank, waar het geborgen was, werd te voorschijn gebragt.

Er is dus aan die fluiten en welligt ook aan de overige in den tempel voorhanden voorwerpen iets geheimzinnigs verbonden, waarvan de opheldering tot meerdere bekendschap met de zeden en gebruiken van dit volk moet worden verschoven.

Welke de hoofdbezigheden zijn der inlanders kan met volkomen zekerheid niet worden medegedeeld.

De jagt op wilde varkens, door middel van pijlen en boog, behoort daartoe. Het groot aantal varkenstanden en koppen, allerwege gezien, bewijst dit, en de gespierde forsche houding der mannen, de goed ontwikkelde gestalten der vrouwen, staven het, dat beiden veel dierlijk voedsel nutttigen.

Ook op vogelen maken zij jagt. De vederen, welke zij in hunne haren steken, de bosjes casuarishaar, door hen ten sieraad aan de masten der praauwen of om het hoofd gewonden, duiden aan, dat hunne pijlen en boog ook dergelijke vogelen weten te treffen.

Voorts wordt de vischvangst sterk door deze inlanders beoefend. Zij bezigen daartoe veelsoortige netten, kunstig door hen geknoopt uit draden van de vezelen des genemoebooms gemaakt, en aan welke netten men, om ze te doen zinken, groote zeeschelpen bindt. Wijders weten zij den visch met pijl en boog, met eene bewonderenswaardige juistheid, in het water te treffen; en eindelijk bedienen zij zich van elgers, om groote visschen

of schildpadden te steken. Deze elgers zijn eigenlijk niet anders, dan een bundel digt aaneen gebonden pijlen met lange, zeer scherpe punten van zeer hard hout en niet voorzien van weêrhaken.

Land- of akkerbouw staan bij deze inlanders eenigermate op den achtergrond, rijst, djagong, noch suikerriet teelen zij, en het voornaamste, dat zij kweeken, zijn, voor zooveel is kunnen blijken, kladdie, olie en pisang, benevens klapperboomen en tabak.

Hunne tuinen voor den aanplant van aardvruchten en pisang, zijn ompaggerd op eene wijze, van hunne zorg daarvoor getuigende.

Overigens vervaardigden zij, of hunne vrouwen, potten en pannen uit de, aan alle zijden de Humboldtsbaai omringende, roode kleiaarde, en hebben zij daarin eene groote mate van bedrevenheid: getuige de groote martevanen, welke in hunne huizen gezien zijn.

Maar, behalve het opgenoemde, houden zij zich nog bezig met snij- en beeldhouwwerk, gelijk uit de beschrijving hunner pijlen, praauwen en tempels kan blijken; en hebben zij het daarin tot eene mate van volkomenheid gebragt, welke verwonderenswaardig is, vooral wanneer men in aanmerking neemt, dat hun de daartoe vereischte instrumenten geheel ontbreken en zelfs gewone messen uiterst schaars bij hen zijn.

In het hartste ijzerhout snijden zij desniettegenstaande de meest regelmatige figuren en bootsen menschen of beesten tamelijk natuurlijk na.

Het snijwerk, op de bamboezen kokers, waarin zij hunnen tabak bergen; op klappernoten uit louter tijdverdrijf —, zou een handwerksman in dat vak in Europa tot eere strekken.

Boven dat gemis aan ijzeren instrumenten voor snij- en beeldhouwwerk, bezitten zij ook voor het bewerken van grootere stukken hout, voor hunne praauwen of voor den bouw hunner huizen en tempels, niets dan steenen bijlen uit groensteen (serpentijn) vervaardigd, aan welke zij, door ze te slijpen, eene tamelijke mate van scherpte weten te geven.

Voor teekenkunde hebben zij een bepaalden aanleg, want gaf men hun een potlood en een stuk papier in handen, dan teekenden zij, die dergelijke voorwerpen zeker nimmer te voren gezien hadden, met de uiterste naauwkeurigheid en met vaste hand,

eenen vogel of visch op eene wijze, dat het ieders bewondering opwekte.

Welke de bezigheden der vrouwen zijn, behalve den huisarbeid, is niet kunnen blijken. Welligt dat zij zich onledig houden met het knoopen van zakken van allerlei grootte, om het een of ander in te bewaren, en zonder welken zak geen man zijn huis verlaat; zoomede met het knoopen van schaamtedeksels voor feestelijke gelegenheid, welke een en ander uit de tot draden gesponnen vezelen van den pisang-koffoboom worden gemaakt.

Veldarbeid schijnen de vrouwen evenwel niet of althans weinig te verrigten, daar hare ligtere huidkleur en de weinige ruwheid harer handen zulks zouden staven.

Uit het vorenstaande kan worden afgeleid, dat wilde varkens, vogelen, visch, welke laatste zij om ze te bewaren, zeer goed weten te rooken, benevens kladdie, olie, pisang en klappernoten, een groot deel van het voedsel dezer inlanders uitmaken. Zij eten voorts sago, vermoedelijk als pap (papeda), daar pannen, om sagokoeken te bakken, niet zijn aangetroffen; maar, hoedanig zij hunne overige spijzen bereiden, is niet kunnen blijken, maar wel, dat zij geen zout of eenig surrogaat daarvan kennen. Ook zij leven dus en zijn welvarende zonder dit, volgens sommigen, voor den mensch onontbeerlijk zilt te nuttigen.

Spaansche peper groeit hier niet en wordt mitsdien door deze inlanders almede bij hun voedsel niet gebruikt.

Geestrijke dranken, zelfs sagueer, zijn hier onbekend, en als muzijkinstrumenten zijn in de tempels de bovenvermelde bamboezen fluiten en tifa's gevonden. De laatste zijn uit een dikke bamboes of een uitgehold stuk hout vervaardigd ter lengte van 1½ à 2 voet bij eene doorsnede van 4 duim tot 1 voet; regt op en neder, en voorts zonder handvatsel of eenig snijwerk en aan het boveneinde bedekt met eene leguanenhuid of een stuk uitgeslagen boomschors.

Welke ziekten onder deze inlanders heerschende zijn, is niet gebleken.

De huidziekte, bekend onder den naam van cascado, is ook hier verspreid, maar minder algemeen dan elders en onder de vrouwen komt zij zelfs zeldzaam voor. Genees- of heelkunde kennen zij intusschen niet, daar verscheiden mannen met groote en kleine wonden zijn gezien, welke zelfs niet eens tegen den invloed der lucht of schadelijke insecten bedekt waren.

Hunne dooden begraven zij op het gebergte, maar op welke wijze is niet kunnen blijken.

Tijdrekenkunde is hier niet geheel onbekend, daar zij bij maanmaanden weten te rekenen, en daarmede tijdsbepalingen voor de toekomst en het verledene vaststellen. Of zij echter van den loop der zon, de maan en de sterren eenig begrip hebben, deze alle of sommige bij naam kennen, is niet bekend geworden.

In het tellen hebben zij het tot grootere volkomenheid gebragt, dan op de meeste plaatsen van Nieuw Guinea, daar zij honderdtallen en welligt hoogere cijfers kennen.

Van hunne herkomst kunnen hoegenaamd geene berigten worden gegeven. Het kort verblijf in de Humboldtsbaai, maar vooral het gebrek aan taalkennis, heeft het inwinnen van berigten daaromtrent onmogelijk gemaakt.

Geheel onbekend met de voorwerpen uit de beschaafde wereld, kennen deze inlanders ook geenen spiegel. Maar het verdient opmerking, dat waar die elders aan Papoea's vertoond werd, deze eerst met verwondering en gespannen aandacht, daarna met welbehagen hun beeld in den spiegel teruggekaatst zagen. De Papoea's van de Humboldtsbaai daarentegen waren daarvoor bevreesd, wendden hunne oogen van den spiegel af en gaven immer door teekenen te kennen, dat men dit voor hen onbegrijpelijke glas moest wegnemen. De vrees overwon alzoo de hun anders aangeboren nieuwsgierigheid.

Hoofden hebben deze inlanders, en voor zooveel is kunnen worden nagegaan, één in iedere kampong. Omtrent zijnen titel en zijne magt zijn echter geene inlichtingen kunnen worden verkregen, doch het is wel voorgekomen, dat zijn gezag van weinig beteekenis is.

Het regt van grondeigendom, of althans op de aanplantingen van den grond, is onder deze inlanders bekend en het op de Ambonsche eilanden gebruikelijke verbod tegen het plukken van vruchten aldaar, bekend onder den naam van „Sassi", is ook in de Humboldtsbaai in zooverre in zwang, dat vóór of om vruchtdragende boomen door den eigenaar een klappertak, of een stok, met eenige klapperbladen daaraan gebonden, wordt geplant ter wering van anderen.

Uit het voorafgegane blijkt alzoo, dat de bekende voortbrengselen van den grond zijn eenige aardvruchten, sago, pisang, klappernoten en tabak. Ook djamboe is hier gevonden en eene an-

dere vrucht, van de grootte van eenen appel, even rond, groen van schil, wit en eenigzins zacht van vleésch, maar zeer aromatisch en van een aangenamen, zoeten smaak.

De Papoea's gaven aan deze bij iedereen op de beide schepen zelfs bij den Hoekom van Mansinama (Doreh) onbekende vrucht den naam van „kokko."

Wilde muskaatnoten zijn dezen Papoea's onbekend, en komen dus vermoedelijk op de gebergten rondom de Humboldtsbaai niet of slechts schaars voor. Wilde kaneel (koelit lawang) en masooibast wordt er daarentegen gevonden, doch of beiden of een dezer voortbrengselen hier in groote hoeveelheid voorkomen, kan niet worden medegedeeld.

Karetschildpad is zeldzaam in de Humboldtsbaai en van het aanwezen van tripang is niets ontdekt.

Het vorenstaande zal eenigermate kunnen aantoonen, dat de Papoea's van de Humboldtsbaai op eenen veel hoogeren trap van ontwikkeling staan, dan de overige bevolkingen van Nieuw-Guinea, en dat zij, ondanks hunne afzondering en het volstrekt gemis aan omgang met meer beschaafde volken, de Papoea's van Doreh en der Zuidwestkust in elk opzigt verre achter zich laten. Fier, stoutmoedig en vermetel, treden zij hunnen vijand stout te gemoet of wreken zich op hem, die hun schade toebrengt. Als bewijs daarvoor kan onder anderen strekken, behalve het medegedeelde in het verslag der Commissie nopens het gebeurde met den kommanderenden officier van Z. M. stoomschip Etna, dat een Papoea, voorzien van eenen elger, daarmede door de geopende patrijspoort van de hut des officiers van administratie van gemelden bodem, terwijl deze des middags in die hut ter ruste lag, iets willende ontvreemden, in de uitvoering werd gestoord door gemelden officier, die, het feit bespeurende, den elger aanvatte en eenige punten daarvan afbrak, doch te gelijk moeite deed, om dat voorwerp den Papoea uit de hand te trekken. De dief liet echter van zijnen kant niet los, en toen deze worsteling om het bezit van den elger eenige oogenblikken geduurd had, nam een andere in dezelfde praauw staande Papoea eenen pijl, stak daarmede meergemelden officier in twee vingeren en noodzaakte dezen alzoo den elger los te laten, waarmede de Papoea's zich toen verwijderden.

Moge ook al hunne steelzucht eene schaduwzijde van hun karakter zijn, hunne overige goede eigenschappen wegen daartegen

ruimschoots op; en bij opleiding tot meerdere beschaving en verlichting is van de Papoea's der Humboldtsbaai, alles goeds te verwachten: iets dat men van den meer stompen en vadsigen Dohrees of den goedhartigen, maar luijen bewoner van Nieuw-Guinea's Zuidwestkust niet zoo onbepaald zeggen kan.

Het lid der Commissie voor
Nieuw Guinea, belast met de leiding,
(w. g.) VAN DER GOES.

Gezien:
de Commissie voor Nieuw Guinea,

(w. g.) ROIJER.
" BECKMAN.
" Dr J. H. CROOCKEWIT Hz.

LIJST VAN VERSCHILLENDE HOUTSOORTEN VOOR HUIS- EN SCHEEPSBOUW BRUIKBAAR, WAARVAN DE BOOMEN TE DOREH EN DESZELFS OMSTREKEN GEVONDEN WORDEN.

---

1. Kajoe tawan.
2. 〃 besi.
3. 〃 buwarauw.
4. 〃 samar merah.
5. 〃 pannie.
6. 〃 kuning.
7. 〃 sukon papuwa.
8. 〃 siesir.
9. 〃 putak putak.
10. Kajoe tjaumbul papuwa.
11. 〃 salawaku.
12. 〃 gutan.
13. 〃 katapan.
14. 〃 palalah.
15. 〃 salamulie.
16. 〃 upas.
17. 〃 lansa oetang.

BESCHOUWINGEN NOPENS DEN STAATKUNDIGEN TOESTAND DER ONDERSCHEIDENE DEELEN VAN NIEUW GUINEA, ZOO MET BETREKKING TOT DEN REGERINGSVORM, ALS TEN AANZIEN VAN DE VERHOUDING ONDERLING TOT DE MOLUKSCHE VORSTEN EN TOT HET NEDERLANDSCH-INDISCH GOUVERNEMENT.

Bij artikel 2 der instructie voor de commissie, belast met een wetenschappelijk en deskundig onderzoek, nopens de meest geschikte punten voor eene vestiging van het Nederlandsch gezag op de Zuidwest- en Noord-kusten van Nieuw Guinea, is het inwinnen van berigten, zooveel mogelijk naar hetgeen in den hoofde dezes staat vermeld, voorgeschreven.

Ofschoon in het verslag der voorzegde commissie en in de daarbij gevoegde bijlagen Letter A, K, T en CC reeds enkele mededeelingen zijn vervat, tot het boven vermelde in verband staande, is het niettemin voorgekomen, dat bij afzonderlijke nota die verspreide opgaven moeten worden te zamen gevat en met het ontbrekende aangevuld, ten einde alzoo te pogen, zooveel mogelijk aan den voorgeschreven last te voldoen.

Nieuw Guinea wordt door den Sultan van Tidore beschouwd, als een onderdeel van zijn gebied uit te maken, en de vorsten van dat rijk hebben, zooveel hunne middelen zulks gedoogden, successivelijk eenige deelen van dat uitgestrekte eiland meer of min daadwerkelijk onder hun gezag gebragt.

Dat gezag strekt zich uit op de zuidwestkust tot aan de ri-

vier Oeta Nata en op de noordkust tot aan het noordwestelijk deel der Geelvinksbaai, met al de om die kusten gelegen eilanden en met inbegrip der geheele westkust, of Wonim di Bawa, hetwelk op de kaarten van Melville van Carnbeé abusievelijk als Wonim di Atas staat aangeteekend.

De overige deelen van Nieuw Guinea zijn voor de geringe middelen, waarover de vorsten van Tidore reeds sedert lang kunnen beschikken, om hun gezag uit te breiden en te doen eerbiedigen, te verre verwijderd van den zetel des rijks; en de woeste geaardheid der bewoners van vele dier landen hebben de pogingen, welke van tijd tot tijd zijn aangewend, om ook deze bevolkingen tot onderwerping te brengen, steeds doen mislukken, zoodat men ten laatste daarvan heeft afgezien, immers tot zoolang men bij magte zijn zou, daartoe meer krachtdadige middelen in het werk te kunnen stellen.

Verre intusschen daarvan, dat de onderwerping der opgemelde gedeelten van Nieuw Guinea, zich uitstrekt tot *al* de bewoners dier landen, bepaalt zij zich slechts tot de strandbewoners, zoowel der vaste kust, als van de om en nabij de kust gelegene eilanden.

De meer binnenlandsche of bergbewoners, ook wel in navolging van hetgeen in de overige deelen van den Molukschen Archipel gebruikelijk is, Alfoeren genaamd, erkennen het gezag des Sultans van Tidore in geenen deele; en zijn, ofschoon anders in uiterlijk aanzien niet verschillende van de strandvolken, onbeschaafder; op lageren trap van ontwikkeling staande dan de laastgemelden; allerwege onafhankelijke Nomaden, die immer leven in onderlingen oorlog, terwijl zij in sommige gedeelten zelfs anthropophagen zijn; en hunne krijgshaftige geaardheid alle denkbeeld om hen door dwang aan gezag te onderwerpen, geheel doet wegvallen.

Sedert wanneer Nieuw Guinea door de vorsten van Tidore gerekend wordt, onder hun gezag te staan, kan met zekerheid niet worden opgegeven; maar bekend is het, dat toen in 1678 door den Opperkoopman Keijts [1] met de hoofden (koningen) van Tatangaar en Roembatte op Wonim (di bawa) namens de Oost-Indische kompagnie kontrakten werden gesloten, de West-Zuid-

1 Valentijn Oud- en Nieuw- Oostindie, 3de deel Bandasche zaken, bl. 62 en volgg.

west en een groot deel der Noordkusten van Nieuw Guinea reeds onder Tidore's gebied behoorden. [1]

Het meer dadelijk gezag over die deelen van Nieuw Guinea strekt zich echter niet veel verder uit, dan tot den aanvang der 18de eeuw, van welk tijdvak af de Tidoresche vorsten met gewapende praauwen, waaraan de naam van hongievloot werd gegeven, de kusten van Nieuw Guinea meer regelmatig bezocht en hunne magt aldaar gevestigd hebben, door de onderworpen volken periodieke schattingen op te leggen in goederen en slaven, daarbij pogende hun invloed over de strandbewoners te bestendigen door op verschillende deelen van Nieuw Guinea hoofden aan te stellen met rangen en titels, aan andere volken der Molukken ontleend, edoch te gelijkertijd, naar willekeur, rijken stichtende, dan wel de bestaande verdeelende of vergrootende, zooals het belang der Tidoresche heerschappij zulks medebragt.

Aldus ontstonden in lateren tijd, hieronder nader te vermelden, rijken, doch, niettegenstaande deze handelingen, was, bleef en is nu nog het gezag der Tidorezen meer gevreesd, dan geëerd en heeft hunne heerschappij, ondanks haar langen duur, nergens vaste wortelen geschoten of eenige sporen van ontwikkeling verspreid: zelfs de Mahomedaansche Godsdienst is het den Tidorezen niet kunnen gelukken, in weerwil van de herhaaldelijk daartoe aangewende pogingen, allerwege onder de strandbewoners van Nieuw Guinea te verspreiden; en de belijders dier leer, die men op de eilanden der west- en zuidwestkusten aantreft, hebben, even als de meeste der door den Sultan van Tidore aangestelde hoofden, het Islamismus niet omhelsd, dan door dwang of uit bejag naar den verkregen rang.

Als bijna zeker kan men dan ook aannemen, dat de Mahomedaansche Priesters van oostelijk Ceram, welks bewoners op vele gedeelten van Nieuw Guinea's West- en Zuidwest-kusten, een tamelijk uitgebreiden handel drijven, bij hunne vreedzame bezoeken van lieverlede meer proselieten zullen maken, dan het den Tidorezen tot dusverre door dwang is gelukt.

Intusschen worden die pogingen door het rijk van Tidore veeleer aangemoedigd, dan tegengewerkt, daar het in de versprei-

[1] Nota omtrent de staatkundige verhouding van de landen, uitmakende het gebied der Molukken van den commissaris A. L. Weddik, Bijlage Letter B zijner missieve ddo. 10 Januarij 1848 No. 128, geheim.

ding der leer des Islams onder volken, die over het algemeen geene godsdienstige begrippen hoegenaamd hebben, niet zonder reden, een krachtigen hefboom ziet voor de uitbreiding zijner magt.

Let men daarentegen op de wijze, hoedanig de hongietogten der Tidorezen de kusten en eilanden van Nieuw Guinea hebben bezocht, dan kan het geene verwondering baren, dat godsdienstige begrippen daardoor niet algemeen zijn voortgeplant, en de ontwikkeling der bevolking daarvan geen gevolg is geweest.

Immers de Tidorezen, met uitzondering van eenige Rijksgrooten, staan, zelfs nu nog op een weinig verheven standpunt van beschaving; de opvarenden hunner praauwen zijn woeste Alfoeren van Halmaheira; en de komst dier vloten op Nieuw Guinea, welke steeds gekenmerkt werd door het met geweld invorderen der voorschreven schattingen, welke veeltijds het vermogen der schatpligtigen te boven ging, kon mitsdien de aanleiding niet zijn, om de leer van Mahomed ingang te doen vinden, of door voorbeelden van meerdere beschaving op de ontwikkeling der Papoea's te werken.

Integendeel het was niet vreemd, dat de bewoners der bezochte streken, bij de nadering harer overheerschers, zoo ver mogelijk, de wijk naar het binnenland namen, en de door Tidore aangestelde hoofden alleen achterlieten, om de in oorlogen buit gemaakte slaven en de door de bevolkingen daartoe bijeengebragte goederen, als schatting voor den gevreesden Heer en de uitvoerders zijner bevelen, uit te reiken.

Was men in het bijeenbrengen dier schatting nalatig of te karig geweest, dan werden daar, waar de gesteldheid des lands zulks eenigermate toeliet, de gevlugte bewoners nagespoord en door de op roof en moord gespitste Alfoeren vervolgd, om met het verlies van leven of vrijheid hunnen onwil, of hun onvermogen, te boeten.

En zoowel langs die kusten, waar de bevolking gevlugt was, als op de plaatsen, waar de opgezetenen het waagden de hongievloot af te wachten, dan wel verhinderd geweest waren te ontwijken, waren de bewoners gedwongen, boven de schattingen voor den Sultan van Tidore, den noodigen leeftogt bijeen te brengen voor de opvarenden der praauwen, die, nimmer tevreden met het aangebodene, dikwijls nog de aanplantingen der strandbewoners plunderden of vernielden en alsdan daarmede, voor ge-

ruimen tijd, de bezochte oorden van een deel der voedingsmiddelen beroofden. [1]

Deze enkele trekken zullen mitsdien genoegzaam zijn, om aan te toonen, dat de heerschappij van Tidore op Nieuw Guinea, gelijk is gezegd, niet geëerd, maar wel gevreesd is, en uit dien hoofde nimmer van dadelijken invloed op de ontwikkeling van dat land zijn kan.

Tot dusverre heeft dan ook de Tidoresche magt zich niet verder uitgestrekt, dan tot het doen opvolgen harer eischen, wanneer deze door de hongievloten werden voorgebragt. Was echter daaraan voldaan; de geduchte vloot de bedreigde kust ontweken; dan was het gezag van Tidore grootendeels verdwenen, en daarmede, in den regel, het kortstondig aanzien der door of namens den Sultan van gemeld rijk plaatselijk aangestelde hoofden en hunne magt over de inwoners verdwenen.

Aldus hebben ook nu nog de hoofden der verschillende rijken van Nieuw Guinea over hunne onderhoorigen weinig of geene magt; en ook die hoofden zelf eerbiedigen niet altijd de bevelen van Tidore.

De in het rapport der commissie vermelde handeling van den Radja van Namototte, om zich tegen de bevelen van den Tidoreschen Prins Amir uit de Argoeni-baai in den nacht heimelijk te verwijderen, kan daarvan ten voorbeeld strekken, en bewijst, dat indien die bevelen niet gewapenderhand worden ondersteund, ze ook bij de weinig beschaafde hoofden van Nieuw Guinea luttel ingang vinden.

De staatkundige toestand der bewoners van de onderscheidene deelen van Nieuw Guinea, met betrekking tot hunne verhouding tot de Moluksche vorsten, of beter gezegd tot den Sultan van Tidore, komt alzoo in weinige woorden daarop neder, dat die, gevestigd door geweld, alleen door vrees wordt in stand gehouden; doch dat eene afschaffing der hongievloten Tidore's gezag aldaar van lieverlede zou doen vervallen, en de voorzegde volken langzamerhand terugbrengen tot vroegere onafhankelijkheid: immers, indien geen andere magt, op betere grondslagen gevestigd, dan die waarop het bewind des Sultans van Tidore steunt,

[1] Hoedanig de hongievloten zich bij hunne bezoeken van Nieuw Guinea gekenmerkt hebben, zelfs in het bijwezen van een Nederlandsch oorlogschip, vindt men eenigermate beschreven in „G. F. de Bruijn Kops, Bijdragen tot de kennis der Noord- en Oostkusten van Nieuw Guinea, opgenomen in het Natuurkundig tijdschrift voor Nederlandsch-Indië" eerste jaargang IIIe en IVe aflevering.

zijn plaats inneemt en, bij bescherming van personen en eigendommen, orde en regt voor willekeur en geweld doet optreden. Wat nu betreft de staatkundige verhouding der hoofden en bevolking van Nieuw Guinea onderling, hieromtrent kan worden gezegd, dat ze in het geheel niet bestaat, bij de strandbewoners zoomin, als bij de bergvolken.

De laatstgenoemden zijn allerwege volstrekte Nomaden; en de eerstgemelden zijn het voor een groot deel insgelijks; verhuizende, zoodra zij zulks wenschelijk of noodzakelijk achten.

In hoeverre de hongietogten van Tidore dien Nomadischen toestand der strandbewoners in het leven geroepen hebben, kan niet worden bepaald, maar zeker is het, dat de schrik voor de komst dier vloten het zwervend leven heeft bestendigd, om zich daardoor te gemakkelijker aan de voldoening der schattingen te kunnen onttrekken.

Een gevolg van dat voortdurend veranderen van verblijfplaats is de slechte staat der woningen van de strandvolken, en uit dienzelfden hoofde de vereeniging van niet meer dan enkele huizen, of beter gezegd, hutten op hetzelfde punt.

Alleen daar, waar Tidore zijn gezag niet heeft doen gelden, vindt men geregelde kampongs, maar elders op slechts weinige plaatsen sporen eener voortdurende vestiging; en, zoo de kampongs te Doreh, Myfore en nog eenige weinige andere plaatsen daarop eene uitzondering maken, dan bewijst zulks niets tegen het Nomadische karakter harer bewoners, want ook zij verhuizen naar willekeur, en hunne woningen, hoewel beter gebouwd dan die op de Zuidwestkust, zijn echter verre van te kunnen worden vergeleken met die, aangetroffen in de Humboldtsbaai en (volgens informatien) met die der strandvolken van Tobi (Noordkust), waar het Nomadisch leven niet bestaat.

Bij zoodanigen toestand en bij het genoegzaam geheel ontbreken van gezag der hoofden over hunne bevolkingen, behoeft het geen betoog, dat er geene staatkundige verhouding tusschen eenige of al de bewoners van Nieuw Guinea onderling denkbaar is.

Vele hoofden zijn even Nomadisch als hunne ondergeschikten, en verscheidene hunner wonen met eenige weinige leden van hun geslacht in een alleenstaand huis, gelijk daarvan in het rapport der Commissie, onder anderen, ten voorbeeld zijn aangehaald de Radja's van Adie en Lakahia; de kapitein van Namototte enz.

De belangen van hoofden en onderhoorigen, mitsdien door

banden van zamenleving niet of slechts zeer wenig aan elkander verbonden zijnde, behoeft hier naauwelijks te worden gezegd, dat er nog minder sprake wezen kan van staatkundige verhouding of overeenstemming tusschen de wederzijdsche hoofden en bevolkingen der verschillende deelen van Nieuw Guinea. Integendeel, òf te ver van elkander verwijderd, om in eenige betrekking, de een tot den ander, te kunnen staan, òf elkander, wanneer zij naburen zijn, dikwijls beoorlogende en, vervoerd door de zucht naar menschenroof en moord, zelfs weêrloozen belagende, moet in dien toestand alle gedachte aan dergelijke verhouding wegvallen.

Was zij aanwezig, bestond er overeenstemming in denken en handelen bij de onderscheidene strandbewoners, Tidore had hun nimmer zijne wetten kunnen voorschrijven en ook elke andere heerschappij zou moeijelijk deze volken kunnen worden opgelegd.

Thans immer onder elkander verdeeld en bukkende voor het regt van den sterkste, zijn zij met weinig moeite te overwinnen geweest en zullen later even gemakkelijk in onderwerping komen voor elk ander, die de plaats van het Tidoresche gezag zal willen innemen.

En met betrekking tot de staatkundige verhouding der volken van Nieuw Guinea tot het Nederlandsch-Indisch Gouvernement valt op te merken, dat deze niet zoo gereedelijk te bepalen is, in verband tot de vraag: welk gedeelte van Nieuw Guinea geacht moet worden tot het Nederlandsch Indisch gebied te behooren.

Volgens de door Dr S. Muller in zijne „Bijdragen tot de kennis van Nieuw Guinea" [1] medegedeelde proclamatie van den 24sten Augustus 1828 (van welk stuk in het archief te Amboina geen exemplaar of afschrift voorhanden was, om ter raadpleging te kunnen worden gebezigd) is op voorzegden datum door Nederland in bezit genomen, „het gedeelte van Nieuw Guinea en „de landen daarbinnen liggende, aanvang nemende met den „141sten graad lengte, oostelijk van Greenwich, op de Zuid„kust, en van daar West-Noordwest en Noordwaarts op tot de „kaap de Goede Hoop op de Noordkust gelegen"; hetgeen al-

---

[1] Reizen en ontdekkingen in den Indischen Archipel, door Dr. S. Muller, uitgegeven onder de werken van het Koninklijk Instituut voor taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië 1ste deel.

zoo doet veronderstellen eene lijn, getrokken uit de Zuidkust op den 141sten graad Oosterlengte, dwars over Nieuw Guinea in noordwestelijke rigting, tot aan de voorzegde kaap de Goede Hoop, op 132° 45′ oosterlengte, met uitsluiting van het grootste gedeelte der Noordkust.

Op die wijze is dan ook, in de Engelsche kaart van den Indischen Archipel van Norie, het Nederlandsche gebied op Nieuw Guinea aangeteekend.

Maar daarentegen zegt het besluit van den Minister van Staat, Gouverneur-Generaal van Nederl.-Indië dd. 30 Julij 1848 L. V. geheim, in zijne omschrijving van de landen, behoorende tot de Residentie Ternate, dat het gebied van Tidore over Nieuw Guinea, „zich uitstrekt van af den hoek Saprop Mani (kaap Bon-„pland) 140° 47′ lengte beoosten Greenwich op de Noordkust; „langs die kust, de baai van Wandammen (Geelvinksbaai) tot „den hoek Kain kain beba (kaap de Goede Hoop), en verder „west-, zuid- en zuidoostwaarts op, tot aan de bij de proclamatie „van 24 Augustus 1828 voorloopig aangewezen grens op 141° „oosterlengte op de zuidkust; zijnde daaronder begrepen de „krachtens die proclamatie in bezit genomen landstreek .... „van en met Poeloe Adie tot den 141sten graad lengte beoosten „Greenwich (op de Zuidkust.)"

Deze grensbepaling is gemaakt naar aanleiding van het daaromtrent door den Gouverneur van Borneo, Commissaris voor de Molukken, in zijn boven aangehaald rapport van 10 Januarij 1848 N°. 128 geheim, gedaan voorstel en in overeenstemming daarmede zijn in 1850 over dit geheele gedeelte van Nieuw Guinea palen opgerigt, voorzien met het Nederlandsche wapen en het randschrift „Nederlandsch-Indië."

Het schijnt aldus daarvoor te moeten worden gehouden, dat de laatstgemelde omschrijving, hoezeer niet even als de inbezitname van 1828 door eene proclamatie voorafgegaan, de uitgestrektheid van het Nederlandsche gebied op Nieuw Guinea bepaalt.

In verband daarmede de aandacht vestigende op art. 3 van de op den 27sten Mei 1824 met de Sultans van Ternate en Tidore gesloten en thans nog bestaande overeenkomst, waarbij „de „volle oppermagt en souvereiniteit van het Nederlandsche gou-„vernement, over de rijken van Ternate en Tidore," (door ge-„noemde vorsten) erkend en daaraan volkomen onderwerping, ge-„trouwheid en gehoorzaamheid" beloofd is; mitsgaders op het be-

paalde bij art. 5 dier overeenkomst, dat de rijken van Ternate en Tidore „zich zullen uitstrekken over al die eilanden, welke toen in het bezit waren van elk dier kroonen;" en neemt men verder in aanmerking, dat de Sultan van Tidore zijn dadelijk gezag en heerschappij over Nieuw Guinea nog immer handhaaft door de aanstelling van hoofden en de zending van hongievloten naar verschillende deelen van dat land, — dan komt men tot het besluit, dat het Nederlandsch-Indisch Gouvernement in geene andere staatkundige verhouding tot het boven omschrevene Nederlandsche gedeelte van Nieuw Guinea staat, dan in hoedanigheid van Opperheer en Souverein over het rijk van Tidore, dat bij opgemeld artikel 5 is gehandhaafd in het bestuur „over al de eilanden, waarvan hetzelve in het bezit was;" doch volgt alsdan daaruit, dat die staatkundige verhouding, immers zonder nadere overeenkomst met Tidore, uit den aard van alle opperheerschappij, elke regtstreeksche inmenging van den Souverein in het dadelijk gezag over die landen, zonder tusschenkomst van den vorstelijken Leenman, verbiedt.

Door verschillende handelingen en bepalingen is de staatkundige verhouding van het Nederlandsch-Indisch Gouvernement tot Nieuw Guinea en zijn bevolkingen, met volkomen juistheid, moeijelijk te bepalen; doch men mag het intusschen daarvoor houden, dat zoo lang de boven geciteerde overeenkomst van 27 Mei 1824 van kracht is, die verhouding, van de zijde der Nederlandsch-Indische regering, geen andere kan zijn, dan die, welke, door tusschenkomst van den vorstelijken Leenman, den Sultan van Tidore wordt daargesteld.

Door de kortstondige vestiging in de Tritonsbaai is daarin geene verandering gebragt, want, behalve dat zij zich heeft bepaald tot het leggen van een garnizoen op Merkusoord, en het niet is gebleken, dat gedurende dien tijd, van daar uit, met de omliggende hoofden en bevolkingen staatkundige verhoudingen aangeknoopt of administratieve verordeningen daarop toegepast zijn, is met de intrekking dier vestiging alles weder gekomen op den vroegeren voet en de door den Gouverneur van Borneo, Commissaris voor de Molukken, in zijne bovenaangehaalde nota vermelde contracten van 1828 met de hoofden van Namototte, Lakahia enz. zijn, indien zij als geldig te beschouwen zijn geweest, door de intrekking van den post op Merkusoord vervallen.

In verband tot het voorafgaande schijnen dan ook de radja's

van Namototte en Aidoema hunne verhouding tot het Nederlandsch-Indisch Gouvernement te begrijpen, en zien zij, in de hun van wege de Indische regering ter hand gestelde acten niet anders, dan eene bevestiging der vroegere aanstellingen van den Sultan van Tidore, zonder daaruit eenig politiek verband tot het Nederlandsch-Indisch Gouvernement te trekken; te minder, omdat alle bevelen, welke hun, ook sedert de ontvangst van de opgemelde acten, gegeven worden, immer van den Sultan van Tidore zijn blijven uitgaan, en zij dus moeijelijk kunnen beseffen, tot het Nederlandsch-Indische Gouvernement in regtstreeksche staatkundige verhouding te zijn gekomen.

Zij, even als de overige, door den Sultan van Tidore aangestelde hoofden, beschouwen zich allen, zonder onderscheid, als ondergeschikt aan het rijk van Tidore en eerbiedigen de Nederlandsch-Indische regering enkel als eene magt boven genoemden Sultan gesteld. Eene andere politieke verhouding is hun onbekend, en zoude hun moeijelijk begrijpelijk te maken zijn, zoolang zij Tidore's gezag willen gehoorzamen en den Sultan van dat rijk hunne schattingen opbrengen moeten.

En de volken van Nieuw Guinea, deze zijn zoo mogelijk nog onbeschaafder dan de hoofden en, gelijk hierboven is gezegd, erkennen geene andere bevelen, dan tot welker uitvoering zij genoodzaakt zijn of worden: van staatkundige verhouding tot den een of ander hebben zij zelfs geen begrip en zullen uit dien hoofde, even gereedelijk den last opvolgen, hun door den kommanderenden officier van eenig Fransch of Engelsch oorlogschip gegeven wordende, als zij dien zullen gehoorzamen, hun door den kommandant van eenen Nederlandschen oorlogsbodem voorgeschreven.

Zamentrekkende al het vorenstaande, komt men in weinige woorden tot de slotsom, dat de staatkundige verhouding van het rijk van Tidore tot die gedeelten van Nieuw Guinea, des Sultans gezag erkennende, daarin bevat is, dat gemelde vorst de naleving zijner bevelen slechts van de strandvolken kan erlangen; en dat dit gezag, door de hongievloten van dat rijk aan de strandbewoners opgelegd, alleen door, of uit vrees voor die vloten, wordt in stand gehouden. Voorts dat tusschen de hoofden en bevolkingen van Nieuw Guinea geene onderlinge staatkundige verhouding bestaat; dat die hoofden over hunne onderhoorigen weinig of geen gezag hebben; en eindelijk dat de politieke verhouding der opgemelde gedeelten van Nieuw Guinea tot het

Nederlandsch-Indisch gouvernement bij hoofden en bevolkingen aldaar niet anders wordt beschouwd, dan als die van eene magt boven den Sultan van Tidore bestaande, waarvan zij de bevelen alleen door tusschenkomst van dien vorst ontvangen; gelijk dan ook de met het rijk van Tidore getroffen overeenkomst alle regtstreeksche inmenging in het bestuur over de volken van Nieuw-Guinea tegenhoudt.

Het behoeft, na het voorafgaande, ter naauwernood gezegd te worden, dat de regeringsvorm op de verschillende stranden van Nieuw-Guinea, voor zooveel de hoofden eenig gezag uitoefenen, even willekeurig is, als de bevelen van Tidore despotiek zijn; terwijl het voorts niet is gebleken, dat daar, waar de besturende hoofden nog mindere hoofden onder zich hebben, deze laatsten in de zaken van het bewind eenig noemenswaardig aandeel hebben, maar schijnen deze alleen daar te zijn, om den invloed van het rijk van Tidore, door hetwelk zij insgelijks zijn aangesteld, zooveel mogelijk uit te breiden en te beter de inning der schattingen voor den Sultan te verzekeren.

Overigens voeren de besturende hoofden der kustlanden, van den vasten wal zoowel als der eilanden, den titel van radja of singadji, en de mindere hoofden dien van Kapitein Laut, Kapitein, Hoekom, Majoor, Djoedjau, enz., terwijl, voor zooverre zich des Sultans gezag uitstrekt, Nieuw Guinea op de navolgende wijze thans is ingedeeld, nadat bevorens herhaalde wijzigingen daarin zijn gebragt, naarmate de belangen van Tidore zulks vorderden.

Beginnende met het zuidelijk deel, dan is het eerste rijk, dat men op de zuidwestkust aantreft, dat van Kapia, waarvan de grenzen, langs de kust, naar het zuiden niet zijn bepaald, edoch ten noorden zich uitstrekken tot aan Tandjong Boeroe. Dit gebied staat onder eenen radja, die in de kampong of negorij Kapia, niet verre ten zuidoosten van laatstgemelde tandjong, gevestigd is.

Van laatstgemeld punt tot in de helft der Tritonsbaai vindt men het rijk van Aidoema, waarvan de op het eiland van dien naam woonachtige radja, voor het gezag over de bevolkingen der bogt van Lakahia, nog een hoofd met den titel van radja van Lakahia onder zich heeft.

Verder westwaarts van uit het midden der Tritonsbaai tot aan Kamrao, in de baai van dien naam, heeft men het rijk van

Namototte, wiens radja op het zuidoostelijk gedeelte van het eiland van dien naam, met der woon gevestigd is.

Voorts heeft men van Kamrao westwaarts tot aan Tandjong Baik, met inbegrip der eilanden Kara en Adie, het rijk van laatstgenoemden naam, wiens radja op Adie verblijf houdt.

Van Tandjong Baik tot benoordwesten de Maccluwersbaai is dit gedeelte van Bonim di bawa gesteld onder het bestuur van vier radja's, als die van Tatangaar, Ati Ati, Roembatte en Tatipi; ieder voor een afzonderlijk gedeelte en respectivelijk verblijf houdende, de eerste en de beide laatstgenoemden nabij het zuidelijk deel der monding van de Maccluwersbaai, en de tweede op het eiland Ati Ati.

In het voorbijgaan moet hier worden opgemerkt, dat vroeger Wonim di bawa en een groot deel van Wonim di atas onder het gezag van Mysool stonden en, vermoedelijk uit dien hoofde, op de kaarten van Melville van Carnbeé langs een gedeelte der kusten van die landstreken staat aangeteekend, dat ze behooren onder Mysool. Die suprematie heeft echter thans geheel opgehouden.

Van af de grenzen van het gebied der vier opgemelde radja's, westwaarts, noordwaarts en noordwestwaarts tot omstreeks de Kaap de Goede Hoop, heeft men het rijk van Salawatti, waarvan de radja op het eiland van dien naam verblijf houdt, en, behalve het opgemelde gedeelte der vaste kust en de omliggende kleine eilanden, ook nog het grootere Batanta tot zijn gebied rekent.

Grenzende aan het uiterste oostelijk deel van laatstgemeld rijk, vindt men op de noordkust drie zelfstandige negorijen of kampongs, alle den naam dragende van Sorong, en ten oosten van deze, de insgelijks zelfstandige kampong Marwasaij; even als Sorong, elk staande onder het bevel van eenen Singadji.

Verder oostwaarts langs het noorderstrand tot in de Geelvinksbaai, vindt men het gebied der hoofden van Doreh, die als zoodanig over de strand- en bergbewoners van Amberbakin het gezag voeren; terwijl de verdere kusten der Geelvinksbaai verdeeld zijn onder den Singadji van Wandessi; de 12 radja's of Singadji's van Wandammen, wier bevolkingen onder even zoo vele kampongs zijn gerangschikt; den radja van Jaöer en de 14 radja's of Singadji's van Aropin, waarvan de bevolking insgelijks onder zoovele kampongs is verdeeld.

De namen dier kampongs, welke meest alle slechts uit enke huizen bestaan, zijn van

WANDAMMEN.
Wandebij.
Raäsi.
Kabauw.
Isoeri.
Antaribawa.
Ramiki.
Kaïbi.
Maropi.
Wamati.
Koeäri.
Manikessi.
Tjotir.
AROPIN.
Makien.
Wainaam.
Waisahoe.
Manawari.
Waskarien.
Singki.
Waoejo.
Kaij.
Waidobo.
Risi.
Demba.
Wafari.
Sarabi.
Waisiem.

Al verder zijn op de eilanden in en voor de Geelvinksb de navolgende hoofden aangesteld, als op

Roswaar een radja.
Iop 〃 Singadji.
Run drie radja's en een Singadji,

respectivelijk over de kampongs

Jande,
Siabis,
Roemena,
Waijer,
Mohr een radja.

Op de Zuidkust van Jopin (Jobi) de radja's van Ansoes Seroei en Ambaai;

Koeroedoes een radja.

Soak twee radja's en een Singadji,

respectivelijk voor de kampongs

Kordoor,

Maswani,

Roemsiauw;

Biak twee radja's

in de kampongs

Bosnien,

Saba;

Myfore drie radja's,

over de kampongs

Gradefoer,

Mansaray,

Amberpoer;

Amberpoer een radja.

Beoosten de Geelvinksbaai heeft des Sultans gezag zich nog niet doen gelden, en het is dus niet mogelijk van den daar bestaanden regeringsvorm eenige mededeeling te doen, evenmin als zulks nopen de bergvolken van geheel Nieuw Guinea kan worden gegeven.

Voorts moet nog worden vermeld, dat van de eilanden ten Noorden en ten Westen van Nieuw Guinea, behalve de reeds genoemde Waggeo met de daarom liggende kleine eilanden, wordt bestuurd door eenen radja, naar het eiland, waarop hij met der woon gevestigd is, den naam dragende, terwijl bovendien langs de stranden van Waggeo, nog vijf zelfstandige, elk door eenen Singadji, bestuurde negorijen gevonden worden, van den radja van Waggeo geheel onafhankelijk en genaamd:

Wateri.

Amba.

Waïdjoe.

Oesta.

Bisser.

Wijders staat het eiland Gebi met eenige daaromliggende eilanden onder het gezag van eenen Singadji, op Gebi verblijf houdende. —

En eindelijk is het eiland Mysool verdeeld onder de radja's van Mysool en Waijgama, respectivelijk op Zuidoost- en Noordwest-

kusten van Mysool gevestigd en over eenige omliggende eilanden tevens het bewind voerende.

Vele dezer regenten hebben mindere hoofden onder zich, even als zij, gelijk boven reeds is gezegd, door den Sultan van Tidore aangesteld, maar nog minder gezag uitoefenende, dan de magtelooze radja's en Singadji's, wier bevelen alleen dan worden geëerbiedigd, wanneer ze, zooals bereids is aangevoerd, ondersteund worden door Tidoresche hongivloten, of door de vrees voor haar komst, worden afgedwongen: een toestand, te beklagenswaardiger, omdat daardoor alle anders mogelijke ontwikkeling der bevolkingen van Nieuw Guinea tegengehouden en hun woeste aard of onbeschaafde staat bestendigd wordt.

Het lid der Commissie voor Nieuw Guinea,
belast met de leiding:

(*w. g.*) VAN DER GOES.

Gezien:
de Commissie voor Nieuw Guinea:
(*w. g.*) ROIJER.
〃 BECKMAN.
〃 Dr. J. H. CROOCKEWIT, HZN.

Bijlage, Letter K. K.

WOORDENLIJST

DER TE

DOREH EN OMSTREKEN

GESPROKEN WORDENDE

MYFOORSCHE TAAL,

VERVAARDIGD DOOR DEN ZENDELING

OTTOW,

IN HET HOLLANDSCH OVERGEBRAGT EN GERANGSCHIKT

DOOR

Dr. J. H. CROOCKEWIT Hzn.

A.

Aanbrandsel.	Pappeer.
aangenaam.	mafen, dambié.
aangezigt.	omkasi, wassoewansi.
aankleven.	ikrajif.
aanleggen.	sipvavi, siso.
aanranden.	kariaijer.
aansteken.	kokoen, koen, pam.
aanstellen. (tot negorij's hoofd)	demara.
aanstellen. (tot minder hoofd)	kōssibbier.
aanwezig.	konjeokkoróre.
aanzien.	mam, maim.
aanzienlijk.	tiaangar.
aap.	podem.
aardbeving.	tătăwaīr.
aarde. (land)	Saprop, ipian, bemapeer.
ach.	njamo.
acht.	waar.
acht en tachtig.	samfoer di waar sifir waar.
achtermiddag.	mandvie.
achterste.	oerndi, kroeri.
acht honderd.	oetin di waar.
achting.	doembarkat.
achttien.	samfoer sifir waar.
adder.	seren.
ader.	oerik.
afdalen.	dado, saboe.
afgezant.	alferoes.
afgod.	karoewar.
afsnijden. (het haar).	priefna.
afzakken.	beki, satoe, dado.
akker.	djaf.
alang-alang.	arir.
aldaar.	oeroewa.

blazen.	oewaoef.
blik.	toetam.
bliksem.	weweer.
blind.	ipraif, waroerif.
blinken.	weweer, daasdef, daasbedef, korebko.
bloed.	rük.
bloedzuiger.	ajja.
bloem.	ambai, ismorek.
blusschen.	saferi.
blijven.	siwaabsi, sorsinsi, kani.
boei.	kabrak.
boek.	refo.
bokkelucht.	issnarem, jowede.
boog.	mirid.
boog en pijlen.	mariamin, maria sare.
boom.	kiram, riri.
boomwol.	monggoem.
boor.	robibeer.
bord.	beensaja.
borst.	aandeendi.
borstel.	koffroni.
borstlap.	sansoem bewaar kaandeendi.
bovenlanden.	bomberewa.
branding.	ikrob.
breed.	basarbam.
breijen. (netten).	sroet.
breken.	kaar, imoek, kossoek.
brengen.	oeni, bori.
bril.	kassina oemgasi.
broeder. (zuster, oudere)	naik bebaja.
broek.	weerrauwer.
brokkelen.	iwiefif.
bron.	waarweer.
broodvrucht.	oeoer.
brug.	koffriroek.
bruid. (bruidegom)	inarem.
buigen.	kaonem, donek.
buik.	sneri, sombri.
buiten.	safiajer, seerwandi.
bundel.	bos.

buskruid.	oba.
bij.	oemboer.
bijna.	fianam.
bijten.	daarki.
bijvoegen.	ifnokbi, ifnokeer, ifnobek.

D.

Daauw.	Riem.
daar, ginds.	oroewa.
dag.	ras, rasosseer.
dadelijk.	knikoffa.
dagelijks.	rasnammis.
dageraad.	missersnaweer, arobabo.
daglicht.	disna.
dak. (atap)	oos.
dansen.	kommas, woor.
darm.	snewaria, snererol.
deelen.	ponki.
denken.	saroseer.
dertien.	samfoer sissir kior.
dertig.	samfoer di kior.
deze, die.	orni.
dienaar.	hamba.
dienen.	koeanoes.
dier.	roemoen.
dik.	ikpovi, ikopok.
dinding. (droog vleesch)	bakassa.
doek.	kroepepensie.
doekoe. (vrucht)	saindebefoor.
dommerik.	barbor.
donder.	kādādoe, kroeijer.
dondersteen.	kadadoemor.
donker.	ifnoerep, foffi.
dood.	imar.
doodelijk.	imaajer.
doof.	kwasiproo.
door.	raijo.
doorn.	waauek.
doorbreken.	ikar.
doorrijgen.	kossaar, saar.

doos.	boeka.
dorp. (negri)	menoe.
dorst.	nabroijer.
draaijen.	dibriwanda, rorin, kananoeijer.
dragen. (een armring)	kauwoeri.
dragen. (pikolen)	bara, wauweer.
drek.	kapoe.
drie.	kior.
drie en dertig.	samfoer di kior sisser kior.
drie honderd.	oetin di kior.
drinker.	kainem.
dronken.	kornseer.
droog.	issehoer.
droogen.	koressi.
droomen.	mafoe.
drukken.	panépni.
druppel.	idof.
drijven.	korrioijer, najomsie.
duif.	maismon.
duim.	wapimsibĕba.
duister.	wokkeer.
duit.	pipie.
duizelen.	rinoeripiarik.
duizend.	sjaran.
duizendpoot.	abrabojen.
dun.	mibrekip.
dwars.	kanbranoek.
dwerg.	berokwa, ibafiaba.
dij.	foffĕrsiē.

E.

Echo.	Somfărē.
echtgenoot. (man)	snoen.
echtgenoot. (vrouw)	narbiéda.
echtscheiden.	rirsoes, iririkoear.
een.	osseer.
een duizend.	oetin di samfoer, sjaan.
een honderd.	oetin.
eenige.	defies, debeso.
eenmaal.	osseer moenda.

eensgezind.	kajoefwoisosseer.
eerbewijs.	kokkoenem.
eergisteren.	jaarwendi.
eerst.	warpon, pon.
ei.	penoijer, penor.
eiland.	meos.
eindigen.	iminan.
eischen.	sampirre.
eklips.	wieerwar.
elf.	samfoer sisser osseer.
elleboog.	wapoermsi.
emmer.	papos naijer, tiba.
en.	sisser.
eng.	ifios.
erkennen, belijden.	kobbandier.
ervaren.	fani, fiafir.
eten.	kan, kaijen.
eveneens.	roepaosseer.

F.

Fakkel.	Awias.
feest.	robeankoebor.
flank. (zijde)	koffrani, sneppoenai.
flesch.	fioem.
flesch. (vierkante)	bottĕrăbă.
fluit.	dewomis.
fijn. (dun)	fiakmak.

G.

Gaan.	Kombran, kora, roea.
gaar. (rijp)	mibra.
gabba gabba. (tak van den sagoboom.)	amper.
gajong. (klapperdop met steel)	assoek.
gapen.	bewasraweer.
garen. (draad)	rawe.
garnaal.	mangkabberbĕbă, amos.
gast.	amber.
gat.	panggvi, imgir.

goedkoop.	kiakoerba.
golf.	Arak.
gondel.	kakara.
goochelen.	kokkinsor.
gordijn.	boeba.
gorgelen.	daarmoen.
goud.	brawen, mabiwa.
granaat.	padoeoweer.
gras.	abris.
graven.	koraasi.
groeijen.	isijoer, isoeijer.
groen.	mandoemek.
groente.	fawajen.
grof.	barbor.
grond.	saprop.
groot.	koba.
grootouders.	boem.
grot.	aweab.
grijsaard.	mansar.
gij.	aw, imko, inigo, wo.

H.

Haag.	Ajer.
haai.	tanban.
haan.	mansangkenkejan.
haar. (hoofd)	koem, soemboeraim.
haarbos.	mamboer befamangor, snoffernaja.
haarlòk.	nebon.
haat.	memrikoro.
hagel. (schiet)	pondoeroemor.
hakmes.	somber.
halen.	bari, doen, oeijen.
hals.	sosoeri.
halsdas.	sansoensansoeri.
halsketen.	esroen.
hand.	wrawaamsi.
handelaar	dakam.
handelen. (verkoopen)	bedokam.
hanekam.	somon.
hangen.	sjaif, sjawri.

A.

brandsel.	Pappeer.
;enaam.	mafen, dambié.
;ezigt.	omkasi, wassoewansi.
:leven.	ikrajif.
eggen.	sipvavi, siso.
anden.	kariaijer.
teken.	kokoen, koen, pam.
tellen. (tot negorij's hoofd)	demara.
tellen. (tot minder hoofd)	kōssibbier.
rezig.	konjeokkoróre.
ien.	mam, maim.
ienlijk.	tiaangar.
	podem.
beving.	tătăwaīr.
e. (land)	Saprop, ipian, bemapeer.
	njamo.
.	waar.
en tachtig.	samfoer di waar sifir waar.
ermiddag.	mandvie.
erste.	oerndi, kroeri.
honderd.	oetin di waar.
ing.	doembarkat.
:ien.	samfoer sifir waar.
r.	seren.
	oerik.
en.	dado, saboe.
zant.	alferoes.
l.	karoewar.
jden. (het haar).	priefna.
:ken.	beki, satoe, dado.
r.	djaf.
z-alang.	arir.
ar.	oeroewa.

katjangvrucht.	abrac.
katoen.	manggoen.
katoen. (rood)	iriek.
katoen. (zeer fijn)	moeriso.
keer. (wijl)	de.
kennis. (wetenschap)	koffarkōri.
kerven.	siopi.
ketel.	sere.
keuken.	ponfensoe.
kieuw.	assin.
kiekendief. (vogel)	mankangkan.
kiezen.	wassra.
kikvorsch.	robbebre, rowebre.
kin.	aundi.
kind. (aangenomen)	awak.
kind. (jongste)	roemgoen ifranep.
kind. (oudste)	roemgoen bepon raner.
kind. (doodgeboren)	roemgoen imardisneri.
kinnebak.	oerwabbrie, oeroendi.
kist.	broewa.
kittelen.	sangkaki.
klaarheid. (eener zaak)	kobandierja.
klapper. (kokosnoot)	sraa.
klapperdop.	obek.
klapperen.	sroppip.
klappertanden.	isrosseer, faijis.
kleeding.	sansoen.
kleven.	bekraif, oramko.
klein.	oemgoea, kapirare.
klip.	bossin.
klimmen.	dijek, dek.
kloven.	kossab.
knarsen.	darkfaini.
kneeden.	oefpopos.
knellen.	soesonek.
knipoogen.	darafroejif.
knoop.	kandsi.
knijpen.	wonggaia.
kogel.	pandoeroemor.
kom. (schotels)	been.
komen.	koffiaweer, maro, roma.

haarknoop)	dokeerno.
	kofnop.
	biabi, kobis.
	bis, wis.
ad.	makasnewaar.
:n.	koperem, kobrais.
	bajaraiwat, isrip.
	moor.
	kowamba.
	kossoejif, priem, kopperier.
	kowok.
'eeft.)	mangkapperbĕbă.
	koprīf, koraar, ifieer.
	kenggoenig.
	isip.
	spada.
	kuopraweer.
f.	mangbroek.
	nossas.
	kabessa.
	koesma.
n.	baakbeba.
n het been)	wessimoria.
	koffan, nibnejo.
kker.	robberbeer.
'peluw)	afiak.
ngka)	fimarares.
'dig.	briarbor.
	oerendai, tafarin.
iemen.	missoer.
	doeifroda, isijor.
	marijo.

L.

Beaweri.
awejik.
biaweer.
koffari, kombreef.
padamara.
koewain, fiorro.

langzaam.	faarnaja, awaben.
lans	menof.
lappen. (een kleedingstuk)	ikrafwepeer.
lasschen.	koppami.
leelijk.	nabeba.
leeren.	farkori.
leerling.	moerit.
lezen.	wasja.
leger.	bara.
leguaan.	robĕrok.
lek.	idof.
lekker.	māfen, daanbié.
lenking. (eene vrucht)	mes.
lepel.	ajoek.
leunen.	samdēmi, piangeroi.
leven.	kiénem, kieneman.
levensmiddelen.	robean.
lever.	kein.
liefdadigheid.	bĕnabĕ.
liefkozen.	kosoem.
liegen.	auggur, rarijis.
ligchaam.	kraf.
ligt. (niet zwaar)	imoeran.
limon. (vrucht)	aoffeer, djodi, kiabeer, angr
links.	wambossere.
lip.	swaroērembrie swaroērie.
list.	sreerobéna.
loeri. (vogel)	mangjauwer.
loeven.	farabenapes.
lof.	wenabier.
lokken.	boeksreri.
longen.	papisen.
loochenen.	fioris, fierofepen.
lood.	ribin.
loskoopen.	faroeer.
loslaten.	perri, poeer.
lui.	nasraumba.
luis.	oeoek, nenes.
lijden. (schipbreuk)	deerroekki, (kapar)
lijnwaad.	kroeben.

M.

Maagd.	Snoengoeboor, ingoeboor.
maan, maand.	paik, akakice, roweswor.
maan. (nieuwe)	paikbabo, paikimgir.
maan. (1ste kwartier)	paik rowar.
maan. (volle)	prik isiper.
maan. (2de kwartier)	paik ipeïf.
maan. (donker)	paikanie riorirapé.
maankring.	jersram.
maar.	bope.
mager.	kiarar, bekokojer.
magtig.	napoekso.
mahomedaan.	sram.
maïs.	kostela.
majesteit.	fiam anggori.
maken.	froer, froeïjer.
makker.	tandoer, batti.
mand.	waais.
mandje.	meer.
manga. (vrucht)	awa.
mank.	sisejir.
markt.	boetoe.
mast.	paddaren.
mat. (van stroo)	jaarkamone.
medelijden.	swara, wāndi.
meelworm.	snoe.
meer. (meerder)	benoeweer, weer.
meisje. (dochter)	imamai.
melaatsch.	mangkabo.
melk.	soes.
mensch.	kwasa.
mes.	pamarao, ino.
met.	affa, be.
meten.	kokkarawa, oekoer.
midden.	fandoe.
middag. (12 uur)	arkok.
mier.	anier.
mikken.	fninis.
mild.	benabe.
milt.	piamijen.

misdaad.	dossa, sasar.
misschien.	koffiar, samsien.
modder.	sapropanemen.
modderig.	ikionem.
moeder.	inani, snāri.
mond.	spari, swabri, kamkoweer.
monding.	meri.
mooi.	ibjé.
mooijer.	bebiéja.
morgen.	misser.
morgen. (ochtend)	aro.
morgenstond.	disna.
muis.	roweffraarsnaweer.
muskiet.	momes.
muts.	kafaion.
mijn. (uw, zijn)	beda, bena, ieda.

N.

Naad.	poessom.
naaijen.	kossip.
naakt.	biabeer.
naald.	riet, wairoes.
naam.	snorre, snori.
naamgenoot.	samfari.
naäpen, napraten.	somfari.
nabij.	fandaar, fianam.
nacht.	rob.
nacht. (van)	robandaandi.
nagel.	wea.
namelijk.	imboi, beri.
nangka vrucht.	aknak.
navel.	sneppoendi.
nazien.	soeeerfsăso.
neef.	napir.
neen.	roba, naba.
negen.	sioe.
nek.	sasoeriknam.
nest.	nais.
neus.	koskosna, snoembi, snori, korore
neusgat.	snoppondi.

	kiamajoe, afis.
	koppersi.
	babo, biabo.
	merbiais.
	nau.
	koffieri.
ls.	weer.
›t.	robaim.
ı.	broeoer.
ruch t)	kris.
›aker. (vogel)	waimoir.
uskaat.	sankawa.
	werire.
g.	arimeain.

O.

aardvrucht)	Kakejer, oebi.
	mani.
en.	kofrani.
	soepibawa, iriwab.
rukken.	boemanggenem, koorrijajor.
›gger. (van eenen balk)	isori.
›eunen.	issoemie.
›eken.	maini, soeeer, saso.
›sbaar.	koffis.
	koffoor.
	pejek, imbrata.
ken.	immisba, uvoor.
nen.	fambabri.
›ten.	jersfarmoje, kosmako.
ren.	saoesīssori.
›n.	dabier.
gen.	nia.
›en.	dores.
htbaar.	sneriïmais.
›.	onggar, sreer.
	ngōmsi.
›el.	ngāmsimoor.
›lik.	sesasoe.
tante van vaderszijde)	boekmanie, mambai, marigoemie.

oor.	knasi.
oorlog.	semberop, simoerniais.
oorversiersel.	robefa.
oorveeg.	beasri.
oost.	moerim.
openen.	basi.
opgaan. (de zon)	dabeer.
ophelderen.	kobandier.
opleiden.	farkini.
oprapen.	sissera, sisfrai.
oprollen.	koppaarki.
opschuiven.	kwaimboer.
opstoppen.	piossi.
opstijgen.	dabeer.
opvaren.	dejek.
opvoeden.	kadoei, bìarek, koffoni.
orde. (reglement)	wasorp, fundoerna.
oud.	imgoe, oengoe.
ouderdom.	sosseda.
overgrootmoeder.	akkaki.
overladen.	ifo, ifoifeus.
overwogen.	misserwendi.
overschot.	mamor, nianria.
overschot. (van eten)	peaur, peaurerja.
overstrooming.	irwaa.

P.

Paal. (onder een huis)	Aujor, rire.
paard.	djarak.
paardenvlieg.	rankaniak.
paars.	beriik.
pacht.	bos.
pak.	panggoeni.
palmwijn.	swain.
papaija.	assowa.
paradijsvogel.	mambevoor.
parang.	soember.
parel.	mistiki.
partijdig.	kokkesie.
pas. (zoo even)	kuikirni.

	kapparsi, siri.
	marisan, moor.
ı.	weerkioe.
	issos.
	wapimsioenggoen.
	beef, beefjodi.
	fanda.
	robesaseer.
.	berarbad, kofeni.
.	bekroif.
	ambofen.
	kokejer.
rergif.	bonajoer.
	besaarbam.
	riaken.
	konaren, snermoea.
.	snarinwaijer.
n. (laboe)	bāti, ariain.
	monke, djina.
	korowaar.
rden)	oeren, tafaria.
	wa, wai.
nd.	isam.
.	kokkoeki.
(valsche)	kowoor.
	waarweer, waarbejegir.
	iko, pisang, ikoeboer.

R.

gen.	Spom.
	rembrie, andier.
	kossouke.
	kossoem.
	kwaar, rapē.
	mekkin, imigoen, daarneer.
ıerm. (pajong)	paum.
	waambaarkakoe.
	napees, inapes.
.	kokkori.
	isnarem.

rib.	rabese.
riet. (dik)	awéer.
ring.	snoenbapin, kawin.
rivier.	waarbekki.
roeijen.	boris, kotoris.
roepen.	door, oeori.
roer.	fara, rembet.
rollen.	biarek.
rond.	ipenok.
rondom.	kojar.
rondwandelen.	simbron, moenda.
rood.	pierper.
rook.	idaas.
rooven.	fassaijer, spasejais.
rottang.	kabrapakrek.
ruim.	sanandaar.
rijk.	niaro, kajan.
rijkdom.	kajanja.
rijst. (in den bolster)	vaas.
rijst. (gekookt)	vaas.
rijstketel. (priok)	oerimkausa.

S.

Sabel.	Spada, soemberkwaim.
sago. (gekookte)	kioem.
sago. (raauwe)	bariam.
sagopap. (papeda)	soe.
sap.	roer, indoer.
sarong.	sree.
schaar.	inobemoek, inopaibemoek.
schaduw.	kadoep.
schatten.	arta.
schedel.	arwoerie.
scheenbeen.	wessimoerief.
scheeren.	iprif.
scheiden.	faspari.
scheiten.	bekapoe.
schel. (luid)	imoarem, koeboer, riokki
schelden.	ifiaki.
schemering.	wekkier.
schenken. (inschenken)	wauek, baki, sesari.

.	pas, tieba.
. (water.)	koppar.
ʼan glas of pot)	iniejif.
	isaar.
ι.	fnakbesarbie.
.	kossopkroeben, imsajefsapoeki.
	koen.
	jif.
l.	waumis.
	kossoef.
	ninimai.
	koppar.
	rowessoroeweer.
zuster)	dorisbee, nobee.
ɪken. (een tuin)	imobes.
der. (of moeder)	manjori.
on.	njiori.
ι.	roemoorsi.
	ajif.
blad.	adoearsiwamsi.
n.	koribo, korib, kopasfau.
.	iprif.
	kosrajer, koweswak, wain.
ʼen.	kaar.
n.	kandoor, beboren.
t.	paam.
n.	kossos.
.	faas.
	oenef.
ı.	ikraijer, marares, koekf.
	woes, kawáwoer.
	kandijen, ifnoeweer.
fout)	sassar.
	niaki.
	popokem.
.	kowo.
	nain.
	women.
	oenirandi, worsirowori, roeasna, korani, kopreer, kwami.
ɪn het hoofd)	ampeermaso.

slag.	basroeki.
slang.	manggoeano, ikok.
slapen.	denef.
slaperig.	denefmin.
slavin.	womenbier.
slecht.	borbor, ibebo.
slechts.	moenda.
slikken.	kormi, kossossi, oearni.
slim.	fiofie.
sloot.	waarbekki.
sluiten.	kosrismi, bekondsi.
slijk.	ikionem.
slijpen.	kojas.
slijpsteen.	keroe, kojas.
smaak.	kansāso.
smeden.	kokkam.
smelten.	froer bewaijer.
snaarinstrument.	sonkkeer.
snel.	fasau, fasaubesin.
snellen.	ifraar, embrar.
snoeimes.	mangkang karoewa.
snorken.	snoriyok.
snot.	kamerif, is nof.
snijden.	karok.
snijtand.	nasi.
soeplepel.	kasaif.
soort.	ruvini.
speeksel.	onanef, konanef.
spelen.	kofnok.
spiegel.	kansina, krasko.
spinnekop.	arswojer, kabokkaki.
splijten.	kossop, kopponis.
spook.	manoeen.
sport.	kokar.
spraak.	sansoembrie.
sprei.	kokara.
spreken.	kowois.
spreuk.	ajat.
springen. (in het water)	ariain, samsoen.
sprinkhaan.	asses.
spuwen.	anenef.

	robeon.
	dores.
	poerari.
ı.	dowokoekoe.
ok. (voor rijst)	oesri.
.. (rijst)	kossoei.
	kokoekki.
	kiarauk, krau.
	keroe, bossin.
ist.	moe.
(ter zijde)	korris, koppis.
	snau.
	attaroewa, mak.
	nobri, ipakrek, ipokso.
der.	inanggouri.
	wowi.
en.	komnā, imnā.
	fasis.
	imbram.
	kopressa.
	afio.
n.	daarnăm.
g.	ipakrik.
	dasfof, dawasfafierba.
.	koekoeëwi.
damp.	kramajoe, ofio.
	kossoepak, koessoesis, kossokopi.
	waamdoffier.
	ikwak.
	ifnokmanggenemso.
	ninimai, sinar.
	sounek, siksa, sibisjara.
	swan.
	kopiossie.
	koor, vooskoor.
en.	kwaarsoijer.
.	jēren.
	sion.
	mamami.
et.	kop.
	manserem.

T.

Taal.	Wab.
tachtig.	samfoer di waar.
tak.	snau.
talisman.	aimamoen.
tam.	fiofier.
tand.	nossi.
tang. (van bamboe)	kiasma.
tang. (knip)	armian.
tante. (moeders jongere zuster)	nanggoeni.
tante. (vaders oudere zuster)	sraarbebu.
tatoueren.	bepoko.
teeder.	sasoejer, imbrekip.
teeken. (merk)	wroer.
teen. (aan den voet)	wessiwapimsi.
tegenwoordig.	pimbirbei, deersna.
tillen.	kokori.
terug.	kossiweer.
terugdraaijen.	rorim beanggar.
terugkeeren.	koboer, boerweer, kossiweer.
tien.	samfoer.
tikken.	sampier.
tin.	rebeer.
toen.	jampassi.
tokkelen.	kajoefkonik.
tong.	kopreendi.
toorn.	inpik, missoor, kabo.
toornig.	jadoedoen.
top.	swanjoer.
tot. (bij)	di, ro.
tot.	maro, offa, ro, faro.
touw.	kabrai.
touw. (tali api)	marom.
traag.	swampemba.
tranen.	waarriroeweer.
trekken.	nasobi, nasiob.
tripang.	pimam.
troebel.	miāmim.
trom. (tifa)	jadif, roberok.
trom. (groote)	kabesāran.

trouwen.	firboek.
tuin.	djaf.
tusschen.	fandoe.
twaalf.	samfoer sisser soeroe.
twee.	doei, soeroe.
tweetal.	soemsoemnis.
twee en twintig.	samfoer di soer sisser soeroe.
tweeling.	isasopeer.
tweehonderd.	oetin di soero.
twintig.	samfoer di soero.
twist.	famfabrie.
twijfelen.	jernaunaweer.
tijd.	rassomondireki.

U.

Uijen.	Bawa.
uitdooven.	saferi, imbreer.
uiten.	nadi, sobeen.
uitrusting.	sansonberaik.
uitschateren.	koffari.
uitsnijden.	snouweer.
uitsteken.	weporrinsi.
uitstrekken.	siobi, imbreer, koppas.

V.

Vadem.	Rof.
vader.	mami, dai, kamari.
valdeur.	kerouwokossopbesoep.
vallen.	sappi.
vangen.	koffori.
varkenshol.	roemprien.
vasthouden.	oeoef, joefi, jakin.
vastmaken.	koppoemi.
vechten.	moen, fanfabrie, kowesie, kosoriki.
veder.	mamboer.
veel.	naboor.
veelkleurig.	rowesso.
veertien.	samfoer sisser fiak.

veertig.	samfoer di fiak.
vegen.	sradamboer.
vel.	jif, rieb.
venster.	ponggir.
ver.	koewarin.
ver, vreemd.	amber.
veranderen.	sraarriswesseweer.
verbergen.	jokfi.
verbieden.	doeaarkki.
verbinden.	kopami.
verbranden.	koen.
verbranden, verschroeijen.	inanem.
verbrokkelen.	moen, moejiën.
verbijsterd.	rewonpiarik, barborke.
verdeelen.	bewaroasie.
verdolen.	sosasoe.
verdwijnen.	ibiomen.
vergeten.	finandirri.
vergif.	daar.
verhindering.	koffararoen.
verhuizen.	boer.
verkoopen.	biobi.
verkouden.	kossijif.
verkrijgen.	kosma.
verkwisten.	daandadoe.
verliezen.	biori.
vermengen.	narwarren.
vermoeid.	imejer.
vermoorden.	moen, moffrie.
vermeenen.	naforkoor.
verwekken.	padadorim.
verrigten.	froeri.
verrotten.	imkok.
verruilen.	farowoe, forweer.
versch.	bobo.
verstand.	fiafier.
vertelling.	fifaja.
vertrek.	siïm.
vervloekt.	ifrasi.
vervolgen.	oesri, waijomi.
vervolgens.	besseri.

	komara.
len.	faroweer.
;en.	joo, besijoi.
erd.	jokmamo.
:en.	fandoer.
	mafen, krafběba.
	fiak.
lerd. 450	oetin di fiak.
veertig.	samfoer di fiak sisser fiak.
	wapīmsi.
	ijin.
k.	kojoe.
.	ma, pam.
	padiramoe.
	isak.
iis.	awab.
	krafkakoe.
	bapprejir.
ener praauw)	ajas, adie adie.
	ran.
	iriob.
(kleine muskiet)	momes.
p het oog)	brikken, sjanwon.
r.	bewaijer.
	bekkie.
	ifrahasie.
	ifraske.
	kossrau.
	biambrawes.
	sioweer.
	wessi.
:.	wessiwamia.
	maan.
	ifo.
	kosso.
n.	pietipper.
fd.	aandaandi.
ers.	ahoki.
len.	snornebee, kokkingson.
ed.	fiasos.
rend.	mandaririo, isnamis.

voorts.	proir, poerke.
voorzien.	besiānson.
voorzigtig.	awaber, faniberi.
voorzijde.	braweer.
vork.	assiābekoekȳni.
vouwen.	wampeer.
vragen.	sori.
vragen. (vergiffenis)	kossoma.
vrede.	sesamfeer.
vreezen.	omkaik.
vreten.	kiarmomen.
vroeger.	bepon.
vrouw. (echtgenoot)	snori, swambrie, bin.
vrijgeven. (een slaaf)	fassparie.
vrucht.	bon, aibon.
vuist.	oepri.
vullen.	kewi.
vuur.	voor.
vuurslag.	mannirimanjoer.
vijand.	simsoorĭais.
vijf.	rim.
vijfhonderd.	oetin di rim.
vijftien.	samfoer sisser rim.
vijftig.	samfoer di rim.
vijlen.	bekikier.
vijlen. (de tanden)	doonasi.

W.

Waaijen. (kiepor)	Seririe, korrir.
waaijen.	saso.
waar, waar zoo, waarheen.	roriso.
waarlijk.	kokoeberi.
waarom.	roseibebewarie, bebie.
waarmede.	roseiboek mondiri.
wachten.	nerri, risseri, faasnaja.
wachter.	pensjaka.
wal. (vaste)	soep.
walvisch.	saro.
wan.	kasepi, baja.
wand. (van gabba-gabba)	siemieri, sparif.

warm.	isam, oscham.
warmte.	isam.
warong.	boeboe.
wasschen.	boonbensia, pap, papkopami.
water.	waijer.
waterkruik. (gendi)	kiemoe, badjoe.
waterhoos.	irwarren.
watermeloen. (laboe)	ariani, boti.
wat?	iso, rosei?
wat is dat?	roseria?
wat wilt gij?	rosei boekoen?
weduwe.	kabom.
weduwnaar.	mosjan.
wee, owee!	jamo.
weegschaal.	katie.
week. (zacht)	swoenik, ipokba.
weenen.	kiënis.
wees.	awak.
weg.	njean.
wegdrijven.	kerotse, issauwerbie, ida.
weggooijen. (in zee)	poppiajer, kassair.
weggooijen.	sami, kaniwessie.
wegjagen.	waijomi.
wegloopen.	fraar, ifraar.
wegnemen.	wauwi.
weinig.	krieki.
weleer.	pon.
welk.	mandiri.
wenkbraauwen.	oernkawoer.
wenken.	koppanjaik.
wensch.	swarmanrimoenda.
wenschen.	marisein.
wentelen.	amijoen, oeber.
werkman.	piapek, poermoen, kipoe.
werpen.	kossai, soi.
wervelwind.	kierwarren.
weten.	nafaui.
wie.	isebe, sebe.
wiel.	webrie.
willen.	djana, noea, ina.
wind.	wam, wamia.

wind. (flatus)	oekoebeer.
wond.	paar.
woud.	soeppire, imbroer.
wreken.	koffaroeer, baak.
wringen.	fiassen.
wroeten.	swiaumpapoes, manara.
wijd.	snerrimarisemba.
wijsvinger.	wapimsimauseerja.

IJ.

IJzer.	Manjarmoen, mookkanman.
ijzerhout.	aukaboe.

Z.

Zaad. (stek.)	Moor.
zaag.	sākrĭki.
zaaijen.	bakni.
zacht.	swoenes.
zak.	kadoe.
zalven.	ipiosimanni.
zamen.	fandoer.
zand.	kaijin.
zee.	sarren.
zeeft.	ariaim.
zeeften (sago.)	ariaijer.
zeer. (veel)	monggenem.
zeggen.	koffeni.
zeil.	saroeim.
zeilen.	daoen, kajoejen.
zeker.	beri, kakoeberi.
zelf.	mangoen.
zemelen.	vaasoerem, akokkem.
zender.	kofnok.
zes.	onem.
zes en zestig.	samfoer di onem sisser onem.
zeshonderd.	oetin di onem.
zestig.	samfoer di onem.
zeug. (varken)	roesna.
zeven.	fiek.

	nadoef.
	djiwa.
	kowani, maim.
	seroko.
	kodisen.
	imsaar.
kheid.	dewērie.
	koijin, kon, kokkain.
	soeserfi.
	sioem.
	mafin.
rater)	ipree.
	ori.
tte.	orijas.
	koberārĭso, rariorria.
g.	riaisorne, iririja.
	wassiwamia.
gen.	koeanos.
	keermasin.
	brawe, barik.
	kossoijen.
	naikkri, insosé.
	menir.
ingemaakt)	namwier, nasain.
	werbak.
vig.	snewoorbiba.
	rofiore.
	nopokba, imsaljoer.
	adoeapoe.
r.	kion.
	paisim.
(zeer)	paisimbroe.
	moe.
ı.	domes.
g.	biar, biborik.
en.	daas.

C.

A d i

C.

Lith. v. Tresling

Figurative schets

[v]an het oostelijke gedeelte der

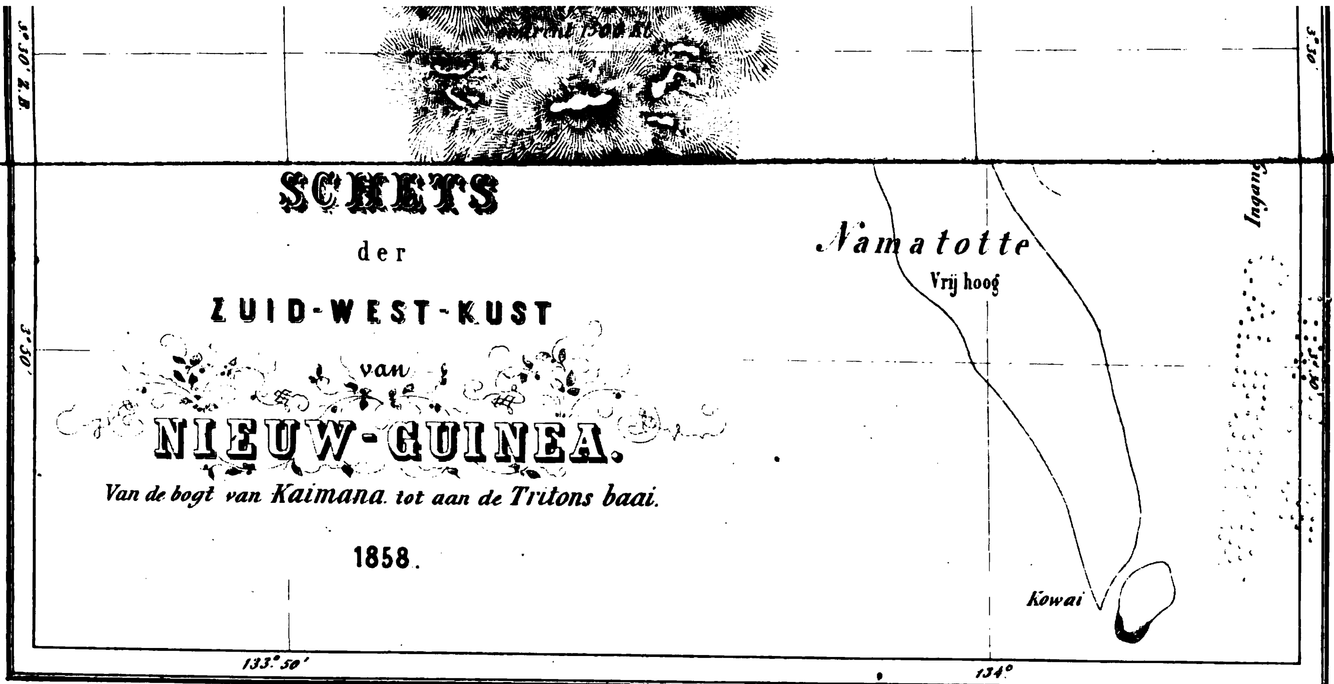
KAMRAU-BAAI.

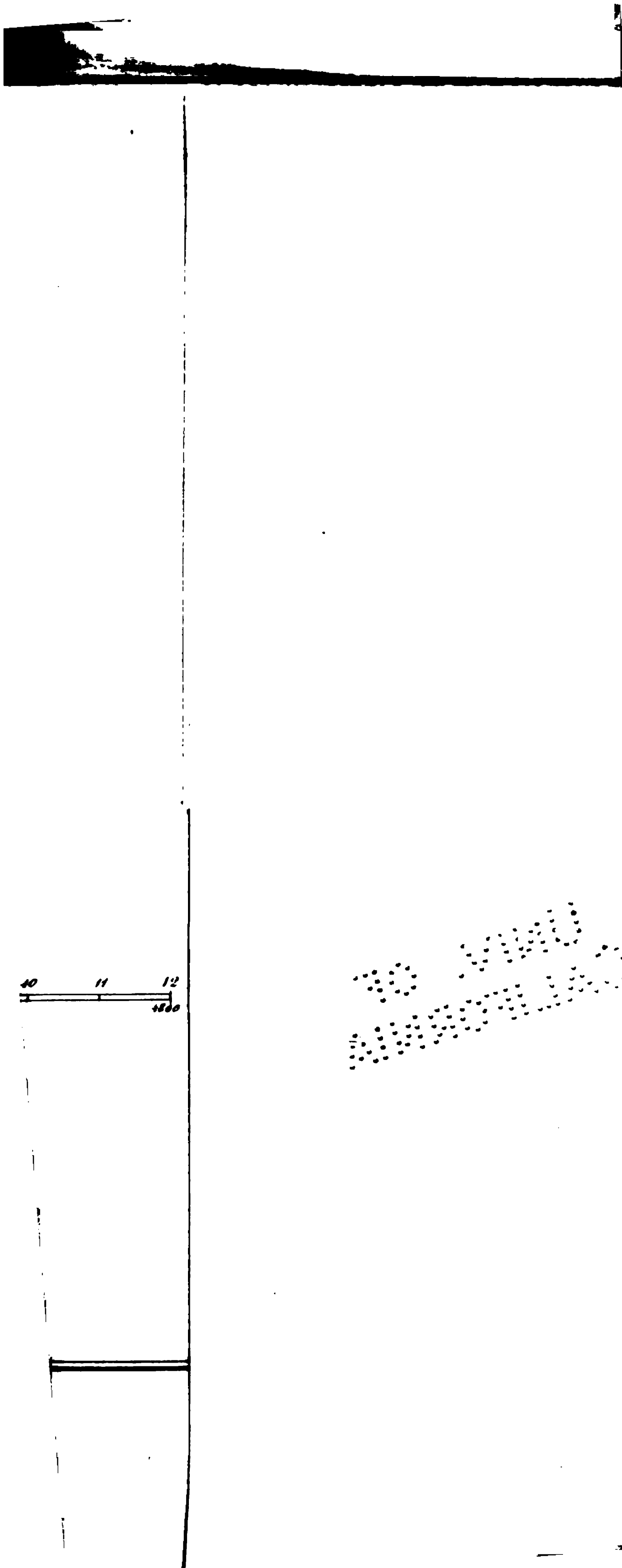
[Z.] M. Stoomschip Etna.

1858.

Z.B.

SCHETS
der
ZUID-WEST-KUST
van
NIEUW-GUINEA.
Van de bogt van Kaimana tot aan de Tritons baai.
1858.
Namatotte
Vrij hoog
Kowai
Ingang
3°30' Z.B.
3°50'
3°30'
133°50'
134°
Lith. v. Tresling & C° Amst.

10
11
12
1800

een mijl afstand.

de

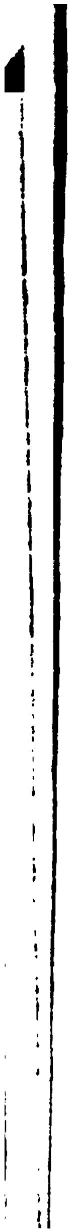
i l

b a a

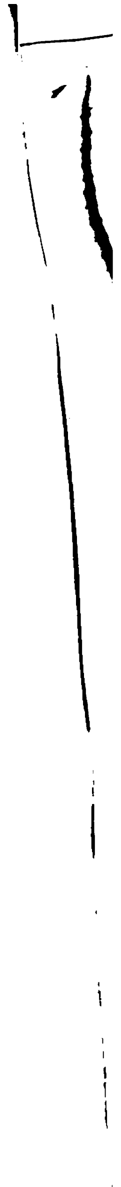

66.

T. T.
3
4
5
6
7
9
10
12
13
15
11
14
16
8
2

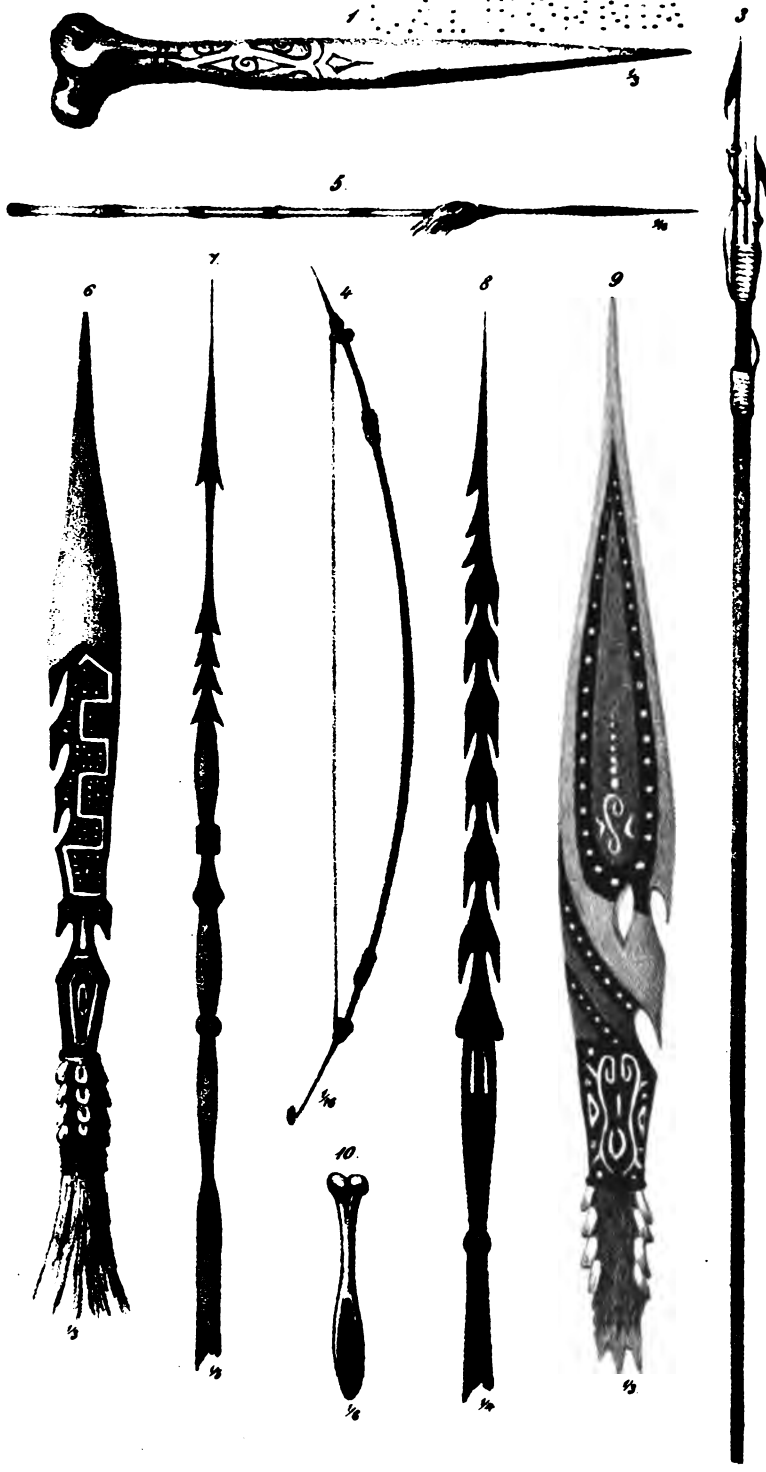
Lith. v. Tresling & Co. Amst.

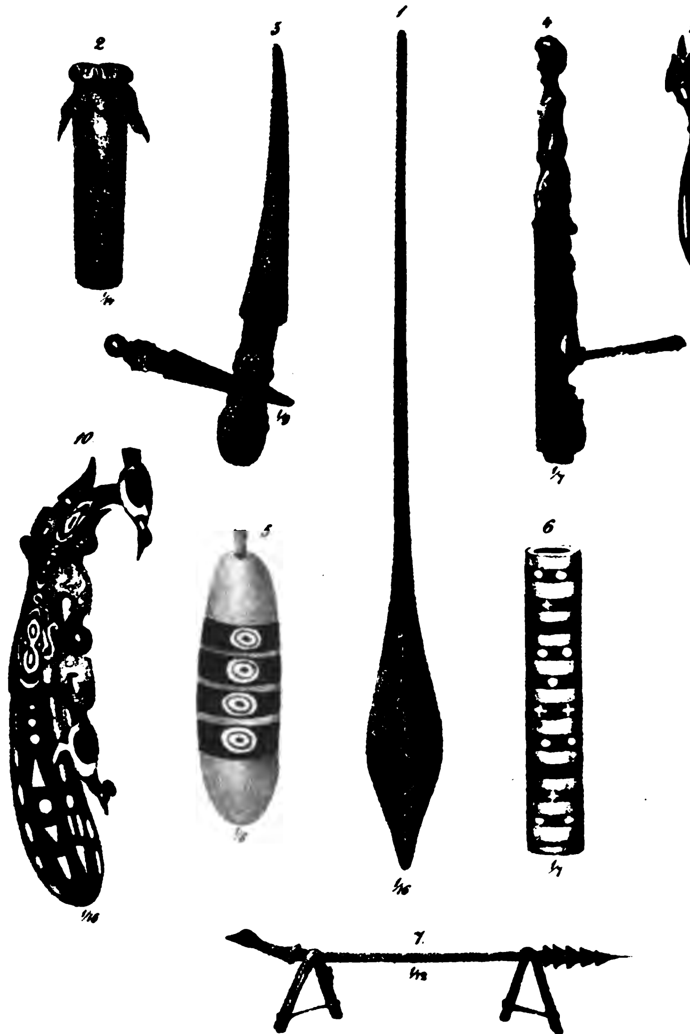

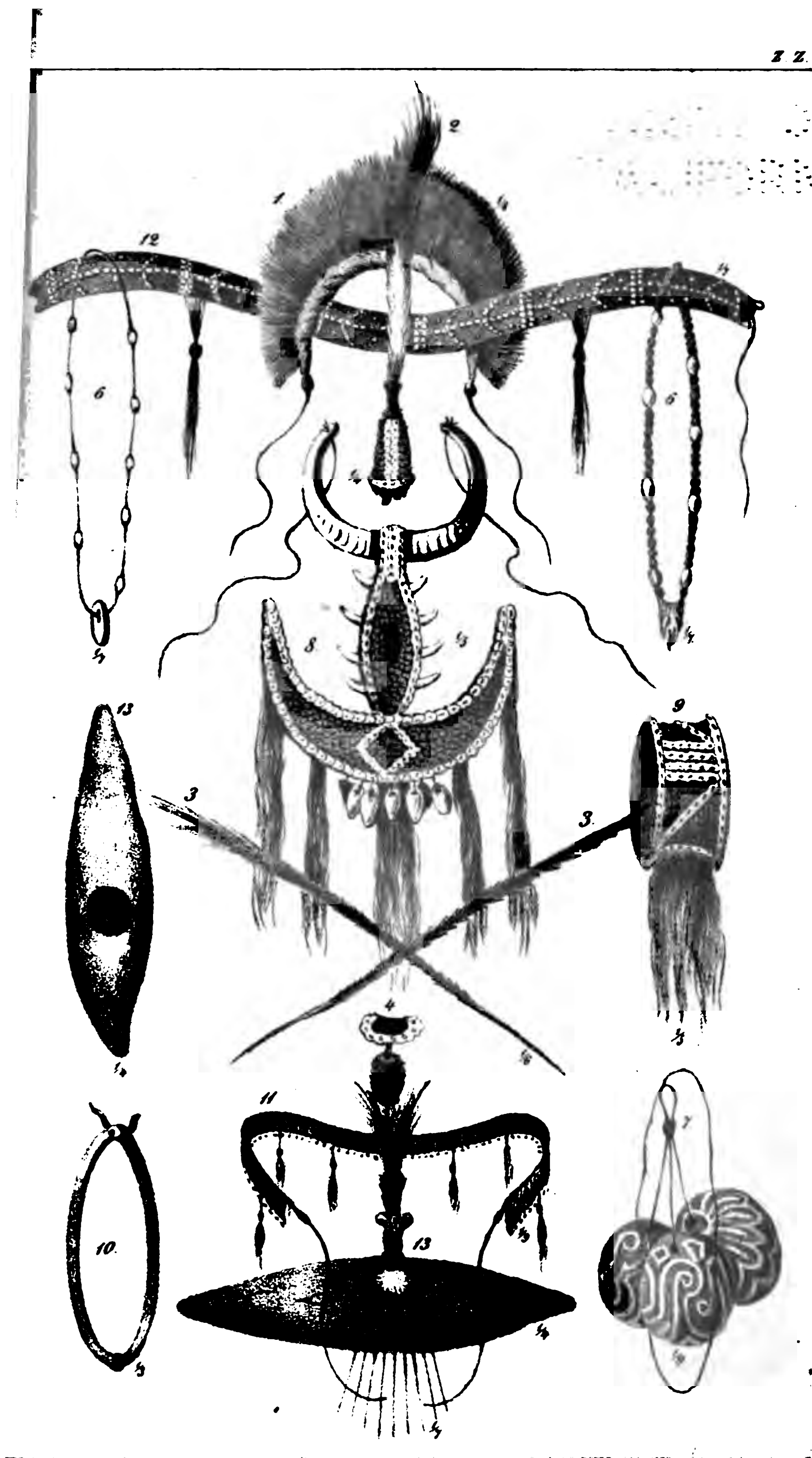
WW.

Lith. v Tresling & C° Amst

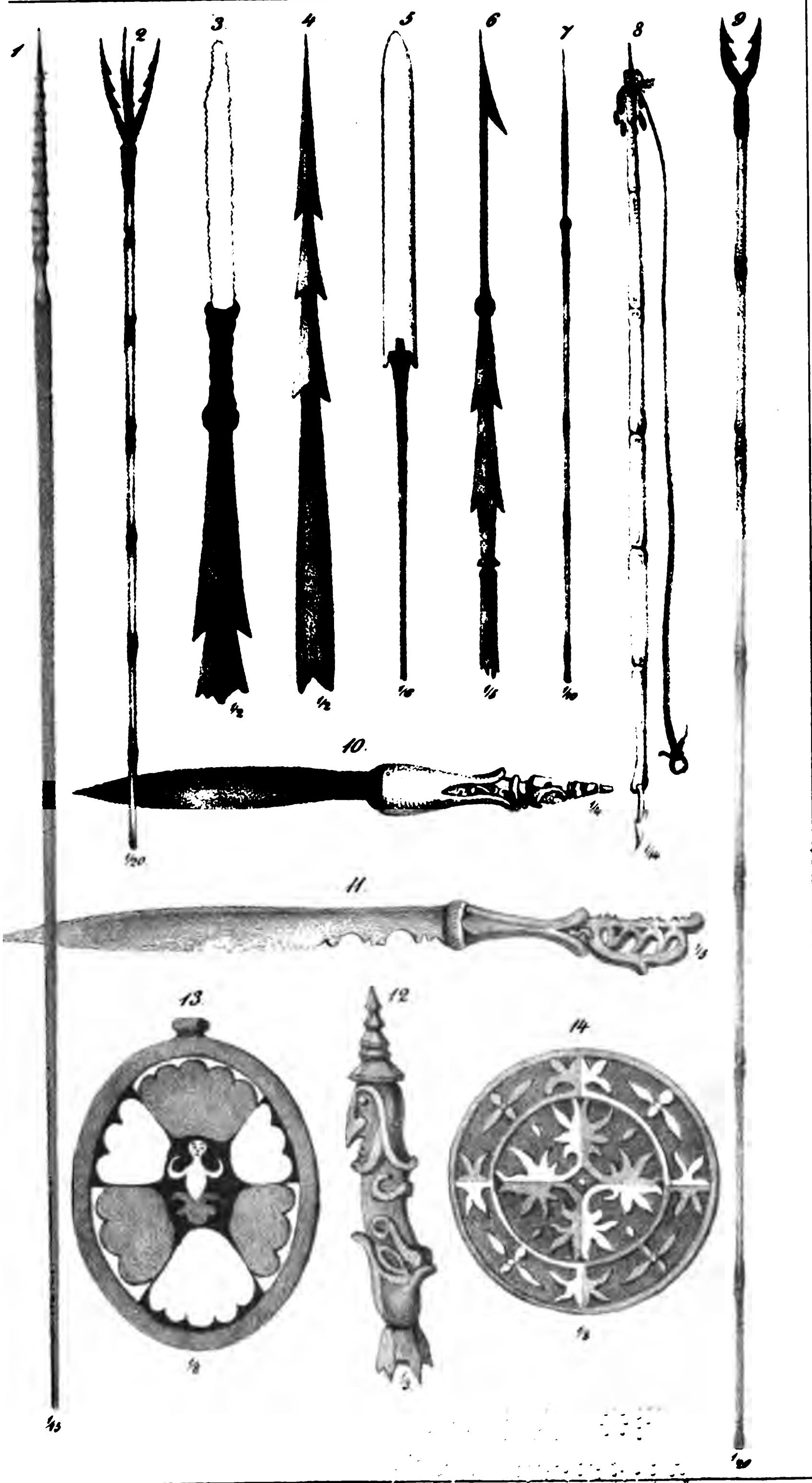

1
2
3
4
5
6
7
10

1
2
12
6
8
9
3
13
10
11
7

A.A.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14

Lith. v. Tresling & Co. Amst.

9.

Lith v Tresling & Cº Ams.

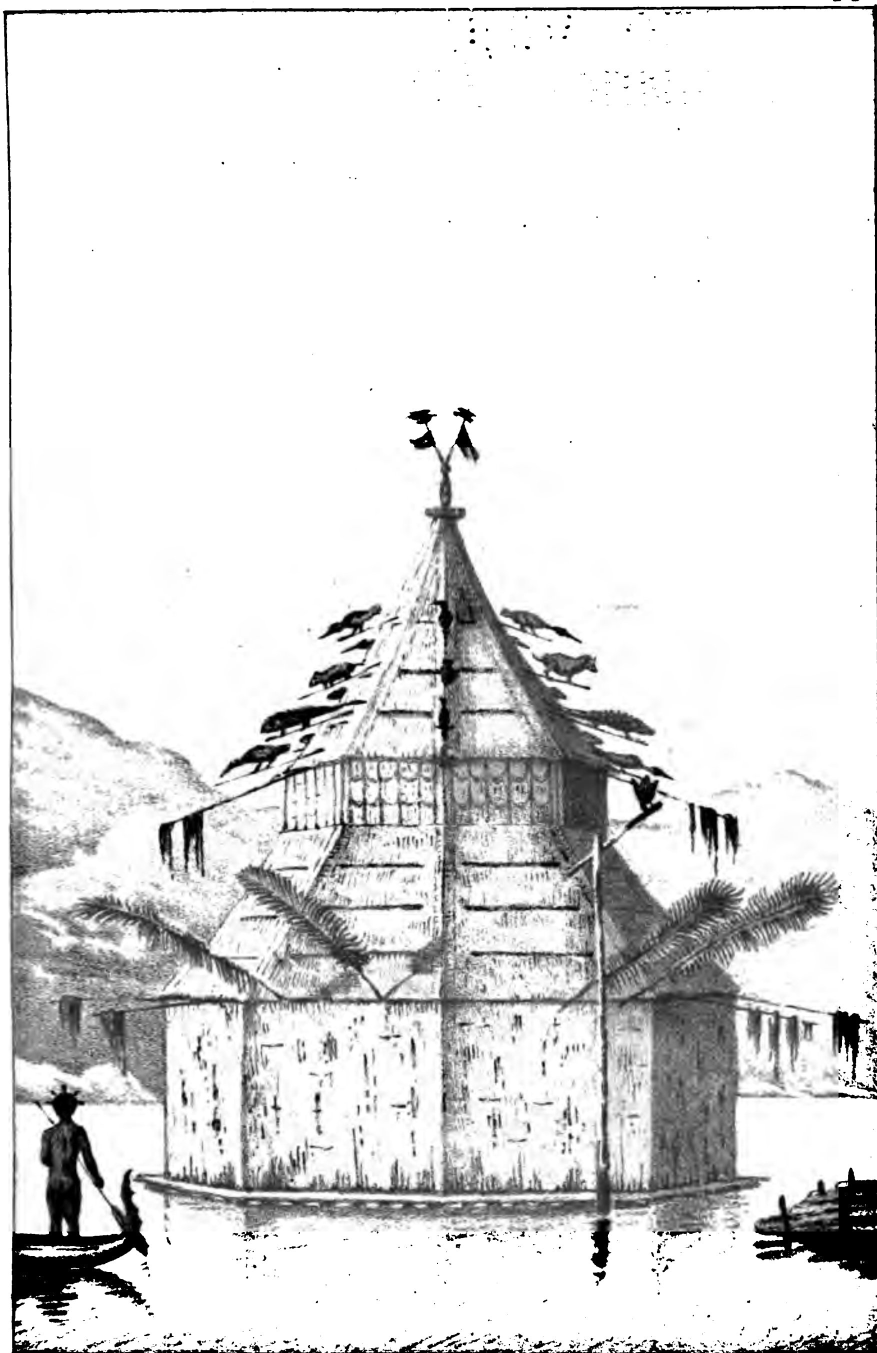

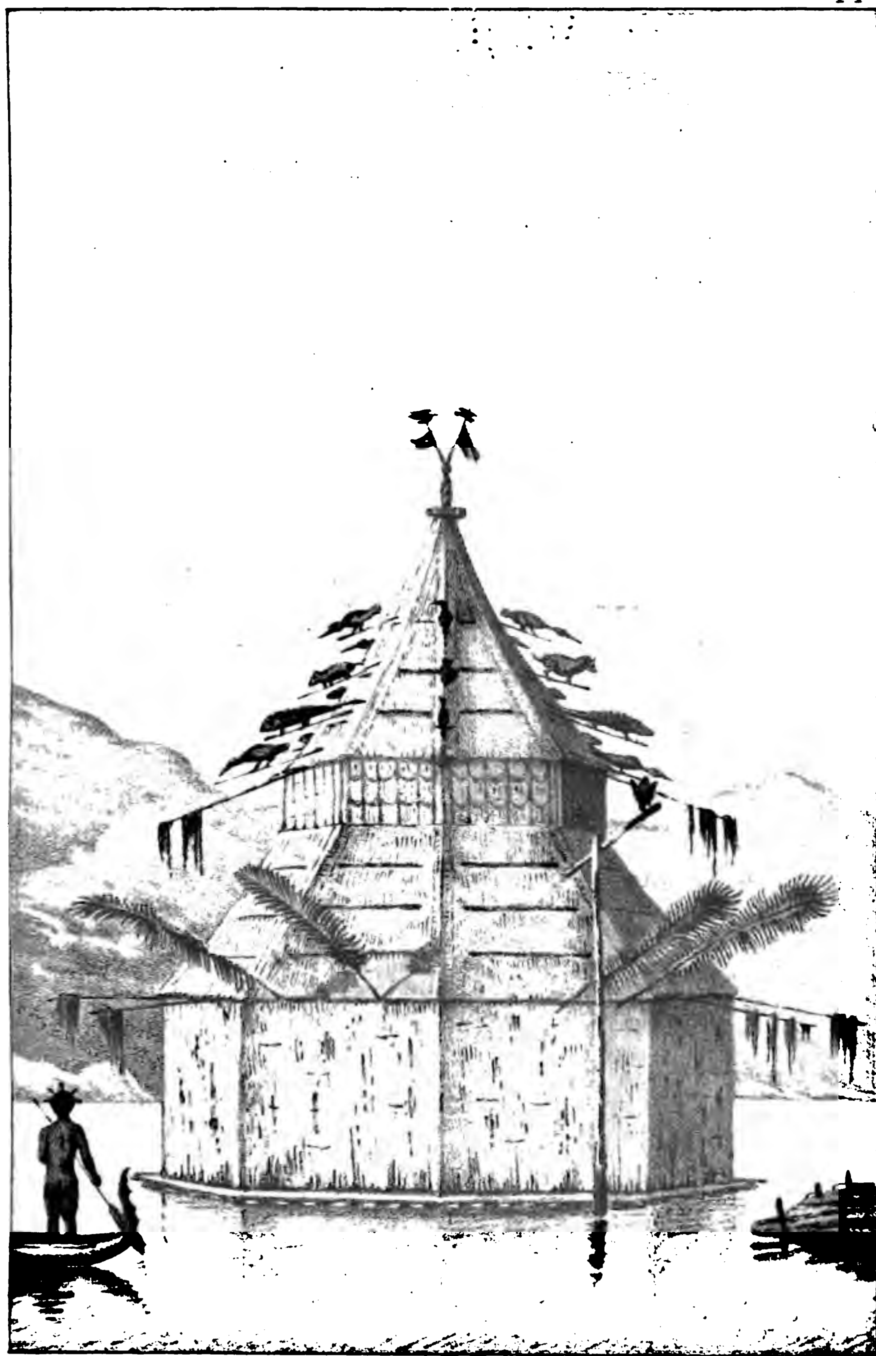
Lith v Tresling & Cº Amst

Lith v Tresling & C° Amst.

FF

PP.

Lith v Tresling & Cº Amst

Lith v Tresling & Co Amst

Lith v Tresling & C° Amst

PP.

Lith v Tresling & C° Amst

PP.

Lith v. Tresling & C° Amst

